ARMAND LANOUX

Păstorul albinelor

ARMAND LANOUX

Păstorul albinelor

ARMAND LANOUX

Păstorul albinelor

roman

În românește de **ANGELA CISMAȘ**
Cuvînt introductiv de **MATEI I. OROVEANU**

EDITURA MILITARĂ, BUCUREȘTI, 1978

Coperta : FL. CREANGĂ

© ARMAND LANOUX

LE BERGER DES ABEILLES
Grasset – Paris, 1974

CU PRIVIRE LA ACEASTĂ CARTE

Cu toate că au trecut 33 de ani de la încetarea ostilităților *celui de-al doilea conflict mondial* pe teatrul de operații european și pe cel din Oceanul Pacific, tiparnițele scot fără răgaz scrieri legate fie direct fie indirect de acest eveniment despre care se pare că — nici pe departe — nu s-a spus totul. Afirm acestea gîndindu-mă, firește, la scrierile științifice istorice dar încă și mai vîrtos la cele literare, la cele pe care diverși specialiști le clasifică drept „istorice" (romane, nuvele, eseuri ș.a.) cît și la întreaga „literatură curentă" pe care unii o socotesc a fi „presată de istorie" [1]. Și am în vedere o serie de atitudini provocate de „genurile ne-fictive", care — chipurile — ar constitui o „concurență" în fața tradiționalei literaturi de imaginație.

Fie-mi îngăduit să cred că o clarificare este necesară și posibilă.

Este drept că au trecut peste trei decenii de la încetarea marii conflagrații dar, în fapt, nu s-a ajuns încă la un regim de pace integrală, mondială. În acest interval, nu a fost an în care să nu fi existat cel puțin un conflict armat „local", uneori fără dar alteori și cu „contribuții" ale altor state — în cele mai felurite forme ima-

[1] Manolescu, N., „Romanul politic", în România literară, XI, nr. 4, 26.10.1978, p. 10.

ginabile. Cursa înarmărilor nu s-a oprit, iar pericolul folosirii unor mijloace militare cu efecte catastrofice nu este mai puţin actual. În ochii opiniei publice subiectele conflictuale evoluează în variate chipuri, dar rar în sensul stingerii. Există, şi se cunosc bine, străduinţe reale pentru ajungerea la aplicarea concretă a unor formule eficiente de realizare a unei păci autentice ; nu ezit a sublinia participarea cu totul deosebită a ţării noastre pe acest tărîm. Dar pînă acum progresele se dovedesc limitate şi lente.

Masele au ajuns, în zilele noastre, mult mai informate şi mai conştiente decît erau cu zeci de ani în urmă. Iar anumite probleme aduc subiecte ce preocupă în chip deosebit — şi pe bună dreptate.

Despre trecutul conflict mondial s-a scris enorm ; totuşi de la un an la altul apar încă alte date, alte mărturii, care mai de care mai grăitoare. Faptul că toate acestea sînt avid receptate şi „consumate" este riguros logic. Şi nu mai puţin logic este fenomenul creşterii treptate a exigenţelor cititorilor ; aceştia nu pretind doar literatură privind — sau cu subiecte legate de — cauzele, preliminariile, desfăşurarea şi efectele celui de-al doilea război mondial, ci insistă tot mai mult în privinţa corectitudinii informării.

S-ar putea spune, şi aparent nu prea greşit, că acum, după atîta vreme, subiectul a ajuns, cel puţin din unele puncte de vedere, perimat. În acest context amintesc un dialog aflat în „Gambara" a lui Honoré de Balzac, anume :

— „Beethoven este depăşit de şcoala cea nouă", spune cu dispreţ compozitorul de romanţe.

— „Nici n-a ajuns să fie înţeles", spune contele, „cum ar putea fi depăşit ?".

Fie-mi îngăduit să parafrazez :

— „Istoria celui de-al doilea conflict mondial nu mai reprezintă un subiect de prim plan", spun unii — inclusiv cîţiva literaţi.

— „Nicidecum. Şi va mai trece timp pînă să fie just înţeleasă, pe toate planurile ce le vizează", răspund istoricii conştienţi (şi nu numai ei).

Pe de o parte se dorește o cunoaștere exhaustivă a acelui război de pe urma căruia s-a pătimit — și se mai pătimește încă. Iar pe de altă parte se cere cunoașterea adevărului, pe temeiul căruia să se aprecieze trecutul și prezentul, și să se încerce păreri asupra viitorului.

Se dorește literatură „istorică" dar nu orice și nici oricum.

Dacă pînă acum cîtva timp între realitatea evenimentelor abordate și cuantumul de imaginație, de fabulație, exista o relație variabilă, se constată recent că pe măsură ce subiectele se apropie de timpurile noastre (îndeosebi ale celor petrecute în ultimii 40 de ani) s-a constituit un gen de exigență față de care — treptat — autorii se străduiesc a fi cît mai aproape de realități. A apărut o adevărată tendință de reducere, uneori chiar de evitare a ficțiunii ; și dacă încă se recurge la ea, se constată o „decență de abordare" a temelor, decență menținută apoi și în tratare. În această ordine de idei au sporit autorii care înțeleg că, fără a li se contesta variate forme de imaginație, există un statornic și general consens, care reclamă o mai riguroasă priveghere a textelor cu teme din perioade ale căror participanți mai trăiesc ; căci devine profund penibilă o scriere despre care un veteran — participant efectiv — să poată spune că „este, poate, literatură dar, nu mai puțin, o colecție de baliverne".

În această ordine de idei, devine, cred, imposibilă evitarea unor încercări de clarificare a constatărilor și observațiilor cu privire la proza epică, îndeosebi la romanul istoric.

Astfel, în zilele noastre, atît peste hotare cît și la noi, se discută destul de mult despre roman. Și se acordă, firesc, datorită răspîndirii dobîndite, o pondere oarecum deosebită fie factorului istoric (care se poate interpreta și prin prisma mai largă a „autenticității") în roman — în genere, fie romanului istoric — în special. Numai că se află și orientări ce impun, cel puțin, anumite rezerve.

Spre pildă, potrivit lui A. Robbe-Grillet, curentul „Le Nouveau Roman" ar implica lipsa de autenticitate

ca un „atribut indispensabil al personajelor şi al celorlalte obiecte“ [1]. Apoi, foarte discutatul G. G. Márquez, după ce induce în eroare, afirmînd „Mă interesează tot ce a fost în istorie la un moment dat“, recunoaşte că „Ordinea cronologică nu mă priveşte cîtuşi de puţin“ şi adaugă unele exemple, pe care le consideră „procedee literare de mare efect“ [2], fiind, însă, în fapt, mijloace extrem de ieftine de epatare (dar totodată şi de zgîlţîire a unui bagaj de cunoştinţe cît de cît corect) a cititorilor. În asemenea condiţii, nu poate fi de mirare că, potrivit spuselor Nathaliei Sarraute, „după toate aparenţele, nu numai romancierul nu mai crede în personajele sale, dar nici cititorul, pe de altă parte, nu mai izbuteşte să creadă în ele“ [3]. Se naşte cu timpul, în atari matrice, un tip de proză care se vrea roman, dar rămîne periferică. Despre care, pe bună dreptate, Edgar Papu arată că „se mai perpetuează pînă astăzi inclusiv sub diferite numiri : roman foileton, roman senzaţional, roman de aventuri, roman poliţist etc. Este tot ceea ce intră, din proza epică, în categoria Kitsch-ului“ [4]. La care, cu — sau fără — voia lui Ed. Papu adaug cine-romanele, uneori mult prea pline cu neadevăruri, chiar cînd subiectele impun autenticitatea conţinutului ca o condiţie sine-quanon.

Sînt, toate acestea, fenomene care, într-un anumit grad al desfăşurării, sfidează morala elementară, devin antisociale. Pentru că ficţiunea literară, atunci cînd se recurge la ea în asemenea scrieri, rămîne admisibilă numai în măsura în care „respectă raporturile adînci şi proporţiile juste ale vieţii social-istorice“ [5]. În acest con-

[1] Debenedetti, G., „Comemorare provizorie a personajului-om“, în Secolul XX, nr. 9/1977, p. 114.

[2] Márquez, G. G., „...Un scriitor înspăimîntător de realist“, în Secolul XX, nr. 9/1977, p. 41.

[3] Sarraute, N., „Uzurparea personajului“, în Secolul XX, nr. 9/1977, p. 28.

[4] Papu, Ed., „Secolul romanului“, în Secolul XX, nr. 9/1977, p. 117.

[5] Tertulian, N., „Prefaţă“ la „Romanul istoric“ de G. Lukacs, vol. I, p. XIII.

text devin evidente constatările gînditorului marxist G. Lukacs, care considera fenomenele semnalate mai sus ca devenind „apogeul jocului decadent cu formele, violentarea conștientă a istoriei", arătînd că „apare o neîncredere mereu crescîndă în posibilitatea de a cunoaște realitatea socială și, în consecință, istoria" [1].

Sînt fenomene reale, atît în cultura mondială cît și în lumea literelor românești, și cred că — potrivit exprimării recente a unui fruntaș de la noi — în scurta încercare de indicare, cît de cît sistematică, de mai sus, n-am „ocolit esențialul".

Istoria este în același timp o știință (și cred că nu greșesc cei ce, datorită amploarei și complexității sale, o consideră ca o „metadisciplină"), dar este — nu mai puțin — și unul dintre cele mai autentice mijloace de cunoaștere a omului, a *oricărui* om : este unicul *mijloc public* de descifrare (atît cît se poate) a mersului societății umane. De aceea, pe lîngă producțiile științifice, accesibile îndeobște specialiștilor, s-a recurs „de cînd e lumea" la diseminarea informației istorice în formele de larg acces pe care le oferă literatura.

Se pune, bineînțeles, întrebarea inițială : „în ce măsură e posibilă o cunoaștere a realității istorice... ? [2]. Ca să mă păstrez oarecum în spiritul lui Blaga, ar trebui eventual să adîncesc problema realității, văzută din unghiul cercetării istorice ; dar nu este aici locul unui atare demers. Fie acceptată mai simpla (nu, însă, simplista) condiție a existenței unor izvoare necontestabile și a unei scurgeri de timp în care să se fi reunit suficiente dovezi de confirmare. La care existența unor martori direcți (caz rar, dar nu exclus) ar putea întări primul din cele cinci „principii ale literaturii" gîndite de Stendhal (H. Beyle), care socotea că „nu putem zugrăvi ceea ce n-am văzut niciodată..." [3].

[1] Lukacs, G., „Romanul istoric" (2 vol.), trad. rom., București, 1978, Ed. Minerva, vol. II, p. 134.

[2] Blaga, L., „Ființa istorică", Cluj-Napoca, 1977, Ed. Dacia, p. 6.

[3] Stendhal, „Jurnal", trad. rom., București, 1971, Ed. Univers, p. 303.

Este, în mod indirect cel puțin, și principiul valabil în zilele noastre. Și sînt nume de prestigiu ce confirmă această orientare. Dacă un Broch se păstrează în sinteză („Romanul modern a devenit poliistoric. Vocabulele realității sînt pentru el marile viziuni asupra lumii") [1], Elisa Morante nu evită precizările : „...sună echivoc și distonant vocile anumitor mici recenzenți... Ei ignoră... că un roman *frumos* (și deci *adevărat*) e întotdeauna rezultatul unei supreme angajări morale, că romanul *fals* (și deci *urît*) e întotdeauna rezultatul unei evadări de la cea dintîi și necesară angajare a romancierului, care este adevărul" [2]. Și nu ne-ar fi iertat, nouă, românilor, să uităm că încă mult timp înainte „...intervenea Camil Petrescu... ca să sublinieze... condiționarea romanului de către nivelul conștiinței chemată să distingă contururile autentice ale realității..." [3]. Fie-mi permis să afirm că în acest spirit a conceput Armand Lanoux cartea de față.

*

„Păstorul albinelor" a fost scris în Franța și, în primul rînd, pentru cititorii francezi, autorul putînd — pe bună dreptate — socoti că aceștia cunosc o sumă de aspecte, amănunte de tot felul, fără de care înțelegerea celor povestite ar fi anevoioasă. De aceea am crezut că, pentru cititorii din România, ar putea fi de folos unele observații, informații și comentarii.

Este o carte despre rezistența franceză și catalană în timpul celui de-al doilea război mondial.

Termenul „rezistență", fie și exprimat într-un singur și același cuvînt, are folosiri și înțelesuri multiple ; uneori mult complexe. Din punctul de vedere istoric, de fapt o aplicație figurativă a expresiei, implicațiile sînt

[1] Broch, H., „Imaginea despre lume a romanului", în Secolul XX, nr. 9/1977, p. 51.

[2] Morante, E., „Romanul, o imagine deplină a universului real", în Secolul XX, nr. 9/1977, p. 36.

[3] (Editorial), „Vitalitatea romanului", în Secolul XX, nr. 9/1977, p. 4.

extrem de variate și acestea nu caracterizează doar „rezistența" din vremurile noastre, ci dintotdeauna.

Am căutat prin dicționare o definire a „rezistenței" și — spre totala mea uimire — nu am găsit decît (foarte rar) explicări neconcludente sau (mai des)... raportarea directă și exclusivă la mișcările de rezistență legate de al doilea conflict mondial, ceea ce nu este doar inexplicabil ci și, mai ales, inadmisibil.

După cum bine se știe, istorice*ș*te *rezistența* poate fi opusă de state (binomul guvern + națiune), de popoare — sau părți ale unor popoare, sau de anumite clase sociale, esența acestor inițiative, a acțiunilor decurgînd din ele, fiind în majoritatea cazurilor *neacceptarea unei opresiuni*, fie ea limitată (politică, administrativă, economică, religioasă, culturală...) fie complexă, ultima fiind — în ultimul timp — cea mai des întîlnită. Acțiuni de „rezistență" se cunosc încă din istoria timpurilor celor mai vechi ale speciei umane. Limitînd exemplele la cîteva din istoria europeană, în Era noastră, aș cita întîi mișcarea „sărăcanilor" (Gueux) din Țările-de-Jos (sec. XVII) împotriva dominației ramurii spaniole a casei de Habsburg, care — cu un conținut inițial religios și extins apoi la politic și general — a constituit nu doar o mișcare multinațională (erau înglobate toate Flandrele, olandeză, belgiană și o oarecare porțiune din cea franceză), ci chiar un important episod în istoria Europei de vest, episod perpetuat apoi în multiple tradiții de libertate (cetățenească, de credință, economică) [1]; m-aș referi, apoi, la mișcarea care — în fapt — de rezistență a fost, a lui Tudor Vladimirescu (1821), despre care cred că o interpretare integrală este încă necesară; mă gîndesc la îndelungata (fie și larvata) luptă de împotrivire a popoarelor din Bosnia, Herțegovina, Croația și Slovenia, oprimate în fel și chip de politica și administrația chesaro-crăiască (pe care și țăranul și muncitorul român le-au cunoscut pe deplin); în fine, mă gîndesc la com-

[1] Baie, Eug., „Le Siècle des Gueux" (Histoire de la sensibilité flamande sous la Renaissance), 2 vol., Bruxelles, 1928 și 1932, Ets. Th. Dewarichet, v. I/11, 12, 13, 26, 27.

plexul de manifestări — culminînd prin „comuna din Paris“ — prin care poporul francez s-a opus ocupantului prusian, apoi reacțiunii proprii, în urma ciocnirii imperialismelor german și francez din 1870.

Toate aceste „rezistențe“ au avut cadre de manifestare și „atmosfere“ specifice proprii, dar experiențele dobîndite au ajuns, printr-un enorm (și totuși atît de discret) proces istoric, să fie reunite și, folosind o expresie a informaticii, stocate. La nu mult timp după instaurarea regimului nazist în Germania (1933) s-a început a se recurge din nou la ele.

Problema începuturilor rezistențelor în Europa, în perioada interbelică, cred a fi una dintre cele mai spinoase, atît în privința definirii modalităților și conținutului cît și în aceea a locurilor și epocilor. Separînd acțiunile interne din Germania, care inițial fiind încă — cel puțin formal — legale s-ar clasa drept lupte politice între partide, analiza mai multor izvoare de informare, greu contestabile, arată că primele inițiative de rezistență antinazistă, după anul 1933, au apărut în însăși țara de origină a lui Hitler, în Austria, fiind urmate de cele din Cehia și Slovacia în toamna anului 1938. Firește, după începerea ostilităților (sept. 1939) au apărut mișcările de rezistență din țările cotropite, începînd cu Polonia, și cam tot de atunci au luat caracterul „rezistenței“ și diferitele oponențe politice interne din Germania. *. Deoarece lupta împotriva fascismului italian exista mai ales din emigrație, în timp ce „rezistența“ propriu-zisă locală s-a alcătuit oarecum lent, devenind net activă după începerea războiului, prima reacție de rezistență împotriva imperialismului fascist italian se consemnează în Albania după care, consecutiv ostilităților, vor urma alte reacții în Grecia, Iugoslavia etc.

Seria de ofensive purtate de forțele armate hitleriste

* În România, în chiar zilele sosirii primelor eșaloane militare germane (în *sept.*, iar nu oct. 1940), începuturile reacției de neacceptare au avut loc în universități, licee, unități militare *(foarte multe)*, cu treptată extindere apoi în masa salariaților industriali.

în primăvara anului 1940 în Danemarca, Norvegia, Olanda, Belgia, Luxemburg și în fine în Franța au atras constituiri, la mici intervale, ale unor embrioane de rezistență care au evoluat în timp către ample ansambluri politico-militare „împotriva mașinii de război fasciste, a puterii ocupanților fasciști și a forțelor reacționare colaboraționiste, în scopul cuceririi libertății naționale, a suveranității și independenței" [1]. Iar intențiile franceze de neacceptare a dominației naziste (cel puțin cele din primele zile) au început a reflecta la necesitatea reunirii după apelul din 18 iunie 1940 al generalului Charles de Gaulle, repetat și precizat la 22 iunie 1940 [2, 3, 4].

*

Acțiunea romanului „Păstorul albinelor" se desfășoară începînd din primăvara anului 1943 într-o Franță care fusese înfrîntă în iunie 1940, subiectul fiind intim legat de acel eveniment.

Despre înfrîngerea Franței s-a scris mult, atît de către specialiști cît și de alții, nu o dată părerile diferind profund. O reanalizare a acelui fenomen atît de complex — și cu atît de variate implicații — nu-și are locul aici, dar anumite elemente se cer amintite, fie și succint, influențînd înțelegerea narațiunii ce urmează.

Astfel, dacă nimeni n-ar putea contesta însemnatele carențe de comandament, dotare și pregătire, ce se aliniază pe primul plan al cauzelor dezastrului francez, totodată nimeni nu poate contesta cota de responsabilitate ce revine multiplelor cercuri și partide politice și înseși masei cetățenilor (fără a se uita că „excepțiile confirmă regula"). Responsabilitate datorită în foarte mare mă-

[1] Academia Șt. Gheorghiu, „Dicționar politic", București, 1975, Ed. politică, p. 367.

[2] Guéhenno, J., „Journal des années noires (1940—1944)", Paris, 1947, Gallimard, reimpresiune col. Le livre de poche, p. 13.

[3] Michel, H., „Histoire de la résistance en France", Paris, 1950 (ed. 7, 1975), P.U.F., p. 31.

[4] Colectiv, „Rezistența europeană", București, 1976, Ed. militară (2 vol.), vol. II, p. 81.

sură unui caz complex de inconștiență colectivă, totuși responsabilitate.

Moștenind, de-a lungul generațiilor, o ascuțită tendință de îmburghezire (inclusiv un anumit tip de egoism și, aș spune, de „filo-sedentarism"), o mare parte a populației franceze a acceptat politica de „pace cu orice preț". Nu ezit a include și unele orientări ale sindicatelor și ale altor organizații care, militînd evident pentru respectarea drepturilor și creșterea condițiilor de trai ale maselor muncitorești, au neglijat într-un chip greu explicabil conexarea cu asigurarea securității țării, factor fundamental al unei realizări efective a revendicărilor. Iar în același context s-a integrat reapariția și afirmarea tot mai agresivă a grupărilor de dreapta și de extremă-dreaptă, sprijinite — desigur — de emisarii nazismului german și ai fascismului italian, dar și de unele segmente ale patronatului francez.

Lansînd tot mai des, tot mai pe față lozinci ca „unt, nu tunuri !", masa „contribuabililor" francezi a asistat pasivă, împotriva intereselor maxime ale țării, la succesiunea inițiativelor politico-militare ale Germaniei naziste, începînd cu reintroducerea serviciului militar obligatoriu (prin călcarea tratatelor pe atunci în vigoare), apoi ocuparea și remilitarizarea Rhenaniei și, în toamna anului 1938, „înțelegerea de la München", pe care guvernul Daladier a acceptat-o și datorită dorinței „canalizării către răsărit" a pretențiilor imperialismului german dar și — nu mai puțin — datorită stării de-a dreptul precare a forțelor armate franceze, stare la care fenomenele citate mai sus au contribuit în mod incontestabil.

Nici după începerea ostilităților, îndeosebi în perioada zisă a „războiului straniu" (sept. 1939 — apr. 1940), modurile de comportare și reacție ale majorității francezilor nu s-au schimbat ; alte lozinci, cu sensuri similare, o dovedeau, printre ele figurînd vestitele întrebări „Pour qui ? Et pourquoi ?" (Pentru cine ? Și de ce ?), ca și cum independența și libertatea Franței nu ar fi fost amenințate direct și imediat !

Ofensivele „fulger" ale forțelor hitleriste, din aprilie (Danemarca, Norvegia) și mai 1940 (Olanda, Belgia, Luxemburg și Franța) au produs, evident, o zguduire

impresionantă, modificînd brusc o bună parte din atitudini. Dar dacă la primele şocuri reacţiile au fost destul de hotărîte, succesiunea loviturilor aplicate de germani, modul acestora de conducere a operaţiilor şi potenţialul material desfăşurat au reactivat defetismul maselor şi o panică greu explicabilă, dar reală, a principalelor organe de conducere în funcţiune. Şi, spre uimirea opiniei publice internaţionale, în momente cînd decizii competente şi cu spirit de răspundere ar mai fi putut face posibilă o reluare a operaţiilor armatelor franceze, guvernul Pétain-Laval a acceptat armistiţiul şi a depus armele.

În acele zile, pe care le-au trăit acolo şi o seamă de români, imaginile oferite au fost variate. În timp ce unii francezi, conştienţi, se arătau deprimaţi de înfrîngere, dar exprimau totodată dorinţa unei reluări a operaţiilor (pe care o credeau posibilă de pe baze din Africa de nord), alţi francezi, deloc puţini, răsuflau uşuraţi, crezînd cu o inexplicabilă naivitate că, odată cu încheierea ostilităţilor, „totul va reintra în normal". Din păcate, o anumită Franţă, aceea a orăşelului patriarhal, „a individualismului acerb şi îngust, refractar la progres" [1], credea cu tărie că „aşa e bine", sprijinind — în mare măsură involuntar — nu doar clica de colaboraţionişti ajunşi la cîrma ţării, ci chiar pe inamicul ce avea să le demonstreze, treptat, adevăratele rezultate ale acestor opţiuni. Cît de profetic a fost N. Iorga, în acel context!

Într-un editorial din zilele armistiţiului [2], profesorul spunea: „Cea mai desperată apărare a patriei pare să se fi lovit de greutatea unor noi sforţări, şi mîna mea refuză să definească actul la care s-a crezut silit cel mai glorios din generalii armatei franceze.

Consecinţele se vor vedea îndată, şi se vor vedea şi mai tîrziu.

...oricum să fie, ziua de mîine trebuie să fie un cutremur pentru inimă şi o înzecire a voinţii pentru minte.

[1] Boisdeffre, Pierre de, „O istorie vie a literaturii franceze de azi" trad. rom., Bucureşti, 1972, Ed. Univers, p. 43.

[2] Iorga, N., „Finalul tragic", în Neamul românesc, an XXXV, nr. 133, 20.06.1940, p. 1.

Dar a desface spiritul uman de cerințele sale fundamentale, care sînt dreptate și libertate, e imposibil".

În acele zile, nu puțini francezi au început să gîndească la inadmisibilitatea acceptării acestei situații. Iar din Anglia, liberă, a venit pe calea undelor apelul lui Charles de Gaulle. Însă, oricît ar fi de greu de crezut, majoritatea opiniei publice franceze, atunci, nu a răspuns acelui apel. A acceptat armistițiul, pe Pétain și multe altele, doar ca să aibă „proprietate și liniște".

Și doar unii, puțini, apoi mici nuclee răspîndite, lipsite de organizare și mijloace dar animate de gînduri avîntate și lucide, de o hotărîre neostoită de a recîștiga libertatea lor și a patriei lor, și-au asumat nelimitatele riscuri întrupate în ideea de *rezistență*.

*

Au fost extrem de rare cazurile cînd poporul, respectiv statul prusian (devenit ulterior imperiu german) să fie victimă, să zămislească forme de rezistență și să treacă la acțiuni armate „de eliberare proprie". Ultima oară, asemenea fenomene avuseseră loc în perioada 1806—1812 și, în ochii Europei, Prusia se arăta într-o postură nouă, atrăgătoare a multor simpatii. După declanșarea „Befreiungskrieg"-ului (războiul de eliberare), la începutul anului 1813, armata prusiană s-a diferențiat cîtva timp, în ansamblul coaliției antinapoleoniene, tocmai prin caracterul ei revoluționar-eliberator. Dar în 1814, odată cu cedarea lui Napoleon și ocuparea unei părți din Franța, elementul militar prusian a dovedit că revenea la vechile tendințe imperialiste. Iar 1815, la și după Waterloo, probația a devenit definitivă.

Probație care, din păcate, atît în anii 1870/71 cît și în 1914/18, a dovedit o tristă perenitate a conceptelor și manifestărilor totalitarismului militarist de evidentă obîrșie prusiană.

În 1940, intrînd în Franța, cu toate că se manifestau în forme specifice învingătorului, se părea că — totuși — în cercurile militare naziste circula un ordin

special conţinînd îndrumări de purtare civilizată în localităţile şi cu persoanele franceze. Asemenea comportamente au fost chiar confirmate de cîteva ori şi se ajunsese la impresia că „la nemţi s-a schimbat ceva". A fost, însă, o eroare de apreciere net temporară : încă din vara acelui an au început exacţiunile economice, şi la puţin timp după ele şi-au confirmat prezenţa Abwehr-ul, Feldpolizei, Feldgendarmerie, Gestapo, reţeaua SS şi încă altele, inclusiv plutoanele de execuţie.

Ideea de „rezistenţă", provenită iniţial din deziderat fundamental, dar oarecum circumscris, al recuceririi independenţei şi al libertăţii patriei, a îmbrăcat treptat la francezi un caracter complex de luptă totală împotriva ocupantului şi — după cum se va vedea — şi-a conexat şi unele probleme de perspectivă (pentru timpul de după eliberare), cu un pronunţat caracter social şi economic.

În cartea de care mă ocup, drept „motto" la una din părţi apare un citat din André Malraux, puternică personalitate a culturii franceze şi vîrf a Rezistenţei, care spune : „Cuvîntul NU, opus cu dîrzenie forţei, posedă o putere misterioasă care vine din adîncul veacurilor". Din 1940, însă, ceva se schimbase, fiind un (trist) adevăr acela că societatea franceză, mai ales burghezia, s-a deplasat lent, greu, către Rezistenţă, fenomen la care contribuia nu puţin dezbinarea caracteristică a intelectualităţii universitare [1, 2] şi neîncrederea specifică a maselor populare [3]. Dar acel „nu", iniţial apărut doar în cîteva puncte ale Franţei şi în unele din coloniile sale de atunci, a crescut treptat — asemenea bulgărului de zăpadă care în rostogolirea sa sporeşte şi creşte la nebănuite dimensiuni.

În acel sens, contribuţia ocupanţilor a fost determinantă. Dovedind în scurt timp că nu era vorba doar de o victorie militară cu urmări coercitive temporare, ci de instaurarea unor noi rînduieli, o „nouă or-

[1] Guéhenno, J., op. cit., p. 155.
[2] Guéhenno, J., op. cit., p. 366.
[3] Guéhenno, J., op. cit., p. 465.

dine" complexă (politică, economică, socială) dominată de un „Herrenvolk" — poporul de stăpîni, naziștii au „reușit" să lărgească mult conținutul reacțiilor popoarelor cotropite, îndeosebi ale celui francez, devenind un mare curent continental de luptă pentru libertatea și demnitatea omului, împotriva totalitarismului [1].

După cum se știe, formele de acțiune ale Rezistenței au fost extrem de variate, începînd cu propaganda (vorbită, scrisă, desenată), trecînd prin atît de importanta și riscanta activitate de informații și contrainformații și ajungînd la activitățile „mari" (evaziuni, sabotaje, intervenții armate). În anul 1940 și pînă către sfîrșitul anului 1941, în care perioadă s-au constituit peste 15 grupări (mai importante), Rezistența a avut un caracter de acțiune individuală (la nivelul grupurilor), predominînd contactele, discuțiile, propaganda și — în anumite proporții — alcătuirea rețelelor de informații [2]. Formarea puternicelor organizații, sprijinite de Partidul comunist francez (Frontul național și grupurile Franc-tirori și partizani — F.T.P.) a reprezentat pași însemnați către atingerea „nivelului de luptă" dar care, cu manifestări încă limitate, nu erau în măsură să angajeze operații cu adevărat dăunătoare pentru ocupanți.

Un pas esențial, ce marca totodată implicita recunoaștere a „Franței libere", condusă de la Londra de generalul de Gaulle, ca organ de coordonare și îndrumare, a fost acțiunea — tenace și spinoasă — a marelui patriot Jean Moulin. Reunind exponenți ai tuturor grupărilor, acesta a făcut posibilă — chiar în Parisul „împănat" cu organe de securitate petainiste și germane — constituirea Consiliului Național al Rezistenței (C.N.R. — organ politic) și a Comitetului de acțiune militară (COMAC — prezidat de comunistul P. Villon), precum și întărirea „Armatei secrete" (A.S.), care în paralel cu „Frontul național" reunea elementele de luptă ale Re-

[1] * * *, „Grand Larousse Encyclopédique", Paris, 1964, Larousse, tom. 9, p. 210.
[2] Michel, H., op. cit., p. 107.

zistenței franceze pe teritoriul național, coordonînd numeroasele grupuri de multiple nuanțe și orientări social-politice. Acest destul de complicat „sistem", articulat la rîndul lui la „Comitetul francez de eliberare națională" (guvernul francez liber), a dăinuit și *după arestarea lui* J. Moulin * și, în pofida diferendelor ce continuau să apară între grupările constitutive, s-a menținut în activitate, adeseori de reală eficiență, pînă la revenirea forțelor armate aliate pe teritoriul Franței și la eliberarea poporului francez [1, 2]. Iar sub denumirea unificată a „Forțelor franceze de interior" (F.F.I.), eșaloanele combatante ale grupărilor Rezistenței, cunoscute larg și sub numele de „maquis" **, au devenit treptat o adevărată armată, al cărei impact a fost simțit în mod deosebit încă din perioada ce a precedat începerea operațiilor aliaților pe pămîntul Franței, impact recunoscut oficial de comandantul suprem al Forțelor expediționare aliate, generalul D. D. Eisenhower [3].

La această extrem de succintă relatare despre Rezistența franceză se impun cîteva remarci, legate de elemente ce se vor găsi în carte.

În rîndurile anterioare s-a repetat citarea diferendelor din sînul mișcării de Rezistență. Privite din perspectiva zilelor noastre, după aproape patru decenii, unele pot să pară de-a dreptul incredibile. Și totuși...

* Arestat în iunie 1943, chinuit în mod barbar de către Gestapo, acest patriot exemplar nu a destăinuit nimic anchetatorilor naziști. Corpul său, regăsit după Eliberare, se află depus în Panteonul Franței, la Paris.

[1] Michel, H., op. cit., p. 162.

[2] Colectiv, „Rezistența europeană", vol. II, p. 114.

** În fapt „maquis" erau denumite, de mult timp, în sudul Franței și în Corsica, anumite porțiuni împădurite și cu o vegetație foarte bogată, în care se adăposteau briganzii sau, după caz, diverse grupuri aflate în raporturi de adversitate cu altele sau cu autoritatea constituită. Ulterior, termenul a ajuns a fi transferat celor ce foloseau „maquis"-ul, iar acum, în cadrul Rezistenței anilor 1940...1944, grupărilor luptătoare împotriva ocupanților naziști.

[3] Colectiv, „Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial", București, 1971, Ed. politică, p. 312.

În primul rînd, pornind de la modalităţi de gîndire profund închistate, moştenite de la cadrele din preziua primului război mondial, o parte din corpul ofiţeresc francez nu-l agrea pe generalul de Gaulle, deoarece „încercase să impună orientări strategice şi soluţii organizatorice în afara vederilor organelor de comandament din perioada interbelică", precum şi pentru că fusese înaintat fără a fi trecut prin fazele de apreciere şi propunere tradiţionale (care, în fapt, în plin complex de inferioritate, l-ar fi „stopat"). În aceeaşi ordine de idei, un important număr de ofiţeri ar fi acceptat ideea, dar avînd la conducere un general „mai vechi". La aceştia se alipeau treptat şi unii dintre petainiştii „tradiţionaliştii". Toţi l-au preferat, după evadarea din prizonieratul german, pe generalul de armată H. Giraud.

Din păcate, toate aceste cadre militare nu erau doar tradiţionaliste, în sensul benign, ci de-a dreptul reacţionare. Şi nu acceptau în nici un chip aspectul social, tot mai accentuat, al principalelor grupări din Rezistenţă. Aşa s-a ajuns la conflicte grave, în interior (Franţa), derivate din antipatia unora dintre „giraud"-işti pentru grupările F.T.P., cunoscute ca fiind alcătuite din comunişti sau, cel puţin, simpatizanţi ai P.C.F. Au fost şi cazuri cînd aceste porniri, pe atît de puţin explicabile pe cît de grave, s-au manifestat generic împotriva oricăror grupări din „maquis", indiferent de apartenenţa lor politică [1, 2]. Cred că nu e nevoie să arăt cît de dăunătoare eliberării Franţei erau atari fenomene [3, 4].

Dar lucrurile nu se limitau aici. Rezistenţa franceză, mai mult ca oricare alta, a avut parte, în perioada 1941...1944, de comportări aliate greu explicabile, chiar profund surprinzătoare. În domeniul aprovizionărilor cu

[1] Michel, H. şi Mirkine-Guétzevitch, B., „Les idées politiques et sociales de la Résistance", Paris, 1954, P.U.F., p. 201.

[2] Michel, H., op. cit., p. 227.

[3] * * * „Grand Larousse Encyclopédique", Paris, 1964, Larousse, tom. 9, p. 210.

[4] Terres, R., „Double jeu pour la France", Paris, 1977, Grasset.

armanent, muniţii, materiale speciale, inclusiv deplasările în şi din Franţa, Rezistenţa depindea de organele militare britanice, în baza acordurilor încheiate de generalul de Gaulle ; această cooperare, însă, independent de prietenia care era incontestabil sinceră, a evoluat în moduri extrem de variate, livrările (mai ales prin parașutare) fiind nu doar neregulate, ci omiţîndu-se adeseori importante categorii de armament şi materiale [1, 2].

În fine, din motive pe care nici pînă în prezent relatările istorice nu le-au clarificat pe deplin, conducerea superioară americană (îndeosebi preşedintele F. D. Roosevelt şi o serie din colaboratorii săi apropiaţi) a privit pieziş Rezistenţa, în ansamblul ei, tot astfel cum iniţial arătase a-l prefera pe Pétain (!), optînd apoi pentru gruparea evident reacţionară — şi puţin eficientă — a lui Giraud, şi pe însuşi de Gaulle acceptîndu-l doar după îndelungi oponenţe, către sfîrşitul anului 1943. [3, 4].

Toată această fenomenologie, de o varietate (mai exact, încîlceală) aproape indescriptibilă, a făcut ca lupta Rezistenţei franceze să evolueze greoi, lent, favorizînd indirect — uneori direct — acţiunile represive naziste.

În acest cadru, în această atmosferă, plasează Armand Lanoux acţiunea pe care o narează, nu fără a ţine seama — cu preciziuni de nivel adeseori ştiinţific — de particularităţile locurilor şi oamenilor. A căror însemnătate se va dovedi deosebită.

*

În partea de nord-vest a bazinului mediteranean, acolo unde Pirineii se povîrnesc în mare, se află o regiune geografică extrem de complexă, cu unele particularităţi care nu se întîlnesc decît rareori.

[1] * * * „Grand Larousse Encyclopédique", Paris, 1964, Larousse, tom. 9, p. 210.
[2] d'Astier, E., „Sept fois sept jours", Paris, 1961, Gallimard, p. 54, 62—63, 76—77, 122, 128.
[3] * * * „Grand Larousse Encyclopédique", Paris, 1964, Larousse, tom. 9, p. 210—211.
[4] d'Astier, E., op. cit., p. 64—66.

Spre deosebire de cazul curent, cînd îndeplinesc o funcţie de limitare, de despărţire, munţii — aici lanţul Pirineilor — reunesc două provincii cu caracteristici teritoriale aproape similare : Cataluña (Catalonia) în Spania şi Roussillon în Franţa. În cartea de faţă vor fi vizate amîndouă, dar îndeosebi ultima.

Dacă imaginăm, prin simplificarea desenului, pe hartă, Franţa asemenea unui hexagon, la vîrful triunghiului de jos al hexagonului, deci în cel mai sudic punct al ţării, se află Roussillon — cu care se încheie către Pirinei marea regiune Languedoc.

Relieful Roussillon-ului este foarte variat, complex. Porneşte de la ţărmul mării Mediterane, cu plaje joase, cu cordoane litorale avînd lagune şi lacuri, trece la cîmpie, apoi la dealuri şi masive muntoase. Este străbătut de o reţea hidrografică bogată (rîurile Aude, Agly, Têt, Tech) şi este flancat — la sud şi la nord-vest — de munţii Albérès şi Corbières, ramuri ale Pirineilor. Sînt munţi masivi, care spre Mediterana se menţin la vreo 1 000 m pentru ca, spre nord-vest, să atingă înălţimi de peste 2 500 m ; au un relief dur, prăpăstios, alternat de podişuri cu lacuri aşezate în circuri glaciare. Trecătorile (Cerbere, Perthus, Prats-de-Mollo, Bourg-Madame) sînt foarte strîmte, greu practicabile. Potecile sînt încă mai greu de străbătut. Un climat mediteranean, pe litoral fiind chiar tropical, îngăduie mari plantaţii de citrice, măslini, viţă de vie, duzi, cum şi practicarea unei agriculturi intensive în cîmpie. Munţii adăpostesc mine de fier şi centrale hidroelectrice. [1]

Locuit în cele mai vechi timpuri de iberi şi celţi, li s-au suprapus acestora colonii greceşti în secolele VIII—VI î.e.n., zona de litoral fiind mult elenizată în secolul III î.e.n. Catalanii, seminţie iberică, par să fi păstrat, totuşi, în bună măsură, fiinţa naţională. După anul 180 î.e.n., spaţiul teritorial reunind actualele Roussillon şi Cataluña a intrat sub dominaţie romană, fiind

[1] Prisnea, El., „Franţa", Bucureşti, 1957, Ed. ştiinţifică.

apoi invadat de migrația vizigotă (375—476 e.n.) și, din sec. VIII e.n., de către arabi și berberi, însă și de această dată catalanii au rezistat, făcînd posibilă, în ansamblul imperiului carolingian, constituirea mărcii Spaniei care, în fapt, era Cataluña. [1]

În prezent, Roussillonul apare pe harta Franței în cadrul departamentului (județ) Pirineilor Orientali, cu reședința la Perpignan, cu orașele de margine Carcassone și Narbonne și cu porturile Collioure și Port-Vendres, iar provincia catalană, în Spania, cu reședința la Barcelona și cu orașele Figueras, Gerona, Vich și Tarragona [1].

Pe plan istoric, evoluția acestor teritorii și populații a înregistrat mult timp efectele directe și indirecte ale raporturilor de dominație feudale, devenite apoi pre-imperialiste.

Către anul 1000 exista comitatul Barcelonei, în mare măsură independent, dar în secolul următor, alipindu-și o parte din Roussillon, intră în dependența coroanei franceze, devenind la 1229 domeniu al regatului Franței [2]. Către 1250, însă, regatul spaniol al Aragonului încorporase Cataluña, iar Roussillonul rămăsese al Franței. Luptele interne între pretendenții la tronul Franței, în prima parte a sec. XIV, au slăbit sistemele teritoriale și de apărare, ascuțind totodată interesele suveranilor, astfel că la pacea de la Bretigny (mai 1360) Roussillonul nu mai figura printre posesiunile Franței, situație ce a dăinuit pe toată durata domniei ca împărat și ca rege spaniol a lui Carol Quintul [3]. După luptele taberelor Armagnacs și Bourguignions, inclusiv participările engleze și spaniole, Roussillon devine iar monedă de negociere și

[1] * * * „Encyclopédie thématique Weber", Barcelona, Compania Internacional Editora, vol. 17.

[2] Guillemain, B., „L'éveil de l'Europe 1000—1250", Paris, 1969, Larousse, p. 156—157, 246, 440.

[3] Duby, G. (sub red.), „Histoire de la France. Vol. II. Dynasties et révolutions de 1348 à 1852", Paris, 1971, Larousse, p. 16—17, 24.

reapare în hotarele franceze. Dar pe parcursul a peste 200 de ani va fi mai tot timpul sub dominație spaniolă ; abia revolta catalanilor împotriva coroanei spaniole (cu ajutorul Franței) va întoarce orașul Perpignan și aproape tot Roussillonul, în 1642, la Franța, întoarcere consfințită în 1659 prin „pacea Pirineilor" [1].

Nu aici, însă, încetează efervescența politică a regiunii. Cu prilejul revoluției burgheze franceze, populația din Roussillon a dovedit atitudini net democratice, iar în 1808, în cadrul rezistenței naționale spaniole împotriva ocupației imperiale napoleoniene, catalanii și-au afirmat cu tărie dezideratul libertății. Dacă la francezii din Roussillon comportamentul republican de stînga se va reconfirma în anii 1848/1849 și se va păstra ca atare, la catalani, mai cu seamă în deceniile contemporane, fenomenul va lua un avînt de-a dreptul dramatic [2].

Reclamînd independența pe temeiuri istorice suind tocmai la regele Jayme I, fondatorul „statului" catalan (1213—1276), prima reacție după instaurarea republicii spaniole (1931) a fost autonomia catalană proclamată în 1932, urmată de alcătuirea statului federal catalan în 1934 (Republica Catalană liberă). Chiar dacă a fost apoi înăbușită de intervenția cercurilor reacționare, această acțiune, prolegomen al războiului civil, arăta clar aspirațiile maselor catalane. În 1936, după începerea conflictului armat intern, în Cataluña s-a restabilit în mare măsură autonomia vechei „Generalidad" locale, în cadrul guvernului Frontului Popular [3].

Puternic centru de rezistență al forțelor populare ale Spaniei, Cataluña a fost printre ultimele care să cedeze în fața presiunilor trupelor franchiste, din plin sprijinite de forțele intervenționiste naziste și fasciste italiene. O bună parte dintre luptători au ales calvarul refugiului în Franța, mult agravat după ocuparea acesteia de către hit-

[1] Duby, G. (sub red.), op. cit., p. 32, 66, 139—141.
[2] Duby, G., (sub red.), op. cit., p. 410—411.
[3] Colectiv, „Marea conflagrație...", p. 191.

leriști. Dar alături de poporul francez, care nu înțelegea să cedeze, catalanii din Spania cît și cei din Roussillon au purces cu hotărîre în acțiunile Rezistenței, adeseori în circumstanțe dramatice, contribuind vădit la învingerea imperialismului german, ajuns — împotriva oricărei rațiuni geografice și istorice — la întîlnirea Pirineilor cu Mediterana.

Aceste ultime perioade se întîlnesc și în prezentul volum al lui Armand Lanoux care, cu toate că — după cîte știm — provine din nordul Franței, dovedește o profundă cunoaștere a locurilor și oamenilor de la Mediterana, din Alberi și Corbieri, de pe ambii versanți ai Pirineilor.

*

Pe teatrul de operațiuni mediteranean activitățile s-au accelerat după conferința interaliată de la Anfa (Casablanca). Ofensivei britanice în Libia (ian. 1943) i-au urmat aprigele lupte din Tunisia, trupele americane, britanice și franceze lichidînd în mai forțele Axei comandate de von Arnim. În iunie a fost ocupat reduitul italian din insula Pantelleria, pas ce pregătea debarcarea aliată în Sicilia și Italia [1].

În spațiul format din Roussilonul francez și Cataluña spaniolă activitățile Rezistenței sporiseră și se dezvoltau fără încetare. Din noiembrie 1942 crește importanța filierei de legături și evaziuni din Pirinei, ajungîndu-se chiar la crearea unei „centrale madrilene" a Comitetului francez de eliberare națională (de Gaulle), menită a coordona comunicațiile și prelucrarea și îndrumarea francezilor scăpați. Pe aceleași itinerare funcționau și rețelele de evaziune ale aviatorilor aliați, căzuți pe continent și care se străduiau să-și regăsească unitățile, sau fugiți din captivitatea germană. Atît rețelele Rezistenței franceze și ale patrioților spanioli cît și serviciile speciale aliate, folosind și ghizi localnici plătiți, au trecut în Spania aproape 28 000 evadați francezi și cîteva mii de aviatori aliați [2].

[1] Zaharia, Gh., Cupșa, I., Vianu, Al., „Al doilea război mondial. Schiță istorică", București, 1975, Ed. politică.

[2] Michel, H., op. cit., p. 309.

În zona Perpignan era un amplu „trafic", fapt de care erau convinse atît Abwehr-ul și Gestapo-ul naziste, cît și organele represive franceze ale administrației de la Vichy. Dar în acea luptă cînd surdă, cînd răbufnind pe plaiuri și chiar în orașe, urmărirea și contactarea celor din Rezistență erau tot mai grele. Din mai multe motive, unele — chiar — contradictorii.

Rîndurile Rezistenței sporiseră mult, eficiența crescuse, dar fenomenele de abținere, inclusiv cele de „așteptare" (attentisme) din masa populației, despre care am mai vorbit, se păstrau [1]. În acest context a și circulat, după război, strania glumă în care, fiind întrebat ce a făcut pe timpul „teroarei", un francez răspundea : „Am trăit" [2]. Rezistența evoluase și ajunsese, pe lîngă eficiența în luptă, și la o linie generală socială care, fără a fi (cu rare excepții) extremistă, învedera tot mai limpede o viitoare democrație de stînga. Însăși expresia „revoluție socială" cîștiga o circulație tot mai vie [3]. Toate acestea se ciocneau, uneori chiar zgomotos, cu pozițiile diferitelor pături burgheze și ale micilor proprietari rurali, aprigi în dorința conservării unui complex sistem de proprietăți și beneficii.

Nu mai puțin, asemenea situații îngreunau considerabil inițiativele organelor represive germane (cu complementul celor colaboraționiste locale), care nu țineau deloc să sporească rîndurile simpatizanților Rezistenței. În consecință, evitînd cît puteau acțiunile „clasice", la suprafață, preferau filările, anihilările individuale sau cel mult de grupuri mici, forme — însă — mult îngreunate, uneori de-a dreptul împiedicate de numărul încă mare de localnici „care-și vedeau de treburi" și pe care — potrivit ordinelor primite — nu-și permiteau să-i abordeze „manu militari" decît în cazuri extreme. Cunoscînd bine aceste caracteristici ale situației, Rezistența le folosea din răsputeri, represiunile devenind astfel neconcludente.

Această conjunctură, foarte asemănătoare mai multor pînze de păianjen suprapuse și cuprinzînd o nelimitată

[1] Michel, H., op. cit., p. 292.
[2] Boisdeffre, P. de, op. cit., p. 44.
[3] * * * „Grand Larousse Encyclopédique", op. cit.

diversitate de personaje și ipostaze, este deosebit de fidel redată de autorul „Păstorului albinelor", iar el — Păstorul — împreună cu lumea lui, pare a fi una din cele mai aparte și profund grăitoare figuri ale Rezistenței și ale literaturii generate de ea.

Dintotdeauna am socotit — și socot — că un text de tipul prefeței, introducerii etc. nu are dreptul să dezvăluie povestea pe care o premerge ; menirea unui asemenea demers este aceea de ajutare — cînd e nevoie — a cititorului în cunoașterea și stăpînirea cadrului general al narațiunii, eventual a unor implicații ce nu reies destul de lesne din istorisire. Prospețimea abordării povestirii, de către cititor, reprezintă rosturile fundamentale, atît literare cît și istorice, și caută a nu fi atinse în nici un chip.

Dar nu voi ezita, înainte de încheierea acestor preliminarii, să revin cumva la cele ce am spus — mai la început — în legătură cu literatura pe teme istorice, de astă dată în directă relație cu romanul ce urmează.

Căci roman este. Roman istoric. Și cred că nu mă înșel socotindu-l ca, probabil, cel mai sincer din toate cîte s-au scris cu subiecte despre Rezistența franceză (și despre Rezistențele din al doilea război mondial, în genere). Dar narațiunea nu este doar „veridică" ci, în cea mai mare măsură, riguros reală (vezi sfîrșitul cărții), ceea ce dă acestui roman un incontestabil suport moral. Inclusiv originalitatea, care contrazice net părerea că în romanul contemporan „totul nu se face decît prin influență", cum recent afirma un prolific, dar nu de calitate, condeier de pe la noi.

Pe fundalul ce-l constituia gravitatea epocii, recurgînd în foarte mare măsură la fapte și personaje autentice, Armand Lanoux — el însuși militar în acel război, apoi ajuns în Rezistență — operează într-un spațiu teritorial, într-o lume cu totul deosebite de cele din restul Franței și al Spaniei, la hotarele cărora se desfășoară subiectul. Dovedind că le-a trăit direct. Lanoux transformă povestea într-un dans (la figurat *dar* și la propriu), care își schimbă pe nesimțite ritmurile în ambianța „aromelor vremii", a unui „ceva" de viață mai degrabă ușoară, întrepătruns intermitent de gravele probleme ale războiu-

lui, fenomen curios, neexplicabil pentru acel timp și — totuși — real. Dans în care se întîlnesc (*cum* trebuie și *cînd* trebuie) oamenii din Rezistență cu jandarmii francezi ce știau să închidă ochii, anarhiști catalani cu june franțuzoaice iubărețe, munteni din Roussillon, cu ofițeri nemți veniți tocmai din munții Bavariei, și mai ales feluri te specimene din acea gintă complexă pe care o constituie localnicii, amestec indescifrabil de seminții, care oricum ar da-o, pe catalană sau pe franțuzească, trăiesc, muncesc, iubesc, dansează, se bat și mor cu un singur gînd : *libertatea.*

Fără de care nici oamenii, nici popoarele, nici țările nu pot dăinui.

MATEI I. OROVEANU
ofițer veteran al războiului antihitlerist, doctorand în istorie

Lui André Malraux

În limba avară cuvintele om şi libertate au aceeaşi rădăcină : *uzden* înseamnă om, *uzdenli,* libertate ; se subînţelege, aşadar, că uzden-ul este uzdenli : liber.

RAZUL GAMSATOV
Daghestanul meu

PARTEA ÎNTÎI

Deşteptarea Sardanei

I

Aimé Longhi deschide ochii. Lumina lăptoasă a zorilor năvăleşte în compartiment. Vacarmul osiilor, a căror cadenţă monotonă a scandat timpul interminabil al nopţii, îi spune că trenul s-a pus iarăşi în mişcare, pe un balast nesigur... Sabotaj ? O roabă, cum ar fi spus bunică-sa. Zîmbetul adoratei bătrînele dispare. Se uită la bancheta din faţă. Îşi aminteşte cum, de la Toulouse încoace, simţise apăsarea călduţă a unor pulpe care, cînd şi cînd, se sprijineau de ale sale, se îndepărtau, iar se sprijineau, şi de îngăduinţa cu care se complăcuse la acest joc. O regretă pe femeia aceea : doamna care doarme sau se preface că doarme seamănă cu un peşte pe uscat. Îşi trage sub el piciorul strîns într-un pantalon cafeniu, ţeapăn, pe gleznă, confecţionat dintr-un material cumpărat pe cartelă, după demobilizare. Pantalonul lasă să se vadă o pereche de pantofi galbeni, noi şi ei, cu trei rînduri de pingele. Nu el îi alesese de culoare galbenă. Atît mai rămăsese. O bună parte din solda lui se dusese pe îmbrăcămintea asta. Preţurile crescuseră nebuneşte dar, singur cum era acum, Aimé Longhi se simţea bogat, cu solda şi cu încadrarea la minister.

Compartimentul s-a golit pe jumătate cu toate că o grămadă de colete, de valize obosite, de ambalaje din mucava şi de saci de călătorie mai ticsesc încă plasele. Cînd au trecut linia de demarcaţie, se aflau opt călători.

Acum n-au mai rămas, în afară de cea care doarme, decît o altă doamnă, grasă, îmbrăcată într-o rochie semănată cu maci, şi un bărbat uscăţiv, care citeşte *Les Nouveaux Temps*.

Lumina creşte. Trenul se pune din nou în mişcare, poticnindu-se, dîndu-ţi senzaţia penibilă că trece peste un pod de construcţie provizorie. Ceilalţi au coborît desigur la Carcassonne, oraş fantomă pe care abia l-a întrezărit, sau la Narbonne. Se scutură din toropeală. Umărul stîng e o constelaţie de dureri. Pe balast, un feroviar mustăcios face semnale cu fanionul roşu. Oameni sprijiniţi în lopeţi se strîmbă la trecerea acestui tren atît de lung. Nu lipseşte mult şi ar ajunge cu picioarele în apă. Trenul traversează o lagună nesfîrşită.

Spre stînga, luminat din plin de cele dintîi raze ale soarelui, un cătun aurit se înalţă din întinderea lividă, cu acoperişuri din olane aşezate ca solzii de peşte. Nici un drum nu duce spre el. Printre trestii, se odihnesc barcazuri pe propriul lor reflex. Pe măsură ce trenul ia viteză, albastrul şi auriul se întetesc. Au trecut de sat. Ferestre se deschiseseră în semn de salut sau de ironie. Nici vorbă, dacă un atentat îi făcuse să încetinească aşa, nimic nu era mai potrivit decît să-i înghesuie bine acolo, între eleşteul Sigean şi eleşteul Ayrolle ! E singura cale de acces a căii ferate dinspre Narbonne spre Perpignan. Albastrul lagunei, alături de terenurile ce bat în ocru, face ape ca pana de păun ; spre mare, undele bat în verde, ca un smarald îngălbenit. În depărtare, marea agitată de nenumăratele spinări ale valurilor strălucitoare. Simfonia aceasta matinală îl răscoleşte pe călător, după treizeci şi trei de luni de captivitate în culoarea verde „ca a vagonului“ din Germania.

La Salses, unde răsare dintre vii fortul decapitat, intră iar în compartiment. Ia te uită, acum sînt cinci. Un căpitan de artilerie, care înoată în uniformă. Pe vremuri a fost gras. Cufărul lui, aşezat pe o suprafaţă mai îngustă, blochează culoarul. Artileristul face o mutră aşa de cătrănită, că Aimé n-are chef să intre în vorbă cu el. Pasagera

din față, după un zîmbet încurajator, se fardează. Era și timpul.

După Salses, de care trec într-un interminabil vacarm de macazuri, se întinde cîmpia, semănată cu tîrguri mari, liniștitoare. Mai departe, zidul munților Alberi își înalță spre cerul încă întunecat vechile foișoare de pază, Massane și Madeloch. Vîrful Canigou și-a pus pălăria de norișori. Da, e chiar Canigou. Deși a făcut de mai multe ori călătoria asta, nutrind pentru decorul înconjurător curiozitatea naivă a locuitorului din nord, Aimé nu-și amintește să-l fi văzut vreodată de-atît de departe. Palmieri și loturi de culturi, fabrici, vile particulare, măslini și terenuri necultivate se perindă pe dinaintea lor. După ce trec peste La Têt și peste diferența mare de nivel, pe un pod ruginit (fluviul pare înfierbîntat), trenul pătrunde în Perpignan și curînd se oprește.

Aimé Longhi își lasă tovarășii de călătorie să coboare, împiedicîndu-se în bagaje. Dincolo de ferestrele murdare, gara zumzăie de strigăte și de trepidațiile locomotivelor. I-a zîmbit pînă la urmă doamnei din față. Ea gîngurește un „la revedere, domnule", care adie a cimbru. Surpriză : din spate e superbă, are gleznele fine, pulpele și genunchii rotunzi (fustele sînt scurte și în formă de corolă), mijlocul incredibil de subțire și șoldurile rotunde. „Și uite așa se duc pe copcă afacerile cele bune !" îi șoptește la ureche Bandit, un tovarăș din a XVII-ea Stube [1], de felul lui din Bordeaux, infanterist și farsor. Aimé ridică din umeri. Tacă-ți gura, Bandit !

Coboară. Ca bagaje, a luat ce-a putut. Atît cît să nu bată la ochi. Duce cu dreapta o valiză mare, roșie, făcută la atelier de Marcel Tacchini, un lungan bîlbîit, frate laic al comunității lor teatrale din Oflag [2]. Ține la Tacchini ca la un frate. Viețile lor se aseamănă atît de mult ! Descendent din emigranți italieni ca și el, sărac ca și el, institutor ca și el, copilărise în nord, ca și el. Singura

[1] Compartiment al barăcilor-tip destinate de germani prizonierilor.

[2] Lagăr german pentru ofițeri prizonieri, în al doilea război mondial.

deosebire dintre ei : Tacchini e catolic practicant. Valiza asta e mai mult decît o valiză. În Oflag, un număr de şase inşi constituiau o trupă de teatru. Exista cîte un grup teatral pentru fiecare din cele patru block-uri ce constituiau lagărul ofiţerilor. Rolul lui Aimé Longhi era acela de decorator. Împreună cu regizorul-autor, cu cei doi tîmplari-maşinişti şi cu muzicantul beneficiau de avantajul nepreţuit de a locui într-o baracă-atelier, în loc de promiscuitatea şi îngrămădeala din acele *Stuben,* care numărau douăzeci şi patru de oameni, în paturi supraetajate cîte trei. Tacchini avea scrupule ; găsea că nu merită să se afle printre ei. Se făcuse aşadar bucătarul grupului şi-şi folosea timpul liber între o conferinţă a filozofului Paul Ricoeur şi o lecţie de germană, confecţionînd valiza aceea din carton de decoruri, cu întăriturl metalice tăiate din cutiile de conserve. Valiza avea să fie a primului dintre ei care se va întoarce în Franţa. Aimé a fost acela. Şi găsea că lucrul e nedrept. Nu era căsătorit. Aflase, în timp ce sălăşluia prin nisipuri, în noiembrie 1940 şi februarie 1941, de moartea singurelor fiinţe ce-i mai rămîneau, la Valenciennes, mama şi bunica, cea dintîi măcinată de griji, desigur, iar vajnica bunică, în ciuda curajului ei, epuizată de privaţiuni şi de bătrîneţe. Ce să facă ? Nu le putea da lor rana care era motivul demobilizării sale. Tacchini începuse numaidecît să confecţioneze o altă valiză.

Ah, felul cum părăsiseră lagărul ! Un grup de vreo treizeci de fericiţi la mai multe mii de prizonieri. Pe întinsul cîmpiei aceleia, bătută din toate părţile de vînturi, era un frig de crăpau pietrele. Şi totuşi ieşiseră cu toţii afară, iar cercetaşii din lagăr cîntau o veche baladă irlandeză, *Auld Lang Syne,* ale cărei cuvinte răsunau pe-atunci în toate colţurile Germaniei :

Nu-i decît un rămas-bun, fraţilor...
Nu-i decît un rămas-bun
Da, o să ne revedem, fraţilor,
Nu-i decît un rămas-bun.

Era un ger de-ţi crăpa inima...

Peronul e ticsit, cărucioare de transportat bagaje, ofițeri nemți, jandarmi și vameși francezi, cămine pentru soldați și surori de Cruce Roșie, șoareci cenușii care colcăie, Fraulein corecte cu buzele strînse, cu cocul decent, cu sîni de Walkirii sub uniformă. *Heil Hitler !* „Ah ! să străpung un șoarece cenușiu, suspină Bandit. Visul vieții mele !"

Sub orologiul cel mare, mersul trenurilor arată legăturile spre Prades, Saint-Paul-de-Fenouillet, Argelès, Banyuls, Cerbère, Port-Bou. Poartă și data : 26 mai 1943. O vineri. Aimé Longhi se uită la ceasul lui milităresc. (Tocmai fusese numit adjunctul comandantului de batalion cînd a căzut prizonier). Trenul sosește la timp. Nici urmă de hamal, bineînțeles. Nu-i nimic, după ce trece de control, e așteptat.

Cel de-al doilea bagaj e mai împovărător decît primul — o trusă de pictură din stejar, pătrată și veche ; trei picioare se pot deplia, ca să susțină trusa. O deschizi. Capacul e alcătuit din paletă, care culisează. Șuruburi îți îngăduie să reglezi înclinarea. Nu are pînză, în schimb e în posesia a șase panouri de magnolier, o avere.

La ieșire, prezintă permisul de transport. Apoi se așază la coada care duce la control. O durere îi sfîșie umărul. A încercat să-și petreacă pe după el cureaua cutiei, dar a fost cît pe ce să strige. Cea mai grea e valiza. Cozile. Patru ani de cozi ! În lagăr, ca și în Franța. La supă, cu gamela în mînă, la tutun, la cinema, la cooperativă. În Franța, toate astea agravate de anarhia individuală. Plutește un miros fad, de dezinfectant și de cărbune prost. Pașaportul e controlat de jandarmii francezi în haine de doc. Sînt foarte meticuloși, mai cu seamă pentru permisul de identitate, nou-nouț.

STATUL FRANCEZ

Nume : LONGHI
Prenume : Aimé, Louis
Născut la : 24 octombrie 1914 la Valenciennes (Nord)
Naționalitate : franceză
Înălțime : 1,72 m.

Ten : deschis
Ochi : căprui
Păr : negru
Barbă : nu are
Mustață : scurtă
Nas : drept
Dimensiune : normală
Față : ovală
Semne particulare : nu are
Adresă : strada Saint-Ladre, nr. 6, Valenciennes (Nord)

Întocmit la : 5 mai 1943 de către

Subprefectul
LEPERVIER

Permisul ministerului, brăzdat de tricolor, e însă și mai nou ! Atașat la ministerul Prizonierilor, în concediu. Sprîncenele nu se mai încruntă.

— Totul e nou-nouț, ce mai !

Ceva mai încet, jandarmul șoptește :

— Nu există control german. Puteți trece, domnule locotenent.

Jandarmul văzuse la butonieră bareta verde și neagră a Crucii de război.

— O să vă refaceți repede sănătatea. Aerul e bun.

Și salută militărește.

În ciuda acestei primiri, Aimé rămîne cu sentimentul a ceva ciudat, același pe care l-a încercat la Compiègne, cînd, demobilizat dintr-o dată, fără pază, liber să se ducă și să ia trenul la ce oră poftea, a intrat într-o cuțitărie. De mult îi trebuiau foarfeci pentru mustăți. O domnișoară îmbrăcată de sus pînă jos în doliu l-a întîmpinat. Cînd a aflat că vine „de-acolo", s-a luminat toată. A refuzat să-i ia bani și i-a spus :

— Totdeauna m-am întrebat ce fac bărbații de n-ajung să le crească mustățile ca lui Vercingetorix. Le taie cu forfecuțe dintr-astea ? Sînt inoxidabile.

A păstrat foarfeca și zîmbetul.

Părăsește clădirea neagră a gării și pătrunde sub verandă. Caută din ochi un bărbat care trebuie să țină în

mînă, ca şi el, broşura *Prisonniers* publicată de minister. Nimeni. Un conducător de taxi-bicicletă îşi oferă serviciile. Îl refuză printr-un gest al mîinii. Omul e pămîntiu, cu pieptul scobit. Rînjeşte, ceea ce vrea desigur să însemne : „Dracu să te ia !"

Soarele accentuează impudic culorile şterse ale firmelor, afişele demodate, jegul ferestrelor. Franţa duce lipsă de săpun.

Nimeni. Nici urmă de broşură brăzdată de tricolor. Şi rana îl doare. Valiza roşie şi trusa puse de-a dreptul pe ciment. Călătoarea din compartiment se iveşte vorbind tare, cu un puternic accent meridional — nu se pricepe să distingă care anume — la braţul unui vlăjgan cu ochelari. Îl vede, zîmbeşte şi face o mutrişoară de compătimire, crezînd că nu i-a venit partenera la întîlnire. Automotoarele reţelei locale şi populaţia lor pestriţă, oacheşă. Vocile răsunătoare. Amintirile. Se duce la chioşc, cumpără *L'Indépendant des Pyrénées-Orientales*. Şmecherul cu tricou roşu n-a găsit client şi-l pîndeşte cu coada ochiului pe călătorul pierdut. Banco. Vine spre el. Îşi duce două degete la şapcă. Tricou roşu ros în coate.

— Aşteptaţi pe cineva ?

— Ca să spun drept, da.

— Nu totdeauna faci ce vrei. N-aveţi cumva o ţigară ?

Aimé Longhi scoate din buzunar un pachet. I-au dat un cartuş întreg la minister. „Ţigările mareşalului". Biciclistul apreciază gestul.

— Ştiţi unde trebuie să vă duceţi ?

Impresia că tipul îl ciupeşte. Pentru că pare avut tînărul călător, în haina aceea lungă, de culoarea drobiţei, care imită tweed-ul. În lagăr, Paul Ricoeur a insistat asupra libertăţii morale a prizonierilor, provenind în parte din prăbuşirea convenienţelor, a spiritului de castă, a tabuurilor. Îţi înşelai nevasta ? Crezi în Dumnezeu ? Simpatizezi cu tinerii patroni ? Eşti bogat ? Întrebări fireşti, bariere abolite. În lagăr, oamenii îşi pun întrebări fără să se simtă ruşinaţi. Aimé nu e şocat de familiaritatea ciclistului.

— Sînt funcţionar la ministerul Prizonierilor, la Paris. Au telefonat marţi şi încă o dată miercuri. De faţă cu mine. La serviciul Prizonierilor din Perpignan.

— N-o să găsiţi pe nimeni înainte de ora zece.

Pare că vrea să spună ceva şi se opreşte. Longhi priveşte în jurul lui, pierdut. Îşi revine.

— Ştii unde e Hotelul Lojei ?

Ciclistul a şi luat valiza şi trusa. Aimé se aşază într-un paner care aproape că atinge pămîntul. A debarcat la Hong Kong. Cel care trebuia să-l aştepte nu e acolo. A luat o ricşă... Băiatul stă pe şa. Desigur, un alergător. Mişcarea de bielă a picioarelor, bine unsă, care poartă greutatea ca pe nimica toată. Încet, dughenile defilează, la fel de goale ca la Paris. La măcelar se văd flori. Ia te uită, bulevardul gării a devenit bulevardul Mareşalului Pétain.

Cînd venea pe Coasta de Azur, Aimé Longhi nu dădea deloc pe la Perpignan ; prea departe de mare. Îşi aminteşte vag de un canal cimentat, de o cafenea mare, Belle Epoque, cu palmieri în hîrdaie, numită *La Palmeraie* sau *Le Palmarium,* şi de un minunat turn crenelat, La Castillet. Desigur, îşi aminteşte şi de prestigioasa Lojă a mării, dar nu-şi mai dă seama în ce parte a oraşului se află. Urmînd străzile adăpostite de soare, biciclistul pătrunde pe cheiul Vauban ; Le Castillet, la marginea ciudatului canal de culoarea opalului, ţîşneşte din verdeaţă. Fără să frîneze, ciclistul, şuierînd printre dinţi, plonjează în umbra turnului. Trecătorii se dau la o parte înjurînd. Se opresc în sfîrşit pe un pătrat cu dale de marmură, mărginit de cafenele. Clădirea desăvîrşită a Lojei domină piaţa aceasta de comedie, cu suprafeţele ei modulate de jocul ogivelor scunde, tapetate cu majolică. Venus de bronz a lui Maillol se detaşează ironic pe fondul manechinelor de la *Corsetul ideal.*

Iată Hotelul Lojei. Călătorul coboară precaut din paner. Strada e de-o îngustime medievală. Intră în Hotel, patio, plante verzi, frumoase mobile rustice, ceruite. Nimeni la recepţie.

— E cineva ? strigă ciclistul.

— Aici, aici, răspunde o voce limpede.

Aimé îl plătește pe (cum să spună ?) pedalor sau ricșar ? Acesta îi mulțumește.

— Dacă vi se întîmplă să mai aveți nevoie de mine, uneori... Mă aflu seara la cafeneaua Bouc, sub turnul Castillet. Întrebați de băiatul din Saintonge.

Prin ferestre și perdele, Aimé îl vede plecînd țopăit, ca o dansatoare. Tresare. N-a auzit-o venind pe femeia care se află în spatele tejghelei, înaltă, brună, netedă, cu părul adunat într-un coc care alungește dintr-o trăsătură linia dreaptă a nasului, de la frunte la ceafă. Raciniană, patroana Lojei.

— Domnul ? Aveți cameră reținută ?

Vocea e ca mierea. Cercetează valiza sărăcăcioasă, trusa și înțelege cu greu o asemenea deosebire dintre client și bagaj.

— Aimé Longhi, L.O.N.G.H.I. Delegația Prizonierilor trebuie să-mi fi oprit o cameră.

Femeia îl privește cu o simpatie plină de milă, răsfoiește un registru, așa, din principiu.

— Nu am nimic pe numele dumneavoastră. Delegația Prizonierilor ne trimite deseori pasageri.

O umbră trece pe fața lui Aimé, iar femeia o observă cu o atenție aproape temătoare.

— Ce-i drept, dacă...

Ai zice că-și vorbește ei însăși.

— Dacă ați telefona ?

Orologiul arată ora nouă și trei minute.

— Numai că-i prea devreme. Și-apoi...

Femeia citește deznădejdea pe fața cu trăsături regulate și în ochii căprui. Călătorul și-a scos legitimația din portofel.

— Cum e viața în kommando-uri ? Soțul meu e subofițer... în Saxonia. Se plictisea în Stalag [1]. Avea dreptul să nu muncească. Dar a preferat munca. Se află într-un kommando forestier.

[1] În Germania nazistă, lagăre de prizonieri pentru subofițeri și trupă.

— Sînt mulţi ?

— Vreo patruzeci. Într-o exploatare care-i proprietatea lui Goering.

— Eu vin dintr-un Oflag. Acolo nu-i la fel.

— Într-un kommando poate fi mai bine ?

— Da.

— Aşa le spun şi ei, prizonierilor...

O viespe dă tîrcoale. A şi început căldura. Longhi s-a dezobişnuit. Femeia îi restituie legitimaţia. Ce-o fi avînd de gînd să facă ?

— Unde se află sediul organizaţiei Prizonierilor ?

— În spatele Primăriei. Se trece prin curte. Nu, nu vă duceţi. Am o cameră liberă. Cu vedere spre piaţă. O să vă simţiţi bine. Mai spre prînz, am să mă duc eu la sediu. Aici o să staţi liniştit. O să vă odihniţi.

Trage cu urechea. Bîzîitul unui aspirator se aude la etajele de sus.

— Clienţii sînt... de toate felurile. Există şi ofiţeri nemţi, cu toate că hotelul nu-i rechiziţionat. Există şi francezi...

Gîndul îi stă pe buze, apoi e înăbuşit. Altul în locul lui, care ar fi trăit în continuare pe locurile acelea din 1940, ar ghici, poate.

— Comis-voiajori şi voiajori care nu sînt... comercianţi. Oh ! Totul s-a schimbat mult.

— Da, vă mulţumesc. Pentru că-mi vorbiţi aşa, cu încredere.

Femeia zîmbeşte la fel de dureros ca şi el.

— Aşteptaţi, am să vă ajut eu... am putere. Personalul...

A luat trusa.

— Faceţi pictură ?

— Da.

O urmează, ducînd valiza roşie în mîna dreaptă. Aspiratorul bîzîie şi mai tare. Camere deschise. Paturi desfăcute. O slujnică bătrînă.

— Doamnă Solange, porcul de la patru iar a ars faţa de pernă cu ţigara !

Pe culoar se simte mirosul cerii de parchet. La capăt, camera se deschide, aurie și verde. Două ferestre dau spre piață.

— Pentru toată lumea, se va ști că l-ați cunoscut pe soțul meu care e prizonier în Germania și-mi aduceți vești de la el. Se numește Pons, Joaquim Pons, pentru că soțul meu e catalan. Cît privește mesele, firește, a trebuit să renunț la restaurant. Prea multă bătaie de cap. Odihniți-vă. Nu vă mișcați de-aici. Firește, apă caldă nu este...

A tras ușa după ea. El se duce acum spre ușă, șovăie dacă să pună zăvorul, apoi se întoarce la fereastră. Dedesubt, la stînga, se vede terasa goală a unei cafenele. Montanții oblonului desenează romburi complicate. Mai departe, în aceeași direcție, o altă terasă. Scaunele sînt albe, aliniate încă în geometria lor matinală. Cîțiva clienți numai în cămașă își beau cafeaua. În fața cafenelei albe, Loja mării își înalță eleganta și dura ei fațadă. Și ea s-a transformat în cafenea, și-ai zice că Venus a lui Maillol se află acolo pentru a arbitra ezitările consumatorilor. Ambianța e mai degrabă ușuratică. Totul o să se aranjeze. La Perpignan, tragediile sînt puțin plauzibile.

Și în sfîrșit, la dreapta, atingînd aproape odaia lui, de partea cealaltă a străduței, se află Primăria, pe care umbra o învăluie într-o culoare asemănătoare zahărului ars. Ziduri frumos modelate din prundiș de rîu, trei brațe de bronz, diferite, se înalță și se întind înspre ceva, deasupra pieței. Cinci soldați germani trec pe sub enigmaticul simbol. Fără arme. Cu baionete. Sînt la fel de lipsiți de tragere de inimă ca și santinelele din Oflag! Războiul ăsta nesfîrșit uzează pînă și trupele de elită.

Longhi se îndreaptă spre pat, își scoate pantofii și se lasă să cadă cît e de lung pe cuvertura mov, sub o icoană de-a preamilostivului Christ.

Clopotele l-au trezit dintr-un somn adînc. Ora două fără douăzeci. Sunete cristaline se preling peste oraș. Simte un gol în stomac. Se încalță, se piaptănă, coboară. Clienți grăbiți se încrucișează cu el. Se vorbește nemțește. Dă din nou cu ochii de havuz și, la recepție, o vede pe Solange Pons. Discută cu un civil deșirat, cu ochi care

clipesc, roşii ca la iepurii albi. La plecare, „iepurele" îşi pune ochelarii cu ramă de metal şi, dintr-o dată, capătă un aer feroce, de viezure. Salută, înclinîndu-se cu răceală.

— Aţi dormit bine ? Am bătut la uşă de cîteva ori. N-am îndrăznit să insist. Am fost la Prizonieri. Bine-înţeles, s-a întîmplat ceva, se vedea cît de colo. L-au arestat pe Simon, cel care trebuia să vă aştepte. L-au închis la Citadelă.

— Dar de ce ?

— Dacă v-aţi fi dus de-a dreptul la ei să întrebaţi de Simon, ei bine, aţi fi rămas şi-acum acolo, să explicaţi ce e între dumneavoastră şi Simon...

— Nimic.

— Niciodată nu e ceva anume. Să ştiţi însă că prietenii dumneavoastră au primit într-adevăr nota de la Paris în ceea ce vă priveşte. Restul trebuie uitat.

— Restul ?

— Restul, faptul că Simon trebuia să vă aştepte la gară, că aveaţi cameră reţinută aici. Despre asta nu există nici cea mai mică urmă...

— Desigur, totul s-a aranjat prin telefon !

— Da, domnule Longhi. Să fiu în locul dumneavoastră, nu m-aş duce să-i văd decît mîine... Aşteptaţi ! Mîine e sîmbătă. Luni. Să întrebaţi de Bernard Auriol... acelaşi nume ca şi preşedintele. La revedere, domnilor.

Zîmbeşte unui grup de trei nemţi, care ies de la popotă.

— Bernard e un nepot de-al soţului meu. El o să vă spună care-i situaţia.

— Şi ce să fac eu de azi pînă luni ?

— Ei doamne ! Aveţi locuinţa asigurată. Mai sînt şi cinematografe pe lumea asta, şi marea, la Canet.

— Mă gîndeam să prînzesc la *Palmarium*.

— Duceţi-vă din partea mea la *Baleare*...

— E o glumă ?

Îl priveşte cu un aer pătrunzător.

— E o cafenea pe strada Hibou, lîngă biserica Saint-Jacques. Nu-i departe, prin strada Argintăriei. Sînt şi două

săli de cinema gemene, *Majorca* și *Minorca*. Barul slujește drept restaurant. Întrebați de domnul Toreilles. Îi spuneți : „Doamna Pons nu-mi poate da de mîncare".

— La ora asta ?

— La Perpignan mîncăm bucuros după moda spaniolă.

— Nici nu știu cum să vă mulțumesc, doamnă.

— Oh ! știți, între prizonieri...

Iese. Fără valiză și trusă plutește. Și-a regăsit adevărata lui statură, lat în umeri, cu capul gol. În acvariu-ul ei, Solange Pons se cufundă din nou în socoteli. Hermionă hotelăreasă.

Puține mașini, în afară de cele cu gazogen, dar o circulație infernală, camionete, biciclete, cîțiva catîri care și-au început iarăși cărăușia, și trăsuri cu obezi roșii și galbene. Pietonii devin din ce în ce mai iberici, pe măsură ce străzile se îngustează. Ar putea tot atît de bine să se afle la Neapole, la Palma, la Oran. Cînd și cînd, coboară de pe trotuarul lat de doi pași ca să facă loc unei femei, care-i mulțumește zîmbind. Longhi se cufundă într-o anxietate blîndă, stare pe care o cunoaște foarte bine și care s-a agravat în mod bizar de la întoarcerea din Pomerania. Niciodată să nu se afle la locul lui. Niciodată să facă ceea ce-ar trebui. Căldura umană a camarazilor din Oflag îi lipsește. Pe deasupra, îl mai supără și rana. O sfîșiere prelungă de la rădăcină, ca și cum l-ar arde ceva pe dinăuntru. Depresiunea nervoasă nu-l părăsește. Doctorii nu i-au ascuns faptul că nemții au avut motiv să-i dea drumul. Și peste toate astea, firul care s-a rupt : Simon arestat. Ia te uită, într-o vitrină, un foarte frumos Grüber își exprimă răul, un nud despletit într-un atelier unde scrîșnesc perspectivele. Pictura. Ar însemna seninătatea...

În sfîrșit, iată *Balearele*. Dubla sală de cinema îl întîmpină posac. Amîndouă închise. *Trubadurii Diavolului* a doua zi. L-a văzut. I-a plăcut filmul ăsta pentru că era în afara timpului. Viață adevărată.

Pătrunde în bar, al cărui patron, un Valentin parcă fără oase, cu părul tăiat scurt ca al unei ordonanțe, alb pe pielea stacojie, cu pomeți ososi și nas ascuțit. Un băiețandru servește.

— Domnul Torreilles ? întreabă Longhi.

Adolescentul își întoarce profilul de îngeraș spre lunganul cel deșirat și îl strigă. Domnul Torreilles face cîțiva pași în spatele tejghelii. Te miri că nu-i auzi oasele pocnindu-se unele de altele.

— Doamna Solange Pons mi-a spus că aș putea pune ceva în gură la dumneata.

— Dacă nu ești prea pretențios.

Torreilles iese dindărătul tejghelii. Pe pardosea, pare ceva mai puțin deșirat, totuși îl întrece cu zece centimetri pe Aimé. Își ține capul aplecat, după obiceiul oamenilor înalți, ceea ce poate trece drept condescendență. Strigă spre bucătărie :

— Marina, o omletă, slănină cu cartofi și o sticlă de vin Père Pigne, totul pentru un bolnav.

Marina e o matroană lucitoare, încadrată în obloanele bucătăriei ei.

— Înțeles, Degețel.

— Degețel sînt eu, zice Torreilles. Solange nu ți-a spus ?

— Am sosit în dimineața asta, cu trenul de Paris.

— Pari un cîine de pripas. Toți clienții pe care mi-i trimite Solange au aceeași înfățișare. Hai, du-te de mănîncă. Eu te las în pace.

Longhi mănîncă cu poftă. Cîrnați negricioși, lacrimi mari de grăsime în carnea afumată. Vinul Père Pigne îi ajută să lunece pe gît. Ăsta da, vin ! Ce le-ar mai place prietenilor din lagăr. Tacchini ar plescăi din limbă. Seamănă cu un călugăr, Tacchini. Poate c-o să se și călugărească. De partea cealaltă, prin zgomotul vocilor, patronul telefonează. Roșiile, nemaipomenite ! Salată rece de vinete. Savoarea, carnea legumelor amestecată cu uleiul de măsline. Se simte mai în putere cînd Marina aduce omleta aurie, împănată cu cubulețe de cartofi crocanți...

— Asta-i tot ce-avem. Şi cireşe din Céret. Ultimele.

Cei doi vecini stau faţă în faţă, aplecaţi deasupra mesei, şi-şi vorbesc cu glas scăzut. Marina le aduce cafeaua fără ca aceştia să se clintească. Aimé, cu vîrful cuţitului, face să dispară de pe masă orice firimitură. Încă mai şovăie. Să aştepte pînă luni ? Să se ducă la Serviciul Prizonierilor să-l întîlnească pe Auriol, vărul acela ? Să se instaleze undeva la Collioure sau la Banyuls. Să picteze. „O să vă refaceţi repede sănătatea, domnule locotenent". E un semn faptul că firul celălalt a fost retezat. Nu el a hotărît. El n-are decît să se lase în voia sorţii. „Cîinele... cîinele crăpat dus în voia apei", suflă Tacchini care repeta *Acţiunea* de Blondel. Şi dacă n-ar fi retezat ? Simte puterea revenindu-i. Hrana e un drog. Nu. Nu-i cu putinţă. Să rămînă singur, aşa ? Chiar şi cu burta plină ! Indiferent cum ! Doar a luat o dată hotărîrea, nu ? La Paris. Înainte de contactul cu Simon. Şi-atunci ? Să continue. Fără Simon.

Degeţel se arată iar. O asemenea poreclă pentru un colos ca ăsta ! Patronul aduce o sticlă de coniac. Spaniol. Se aşază în faţa tînărului ofiţer şi-i arată sticla.

— În ceaşcă, te rog.

— Cum obişnuiesc cei din nord.

— Eu sînt din nord. Ştii cum îi zice ?

— Casaţie, răspunde Degeţel.

— O licoare a-ntîia.

Aimé şi-a scos ţigările-propagandă. Ceea ce provocă o privire iute de-a lui Torreilles, care cumpăneşte şi-l măsoară.

— Şi-uite aşa, ai rămas de căruţă.

— Da.

— Simon ?

— Chiar el.

— Eşti evadat ?

— Repatriat.

Patronului i se întunecă privirea.

— Rănit.

— Aha ! Unde ?

— Umărul sting.

— Unde ?

— Rethel.

— Cînd ?

— 11 iunie 1940.

— Ce regiment ?

— 127 infanterie, dacă te distrează ; pe mine nu mă stinghereşte.

— A, eu sînt fost poliţist. De asta îmi zice Degeţel.

— Pot să-ţi mai spun şi asta : citat de două ori. Corp franc [1] în faţa liniei Maginot.

— Unde ?

— Tromborn, sectorul Boulay-sur-Moselle.

Aimé se simte rău. O ameţeală. Degeţel, ceva mai blînd :

— Nu e-n regulă ? aşteaptă.

Patronul se duce. Un disc. Django Reinhardt. Şi-aici ! Oricum, e mai confortabil la Perpignan decît în Pomerania ! Parcă îl vede pe Sonderführer [2]-ul care le punea discuri cu muzică swing, aduse de la Paris de cei întorşi din permisie, Sonderführer-ul cel care l-a trecut pe lista răniţilor pentru repatriere.

— M-am dezobişnuit să mănînc. De fiecare dată mi se face rău.

Torreilles i-a mai pus coniac. Alcoolul nu mai datorează nimic fierbinţelii cafelei.

— Ce-o să faci ?

— N-am de ales. Luni am să mă duc la „Prizonieri". Şi-acolo, să văd ce se poate face ca să mă instalez pe Coastă.

Torreilles scoate un pocnet scurt din limbă.

[1] Detaşament de şoc al armatei franceze, destinat incursiunilor şi primelor contacte cu inamicul.

[2] Funcţie (un grad) în schemele de încadrare cu personal de pază ale lagărelor naziste.

— De-a lungul frontierei e o zonă interzisă. Îți trebuie permis de la Prefectură, semnat și de nemți. Hîrtiile de la Paris nu sînt bune de nimic.

Catalanii vorbesc. Unul din ei îl bate pe umăr pe patron.

— Salutare, Carlos !

Torreilles reia convorbirea :

— În privința actelor, poți fi liniștit ! Ei știu ! În rest, n-o să le pese. Și nu dumneata, de unul singur, o să găsești soluția.

Aimé Longhi își amintește de băiatul cu bicicleta-taxi.

— În dimineața asta, un tip m-a condus la Loja. Mi-a zis că dacă mi se-ntîmplă vreun necaz, n-am decît să mă duc să-l văd. La poalele turnului Castillet. La Cafeneaua Bouc. Să întreb de băiatul din Saintonge.

— Ticălosul ! zice Torreilles. Ah ! sînt cu ochii pe oameni, gunoaiele astea ! De te întrebi dacă secătura asta nu face pe taximetristul-biciclist numai de ochii lumii. Nu te duce. O, n-o să te dea pe mîna nemților. Dar o să te lase lefter, o să se facă nevăzuți rînd pe rînd după ce-o să te treacă de la unul la altul, și-o să te pomenești la Fîntîna Boulou, după ce-o să te ia la ochi o patrulă.

— Fîntîna Boulou ? Stabilimentul termal ?

— Cel mai sigur mijloc ca să intri la apă, bătrîne !

— Înainte de război, la Boulou se găseau vulturi în cuști, vulturi imperiali din Pirinei.

— Sînt și-acum. Asta-i !

Torreilles s-a ridicat.

— Stai pe loc. Marina, mai adă cafea pentru domnul. Sau coniac ? Nu ? Eu sînt obișnuit.

Își toarnă un pahar plin ochi, îl dă peste cap, plescăie din limbă.

— Dacă nu i-ar spune coniac, ar fi perfect. Așteaptă-mă.

Îi strînge mîna. Are laba musculoasă. Zîmbetul e blînd. Pleacă. Picupul cîntă *Swingtrubadur*.

II

O camionetă Peugeot cu prelată, purtînd numele unei întreprinderi de lucrări publice, o ia pe drumul spre Cerbère. Aimé Longhi se gîndeşte că s-ar fi cuvenit să treacă pe la Solange Pons s-o prevină, dar totul s-a petrecut atît de repede ! Sînt cinci. Numai pe unul din ei Aimé îl cunoaşte întrucîtva, pe acest Oms pe care Toreilles i l-a prezentat cu o oră mai înainte, un tip corpolent, ars de soare, cu părul negru. Totul e mare la el, arcurile sprîncenelor, umerii, nasul, gura, pîntecele. Trece peste suta de kilograme. Pentru vremurile acelea, era ceva ! La *Baleare* îl privise pe Longhi în timp ce Torreilles vorbea şi spusese numai atît :

— Nu-i tocmai acelaşi lucru ca în cazul corpului franc.

„Corp franc" alcătuia în rostirea lui un bloc cimentat, „corpo-franco". Aimé stă lîngă şofer, slab şi cu părul unsuros, lăsat pe o ceafă de indian. Camioneta se opreşte. Cartierul Saint-Gauderique e liniştit. Muncitori, care lucrează la oraş, se întorc acasă pe biciclete. Aşteaptă sub salcîmi. Mai sînt şi alţi doi inşi de vreo treizeci de ani. Unul dintre ei are ochi de peşte, celălalt e firav, tăcut, cu părul aproape blond. Se cunoaşte că e un om distins. Un geamăt de fierăstrău, un cîine care latră aşa, ca să-şi facă datoria, un tren în mers, atmosfera obişnuită a unei seri catalane, „blîndă" ca ardeiul iute.

— Iată-i, zice Oms, uitîndu-se în retrovizor.

Doi bărboşi sosesc cu bicicletele, apoi descalecă. Panourile din spate se deschid. Cei doi biciclişti sînt înghiţiţi laolaltă cu pasagerii. Camioneta demarează încetişor.

— A mers cum trebuie ?

— Pe cît a fost cu putinţă.

Cel care vorbeşte e un fost atlet. Nici un gram de grăsime, faţa spînă, bărbia şi maxilarele colţuroase,

buzele hotărîte, nasul puternic, ochii de un albastru-deschis, a căror pupilă se dilată — toate exprimă îndîrjirea.

— N-am auzit să se fi dat alarma.

— Nu-şi vor da seama decît la apel.

Zdruncinăturile îi aruncă pe unii într-alţii. Din pricina vitezei, pînza prelatei începe să se zbată.

— A trebuit să-l gîtui pe *posten* [1], adaugă vlăjganul cu ochi albaştri.

— Totul era la locul convenit ?

— Pînă şi broasca unsă.

— Accelerează, Auguste.

Cel care gîtuise scoate o batistă împăturită cu grijă şi-şi tamponează nasul. Tovarăşul lui îşi trage sufletul, gras, de parcă n-ar avea ceafă, cu nasul roşu de soare sau de vin.

Camioneta goneşte şi trece în fugă prin Corneilla-del-Vercol. Gardurile vii care pun la adăpost livezile sînt făcute din chiparoşi strînşi unii într-alţii, tăiaţi la înălţimea de un metru jumătate, amestecaţi cu măceşi. La Elne, Aimé recunoaşte piaţeta, aflată în pantă, sub ei, plină de lume. E şi o fîntînă. Foarte aproape, se află mănăstirea şi menajeria ei de monştri sculptaţi care împodobesc capitelurile. În faţă, Casa poporului. Camioneta este oprită fără să-i fie întrerupt motorul. Un tip îi vorbeşte lui Oms, care scoate un pachet de sub scaunul lui şi i-l aruncă.

— Sărutări puştoaicei, zice Oms. Dă-i bătaie, Auguste.

Prin găurile prelatei, Aimé zăreşte vioriul liniştitor al Alberilor. Soarele va scăpăta curînd în spatele vîrfului Canigou. Uriaşul şi-a pierdut pălăria, înalt, îndepărtat, indiferent. După ce străbate cîmpia din Argelès, camioneta trece peste Tech, fir subţiratic de apă. Fiece kilometru îl cufundă pe Longhi în ţinutul ăsta într-atît de plin de amintiri, încît „escapada“ i se pare ireală. Peste cîteva ore se va afla în Spania.

[1] Santinelă, în limbaj militar german.

Stejarii-plută cu trunchiurile roșii vestesc Coasta de Argint. Copacii jupuiți au tulpina de culoarea sîngelui și ramurile lor solzoase se întind spre cer. Longhi i-a pictat pe vremuri.

Cu șaptezeci de kilometri pe oră, Auguste îi dă bătaie. Aimé Longhi repetă în sinea lui consemnul: „Actele Todt[1] sînt în regulă. În caz de baraj german, așteptați fără să faceți vreo mișcare. Dacă se apucă să cotrobăie, scoateți armele și deschideți focul". Masivul Racou își desfășoară stîncile ca un decor de operă; înălțimile de la Ouille, unde viile brăzdează pămîntul roșu; coborîrea către Collioure, aureolată de soarele care roade muntele, sub fortul Saint-Elme. Camioneta merge mai liniștit spre mare, al cărei mal drept desenează, între clopotnița de la Saint-Vincent, cu o cupolă octogonală, și înălțimile Balette, forma unei nimfe șezînde. Mașina lasă pe stînga bătrînul port și clopotnița, mîngîiată încă de soare, străbate rîul și se oprește în portul bărcilor. Un pescar se apropie agale. Ca și la Elne, Oms îi azvîrle și lui un pachet. Camioneta pornește iarăși.

În chiar locul acesta, Aimé Longhi a avut șocul, cu cinci ani în urmă. Venea dinspre Céret și încă nu văzuse Mediterana. Marea izbucnise ca o zi de Paisprezece iulie. Bărci greoaie moțăiau pe nisip, verzi ca smaraldul, sau de un albastru lăptos, de un galben de India sau de culoarea portocaliului de China. Purtau nume de sfinți sau de rude, *Consolación, Cei Trei Frați, Egalitate*. Una dintre ele l-a izbit prin strălucirea și curățenia ei, de culoare carmin și verde-închis, înconjurată de un brîu alb ca spuma, ceva mai zveltă decît suratele ei, cu grinda din prova ceva mai prelungă. La babord și la tribord se vedeau zugrăvite, într-o manieră ce se asemăna cu aceea a frescelor arhaice, *Sfintele negrese*, Maria-Salomeea, Maria-Iacobita și Sara-cea-Neagră, desprinse din Sfintele-Marii-ale-Mării. Cele două sfinte „de treabă" cu pielea albă erau executate din linii albe orizontale, cu

[1] Organizație militarizată de construcții, nazistă, care folosea cu forța și meseriași locali din teritoriile ocupate.

conturul dintr-o trăsătură apăsată de bitum, în timp ce slujnica negresă era zugrăvită în negru, cu nasul, gura și ochii făcute în alb. Era Bizanțul, Siracuza, Palermo pe pămînt francez. Fusese înmărmurit de admirație. Prietenii săi din Céret și-au dat seama. Pe cînd el nu îndrăznise să mărturisească ceea ce simțea și ceea ce trei cuvinte ar fi fost totuși de ajuns pentru a exprima : „Iată țara mea".

Amintirea se spulberă. Sub tamarini, un mic grup de germani se întorc la castelul pe care flutură zvasticile lor, cu pușile sprijinite ca niște lopeți pe umăr. *Gefreiter* *-ul îi privește. Au nervii întinși ca niște arcuri. Mîndru de franceza lui proaspătă de ocupant studios, militarul picură vorbele cu finețe :

— Unte z-a mai bomenid s-ajungeți în Sbania cu o raplă ca asda ! Unte ?

— Javra ! Sfîrșitul alarmei, spune Oms. Motor.

— Nu trebuie să ai inima slabă, spune amicul celui care-l gîtuise pe paznic, cu mutra lui de tinichigiu.

Mașina și-a început iar urcușul spre Balette. Cîteva agave își întind cîntecul florii lor falice, apoi din nou scoborîșul hurducăit în adîncuri. Port-Vendres, Portus Veneris. În seara asta, în lumina zgîrcită în care plutește o ultimă rază verde, portul e lugubru. Port-Vendres, antrepozite, docuri, cheiuri, macarale, șine de cale ferată, are chiar și în timp de pace o înfățișare aproape la fel de posomorîtă ca și Cerbère, cărbunăreasa. Războiul nu schimbă nimic în bine !

— *Achtung* **, barieră ! zice Oms, glumind încă. La dracu, e de-adevărat !

Auguste frînează cît poate și pasagerii sînt azvîrliți înainte. Doi jandarmi se apropie, cu arma în bandulieră. Oms arată actele.

— Organizația Todt, serviciul de noapte. Iată documentele germane.

* Caporalul (în l. germană).
** Atenție ! (în l. germană).

Brigadierul mormăie printre dinți.

— Unde vă duceți ?

— Paulilles.

Paulilles, da. Se află acolo o uzină și clădiri mari, triste, cu ochiuri de geamuri veșnic sparte. Acolo se fabrică dinamită. Jandarmul face o mutră urîtă. Se vede cît de colo că nu-i plac nici nemții, nici cei care lucrează pentru ei. Doi colegi dau la o parte o capră de lemn cu sîrmă ghimpată. Camioneta pornește iar. Un miros puternic de iod urcă dinspre port, unde nu se văd arzînd, în adîncul cheiurilor, decît luminile ferestrelor de la Grand Hôtel, al Companiei Sudului.

Camioneta încetinește și parchează nu departe de hotel. Oms, Auguste, Aimé și „tinichigiul" intră într-o bodegă cu firma *La Micul Oran*. Patronul, un tip prizărit, cu bretele, care juca cărți pe un covor BYRRH, le lasă jos.

— Salut. Călătorit bine ?

— Da. Am mîncat, da tu ai pregătit coșurile ?

Patronul e opusul uriașului Oms. În jurul lor niște marinari discută. Au veșnic aerul că se ceartă. Longhi nu-i înțelege nici dacă vorbesc franțuzește. Clopoțelul de la ușa cu geamlîc (pe care se vede numele patronului de-a-ndoaselea) zăngăne. Pătrunde un bărbat, îmbrăcat într-un pulover de bumbac cu gulerul răsucit. Feței acesteia grave, cu pielea galbenă, cu trăsături delicate, cu ochi palizi, accentuați de pungi, ochelarii cu ramă de os îi dau o înfățișare de intelectual. Își ține mîna în buzunar, se uită la patron, la Oms, zîmbește, apoi își scoate mîna.

— Așteptați tramontanul [1]. Începe numaidecît să sufle.

— Și noi, spune Oms. Pune coșurile. Rapid.

Patronul se mișcă de parcă ar fi într-un film cu Charlot. Franzelă. Cuțit. Șuncă. Porție dublă. Sac.

— Unt nu se găsește, zice nemîngîiat. Salut.

[1] Vînt caracteristic zonelor muntoase din preajma Mediteranei.

Se îndreaptă cu toţii repede spre camionetă. Auguste porneşte maşina care patinează pe şinele de pe cheu. În sala plină de uşi cu geamuri ale Companiei Sudului alunecă viespi cenuşii, care dansează, ireale.

Încă patru sute de metri. Camioneta sforăie, este oprită. Oms împarte armele.

— Nu uitaţi nimic ! zice Auguste. Nu-i de glumă !.

— Eu ce să fac ? întreabă Aimé.

— Tu iei asta.

E greu. Rece. Un pistol. Dau ocol unei barăci din lemn. Geamanduri de salvare şi VAMA FRANCEZĂ. Îndărătul lor, camioneta face manevre. Inginerul care li s-a alăturat, Oms, omul cu ochi de peşte, „englezul" — patru, tinichigiul şi strangulatorul — şase. Şi el (locotenentul, probabil) — şapte. O şalupă mare se află la cheu.

— E în pană de cincisprezece zile, spune inginerul. Am reparat-o. Nimeni nu ştie nimic. Urcaţi şi să nu vă mai simtă nimeni.

Sare cel dintîi. Patru oameni cară material după el. Oms rămîne pe punte împreună cu Aimé şi un altul. Camioneta a şi făcut cale întoarsă, îndreptîndu-se în sus, spre gară, şi farurile ei roşii dispar.

— E grăbit, Auguste. Un tip bine.

Iată un om judecat în două fraze din care se desprinde o întreagă morală.

— Şapte, sîntem atît cam cît trebuie, spune inginerul, instalîndu-se la timonă.

— Era cît pe ce să nu fim decît cinci.

Contact. Zgomotul nu-i prea mare. Un vals s-aude dinspre hotel. Oms şi Aimé desfac parîmele. Inginerul ambreiază. Cele două elice fac să bolborosească apa neagră. Oms se strecoară în faţă. În ciuda mătăhăloşeniei lui, e foarte sprinten ; împinge cu cangea în mal ca să urnească ambarcaţiunea. Şalupa alunecă prin apa răvăşită. Văd cum descresc luminile Companiei Sudului şi cum devine tot mai ştearsă lumina ceva mai galbenă de la *Micul Oran*. Limita dintre cerul de un albastru încă deschis şi munte, către apus, e la fel de precisă ca într-un desen japonez. Spre răsărit, stelele încep să răsară. Oms,

cu o lanternă de buzunar, luminează apa pe ascuns. Dintr-o dată, o pocnitură răsună sub ei, ventrală.

— Babord, toată !

Timona este învîrtită cu repeziciune. Cu vîsla în mîini, Oms se agită şi se luptă cu barca şi cu parîma de ancorare în care e încurcat.

Inginerul manevrează în mers înapoi.

— Un corp mort în mijlocul canalului ! Ah, pescarii ăştia !

Punct mort. Marş înainte. Cele două motoare încep iar să zumzăie. Vedeta ajunge la punctul de trecere, se strecoară pe lîngă geamandura de la tribord, luminată slab de un felinar verde. De pe cheu, şalupa care acum alunecă spre larg, nu mai poate fi văzută.

Destinul nu e ca şalupa : nu-i cu putinţă să-l manevrezi spre înapoi. Aimé Longhi nu se mai poate întoarce în timp. Ceea ce l-a hotărît a fost faptul că nu mai suporta să-i vadă pe nemţi. Alegerea aceasta bruscă a fost mai puternică decît ideea despre ceea ce gîndesc şi nădăjduiesc pentru el prietenii care stau tot închişi în nisipurile timpului nesfîrşit, prietenii pe care-i simte trăind înlăuntru-i. Desigur, plecînd, n-a spus nimic, n-a făgăduit nimic precis. Îşi presimte speranţele angajate într-o mare aventură, în care el ar fi delegatul lor. Dar nu e ceea ce l-a făcut să încline de partea asta a balanţei. Ci nemţii. Nemţii la Lille. La Paris. La Perpignan. Nemţii cuceritori. Mirosul de neamţ. „Sentimentul" prezenţei neamţului... Steagurile lor veşnic noi, cîntecele, cizmele, cenuşiul uniformei lor. Fanfarele şi inscripţiile a căror grafie ascuţită insultă Parisul lui Debussy şi-al lui Marquet. Neamţul în metrou. Pumnalul lui. (Pompa de bicicletă). Morga lui. Şapca lui înaltă. Ziarul lui, *Parizer Zeitung*. Nu e vorba nici măcar de conştiinţă politică. Aceasta există, desigur, lăuntric, dar nedesluşită. E ceva organic, mai curînd. S-a contaminat ca de-o gripă de ura faţă de neamţ, şi e ciudat, deoarece sentimentul acesta nu l-a încercat nici cînd acţiona în corpul franc, nici sub zgomotul asurzitor al avioanelor Stukas pe valea Aisnei, nici chiar în lagăr. Aşa era pe-atunci regula jocului. Iar acum nu e. Explice cine-o vrea, acum înţelege

că omul poate ucide, ca strangulatorul. Înfricoşătoare prăpăstiile astea pe care le descoperi.

Şalupa se apropie de Capul Béar, al cărui far alternează fascicolele prelungi de lumină cu cele scurte, măturînd de la prova la pupa şalupa pe care o străluminează. S-a aşezat pe nişte saci. Un fapt e sigur : chiar dacă ceea ce săvîrşeşte acum nu are nici o raţiune, se simte mai bine aşa. Mai bine decît la Paris, decît la Compiègne, decît la Valenciennes. Mai bine decît în descumpănirea tot mai accentuată de la Perpignan, mai bine decît în incertitudinea aceea clisoasă în care se zbate de două luni.

S-a întîmplat la numai cîteva zile după ce fusese demobilizat. I se dăduse permisiunea să se ducă la Valenciennes, oraşul său de baştină. Găsise aşezarea numai ruine, piaţa mare distrusă şi prefăcută în pulbere, casa familiei Longhi, construită de tatăl său betonistul din Reggio di Calabria. O singură porţiune de perete mai stătea în picioare, purtînd şi acum tapetul acela cu frunze, „salonul", mîndria mamei sale. Ah ! Cîtă deznădejde se desprindea din ruinele acelea, aflate în apropierea gării, unde locomotivele scandau : „Sînge... Sînge... Sînge..." Alături, casa vecinului Vandercammen, distrusă şi ea, cu Sfîntul Iosif intact, derizoriu sau eroic, într-o verandă fisurată toată, casa lumînărarului Michel Vandercammen, fabricant de obiecte religioase, sublocotenentul Michel Vandercammen, rămas împreună cu Tacchini şi Bandit în barăcile Oflag-ului. Ruine — Aimé Longhi văzuse destule în patru ani de zile. Dar nu ale casei lor...

Numai mormintele rămăseseră, dar cavourile de familie nu purtau noile nume. Pietrarul nu mai prididea. Primarul, notarul ? Nici un chip cunoscut. Tot ceea ce putuseră face pentru el a fost să alcătuiască certificatele de naştere ale celor din familia Longhi, familie care nu mai număra decît un singur supravieţuitor. El este fantoma. Plecase în chiar aceeaşi seară, alungat. Pe culoarul trenului de noapte supraaglomerat îşi rumega durerea. Dar ceea ce era mai rău abia de-acum încolo îl aştepta. Şi era vorba tot de război, numai despre război.

Cîteva zile mai tîrziu îl întîlnise la Paris pe un coleg care preda istoria la același liceu cu el. Profesorul se îngrășase cu cel puțin zece kilograme. Explicația era că părăsise învățămîntul. Blond, rozaliu, părul rărui, cu ochii mici și sfredelitori, unul din purcelușii lui Walt Disney, istoria pusese stăpînire pe el și trăgea de pe urma acestui fapt concluzii neașteptate. Alexandria, Capua, Bizanțul, papii din Avignon, favoriții regilor Henric al III-lea, Henric al VIII-lea al Angliei, libertinii Regentului, cinicii din toate timpurile avuseseră dreptate — iar nu sfinții și eroii. Nici măcar cei de teapa lui Machiavelli. Nu exista decît puterea de moment. Restul — *words, words, words* *. Puterea, în ziua de azi, însemna bănuții, bursa neagră. Ziua de mîine nu exista decît în măsura în care prețul mărfurilor cumpărate urca. În lagăre, aiureau cu R.N.-ul lor (Revoluția Națională) [1]. Albert Meulemeister își dăduse demisia și începuse prin a cumpăra la Poubaix un stoc de pantaloni albaștri, marinărești, în zig-zaguri, reformați în 1940. Îi luase pe credit și-i vînduse la Paris cu bani peșin, de trei ori mai scump, în trei săptămîni. După ce achitase costul, rămăsese cu un capital. Prosperase. Atîta doar că trebuia să ai prudența să te oprești dacă împrejurările se schimbau. Încolo, nici un risc. Simțul afacerilor ? Cîtuși de puțin. Simțul istoriei ! De data asta învățătura slujea și ea la ceva ! Lucrase *en gros*. Iar acum mai mult decît *en gros*. În primele ore l-a amuzat pe Aimé. Existaseră atîtea afinități plăcute între ei, la Valenciennes, începînd cu tenisul și pînă la balurile din tîrg, apoi pasiunea amîndurora pentru cinema, atîta gingășie adevărată în băiatul grăsuliu, corupt atît de tînăr...

Albert Meulemeister era îndurerat de tristețea ce se citea pe fața lui Aimé, de tristețea aceea care venea din est. Într-o seară, îi dăduse întîlnire în fața redacției ziarului *Le Figaro*. Îl invitase la cină. O hăpăială, cum se spunea pe-atunci, înaintea „crăpelniței". Era rece înce-

* Expresie celebră a lui Shakespeare („vorbe, vorbe, vorbe").
[1] Slogan lansat de conducerea colaboraționistă, dirijată de Pétain.

putul de aprilie : „Am să-ţi fac rost de-un impermeabil căptuşit cu loden. Doar dacă nu preferi o canadiană ?“

Urcaseră pe Champs-Elysées, duşi de un vînt tăricel. Mulţimea se plimba încolo şi-ncoace, în ciuda uniformelor mai numeroase decît ale civililor. Femeile, înfofolite şi îmbrăcate scurt, mergeau fără să le pese, iar tocurile lor de lemn clămpăneau vesel. În dreptul staţiei de metrou Georges V, pătrunseră într-un pasaj. Un ascensor privat îi purtă deasupra unui cinematograf. Vestiar, maître d'hôtel prosternîndu-se dinaintea lor, mochete şi oglinzi cu ramă de lemn sculptată, saloane de joc, bar şi restaurant. Albert era salutat de mai multă lume decît saluta el. Se aflau şi cîţiva nemţi, Kriegsmarine [1] şi Luftwaffe [2] mai cu seamă, alţii în civil, dar care se vedea că sînt nemţi şi care vorbeau o franceză mîngîioasă, sau francezi get-beget, dar care vorbeau nemţeşte.

Albert se îmbrăcase în tonul localului, costum închis cu dungi subţiri, distanţate, cămaşă scrobită, papion de catifea, pantofi lăcuiţi. Aimé se simţea prost cu haina lui sport şi cu pantofii galbeni, procuraţi de Albert. El părea cel suspect în adunarea aceea unde înfloreau *Les francisques !* [3] Fu prezentat cîtorva domni importanţi, care zîmbeau politicos aflînd de calitatea de repatriat a tînărului ofiţer şi care se porneau numaidecît să aducă osanale mareşalismului prizonierilor. Ah, dacă s-ar întoarce, nu ne-am afla unde sîntem ! Însoţitoarele lor, cu rochii croite de Lanvin, dovedeau o curiozitate bolnăvicioasă la ideea că atîţia bărbaţi tineri erau lipsiţi de femeie timp îndelungat.

Se auzeau acordurile blînde şi discrete ale unei orchestre. O femeie frumoasă, îmbrăcată în negru, cîntă cu o voce profundă cîntecul tînguitor *Bel Ami*. „Marlène a lor, spuse Albert. O cheamă Zarah. Ceea ce nu pare să-i stingherească !“ Îi aştepta o pereche — ea machiată,

[1] Marina militară nazistă.
[2] Forţele aeriene naziste.
[3] Insignele partizanilor colaboraţionişti ai lui Laval şi Pétain.

vorbind tare, vulgară, — el lucios și bine hrănit, cu fața bronzată de pe urma evadărilor reușite din închisoare. O tînără îi însoțea — buzele vișinii, rochia vișinie. Se uita la Aimé cu acea simpatie cu care înecatul vede sosind o barcă. Era „nepoata" lor. Sosea din Orléans-ul distrus. Vorbiră, firește, despre bărbații fără femei, dar Albert se pricepu să schimbe vorba, înainte de-a ajunge la măscări. Longhi ciuli urechile cînd refugiata pomeni despre lagărul de la Rawa-Ruska. Fratele ei se afla acolo, subofițer refractar la munca forțată, dus în lagărul acela de represalii.

Băură cocktail-ul la modă, făcut din gin și portocală, așa-numitul *side-car*. Alcoolul și tristețea i se urcau la cap. La ceasul acela, la Grossborn era noaptea fără de sfîrșit, petrecută pe rogojini.

Maître d'hôtel îi conduse la o masă rezervată. Bărbații și femeia fardată vorbeau de biciclete, de cafea boabe, de coniac și de ghemuri de lînă. Aimé auzi și cuvîntul *camioane*, dar nu-i veni să creadă.

Dintr-o dată, o hărmălaie făcu să i se întoarcă stomacul pe dos. Parada zilnică a pasului nemțesc înainta spre mormîntul de sub Arcul de la *Étoile*. Își dădu bine seama că se îngălbenise la față. O mînă o atinse pe a sa, a „nepoatei".

— Maestre, îi spuse Albert oberului, dovadă că era mai pătrunzător decît ai fi putut crede după purtările și conversația lui obișnuite, îngrijește-te de noi; prietenul meu s-a întors din lagăr și, pe cît se pare, acolo se mănîncă rău.

Cu prefăcută bădărănie, preciză:

— Zic „noi". Oare nu ne aflăm aici pentru că tragem folos de pe urma nenorocirii celorlalți?

Discuția continuă, atacînd chestiunea „mezelicurilor alese ale Cercului". Erau bogați și se aflau într-adevăr grupați într-un cerc. Pe pereți, portretul unui Hitler neașteptat, familiar, și portretul clasic al Mareșalului, în tradiția artei fotografice oficiale a celei de-a treia republici. Două panglici cu tricolorul național împopoțo-

nau maimuțăreala asta. Cu oarecare însuflețire, istoricul lepădat povesti amintiri despre fetișcanele din nord, micuțe nebunatece din Valenciennes. Rîdea cu hohote. Aimé zîmbea. Nici vorbă, își amintea de Josyane, cu un „y", o diavoliță care bea apă de colonie atunci cînd nu avea schiedam *. De Angèle, căreia i se spunea Drageu, pentru că tot liceul o supsese de bani. Dar despre strălucitoarea Olympe ? Ăsta era adevăratul ei nume mic. Nevasta negustorului de lînă. Da știu că i-a netezit viața ! La Lille ! Au expulzat-o din Valenciennes, din pricina scandalului. Soțul e prizonier...

Își plecară capetele în farfurii, unde se aflau ciuperci à la grec, salam, ficăței de gîscă. Oberul se aplecă spre urechea lui Albert ca spre un confesor. La masa vecină, doi domni gravi vorbeau despre permanența, în Franța, în ciuda înfrîngerii, a unei literaturi a Destinului.

— Dacă-mi garantezi, Albert ! Am încredere în Albert pentru că îl cheamă la fel ca pe mine. Mușchiuleț de vacă pentru toți, gros uite așa, ne-am înțeles ? În sînge, în afară de domnul, care consumă carnea după moda nemțească, ceea ce are tot dreptul să facă, de vreme ce e la el acasă. Cu cartofi prăjiți, nu-i așa ?

— Ca pentru francezi, spuse neamțul, de vreme ce vă aflați la noi.

Rîseră de atîta spirit. Aimé gustă o sardea, lucitoare de ulei. Cînd li se aduse carnea, care ar fi făcut mîndria oricărui birtaș din Villette în plină pace, Albert — nu oberul — o evocă pe Corinne. Corinne, făptura aceea somptuoasă cu părul de abanos, care își făcea de cap începînd cu băieții de liceu, căci mai era încă elevă, și pînă la garnizoană. Longhi își aminti că o văzuse, goală de-a binelea, într-o seară de vară, prinsă în lumina farurilor unei mașini. Corinne dansa, micuță flacără ușuratecă a tinereții lor. Era însăși întruchiparea poeziei, fără să-și dea seama. Acasă la ea, pe proprietatea familiei, la Jeanlain, domesticise o vulpe. Nu toate vrăjitoarele sînt la fel ca Circe. Acum Corinne locuia într-o vilă din piața

* Rachiu din cereale, specific în nordul Franței.

Vendôme. Era limpede că nu ea achita notele. Corinne... realitatea avea să fie cu mult mai rea. O va afla mai tîrziu. În război, totul e mult mai rău decît îți poți închipui.

Poate că din cauza flăcării unui punct numit Corinne înțelegea de ce oamenii îi ucid pe ocupanți, pe peronul unui metrou pustiu sau într-o străduță de cartier. De data asta Tacchini îl potoli. „Mănîncă acolo, capsomanule ! Da vreme ce noi nu putem mînca, mănîncă și pentru noi ! Ascultă : *«Al' têt' ed' viau, al' bout ! Al' têt' ed' viau' al' bout ! Ch' n'est point pour nous !»*" * Cîntecul ăsta al sărăciei și-al resemnării, bunica lui Longhi, flamanda, îl cînta. Ei nu erau săraci, din pricina betonistului calabrez. Pe cînd moș Tacchini era miner, lucra în subteran. *„Al' têt' ed' viau' al' bout."*

După brînzeturi și salata de fructe, mîncară o piersică Melba, acoperită de frișcă, turnată dintr-o amforă de metal, așa cum se văd pe etajerele pedagogice.

— Pe tipul ăla zdrahon, cu mustața strîmbă, de colo, ți-l amintești ? În spatele neamțului din *Kriegsmarine.*

— Da, nu...

— Prostule. Liderul sindicalist raliat.

— Da, spune Longhi cu glasul pierit.

Toată tinerețea lui era pălmuită.

— Oh, numai lume bună pe-aici. Toată floarea gîndirii noastre occidentale ! Pe politicieni îi recunoști după aerul lor preocupat.

După cafea și coniac își luară rămas bun de la gazde. Aceștia se duceau la concert, însoțiți de fetișcana din Orléans. Melomani. Albert îl chemă pe Albert și semnă nota de plată. Erau gata să se ridice de la masă cînd cîntăreața, ca o torță neagră, se ivi iar. Numaidecît atacă *Lily Marlène.* Longhi asculta vocea aceea de catifea, răgușită. Fața lui, ca sub efectul unui masaj, își recăpătă tră-

* În oală carnea clocotește ! În oală carnea clocotește ! Dar pentru voi niciînd se nimerește !

săturile senine. Simțea strecurîndu-i-se în suflet o emoție stranie. Odată cu refrenul cîntecului, se înălța, în acest loc al învingătorilor, ceva ce aparținea Germaniei din trecut, Germaniei interzise astăzi, Germania înfrîngerii și a inflației, Germania desenatorului Georg Grosz și a lui Bert Brecht. Unul din cuplete era cîntat în franțuzește și faptul devenea astfel și mai evident.

La vieille lanterne
S'allume toujours
Devant la caserne
Lorsque finit le jour... *

Cuvinte, voce, muzică sporeau durerea soldatului rătăcit, fie el și ocupant, departe de Lily Marlène a lui, fie și curvă, menit crucii de lemn, cu sau fără cruce de fier. Acest cîntec de moarte fu dintr-o dată pentru Longhi cîntecul speranței. *„Dar totul mi se pare străin. Să mă fi schimbat într-atît..."* Sensibilizat de durere, de înfrîngere, și un medium bun pentru forțele secrete care circulă dimpreună cu refrenele populare în societățile aflate în prefacere, Longhi înțelegea : soldatul german, obosit, devenea același veșnic răcan făgăduit demonului tristeții. Se știa amenințat de grenada asasină, de moartea prin șiretlic a atentatelor, gata să fie înjunghiat între umeri, dacă nu cumva avea de-a face chiar cu trădarea femeii sau a celor din spatele frontului. *„Spune-mi, Lily Marlène, Lily... Lily Marlène..."*

Cu doi ani în urmă, serviciile lui Goebbels ar fi interzis acest deprimant cîntec atît de popular. Acum nu mai erau în stare s-o facă. El slujea de supapă mohorelii unui Fritz azvîrlit din Finlanda pe Somme, din Grecia în Ucraina, din Italia la El Alamein. Tot pe-atunci, ace-

* Vechea lanternă
S-aprinde mereu
În fața cazărmii
Cînd ziua-i pe sfîrșite... (fr.)

lași cîntec, o altă Marlène îl cînta pentru americani *. Dar pentru ei nu prezenta nici un pericol. Nimeni nu le spusese vreodată că ar fi supraoameni.

Despre ceea ce se petrecu pe urmă Aimé Longhi își aducea cu greu aminte. O mașină îi dusese în Place Pigalle. Pătrunseseră într-un local de noapte camuflat cu cuverturi. Pe fiecare masă se aflau lumînări. Muzica era tot în stil Django. Era nemaipomenit cît de mult le plăceau nemților țiganii. Cei pe care nu-i exterminau! Între două dansuri, un tip osos zumzăia niște melopei bizare cu o voce ca de pe altă lume. Dansau cu toții *swing*. Aimé dansă *swing*.

Albert era mulțumit de comeseanul lui. Albert era bun. Nu avea nici un fel de simț civic, asta-i tot. Un orb moral, sprijinindu-se pe un comod alibi filosofic. Se lăsaseră agățați de două „animatoare", o lorenă, o gîsculiță care gîndea cu sfîrcurile, și bruneta micuță cu care Aimé dansase *swing*, o cehoaică, Milena... Ca și prietena lui Kafka... Sudeții, Praga, München...

Aimé Longhi dormi acasă la Milena. Făcu dragoste foarte prost. Era pentru prima oară de cînd se întorsese din prizonierat.

— Tot așa i s-a întîmplat și logodnicului meu, șopti ea, cînd s-a întors din lagăr, mai înainte ca eu să fug.

Își povesti scurta ei viață. Un colonel german o adusese la Paris. Nu-l putea suferi, dar era drăguț.

— Acum e în Rusia, tot unde era și-atunci... Iar de mine s-a ales ce s-a ales. Ce i s-o fi întîmplat micuțului meu ceh?

Să fi mințit? Să fi fost „os de girafă", expresie de-a lui Albert, al cărei înțeles Aimé a cerut să i-l explice, adică figura printre informatorii Gestapoului? Ce importanță avea! Aimé Longhi n-avea nimic de ascuns. Fata nu se mai sătura vorbind despre palatul Hrad, despre podul Carol, despre cimitirul evreiesc ce-i plăcea atît de

* E vorba de celebra actriță de origine germană Marlène Dietrich, refugiată în timpul războiului, din cauza persecuțiilor rasiale, în Statele Unite ale Americii.

mult lui Apollinaire. Nu. Nu era evreică. În sfîrșit, poate că nu...

Dimineața îl trezi, strecurîndu-se alături de el. De data asta a mers bine.

— Nici prin minte nu mi-ar fi trecut să las un aliat să plece așa !

Gluma era sfîșietoare. Zîmbetul lui Aimé risipi amărăciunea.

Zîmbește mării, complice. Care are valuri. Șalupa lasă probabil în urmă două mustăți de spumă. Capul Béar nu se mai află pe flancul lor drept, ci aproape în spate, la tribord. Șalupa se îndreaptă în direcția sud-sud-est. Amintirile i-au făcut bine. Casa năruită, mondenitățile meleșite ale Cercului european, solicitudinea lui Albert, cîntecul tristeții, erotismul nervos al Milenei — sînt reversul realității germane, realitatea tobei și a pasului de paradă. Era pe cale să devină un *zombi,* un mort — în viață ! Murise la 10 iunie 1940, cînd fusese rănit la Rethel. Trei ani de neființă, în care timp nimic nu mai avusese importanță, de vreme ce murise laolaltă cu camarazii săi, căzuți în bluzele lor kaki. Acest fapt i se împotrivise atunci cînd l-a întîlnit un camarad din partidul socialist, care făcea parte din Delegația Prizonierilor, Michel, și cînd acesta i-a vorbit despre filiera Simon. Acceptase, ca și cum totul fusese hotărît dinainte.

Ieșind din cabină, cineva vine și s-așază lîngă el. Nu sînt decît niște umbre, una lîngă alta.

— O țigară ?

Aimé se scotocește prin buzunare. Nu ! Celălalt îi oferă. Aimé simte cu degetele cilindrul mic și tare, simte în nări mirosul tutunului. Camel sau Chesterfield. Tipul trebuie să fie cel poreclit „englezul". Cineva a spus Stuart la un moment dat. Toți englezii se numesc Smith sau Stuart. O ușoară schimbare de direcție modifică iluminatul slab. Marea îi izbește de-a curmezișul. Englezul se prăvălește peste el și se dă cu capul de bastingaj. Înjură într-un dialect de neînțeles.

După slabele lui amintiri de navigator prin părțile astea, Aimé socoate că ar trebui să se afle deasupra Torentului negru. Pescarii cred în asta. În fața localităților Béar și Oullestreil, există un curent misterios, numit Reig, Torentul negru. Aici marea nu mai are fund. Dovada e că năvoadele cad înăuntru ca pietrele. Cînd izbutesc să le scoată, cîntăresc tone și nu s-aleg decît cu niște bieți pești negri, care gem ca pruncii. Trebuie să-i azvîrli numaidecît înapoi, altminteri năvodul e pierdut și barca dimpreună cu el. Sfinte Vincențiu, roagă-te pentru noi !

Se mai zărește încă un reflex în spatele Alberilor. E chiar turnul Massane, acolo jos, apoi fortul Saint-Elme, turnul Madeloch și, la un cart mai departe, în față, vîrful cheilor El Tourn. Banyuls trebuie să fie pe-aproape.

Oms s-a așezat lîngă Aimé și englez.

— Maică Doamne, că foame îmi mai e !

Îi îmbie cu sandvișuri de la *Micul Oran*. Aimé refuză. Nu că ar avea rău de mare. De cînd s-a întors, stomacul i se adaptează greu. Nici un zgomot nu vine dinspre coastă. Lumini rare clipesc, se întorc spre ei, îi orbesc și dispar, fără îndoială camioane militare pe drumul cu sute de cotituri. Marea va fi furioasă după ce vor depăși capul Creus.

Oms aruncă sandvișul.

— Vidal, auzi ?

Un zgomot de motor. Al altui motor.

— Oprește !

Inginerul întrerupe alimentarea cu combustibil. Șalupa încetinește, apoi se simte tangajul. Se aude din ce în ce mai tare celălalt motor. În imaginație capătă putere de torpilor.

— Ne-am dus pe copcă ! zice Oms.

La vreo patruzeci de metri, se profilează un bastiment puternic.

— La ce distanță de coastă ne aflăm ? întreabă evadatul ieșit din cabină.

— O milă și jumătate. Cel mai apropiat e capul Rederis.

Evadatul își scoate încălțămintea și haina, își pune liniștit o vestă de salvare. Vedeta inamică e la treizeci de metri. Torțe îi caută pe apă.

— Salut, băieți, și vă mulțumesc ! spune evadatul și se lasă să alunece în apă.

Pe vedeta germană, umbre se învîrtesc împrejurul unei forme rotunde și mari.

— Motor ! strigă Oms, după cîteva clipe.

Șalupa ia valurile în bot. Nemții, surprinși, dau ordine ce se aud limpede. Izbucnesc împușcături. Aimé și-a scos pistolul din buzunar. Nemții se apropie. Somații prin porta-voce.

— Armele în apă ! Repede ! Și tu, oprește !

Vidal întrerupe accelerația.

Proiectoarele mătură puntea. Cele două nave se află curînd bord lîngă bord. Cu automatele în mînă, marinarii și jandarmii în uniforme cenușii sar pe punte. Cei șase evadați sînt împinși în cabină și căutați de arme. Englezul mestecă chewing-gum. Tinichigiul e posomorît, Oms stacojiu. Omul cu ochi de pește, Vidal și Aimé tac. Șase. Nu mai sînt decît șase. Direcția e reluată de Vidal, amenințat cu pistolul din spate. Proiectorul farului din Béar pare să se învîrtă și iată-l din nou dinainte-le, la un cart spre babord.

III

Aimé Longhi e scos din torentul negru de înjurături, de strigăte, de ordine, obișnuita zarvă nemțească. Oflag-ul. Nu. Altceva s-a întîmplat, ceva ce nu mai poate fi schimbat. Din nou prizonier, dar cîtuși de puțin protejat de condiția lui de ofițer și de „convenția de la Geneva". Motorul se învîrte în gol cu disperare, apoi se oprește.

Vedeta vamei alunecă în virtutea inerției. Vedeta germană o urmează. Doi jandarmi *feldgrau** o țin în cătarea armei. Fraze trunchiate trec de la un vas la altul. Longhi deschide ochii mari. Marinarii germani manevrează la lumina torțelor electrice. Luminile scurte și lungi ale farului de la Béar îl situează pe acesta în spatele lor, la ultimul cart spre babord. La lumina torțelor nemții scot din umbră clădiri joase cu terase amorțite, trestii și copaci cu frunziș imaterial, îndoiți ca și cum vîntul i-ar duce neîncetat spre golf.

— Tamarinii, îi șoptește Oms.

Tamarinii e un micuț hotel balnear pe drumul dinspre capul Béar, la ieșirea din Port-Vendres. Cu cîțiva ani mai înainte, pictorul și scriitorul Eugène Dabit, pe care Aimé Longhi îl admira, a locuit acolo, înainte de-a muri la Odessa. Dabit, un semi-zeu, doar cu puțin mai în vîrstă decît el, împreună cu Paul Nizan și André Malraux... Da, sînt chiar *Tamarinii.* Copacii cu frunzișul ca penele de struț se înfioară. În virtutea elanului ei de somnambul, șalupa furată se apropie de ponton. Odgoanele șuieră înainte de-a se izbi de babale. Nemții sar jos. Vedeta lor, ceva mai greoaie, face un mers înapoi.

— Norocul e de partea noastră, spune Oms.

Nemții sînt zece la număr, cu cei din echipaj cu tot. Doi s-au și dus și bat în ușa de la *Tamarini.* O voce groasă le răspunde :

— Închis ! *Schloss !* Stingerea ! *Schloss !* și mai duceți-vă la dracu !

Ușa scîrțîie, apoi se deschide. Lumina izbucnește în micul local. Se pot vedea, în spatele patronului îmbrăcat în cămașă de noapte, o sală de bal, frunze de palmier, o tejghea, jocuri mecanice. Cei doi nemți se duc la tejghea, iau receptorul, îl zgîlțîie. Acțiunea polițienească se află sub comanda unui tînăr locotenent, pește argintiu vertical în acel acvariu găurit de lumini. Catalanul răcnește că nu-i vina lui. Pare să se fi pierdut cu firea.

Vedeta cea mare manevrează și se alătură ambarcației prizoniere, aceasta din urmă înghesuită între paz-

* Jandarmi ai armatei germane.

nica ei și cheul de debarcare. Locotenentul a luat o hotărîre.

— Domnilor, veți coborî. Acela care va încerca să fugă, va fi doborît. Repede.

— Schnell ! Schnell ! Los ! Rasch ! Rasch ! *

O scîndură e azvîrlită între vedetă și cheu. Englezul, Vidal și Aimé trec prin fața a doi soldați aflați pe cheu, cu automatele în mînă. Aimé se oprește. Cerul se spintecă deasupra capului său. Între Tamarini, la dreapta bodegii, o explozie îi face să se azvîrle la pămînt. Urmată de-o alta, numaidecît.

— *Achtung ! Achtung !* ** Teroriști !

Nemții au întors automatele și împroașcă zona de unde au pornit exploziile. Aimé stă cu nasul lipit de lemnul vîscos. Se tîrăște spre local, a cărui ușă deschisă desenează un paralelogram deformat. Nemții sar din vedeta cea mare pe șalupă, apoi pe ponton. Aimé se tîrăște pe coate. *Crapahut* [1], ca la Saint-Cyr, la E.O.R. ! [2] Gloanțe adevărate, domnule locotenent ! O siluetă se prăbușește alături de el.

— Mai am încă una, spune Oms. *Achtung,* bicicletă !

Dezamorsează grenada de mînă, pe care o azvîrle în spatele lui. Taifun de spumă ! O paiață aruncată în aer, cu picioarele drepte, cu capul în jos, recade într-un timp nesfîrșit de lung. Pontonul e zgîlțiit atît de clocotul apei cît și de explozie. O femeie răcnește de spaimă.

— Valea ! zice Oms.

Aimé a simțit fîlfîind aripa războiului. Se ridică, se izbește de un corp moale ; îi vîră capul în pîntece. Un zgomot de burduf. Un „ah" din rărunchi, un pleosc. Aleargă în spatele lui Oms, salutat de-o salvă de automat care îi trece pe deasupra capului.

— Drumul e în față. Azvîrle-te în tunel...

* Repede ! Repede ! Haida ! Mișcă ! (în l. germană).

** Atenție ! Atenție (în l. germană).

[1] Înaintare în condiții de luptă (în jargon militar francez), echivalent cu : tîrîș, tîrîș.

[2] Școala de ofițeri de rezervă (franceză).

Aimé se aruncă în gura cea neagră. Aleargă mai mulți și ecoul pașilor îi asurzește. Rămași în urma lor, nemții își vor da seama. Sînt soldați pricepuți și meșteri la ambuscade. Chiar acum proiectorul vedetei se răsucește spre intrarea în tunel, pe care o prinde pieziș. Aimé își amintește. Tunelul e alcătuit din două lucrări succesive, foarte strîmte. Era practic pentru fete. Apa picură de pe boltă. Aleargă, dar nu aud nimic în urma lor. Nemții probabil nu și-au dat încă seama de ceea ce li se întîmplă, de grenadele șterpelite de Oms dintr-o tolbă, și cred că au fost atacați din exterior.

Au trecut prin primul tunel. Se vede mai bine. Luna a ieșit din nori și desprinde în întuneric pilaștri de cărămizi, un palmier anemic, agave. Ceilalți sînt înaintea lui Longhi. Își dă seama că trebuie procedat repede. Tărăboiul trebuie să fi trezit orașul și nemții vor primi ajutoare, care vor veni chiar din direcția unde se îndreaptă ei. Cu răsuflarea tăiată, intră într-al doilea tunel. Doi ochi luminoși în fața lui. Mașina pătrunde în întuneric. Foc din plin. Siluete pe fondul farurilor fug, una cîte una. Aimé aleargă din răsputeri. Zgomotul pașilor lui răsunînd sub boltă îi produce o impresie de coșmar. Aleargă și nu înaintează, el care făcea suta de metri în mai puțin de unsprezece secunde. Nemții, din spate, îl vor mitralia în lumina aceea de vitrină. Clătinîndu-se, gîfiind, se strecoară printre bara de protecție a unui Citroën și zid. Era și timpul. Nemții sosesc, de-a binelea de data asta, bufnițe sub faruri. Automatele scuipă fără jenă. Nemții se cufundă în întuneric. Primprejurul lui, oameni vorbesc în spaniolă sau în catalană. Un glonț sparge farul stîng.

— Sfîrșim cu ei, zice Oms. Roiți-vă !

Oms dezamorsează o grenadă defensivă, o „lămîie", de-a armatei franceze, o aruncă în mașină și-i ajunge din urmă. Galopează ca niște apucați. Se află pe drumul de după tunel. În spatele lor, nimic. Citroën-ul explodează. Pietre răbufnesc în tunel.

— În regulă, zice Oms.

Escaladează un taluz. Se întrezăresc luminile de la Port-Vendres. Partea dinspre gara maritimă e animată. Dinaintea lui Aimé, care încă nu se află în posesia tuturor reflexelor, se ivește un monstru gîfîitor, un monstru încet. O lanternă roșie se balansează. Pe calea ferată, un tren de marfă se îndreaptă spre Banyuls, Cerbère, Spania.

— Rămîi cu noi ? întreabă Oms.

— Treceți graniţa ?

— Ești nebun ? Nu ! Ne ducem să luăm aer ! Ești liber, faci ce vrei.

Longhi se simte golit. Oamenii ăştia au moartea pe urmele lor. Dacă nu trec graniţa, ce interes aveau să...

— Dacă te întorci la Perpignan, du-te pe la Degeţel. Explică-i.

Englezul, Vidal şi Oms se caţără pe scară. Conductorul trage după ei uşa glisantă. Trenul ia viteză, trece prin faţa lui Longhi, asurzit. Multă vreme îl va auzi îndreptîndu-se spre Paulilles.

Dinspre Port-Vendres, trei maşini vin una după alta, cu farurile la maximum, îndreptîndu-se spre *Tamarini*.

Luînd-o prin vii, Aimé trece coasta. Trenul scuipă scîntei, în depărtare. Maşinile se apropie prudent de tunele. Pe cîmp domneşte o tihnă virgiliană, modulată de agave. Sînt chiar şi licurici, şi miroase a floare de portocal. Îi aude strigînd pe Friţi. La patru-cinci sute de metri, poate, vede umbre trecînd prin faţa farurilor. Trebuie să fi înţeles povestea cu trenul, pentru că maşinile pornesc iar una după alta spre Port-Vendres.

Aimé se opreşte în faţa unui zid scund, împodobit cu tufişuri tăiate în formă de floare, şi răspîndind o mireasmă de miere. Mirtul mirosea aşa de frumos, nu portocalul ! Escaladează şi cade într-o grădină plină de gazon. La dreapta, ceva mai sus, se află o casă cu acoperişurile în formă de terasă. Deodată, un pian mecanic începe să cînte un vals de la 1900. Aimé zăreşte o seră ale cărei ochiuri de geam lucesc prin întuneric. Ar fi mai înţelept să se ducă mai departe, dar nu e în stare. Toată

partea stîngă a spatelui şi-a umerilor e sfîşiată de junghiuri şi, dacă ar scuipa, ar fi sînge. Pătrunde într-o căldură de pămînt ud, păşeşte ca să nu facă zgomot, se lungeşte şi cade iarăşi în torentul negru.

Găini cotcodăcesc de multă vreme. Credea că visează. Nu. Dar sînt acolo, de partea cealaltă a geamurilor. Îşi revine din somn ca dintr-un leşin. Îşi aminteşte vag de ceea ce s-a întîmplat şi aproape deloc de felul cum a ajuns acolo. Cuvertura aceea cadrilată cu care e învelit... Sprijinit în cot, se uită la perniţa ce i-a fost strecurată sub cap, o perniţă împodobită cu chipul unei femei gen 1925, care zîmbeşte. O femeie adevărată, de vreo cincizeci de ani, îl priveşte şi-i zîmbeşte. Ai zice că-i cea de pe perniţă.

— Te simţi mai bine ? Dormeai atît de adînc.

Vocea joasă, muzicală, grijulie să vorbească frumos în prezenţa musafirului, seamănă cu vocea Zarhei Leander.

— Unde te duci ?

— La Perpignan.

Nu ştia. Acum şi-o spusese şi lui. Cine hotărăşte pentru el ? A, da ! Prizonierii. În ce zi sîntem ? Totul s-a petrecut atît de repede. Mîna i-a fost pansată cu un bandaj Velpeau. Ce-o fi avînd la mîna dreaptă ?

— Mulţumesc, doamnă, spuse el la întîmplare.

Femeia zîmbi, pentru că el zîmbea şi pentru că nimeni nu putea rezista zîmbetului său. Dar el nu ştie asta nici pînă acum. Totul devine mai limpede. E... da... e un proverb spaniol citat de Malraux sau... o legendă a unui *Capriciu* de Goya... poate amîndouă... „Zorii alungă monştrii". E cumsecade femeia asta. A avut dreptate s-o ia peste cîmp. Trebuie s-ajungă la Perpignan. Nimeni nu poate bănui că a fost şi el amestecat în povestea cu şalupa. Nemţii n-au avut timp să se intereseze de identitatea lor. Să-l recunoască ? Au fost nişte umbre pentru alte umbre. Actele le are în regulă. Ah, da, în afară de permisul de trecere despre care i-a pomenit Degeţel. Ce mai !

Dacă va fi interogat se va prevala de legitimația tricoloră a Statului francez. Atentator? Ce idee! Rătăcit. Imprudent. Nevinovat ca pasărea cerului. Dacă nu-l interoghează, cu atît mai bine. Se duce la Lojă, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Solange știe destule, ca să vrea să știe mai mult. De acolo se duce la Prizonieri, unde nu va pomeni de Simon. Cine-ar putea să-l bănuie?

Desigur, femeia asta. A fost frumoasă, și mai are și-acum ochi imenși, de un violet-închis. Te duce cu gîndul la modelele lui Van Dongen. Găsește că care obrajii rotunzi și nasul leonin ca bunica lui, ceea ce nu-i dă distincție, dar se vede cît de colo că e totuși o doamnă. O doamnă din sud, firește, dar care nu are accentul de pe-aici. Vorbește mai cîntat.

— Ești în siguranță. Nimeni care să arunce o privire înainte de prînz, în afară de slujnică! Dar e surdo-mută. E mai practic.

Are un gîngurit pe care-l prelungește bătaia clopotelor, bătaia puternică a clopotelor.

— Doamne sfinte, s-a și făcut timpul de liturghie. Închipuie-ți, aveam un preot care n-a găsit altceva mai bun de făcut decît să țină cu un ceas mai devreme liturghia, pretextînd nu știu ce motiv de război!

— Liturghia! Dar asta înseamnă că sîntem duminică!

— Păi da! Ai dormit toată ziua de ieri! Trebuie să-ți fie o foame! Pentru un om de înălțimea dumitale! În dimineața asta am început să mă tem. Vino cu mine. Îți șade bine să ai paie prin păr, dar nu la toți le place așa. Mai cu seamă duminica.

Longhi se ridică în șezut, se scutură. Ea rîde. Treizeci de ore de neant! O urmează. E zveltă și bine legată. Așa e moda prin părțile astea, hotărît lucru, de vreme ce și ea poartă un taior sever, asortat la culoarea ochilor.

— Casa e în neorînduială. Aici e baia...

Îmbăiat, ras, pieptănat, lumea arată altfel. Caută. Aude zgomote. Deschide o ușă. O sală mare, în dezordine. Ah, uite bucătăria, mare și bine echipată. Gazda face cafea. E veritabilă, se simte. Apoi ia o ceșcuță minusculă de porțelan, decorată cu scene de Boucher. Se uită la ea, uluit. Ea izbucnește într-un rîs proaspăt.

— E pentru mine. Îmi menajez inima.

Deschide un dulap de unde scoate o ceaşcă albă. Aimé încuviinţează printr-un clipit al pleoapelor, fără să-şi fi revenit din uimire. Ea primeşte din plin în faţă acest joc de fizionomie care o întinereşte şi mai mult.

— E singurul lucru care contează, tinereţea. Ai dinţi frumoşi, galbeni...

Longhi tresare.

— Galbeni ca şampania. Se spune „dinţi albi". Îngrozitor ! Te duce cu gîndul la cimitir ! Iartă-mă, zic şi eu tot ce-mi trece prin minte. Sînt din Toulouse. De asta nu am accent.

Toarnă în cafea lapte ca o smîntînă, îi pune dinainte pîine de ţară pe care o taie în felii subţirele, şi o bucată de unt de două kilograme pe puţin. Singurul lucru care lipseşte e zahărul. Deschide alt dulap, se înalţă pe vîrful degetelor, ceea ce face să i se încordeze pulpele. E gata să se ridice ca s-o ajute, dar iat-o că a apucat o oală de pămînt şi-o pune pe muşama.

— Avem miere din munţi. Îţi place mierea ?

Aimé vîră în oală, cu precauţie, o lingură. Mierea, de culoarea chihlimbarului, rezistă, groasă, granuloasă. Se lipeşte tare de lingură. După ce-o răsuceşte, n-o poate scoate decît cu greu, în vreme ce mireasma îi pătrunde în nări. E atent la ceea ce face.

— Trei sînt de-ajuns ? îl întreabă.

Într-o tigaie sparge ouă. Aurul se scurge din calcarul sfărîmat al cupelor fragile. Sfîrîie. Slănina scoate zgomotul acesta. Doamna din Toulouse are aceleaşi gesturi precise ca şi bunica lui. Şi, totuşi, nu pare să se fi ocupat de bucătărie ! Fusta e prea scurtă. Astă-noapte (nu, ieri noapte), moartea sordidă a automatelor, a grenadelor, a tunelului, a incendiului, iar acum...

Înainte nu-i plăcea mierea. E mult de-atunci, un timp ce se pierde în negura uitării. Erau chiar un chin tartinele prin care coca aceea vîscoasă, mai deschisă la culoare decît asta, transparentă, lichidă, se scurgea în fire lunecoase, trecea prin pîinea cu găuri mari, cădea în stropi

şiroind pe oala de pămînt, pe marginea cănii, pe farfurioară, pînă şi pe muşama. Era în casa tatălui său, la Valenciennes, în casa distrusă. Mierea asta e mai puţin rafinată. O gustă prudent. Foarte dulce. Mirosul de floare e puternic. Miere de levănţică.

— Îţi plac ochiurile prăjite tare, după moda franţuzească... sau foarte moi, cum le plac englezilor ?

— Prăjite bine.

— Franţuzeşti. Soţul meu însă le mînca albe de-a binelea. Era din West-End.

O văduvă. N-are tristeţe în glas. Ouăle cîntă în tigaie. Englezul. Un englez. Ce englez ? Ah, da, englezul de pe şalupă ! După treizeci de ore, trebuie să fie departe, Oms, inginerul şi englezul... Doar dacă nemţii n-au ajuns trenul din urmă. În miere se simte gustul vieţii. Tocmai asta îl revolta cînd era copil, pînă şi în bucăţile de turtă dulce, mirosul ăsta de *rancio** care se înalţă şi se cuibăreşte în nas. „Aşa, purcelule, fă mofturi ! Noi, tot *kkkunsthönig* mîncăm şi-acum !“ *Kusthönig.*** Mierea artificială a albinelor mecanice, distribuită în găleţi mari de metal galben, care apoi erau întrebuinţate la tot felul de munci de atelier... Moaie în cafea tartina pe care i-a pregătit-o, unt cu miere peste unt. Se opreşte cu dinţii în aer.

— Ai omorît mult ? îl întreabă.

Se îneacă.

— Nu vorbesc de... în fine, de noaptea de vineri spre sîmbătă. În noaptea asta eu n-am auzit nimic. Vreau să zic înainte, în timpul războiului.

E de-a dreptul descumpănit.

— Se vede că ai făcut războiul din te miri ce, cînd ai tot timpul de-a face cu soldaţii. Mănîncă ouăle... Untul nu trebuie să se răcească...

Cu miez de pîine, sparge umflătura unuia din gălbenuşuri. La urma urmei n-are decît să intre în joc. Să facă la fel ca Oms. Dar să mănînce mai întîi. Răspunde :

* Fermă (în l. spaniolă).
** Miere artificială (în l. germană).

— Nu mult. La drept vorbind, nici măcar nu știu. Parcă știi cînd ucizi, doamnă ?

— Spune-mi „Maria-Teresa". Pe dumneata știu că te cheamă Aimé.

— E drept, a fost mult zgomot alaltăieri noapte.

— Oh, nu vreau să spun de ce s-a întîmplat afară ! Nu mă privește. Aici, n-ai auzit nimic ?

— Pe legea mea, nu !

— Ah ! Era și secretarul general al prefecturii, pus de ei, bineînțeles, și toți domnii aceia păreau nervoși. Să-și rețină reacțiile. Să aibă flegmatismul englezului.

Maria-Teresa continuă :

— Domnii aceia găseau știrile „preocupante". E cuvîntul întrebuințat de secretarul general. Au ascultat postul elvețian și pe cel englez. Ei își pot permite.

Aimé savurează micul dejun. „E de-a dreptul aiurită, tipa !" trage concluzia Bandit. „Da de unde, Bandit, sînt unele elemente care îți lipsesc." Maria-Teresa dă drumul la radio. Piaf cîntă :

Quand je suis dans ses bras
Je vois la vie en rose *.

Maria-Teresa se așază în fața lui, ținîndu-și ceșcuța Boucher cu degetul cel mic în aer. Ronțăie un biscuit.

— Un mic-dejun de pițigoi, spune Longhi.

— Mulțumesc.

De ce nu se teme defel ? Pentru că femeia asta nu-i inspiră nici un fel de teamă. L-ar fi denunțat de mult dacă ar fi vrut.

Își pune cu blîndețe mîna netedă pe mîna lui.

— Acum trebuie să pleci. Vino cu mine.

Străbat casa. Printre storurile lăsate, soarele își trage săgețile. Maria-Teresa își pune pe cap o pălărie cu boruri largi, cum se purta pe-atunci. Se duce la Perpignan

* Cînd sînt în brațele sale
Viața mi se pare roză (fr.)

după cumpărături. „Cu toată casa care-o am pe cap!" Mașina o așteaptă. Încă o mașină cu tracțiune, neagră. Cu benzină. Un om tuciuriu stă la volan, salută și deschide portiera.

— Aoleu! Era să uit lumînarea, zice el. Hei, Fritz! Hans! Schmidt! Cutare! Neamțstein!

— *Ia, ia, ia,** răspunde un *feldgrau* cocoșat, cu bluza ferfeniță, încurcat de pușcă. Agum! Agum!

Șoferul vorbește în argou cu un accent de corsican.

— Asta-i acum... vezi că pui de-a curmezișul undița aia!

— So, so **.

Aimé și Maria-Teresa s-au instalat în spate. Vine dinspre ea un parfum care nu amintește de nici o floare.

— *Soir de Paris*, îi spune văzînd că Aimé începuse să adulmece. Mașina sare pe asfaltul din Port-Vendres, trece prin fața Companiei Sudului, a *Micului Oran*, unde nimic nu pare neobișnuit. La biserică lumea iese într-adevăr de la liturghie. La intrarea pe cheu e o barieră a jandarmeriei germane, dar santinelele nu opresc limuzina neagră. În afara orașelor, podgoreni îmbrăcați în cămăși albastre, de toate nuanțele, cară pămînt în panere înalte, care-i fac să se aplece din șale, cînd escaladează pragurile scunde de pe coastele dealurilor. Iată noul Collioure, Castelul Templierilor și clopotnița din Saint-Vincent. În această iluminare inversă, Collioure seamănă cu porturile acelea, care-i plăceau atît de mult lui Claude Gelée zis Le Lorrain, să le picteze la ora dimineții. Bărcile n-au ieșit în larg în noaptea asta, nici în cea din ajun. Nimic nu s-a modificat în silueta aceleia al cărei nume îi plăcea, *Consolación*. Nici în aceea a vecinei sale: *Trei frați*. Corsicanul dă explicații: pescarii nu se mai duc în larg, pentru că sînt interesați să vîndă benzina la negru.

Maria-Teresa rîde:

— Cred și eu că ai de unde să știi toate astea, Tino.

* Da, da, da (în l. germană).
** Așa, așa (în l. germană).

El cîntă îngînat : „Ajaccio, Ajaccio...“, încetinind.

Aimé Longhi vede o barcă proaspăt vopsită, pe care n-a zărit-o la venire. Se numește *Grația divină* și are desenat la prova un ochi ce aduce cu ochiul *udja* al vechilor egipteni. Poți crede în *Grația divină*, dar nu-i un motiv să te lipsești de ochiul cel bun ! Barca e semn bun. Se află bărci cu același nume în Sicilia, în Sardinia, la Neapole, la Reggio di Calabria. Și tatăl său avea. Tulburi rămășițe atavice îl neliniștesc pe proaspătul orfan, care le dă ascultare, deși e profesor. Pentru ca ochiul cel bun să te aducă în port, e de-ajuns să-ți încrucișezi arătătorul cu mijlociul și să-ți apuci, cu toată mîna cealaltă, podoabele bărbăției ! Maria-Teresa a surprins gestul și izbucnește în hohote de rîs.

Argelès, Palau del Vidre. Puține camioane circulă, și astea germane. Dau iar peste un baraj, dar de data asta nemții au automate și un tanc, la Saint-Gauderique. Trec. Să fie o închipuire de-a lui ? I se pare că circulația și paza germană sînt mai drastice. Maria-Teresa îi spune lui Tino să oprească la *Palmarium*. Bate de douăsprezece la mai multe clopotnițe.

— Gata, domnule, ai ajuns. S-a și făcut ora douăsprezece.

Nu se pricepe decît să îngîne :

— Ați fost pentru mine...

Ezită. Ah ! Zîmbetul...

— Ca o soră mai mare.

— Tu ai cumva surori ? îl întrebă ea dintr-o dată cu familiaritate.

— Nu, nu, doamnă !

— A, atunci se explică ! Altfel nu mi-ai vorbi așa ! Surorile mele sînt niște tîrîturi ! Nu-i așa, Tino ?

— Doamna are dreptate.

— Aimé ! Să te cheme așa și să te prăpădești de pomană ! Dar dumneata nu știi.

E jos, lîngă mașină, stă aplecat spre ea, la fereastra coborîtă.

— Mai aproape. Încă ! Mai aproape !

Îl sărută pe gură. *Soir de Paris* îi umple nările și se amestecă cu mirosul de miere.

IV

La Palmarium nu se vorbește despre întîmplarea de la Port-Vendres, ci de evadare... „Tot noi o să plătim și pentru asta", spune garsonul cu șorțul lung, o stîrpitură cu părul creț. E și el de partea ordinii, ca mulți oameni firavi, Felix, sau Felix Motanul, sau Motanul.

De la tejghea, Longhi telefonează. Motanul îl supraveghează cu coada ochiului. La capătul firului vocea Solangei Pons. Nu pare surprinsă ; îi vorbește laconic ; totul e în ordine ; nimeni n-a întrebat de el ; pune receptorul la loc. Precauțiile înseamnă o schimbare în ființa lui, mobilizarea unor forțe neștiute. Un întreg cartier-general va acționa de acum înainte în bărbatul acesta în stare de veghe. Bacșiș Motanului. Salut ipocrit al Motanului. Aimé iese și-o ia de-a lungul Bassei (așa se numește canalul ăsta). Străduța, intrarea Hotelului, *el patio* și havuzul... Domnii de pe aici par ca de obicei, ceva mai nervoși, poate... Pașii i se încrucișează cu doi dintre ei, pe scări. Nu-i aruncă nici o privire. Ăsta-i genul pe care-l afișează ? Sau o falsă timiditate ? A avut uneori sentimentul că nemții sînt timizi, dar gîndul ăsta l-a păstrat pentru el. În lagăr ar fi părut paradoxal sau o provocare ; afară dacă nu-i pur și simplu cazul de indiferență. Longhi pătrunde la el în cameră și se duce să vadă jocul luminii care înghite umbra în piața cu dale de marmură cenușie și roză. Chiar în timp de război, duminica e duminică. Brațele întinse ale celor trei forțe ale poporului catalan arată că problemele ce se pun societăților nu s-au schimbat deloc. Trage obloanele. Își fricționează umărul. Durerea a ațipit din

nou. Și dacă acțiunea ar fi remediul cel mai bun? „N-ai decît — decît — decît să-l citești pe B—B — Blondel!“ spune Tacchini. Se culcă pe spate, cu mîinile sub ceafă.

Cînd se trezește, mirat de clopotele mici ale turnului Castillet, e ora patru! Iar a adormit, iar revista-magazin i-a căzut din mîini. Iese. Se gîndește să străbată curtea Primăriei. Grila e lăsată. Statuia lui Maillol, *Gîndirea,* e în cușcă. Va trebui să ocolească prin străduțe dosnice, cotind de două ori la stînga, sau pe la Lojă, adică de două ori la dreapta. Loja e luminoasă la ora asta, aproape veselă. Alege lumina.

Și, poate, propriu-i destin.

Tocmai se încrunta la vederea firmei greoaie, scrisă cu litere negre, teutone (s-ar părea că există o tipografie teutonă!), a librăriei germane FRONTBUCHHANDLUNG* (ce poate fi mai nemțesc!) cînd, la colțul Lojei cu strada, se ciocnește de Angelita, însoțită de o prietenă. Angelita! Li se scurgeau ochii la vitrina de la *Paris Vêtements;* îl văzuse în oglindă, s-a întors și a alergat la el. Îl sărută pe amîndoi obrajii, se miră, își cheamă prietena și-i spune cu prefăcută discreție:

— Felipa! Un strigoi!

Felipa se apropie, îndatoritoare — știm să ne purtăm— cu buzele și fesele strînse. Sînt frumoase amîndouă, deși se deosebesc. Angelita! Ea seamănă cu Venus, cea cu șiragul de perle din Piața aceea, cu toate că nu ea a fost modelul. Capul, mai curînd micuț (canonul antic, opt capete dau înălțimea corpului), e de un oval plin, a cărui curbă nu-i stînjenită de păr. Cînd pozează, fața probabil nu are nici un fel de expresie. Părul brun, adunat în coc, ochii puternic conturați, nasul drept, gura sinuoasă se înalță pe un gît ca o coloană, anormal de lung. Aceeași grație se manifestă și în umeri. Sînii sînt drăgălași și sus așezați, micuți, depărtați unul de altul. Bustul, gîtul și capul rămîn tinerești. Apoi, dintr-o dată, amfora; șoldurile își impun prezența pline și rotunjite, cu fesele puternice, susținute de coloanele dorice ale coapselor.

* Librărie de campanie (în l. germană).

Partea de jos a corpului ei i-a amintit întotdeauna de vahineele lui Gauguin. Un tors floretin înălțîndu-se pe o materialitate aproape animală — însăși femeia catalană după părerea lui Maillol. Zvelțețea și cărnurile. Nici nu-i de mirare că Angelita a fost multă vreme modelul preferat al sculptorului.

Față de ea, Felipa se apropie mai curînd de tipul spaniol. Pielea arămie, părul ca pana corbului, nările palpitante, dinți foarte albi (se gîndește la Maria-Teresa), Felipa e la fel de vioaie pe cît de sculpturală e Angelita. Mai micuță, subțirică, gleznele și încheieturile mîinilor ca ale unei fetițe, nu se poate mișca fără să danseze. „Frumoase puicuțe ! admiră Bandit, — Bandit, ești vulgar ! — Da știu că nu te plictisești, Lovelace !"

Angelita nu s-a prefăcut niciodată în sentimentele ei. E fericită de întîlnire.

— Știam că ai căzut prizonier în nord.

Nordul, desigur. Pentru Aimé, ceea ce vede se petrece la extremitatea sudică a țării franțuzești. Pentru catalani, e o poveste din nord. Prizonierii ? Se gîndea să treacă pe dinaintea birourilor lor, goale, desigur. O să se ducă mîine. *Morgen früh* *... *La mañana* **... Se instalează la Lojă, care e ticsită de studenți, de dactilografe, de traficanți bine dispuși, de nemți ce se simt aproape ca în vacanță, de notabilități pretențioase. Beau o bere proastă, fără nici un haz. Uneori trece o caleașcă străveche, ticsită de soldați cenușii în plimbare. Felipa se face nevăzută. E ora cînd intră în tură într-un restaurant micuț din piața Cassanyès, din cartierul Saint-Jacques, un local ieftin, la care-ți poți procura bonuri. Felipa o șterge, fluierată de doi nemți — care se poartă ca italienii.

Aimé se felicită pentru norocul ce-a dat peste el, bafta răcanului : după vîrtejul prin care trecuse, să-i iasă în cale prietenia aceea sinceră care a fost plină de duioșie și pe care acum o simte maternă, ca și pe aceea a Marieei-Teresa. Să se poată încrede în cineva. Ceea ce n-a putut

* Mîine dimineață (în l. germană).
** Dimineața (în l. spaniolă).

face cu Albert. Se pornește. N-o scutește de nici un amănunt, de la absența partenerului la întîlnire, din dimineața de vineri. Simon ? Îl cunoaște. Un tip drept ca un i. Risca mult. Aimé povestește pe scurt întîmplarea de la Port-Vendres, cu debutul său la cafeneaua *Balearelor* (Angelita îl cunoaște și pe Degețel), vedeta vămii, cum fuseseră prinși și cum totul s-a lăsat cu pocnitorile (ăsta-i cuvîntul !) grenadelor. Angelita îi redă vremurile lipsite de griji de dinaintea războiului, în ciuda tragediei spaniole, vremuri pe care parcă le-aude și-acum, în lumina proiectoarelor apărării antiaeriene.

Amusez-vous
l'outez-vous d'tout
Prenez de vie par le bon bout *...

E *lambeth walk* [1]-ul neintervenției și al München-ului... muzica chamberlainiană. Trăiască Daladier ! Dantzig's band ! [2] A crezut în asta, apoi, cum tot pacifismul s-a dus pe apa sîmbetei, s-a trezit în cimitirul de la Tromborn, în Lorena, la douăzeci și șapte de grade sub zero, așezînd pușile-mitralieră ale plutonului său de protecție în cavourile deschise. Angelita îi redă nepăsarea aceea. La început preocupată, se prăpădește de rîs cînd îi povestește șederea în locuința confortabilă din Port-Vendres.

— Vrei să mă duci, nu-i așa ? Știi unde te-ai aflat ?

— Nu. În fine, să fi... Asta-i bună ! Crezi ?

— Nevinovat ca un îngeraș !

Își scutură capul ca să-și așeze o șuviță ieșită din netezimea cocului, o șuviță argintie care-și spune, cochetă vîrsta.

* Amuzați-vă
Puțin vă pese de tot
Înfruptați-vă din partea frumoasă a vieții... (fr.)

[1] Dans modern englez, lansat în perioada 1937—1939.

[2] Parafrazare cu înlocuirea prin numele orașului Dantzig — cauză formală a conflictului — a denumirii cîntecului „Alexander's ragtime band".

— Te-ai aflat la *Chat noir,* la celebrul *Chat noir!* Maria-Teresa e Madame* în persoană. Nu riscai nimic cu ea, în afară de virtutea ta!

„Frumos, comentează Bandit, niște puicuțe ca alea și tu nimic! O să fii totdeauna regele fraierilor (expresie curentă în Oflag).“ Angelita, veselă, îl duce la acel *Oustaou* unde lucrează Felipa. Ea e liberă pînă luni la prînz. E asistenta-secretară a unui dentist, doctorul Wilinski.

Perpignan e un oraș în formă de melc, al cărui centru e turnul Castillet. Se învîrtesc pe străzile călduțe, catalane, înțesate de oameni ieșiți la plimbare. Luînd-o pe la Argintărie, dau în piața Cassanyès.

În 1938, înaintea primei rupturi dintre ei, nu și-ar fi închipuit-o pe Angelita atît de prudentă. Iat-o jucînd rolul de soră mai mare și, înainte de-a pătrunde la *Oustaou,* îi face puțintică morală. Rău face că vorbește cu atîta încredere. Chiar și față de ea. Din întîmplare, ea cunoaște prețul cuvintelor. Dar trebuie să se teamă mai mult. (Ceea ce spunea și Albert.) Nemții au urechi. Iar cele petrecute la Citadelă (e aici, aproape, abia la un kilometru) i-a făcut să turbeze. Patronul ei îi are ca pacienți pe ofițerii lor și-l preferă pe el în locul dentiștilor germani, care nu dispun de materie primă. Evadatul, cel care era cu ei pe șalupă, cel căruia, fără să știe, el îi slujea drept paznic, cel care a gîtuit santinela nazistă, era responsabilul rezistenței din zona aceea! Poate mai mare chiar. Se oferă o recompensă pentru capul lui. Două sute de mii de mărci. E mult, un tip care valorează patru milioane în 1943. Fusese condamnat la moarte și trebuia să fie executat.

— Condamnat la moarte!

— Nu e primul. Nu de asta duc lipsă! Pe condamnații la moarte, un gardian, prin urmare un funcționar al administrației — așa că nu poate să spună trăsnăi — ei bine, i-a auzit cîntînd, în ajunul ultimei execuții, cea din decembrie: „Hei hîmp! Hei hîmp! Ne pune la stîlp!“ Iar evadatul de alaltăieri, cînd s-a întors de la

* Patroana bordelului (în l. franceză).

curtea marțială, le-a spus celorlalți deținuți : „Băieți, m-au achitat pentru cealaltă lume !“ Asta a povestit-o același gardian...

O patimă sălbatică o însuflețește pe Angelita. Are și altă voce decît a femeii pe care a cunoscut-o... în afară de... Da. Avea și momente ca astea, cînd vorbea de Franco. Uite așa, ești amantul (unul dintre) unei fete și nici nu știi ce porniri sălbatice o însuflețesc. Acum o descoperă. Vorbește tot de gardianul care-i informează. Aimé și-l închipuie în uniforma lui firetuită cu zvastici argintate și îmbîrligate. „Nu-ți va fi ușor să-ți păstrezi capul limpede“, îi spusese Vandercammen, cu vocea lui răspicată de meseriaș. Are dreptate lumînărarul. E mult mai complicat decît în lagăr.

Pătrund înăuntru. Felipa le găsește un loc. Picupul cîntă acel *cante jondo** atît de îndrăgit de Federico García Lorca. Prin fumul gros, patronul vine la ei ; de felul lui e de la Falicon, de lîngă Nisa. Preferă Coasta, dar viața nu-i ușoară acolo, crăpi de foame. Sardele umplute, mărunțaie după rețetă catalană, brînzeturi și nuci, iată ce le propune.

Aimé a tăcut. Patronul pleacă. Angelita îi suflă fumul de țigară în obraz, ca să-i atragă atenția, apoi, repede, își întoarce deasupra mesei mîna întinsă, cînd pe-o parte, cînd pe alta. E un fel de a-l judeca pe omul acela.

Cîteva amănunte încă și nu mai aduc vorba despre povestea cu fuga. În după-amiaza aceea, Angelita a trecut pe strada Mîinii de Fier. Se ducea la o prietenă pe strada Arcașilor. Toate străduțele astea șerpuiesc în umbra fortăreței. Printr-unul din maidanele de lîngă palatul regilor din Majorca a fugit evadatul. Angelita a trebuit să se legitimeze și să spună unde se duce. Santinela îl lovește cu patul puștii pe curioșii care nu se îndepărtează destul de repede.

Sînt delicioase sardelele astea fripte pe plită, apoi, după ce se răcesc, umplute cu ierburi aromate. Își ațintește ochii în ochii fetei și-i spune :

* Veche melodie spaniolă, în traducere literală : cîntec adînc.

— Te prefer aşa.

Ea are un zîmbet de Giocondă. Picupul cîntă o zapatera.

Îi era cumplit de foame, nu mai mîncase nimic de la micul dejun din Portus Veneris... Dar i-au fost de-ajuns numai două sardele şi o porţie micuţă de tocană de măruntaie. Stomacul îl trădează. Deseori îl cuprind vărsături. Tensiunea rămîne slabă. 11/8 — e puţin. Resimte oboseala din lagăr, de la Valenciennes, a ultimelor zile de la Paris, a călătoriei interminabile, a expediţiei aceleia violente. Privirea i se întunecă, obrajii i se sug.

Femeile au simţ de observaţie. Angelita îi spune :

— Nu te duce mîine la Prizonieri. Cel mai bine e să nu te mişti. Te întorci liniştit la Lojă. Te afli în gura leului, nimeni n-o să te ia de-acolo ! Mîine dimineaţă, mă ocup de tine. Întîlnire aici, la ora şapte, pentru cină.

Oare Angelita o bănuie pe Solange Pons ? Iată ce-i displace cel mai mult, neîncrederea asta care i-a cuprins pe toţi şi care se strecoară şi în el. Mai întîi a crezut că e ceva excesiv, că oamenii puneau de la ei ca să fie la înălţimea unei tragedii din care imensa majoritate nu cunoştea decît nişte lucruri oarecare. Dar acum nu mai crede aşa. Numai că bănuiala asta i se pare încă şi mai insuportabilă decît tristeţea cozilor, a pîinii negre, a stofelor din celofibră, a cartelelor ilizibile şi a săpunurilor sordide.

Angelita n-a vrut să fe condusă. I-a spus pe unde s-o ia. Degeaba. Porumbeii călători nu au busolă. L-a sărutat pe obraji, de trei ori, în cinstea Sfintei Treimi. Sîngele iberic îi clocoteşte în vine... Dar nu în seara asta... Aimé regretă. Ar fi fost totuşi mai drăguţ dacă... Aşa era firea ei, astăzi ardea, a doua zi era la o sută de leghe. E drept că trebuie să aibă pe cineva, desigur. Angelita, Angelita, te iubeam, cred. De ce-ai fost atît de slobodă în purtări ?

E obosit şi nu vrea să se culce. Îi e somn dar nu va adormi. Paşii îl poartă spre Lojă. Piaţa e aproape goală. Se aşază pe un scaun. De aici, vede unde e camera lui. Probabil a lăsat veioza aprinsă, deoarece zăreşte o lumină slabă. Adineauri, la *Oustaou,* la patronul din Nisa, An-

gelita nu era decît o prietenă regăsită. Acum, cînd e singur, o dorește dureros. O să se ducă totuși la culcare, chelnerii strîng scaunele.

A bătut de ora șapte la biserica Saint-Jacques. Aflat la *Oustaou*, Aimé nu se miră că Angelita n-a sosit încă, întîrzierea e pentru ea afirmarea pizmașă a libertății de care se bucură. Felipa i-a făcut semn să fie liniștit. Odată cu ultimele bătăi ale clopotului pentru slujba de seară, sosește și Angelita.

A făcut cumpărături. Pălărie cu panglică groasă (hotărît lucru, așa e moda), fustă scurtă, ca un abajur, deasupra genunchilor groși și a pulpelor puternice, pantofi cu tocuri ortopedice. Ce scandal să travestești astfel o Venus din Milo! Moda, pe la noi, nu-i făcută pentru frumusețe. Galant, o felicită. Ea e mulțumită. Se poate duce la „Prizonieri". Simon n-o să rămînă la Citadelă. E vorba să fie transferat. Transferurile la Paris și Compiègne au loc marțea. Cum de știe toate astea?

A înțeles lecția. N-o s-o întrebe. Îi rămîne de învățat că întrebările pe care nu le pui nu fac decît să fie și mai stăruitor puse. Pe scurt, la prînz s-a dus să-l vadă pe Torreilles. Acesta și-a ciocănit capul cu arătătorul îndoit cînd a aflat că „locotenentul" s-a întors. A comentat: „E nebun, ori ce are?" În concluzie, Degețel îl roagă pe „locotenent" să nu se arate pe la *Baleare*. Pentru fostul polițist interceptarea șalupei în timp ce gonea e suspectă. Serviciile germane au fost probabil informate, nu de evadare, după cum s-a văzut, ci de furtul șalupei, pe care l-au lăsat să se producă. Toreilles miroase într-asta o capcană, în care ar fi căzut cu toții de n-ar fi fost Oms cu reflexele lui.

La Delegația Prizonierilor, locotenentul Longhi dădu, ca și la Paris, peste aceleași maxime și sloganuri ale R. N., aceleași portrete ale Mareșalului, *les francisques* decupate din carton, atmosfera țeapănă a cercurilor

Pétain. Şi s-a lămurit. Văzuse acum destule. Avea oare să fie nevoit să trăiască în atmosfera aceea ?

Bernard Auriol, nepotul soţului Solangei Pons, era un băiat îndatoritor. Părea mai tînăr decît era, veşnic pus la şpiţ, îi pregătise dosarul, făcuse cererea pentru schimbul bancnotelor Lagermark* şi nu-i mai rămînea decît să semneze chestionarul autorizaţiei germane pentru Banyuls. Pe numele de Longhi, sosise încă de dimineaţă o suplimentare a soldei. Pentru orice eventualitate, tînărul acela practic găsise în parte un plasament fondurilor sale băneşti, sub forma apetisantă a unei şunci cu preţul de 5 000 de franci. Aimé fu cît pe ce să se supere dar se opri. Va fi pentru Angelita. Şunca aştepta un muşteriu într-un dulap, unde nu se plictisea, deoarece se afla în tovărăşia unor pachete de ţigări şi a unor cupoane de metraj. Viitorul nepotului Solangei Pons nu părea a stîrni îngrijorare.

Prînziră împreună la popota Prefecturii. În cîteva ore, Aimé Longhi înţelese multe lucruri noi. La Perpignan, treaba nu mergea chiar aşa de rău. Catalanii urlau că sînt jupuiţi de vii, dar nu avuseseră cu-adevărat de suferit decît în primul an. Îşi îmbucătăţiseră culturile şi trăiseră din cele două-trei recolte pe an. Cînd survenise ocuparea zonei de sud a Franţei, nici metodele germane, nici şicanele guvernului de la Vichy nu putuseră ştirbi prea mult un sistem de apărare cu circuite mult prea adînc implantate. Fără să pară, băiatul trăgea şi mai adînc consecinţe din această lecţie. În alte timpuri, ar fi excelat în ştiinţe politice. Nu amesteca morala cu treburile administrative. Cei ce suferiseră erau mai cu seamă liberii profesionişti de prin oraşe. Exista o rezistenţă de opinie, politică, aproape în plină zi. Era de-ajuns să frecventezi cafenelele, ca să-ţi dai seama. Cei care stăteau cu buzele strînse a dezaprobare, o făceau la adresa conducerii administrative. Dar lucrurile nu mergeau cîtuşi de puţin mai departe. Tînărul Bernard nu era, desigur, de partea lor. Şeful său, Simon, şi-o făcuse cu mîna lui. Tre-

* Monedă germană utilizată în lagăre.

burile sale, dealtfel, nu se confundau cu cele ale nemților. Ceea ce era supărător, în ministerul ăsta, era că, din pricina prizonierilor, trebuia să ai de-a face cu nemții ! Într-un cuvînt, un minister al Prizonierilor fără prizonieri ar fi fost idealul... Avea acest Bernard Auriol un zîmbet curios, de bătrîn, pe fața lui tînără. Morala : Simon „fusese obiectul unei măsuri administrative". Ceea ce însemna că Vichy-ul îl încarcerase.

Aimé Longhi asculta, interesat fără voia lui de cinismul acesta. În primele zile avusese ieșiri clocotitoare de mînie. În mai multe rînduri se găsise cîte cineva care să-l scuze, dîndu-le celorlalți de înțeles că se cuvenea să fie indulgenți cu cei care se întorc din lagăre și care sînt atît de prost informați ; era încă și mai umilitor cînd pledoaria venea din partea unei femei drăguțe căreia nu-i lipsea nimic. Atunci corectase tirul.

După-amiază trebui să-și revizuiască unele impresii din cursul dimineții. Comparase cu prea mare grabă ministerul ăsta, ministerul al cărui angajat era, cu Cercurile Pétain. Cei din Cercurile Pétain nu erau lipsiți de sinceritate, în cazul cînd erau naivi la culme. Credeau în cele ce spuneau. Și asta era cel mai rău. Cercetășia mimată ascundea rău absența de scrupule.

Impresia aceasta fu confirmată de întrevederea pe care o avu cu directorul serviciului, un colonel de cavalerie, admirator al S.O.L., [1] care, după ce fusese cîteva zile în concediu, aflase tocmai atunci de „Scandalul Simon". Purta o cravată discretă, cu dungi fine, tricolore. Îi vorbi tînărului său coleg, grijuliu numai și numai de a-l pune în gardă. Implicatul director adjunct (nu era titular) fusese cît se poate de imprudent ! Între noi, îngăduie-mi să-ți dau un sfat, dumitale care te întorci din lagăr. Ai norocul că te duci să te îngrijești la soare (în gînd spusese „să te coci"). O să dai la Banyuls peste camarazi repatriați. Mai cu seamă maiorul Henriot, un militant al

[1] Serviciul de ordine al Legiunii foștilor combatanți, organizație para-polițienească a regimului de la Vichy.

R.N., foarte bine văzut la Vichy. Ministerul nostru, nu-i așa, e Vichj-ul. El o să te îndrume. Ah ! am ieșit cu bine din frămîntările de mai-nainte ! Și-apoi, o să locuiești la prietenul nostru din Legiune, Antonio Vivès, un om plin de înțelepciune și judecată...

Avînd asupra sa autorizația pentru zona rezervată, în regulă cu administrația ministerului, Aimé Longhi trăsese învățămintele cuvenite din cele două întîmplări la care participase. Ce-a de-a doua cale era retezată. Simon fiind arestat, filiera se oprea acolo. Dinspre *Baleare*, calea se închisese. Ei bine, nu-i rămînea decît să se îngrijească la soare, cum ziceau ei, așteptînd să vadă mai limpede. Un singur lucru era clar de acum încolo, faptul că nu mai era un strigoi.

În seara aceea, Bandit, care comenta faptele și isprăvile camaradului său cu o atît de regretabilă lipsă de pudoare, n-avea să aibă nici un cuvînt sarcastic de spus. Aimé Longi nu se va întoarce la hotelul Lojei decît în zori, după ce-o întovărășise pe Angelita la ea acasă ; fata locuia deasupra unui cizmar (pe care ea l-a botezat Pamphile), a cărui dugheană mirosea a piele prost argăsită.

V

În 1939, o bufniță își avea cuibul în gara Banyuls, atît de întunecată, la ieșirea din tunel, încît, venind din nord, te-ai fi putut crede tot în ținut minier. Oare pe această zburătoare clipitoare, Salvador Dali, compatriotul Angelitei, născută la Cadaquès, o va întîlni peste douăzeci de ani, în gară la Perpignan ? Bufnițele au viață lungă, iar imaginația catalană mai mult deformează decît inventează. Fapt e că pe bufnița aceea Aimé Longhi a cunoscut-o personal. În primăvara lui 1943, pa-

sărea se află acolo, la locul ei, deasupra mesageriilor, cu capul aplecat, cu urechile ei ascuțite apropiate, cu un aer de falsă mirare. Purtînd binoclu cu lentile ovale pe vertical și capot de casă cenușiu rotat, bufnița se gîndește adînc, deasupra unui afiș al S N C F [1], care-ți face o invitație cu totul deplasată : *Vizitați Germania.*

Nathalie o numea pasărea stipendiată de către Sindicatul de Inițiativă. Era adevărat în măsura în care era hrănită. (Bufnița aparținea isprăvilor Nathaliei, celor ale lui Dali și Angelitei). Această statornicie a păsării are în ea ceva tonic. Ca și cum cele două perioade, 1939 și 1943, n-ar fi fost iremediabil deosebite. Această ocheadă aurie a Doamnei păsări e de bun augur.

Astfel salutat, Aimé, descinde din automotor, își depune trusa și valiza la bagaje și primește în plină față soarele. Se îndreaptă cu o ușurință veselă spre malul mării, pe drumuri înguste, pavate cu pietre rotunde. Strada miroase a piper și a caracatiță. Îl duce la hotelul Catalonia, a cărui ușă împodobită cu decalcomanii stil 1900 o împinge.

Îl întîmpină persoana gălbejită a lui Antonio Vivès, cu acel plictis mohorît pe care hotelierul l-a rezervat întotdeauna clienților săi. Ah ! Doar n-a învățat într-o școală profesională, acest fost navigator al Companiei Paquet, care își păstrează călătoriile în jurul lumii așa cum grăuntele stă într-un clopoțel. Acest Vivès atît de puțin viu a cumpărat hotelul cînd a ieșit la pensie (după cum bufnița a cumpărat gara). Răvășit de toate frigurile orientului, cu ficatul demn să fie expus la bîlci, cu stomacul prefăcut într-un portofel scălîmb, acestui sedentar fără voie nu-i pasă decît de bolile lui. Clientul care sosește îl distrage de la propria sa observație ; cum să nu-i poarte pică ? A fost cît pe ce să facă avere la Châtel-Guyon, dar clima de-acolo nu-i era pe plac.

În afară de bolile ce-l rod, nu vorbește decît de călătoriile lui. Tot povestindu-le, s-au uscat precum ficatul,

[1] Societatea națională de căi ferate.

ajungînd să fie reduse la stadiul de silabe pe care le lasă să i se scurgă din gură — rană vineție pe fața galben-verzuie ca lămîia. Cu toate acestea, Longhi îl regăsește aproape cu aceeași plăcere ca pe bufniță. Vivès o încînta pe Nathalie. Specialitatea lui era Extremul Orient. Treizeci de ani de taifunuri și de musoane. Din Sumatra în Filipine, Djakarta, Macassar, Surabaya... Ah! coprah-ul și abaca, arborele de cauciuc. Aimé, căruia îi plăceau la nebunie jocurile proaste de cuvinte, îl poreclise *Malaisie bismurée*. „Hu, Hu, Hu!" aproba Nathalie. Uneori numele unui călător celebru ieșea deasupra. „Ah! Loti! Claude Farrère... Somerset Maugham, Le Fauconnier... (Pe acesta din urmă îl părăsise, nu suna bine.) Mumia asta de un metru optzeci și de cincizeci de kilograme e așadar tot prepusul de la recepție care primește convalescentul aflat în căutarea propriului trecut.

Lui Longhi îi place aspectul desuet al hotelului, geamlîcul; plante verzi și cuiere, stilul acesta ce nu e încă numit *kitsch*, mirosul cerei de parchet și de bergamotă, stampe marine stropite de rugină, măști strîmbîndu-se, întreaga gamă a zîmbetului galben, din care fața lui Antonio Vivès nu-i decît ultima încarnare, provizoriu animată.

— Așadar, din nou pe-aici, domnule Longhi? Ah, o să găsești multe schimbări, cu toți oamenii ăștia care ne mulg! Biata Franță! Era și timpul să încapă pe mîinile unui om puternic. Vă așteptam. Nu e prea grav ceea ce aveți? Bolile cu care ne procopsim prin străinătăți sînt mai rele decît cele de-acasă. Ah, frigurile mele din Borneo! O să vă faceți bine! Aveți o constituție robustă.

Așa cum dăduseră de înțeles spusele colonelului Henriot, Antonio poartă cu ostentație *la francisque*, dar nu decorația creată de regimul de la Vichy, ci numai insigna *Prietenilor Mareșalului*, al cărui portret tronează deasupra recepției, în culori, flancat, mai modest, de profilul roman al amiralului Darlan, barat de-o panglică neagră.

Încă din 1939 Antonio Vivès frecventa Cafeneaua verde, unde lumea i se adresa după gradul lui, căpitan în Cru-

cile-de-foc [1]. Era susținătorul lui Franco, un om al ordinii. Cel puțin dinspre partea autorităților, Longhi avea să fie liniștit.

— V-am dat unsprezecele. Oh! nu v-am făcut un hatîr deosebit. Hotelul e gol.

Și astfel Aimé își primește drept în față trecutul, cu această cameră unsprezece, camera *lui*, imensă colivie goală, ușoară ca un giuvaer alb tunisian. Peste acoperișurile de un ocru-brun vede palmierii, platanii, terasele văruite în alb, rufele puse la uscat și, în depărtare, solzii mobili ai unei mări pe care n-o brăzdează nici o navă. Dintr-o cameră lipsită de orice personalitate, cînd bagajele n-au sosit încă, chiar și atunci cînd te bîntuie amintirile, ești repede alungat. N-o să aibă încotro și-o să-l încerce plictisul.

Coboară, taie printr-o străduță plină de miresme grele. Pisici o iau la goană prin culoare înguste. Dă în piață, care arată ca o catedrală de verdeață pe care o înalță foarte sus platanii tigrați. Plictisul, desigur, dar ochiul vede. Lumii acesteia îi ajunge propria-i frumusețe. Aimé se pricepe să lupte împotriva plictisului prin micile încîntări pe care ți le procură ochiul, remediu de prizonier. Știe, datorită doliului cumplit ce l-a încercat în Pomerania, că nenorocirile pot fi ținute la respect prin savoarea unei nuanțe, raritatea unui raport de tonuri, eleganța unei forme, bogăția unei materii (cele mai sărăcăcioase sînt adesea cele mai bogate), chiar și de desenul în formă de elipsă al sîrmelor ghimpate care te închid, sau de fantezia burlescă a siluetei încotoșmănate a unei santinele. Dar aici! Castorul își reconstruiește barajele. Iată-l racordat la viață prin cunoscuta frescă a cîrpitoarelor de năvoduri, cu firele lor ce se detașează pe fondul palid al mării. Aplecate asupra sculelor roșii de ață, par a descîlci cu răbdare

[1] Organizație fascistă care a acționat în Franța în perioada interbelică.

un desen etrusc. Așezați pe parapet, cu pumnii de culoarea iodului atîrnîndu-le între genunchii depărtați, cu toate că gleznele li se încrucișează, vreo doi-trei pescari, nemișcați, cu mustăți de focă stil Joffre, adică zbîrlite ca niște tufe spre obraji, ori stil Clemenceau, acoperind gura, pun țara la cale. Clemenceau în persoană (un proprietar de barcă, văduv, poartă mîndru porecla asta) e tot acolo.

Aimé Longhi îi recunoaște, ei însă nu-l recunosc. Chiar și în timp de pace nu le pasă de „străinul din afară", deși acesta le cumpără peștele și le închiriază casele. Dar în timp de război ! Catalanii n-au în vine sîngele celt, care face omul curios față de acela care vine deaiurea, trăsătură ce-l dispune prea adesea să fie tras pe sfoară de marii mincinoși. Catalanii se închid în autonomismul lor colectiv, protejați de certitudinea că nimic nu prețuiește, n-a prețuit și nu va prețui ca țara lor. Străinul trece pe dinainte-le, nevăzut. (În fapt, au limbile la fel de iuți ca peste tot.)

Iată Cafeneaua verde, în fața Cafenelei roșii, apoi pintenul de mare, Marenda, care se prelungește ca o acoladă pînă la *Războinicul rănit*. Calcă pe urmele pașilor lui, dar descoperă repede modificările subtile. Cînd plecase, în 1939, tocmai terminase o pînză reprezentînd două rulote. Le-a păstrat o amintire neștearsă. Revede fondul triunghiular, curbat, alcătuit la stînga de masa capului Doune. Dac-o iei spre dreapta, dai de jocul ritmat al bărcilor catalane puternice, zbîrlite de încărcătura lor de năvoade, de harpoane, de *lamparos**, de legănarea delicată a plaselor roșii, ca niște hamacuri, de prundiș și de parapet. Chiar în prim plan, la stînga, se schițează fundul unei rulote. O țigancă coboară scara micuță, ducînd rufele la întins și ținînd de mînă un copil. De partea cealaltă a compoziției, echilibrînd-o definitiv, instalase o altă rulotă, de un carmin aprins. Obținuse strălucirea amestecînd un roșu de cadmiu închis cu un lac în ton de garanță. Era pentru prima oară cînd recurgea la procedeul acesta

* Felinare pescărești.

al vechilor maeștri, pe care impresionismul și fovismul îl demodaseră. Suprafața aceasta, importantă în raport cu pînza, un sfert poate din ea, era modulată de literele caraghioase ale barăcii de bîlci :

CÉSAR POMPON

Marginea pînzei tăia ultimul O în două. Compoziția umaniza această geometrie riguroasă, recurgînd la un arabesc foarte caligrafiat, un lung arc de cerc ondulat care interpreta, deasupra rulotei truncheate, decuparea frunzelor de platan. Pînza aceasta, Maillol o văzuze pe cînd o picta. Maestrul se oprise. Aimé simțise prezența cuiva în spatele lui. Puțini sînt pictorii, mai cu seamă debutanți sau din cei nesiguri pe ei, cărora le place să fie priviți cînd lucrează. Longhi se întorsese și-l recunoscuse pe sculptor. Patriarhul zîmbise, descoperindu-și puțin dinții în barba ovală. Spusese :

— E sensibil.

Aimé rostise cîteva cuvinte stîngace de admirație.

— Nu trebuie să spui asta, domnule.

Era un reproș de timid și, pentru a arăta cît se poate de limpede că nu el era în cauză, ci tînărul artist, adăugase :

— Puțin cam prea voit, poate.

Apoi se îndreptase spre casa sa de pe Doune [1]. Multă vreme Longhi se uită după el, văzîndu-l cum se face tot mai mic. Oare ce voise exact sculptorul să spună cu acel *voit ?*... Abia cu mult după aceea, în Germania, pictorul înțelese. Dialogul dintre rulote și bărci putea fi interpretat ca un *subiect*. O *idee*. Ceva literar, ceea ce, în concepția lui Maillol, se opunea simplității unei opere în întregime materială.

În pictură, există o progresie care duce de la simplul studiu luat din realitate, ceea ce Longhi făcuse pînă

[1] Astăzi strada Aristide Maillol (nota ed. fr.).

atunci, la *motivul* cézannian, totdeauna luat din natură, dar chiar prin acest fapt subiect de interpretare, și unde personalitatea pictorului intervine pentru a ajunge „la subiect", „la marele subiect" al clasicilor și al romanticilor (în acest caz se înțeleg de minune), subiecte în care, pe lîngă armonia formelor, a culorilor, a materiilor, se petrece ceva ce depășește pictura.

Maillol nu se înșelase, deși nu aruncase decît o privire. Tabloul era destul de avansat ca privitorul să poată descifra că pe pînza lui *se petrece ceva,* în momentul acela anume cînd nomazii pămîntului, țiganii, și nomazii mării, pescarii, se află unii lîngă alții. Pictura, pentru mulți, mergea mai departe. Ridicola deformare a faimoșilor pictori de subiecte istorice, cei care i-au pus în scenă pe toți romanii decadenței și pe alți „Copii ai lui Eduard" [1], la care totul se reducea la subiect (și ce subiect), hipertrofiat și grotesc, n-avea cum să mascheze existența unei alte picturi, în care subiectul contează, și pe care Maillol o detesta, începînd cu simbolismul contemporanilor săi și pînă la expresionismul și suprarealismul unor Gustave Moreau și Chirico. Dar atunci pătrundeai în domenii unde domnea ideea, respinsă atît de Longhi cît și de Maillol.

Lui Aimé îi place să-și amintească de pînza aceasta, rămasă la Valenciennes. O văzuse, cu o lună în urmă, plină de praf. Unde pieriseră luciurile sale strălucitoare? A șters-o cu un burete moale. Culoarea a izbucnit ca o fanfară de bal cîmpenesc. A apucat-o drăgăstos cu mîinile, regăsind întîlnirea aceea dintre drumurile pămîntului cu cele ale mării, a verdeții cu a bărcii, unde pescărușii se ceartă cu porumbeii. Era ceea ce căutase el dintotdeauna, ceea ce ochiul de vultur al bătrînului sezisase atît de bine în atît de puține cuvinte, o geometrie sensibilă, un acord între inimă și minte.

Toate acestea trebuia nu să le ia de la capăt, ci să le regăsească. Rulotele nu mai erau decît niște forme de

[1] Aluzie la pînza pictorului Paul Delaroche (1797—1856).

aer şi linii de vînt pe fondul unor bărci adevărate şi pe acela al capului Doune. Dispărute dimpreună cu ţigăncile lor nerușinate şi cu puradeii care scînceau. *Plecat pe aripile vîntului, Circus César Pompon...*

Cazionul, construit pe piloţi în Insula Mică, aidoma unui zar uriaş de joc, şi-a păstrat roşul de culoarea somonului şi-al cărămizii uzate. E rechiziţionat. În 1938-39, era cartierul general al contrabandiştilor de arme sau de lapte, şi-acum iată-l bar pentru coniac. *side-car* şi curcubeu al amicilor ocupantului. Nu va merge mai departe ca de obicei. Mai bine ar fi să se scalde, dar Fontaulé, Insula Mare, Insula Mică şi Doune sînt interzise.

ACHTUNG MINEN *

Se duce pînă la Troc, singur, numai cu *garbi*-ul, vîntul cel plăcut, cu căsoaiele de prin vii care coboară pînă la prundişul alb tot, aproape arab, o hemisferă aşezată pe un cub. Plonjează în apa proaspătă. Războiul readuce natura la începuturile lumii. Pînă şi peştii nu mai fug, girele aurii şi lupi argintii.

Uscat de soare, se întoarce hoinărind. Pe strada Fraternităţii, deasupra fotografului, spera să-l întîlnească pe Paul, care are viile la Lézignan, în prelungirile munţilor Corbières, şi barca la Banyuls, cele două pasiuni ale lui. Casa e închisă. Fotograful de jos nu ştie nimic. Cei din familia Pugnaud s-au întors, pentru cîteva săptămîni, în vara lui 1942, dar cel mai adesea stau la Belle Isle. Aimé va prînzi singur. După trei ani de război şi de prizonierat, singurătatea e încă şi mai apăsătoare.

Una cîte una, zilele se scurg. Nisipul umple micile cupe ale zilelor, în ritmul lent al somnului prelung cerut

* Atenţie ! Zonă minată (în l. germană).

de corpul său (doarme cîte zece ore), al celor două băi pe zi care îl fortifică (înoată acum aproape un kilometru, dar nu crawl, care-i face rău) şi-al meselor luate în mişcarea înţepenită a unei sufragerii aproape goale. Seara, e ultima plimbare, atunci cînd apa devine uleioasă iar pescarii îşi pregătesc fanarele cu gesturi de preoţi orfici.

De ce n-a început iar să picteze ? Ceva în genul primei încercări neizbutite cu Miléna, din seara petrecută la Cercul european. Ar putea să fie altfel, deoarece a desenat mult pe marile plaje, în timpul gol de la Westfalenhof. Dar nu e aşa. Fără îndoială, pentru că n-a vrut să facă nimic în Germnaia, abia nişte schiţe, studii, decoruri. Singurul lucru important e un triptic cu Sfîntul Petru legat, patronul captivilor. (Vandercammen şi Tacchini au pozat ! Arătau grozav pentru nişte centurioni ai lui Cezar !) Dar nu credea în operele de comandă şi de fraternitate. De acum înainte sînt necesare opere, atîta tot. Oare poţi face opere cînd nu ştii unde te vei afla peste zece zile ? Şi de aceea umblă. Coapsele încă îl mai dor, dar se forţează. Ca să-şi recapete elasticitatea pierdută, în ciuda nenumăratelor exerciţii pe care se silea să le facă în lagăr.

Lumea continuă să nu-l vadă. Dacă îl salută pe primul om ieşit în cale, i se răspunde cu mirare. Loviţi de războiul pe care nu-l acceptă, catalanii s-au restrîns în casele notariale, în acele restaurante în care pătrunzi printr-un coridor lung, la capătul căruia dai peste o scară îngustă, în cafenelele stăpînite de o geografie secretă. Se ţin departe de lumea care le-a făcut acest dublu afront : războiul şi ocupaţia.

Aimé frecventează cele două cafenele, cea Verde, care e albă cu ostentaţie, cea Roşie, care e roşie pe ascuns. La cei verzi („carliştii"), se aud rostindu-se cu glas tunător păreri de acest fel :

— Catalanii nu aniversează tratatul din 1659, tratatul Pirineilor ! La al treilea centenar, în 1959, dacă Dumnezeu ne-o mai da zile pînă atunci, n-o să sărbătorim nimic, nimic ! Sau poate că da, o să sărbătorim alipirea Franţei la Roussillon '

Rîd pe spinarea lui Longhi, dar el nu se simte vizat. Ei sînt în afara jocului, ca la rugbi, care-i pasionează, în timp ce el e mai curînd de partea fotbalului. Se joacă taroc, dar și *truc,* care e un truc cu strîmbături, un joc de cărți cu grimase, un fel de-a vorbi pe muteşte, o pantomimă din clipiri făcute pe furiș, din mișcări rapide din buze, din azvîrlituri rapide de limbă, uneori întrerupte de rîsete care se topesc în nevinovăția angelică a unei fețe împietrite. În spatele grimaselor și-al lăudăroșeniilor, catalanii supraveghează lumea și trecătorii ei, bănuitori, în așteptare, jigniți de moarte. Mai cu seamă pe acest „străin din afară", mai rău decît un *gavatche,* acest om din nord, funcționar al guvernului pe cît se spune, și, unde mai pui, la oficiul pentru Prizonieri, acest pierde-vară în concediu (oh, unii au baftă !) care mîzgălește, în clipa asta, pe un carnet discret, monumentul comemorativ al eroicei apărări a locuitorilor din Banyuls, din 1793, împotriva dușmanilor Libertății... Alături, se află un havuz. Pompa nu s-a clintit din loc. E pompa Republicii sau a Libertății, în lexicul catalan al lui Aimé Longhi. Brațul pompei s-a rupt cu acest prilej. Înainte de război, fusese reparat cu sîrmă. Care e și acum acolo. Numai că a ruginit, atîta tot. Cînd am botezat pompa asta „a Libertății", eram întreg. Să-mi fie învățătură de minte. Acum sînt ca și ea, și-și bate joc de mine !

Cei din Banyuls l-au văzut pe vilegiaturistul singuratic intrînd și la primărie. Pentru actele de identitate sau pentru cartele. Ne ia și puținul pe care-l avem... Îl văd cum se uită, dinaintea Laboratorului Arago, spre larg, trăgînd în piept mirosul puternic de iod ce se înalță din dalele de șist, calde încă de soare, cum admiră petele aurite de mucegai de pe stînci, cum admiră cavalcada spumoasă pornită la atacul Insulei Mari, unde agonizează la nesfîrșit *Războinicul rănit.* Tîrgoveții din Banyuls, care au avut ce vedea din 1936 încoace, de amîndouă părțile munților, gîndesc că băiatul ăsta e ciudat.

Pîndarul cu picior de lemn sună din corn. Îl înconjoară puștii, cîteva femei și bătrînii. Așa sînt puși la curent cu noutățile de pe mare și ale ogoarelor.

— Podgorenii sînt înștiințați că, de-acum înainte, vor trebui să păstreze sîmburii de la struguri și să-i predea la cooperativă, care îi va pune la teasc ca să scoată ulei.

Pe același ton, pîndarul pune de la el, cu aerul cel mai serios din lume :

— Și dacă pe urmă o să te balegi tare, să comunici la Primărie ! Comunicat. Viitoarea reuniune a consiliului municipal va avea loc la 9 iunie, la ora opt seara, în sala cununiilor.

Un muget de corn, care te duce cu gîndul la cornul cețurilor din nord.

— Comunicat. Direcția Laboratorului Arago anunță că toți copiii duși de institutori vor primi îngăduința să viziteze broasca țestoasă prinsă alaltăieri de un pescar, a cărei greutate trece de două sute de kile... (și adaugă de la el) ca nevasta primului adjunct !

Apoi un sunet de corn vesel, rustic, batjocoritor.

Havuzul de lîngă pompa mutilată susură sub platani.

În fiece dimineață, Aimé e trezit de zgomotul lăzilor de gunoi. Ben Hur se îngrijește de salubritate, un băietan dezghețat, cu un ochi plesnit și alburiu, ochi de pește, cu căutătura urîtă, ca tipul de pe șalupă. E ora șase. Aimé se chinuie s-adoarmă. Clopotul pentru slujba de dimineață îl trezește de-a binelea. Dracu să-l ia pe popă, un lungan care face proorociri nefaste, tunînd și fulgerînd împotriva plajelor, a scaldei în mare, a sardanei, a mingii de fotbal, un preot bătrîn de munte, de la Saillagouse, de lîngă Font-Romeu, care afurisește tot ce ține de mare. Răul urcă pe văi, vine pe ape, din porturi mai cu seamă. Un preot al Apocalipsei ! Marinarii sînt atei. Adoră soarele. Mareșalul e prea bun. Trebuie restabilit Concordatul și desființate legile scelerate, iar cetățenii obligați să-și dezvăluie credința, după actele de identitate. Acest Savonarola se înțelege cît se poate de rău cu vicarul său, abatele Numa, un copil al eleș-

ielor care, în loc să-i învețe catehismul pe copii, îi plimbă în vechea lui barcă, Delfinul alb, un sinoretist pe puțin, un păgîn camuflat în preot al lui Isis !

În ciuda contactului dificil cu localnicii, Aimé află în fiecare zi cîte ceva din toate acestea, de la slujnică, de la Vivès, de la negustori, de la factor, care nu-i aduce niciodată nici o scrisoare.

În ziua de 5, pe cînd vine să prînzească (pensiunea completă e singura soluție, din cauza cartelelor) *Malaisie bismurée* îl oprește și, cu un aer acru, îl înștiințează :

— V-au căutat jandarmii.

Prînzul e convenabil, scoici umplute, un ghiveci în care, de data asta, nu domină dovlecelul, legumă națională, pe același plan cu supărătoarea *rutabaga,* varza cu tubercul. După ce-și bea cafeaua, Longhi se duce la jandarmerie. E prima zi de caniculă. Soarele apasă tîrgul, *al rapatell del sol,* a spus un bătrîn pipernicit rău, pe cînd Longhi voia să se asigure dacă n-a greșit drumul.

Nu e departe, către Puig del Mas, înaintea podului de cale ferată. Intră și simte că miroase a mucegai. Cei din Perpignan cer o viză pentru concediul lui militar. Aimé explică faptul că a fost demobilizat normal, la Compiègne. Dar Compiègne e departe.

— Bine, o să telegrafiem. Avem tot timpul, domnule locotenent.

Cel care l-a primit, un major plesnind ca un cîrnat în bluza de vară, colonială, îl cercetează. Are fața brună, semănată cu pistrui. În ciuda culorii puțin meridionale a părului, poartă un nume cît se poate de catalan, Cruells, Joseph Cruells. Cincisprezece ani la T.E.O. [1]; majorul Joseph Cruells.

— La revedere, domnule locotenent. Pe curînd.

E cu subînțeles acest „pe curînd" sau nu ? Cînd trece pe coridorul de culoarea găinațului de gîscă, împodobit cu afișe vechi care te îndeamnă să te angajezi în jandar-

[1] Serviciu pe teatre de operațiuni exterioare (adică în fostele colonii și protectorate ale Franței).

merie şi cu noutăţi care trîmbiţează pe cei luaţi prizonieri, Aimé Longhi primeşte o lovitură în inimă. Un afiş mic oferă o recompensă pentru evadatul din Citadelă. Angelita era bine informată : 200 000 de mărci pentru Taciturn.

— Tot liber e ! zice majorul. Bineînţeles. Dacă ar fi fost prins, ar fi apărut o plăcintă cît toate zilele în ziar. Nu tu văzut, nu tu prins, ci fript, rumenit !...

Jubilează. Aimé iese, se opreşte o clipă să-şi aprindă ţigara. Asfaltul se topeşte. Ar putea trece pe sub pod, să lase Puig del Mas la stînga şi să se ducă la Maillol, la ferma lui. Dar e prea cald. Se simte uşurat. De ce senzaţia aceea că avea să fie reţinut ?

Din spate, un zgomot de bicicletă îl depăşeşte. Majorul Cruells striveşte şaua cu fesele lui grase, kaki. Face un gest familiar cu mîna, fără să se uite înapoi.

Nu şi-a recăpătat puterile în întregime. Stînd culcat, îşi petrece ore întregi citind. Ca în lagăr. La librărie, a descoperit *Speranţa* [1] şi *Pentru cine bat clopotele* [2]. Librarul i le-a vîndut cu părere de rău.

— N-am să le mai găsesc. Sînt interzise. Ţineţi mult la cărţile astea ? Nu preferaţi *Vin ploile* [3] sau *Pe aripile vîntului* ? [4]

Discuţia se opreşte pentru că o doamnă plină de dantele intră în prăvălie, ia ziarul, azvîrle cu un singur deget *Le Signal* [5] şi se repede ca o găină flămîndă la *Modes et Travaux* [6].

— Domnul Malraux venea pe-aici, cu o actriţă, spune librarul.

— Locuiau la Grand Hôtel, mi se pare, nu ?

— Şi dumneavoastră veneaţi ?

[1–4] Romane renumite aparţinînd scriitorilor Malraux, Hemingway, Bromfield, Margaret Mitchell.

[5] Revistă de propagandă nazistă.

[6] Revistă de modă franceză.

— Desigur, domnule Millaud. Eram de pe-atunci clientul dumneavoastră.

— Sigur, sigur că da. În vremurile astea îmbătrînim de două ori față de altădată. Mai treceți, o să mai am poate și alte cărți...

Un timp interminabil.

— ...de genul ăsta. Vă place aici ? Și eu sînt singur. Mi-am pierdut soția în 40. Era din Banyuls, o Sagols. Trebuie s-o fi cunoscut. Iute ca o sfîrlează. Pe mine, nu m-au acceptat niciodată. Eu sînt din Narbonne. Un *gabatche*, ce mai !

— *Gavatche.*

— *Gavatches* sau *gabatches,* după cum ții sau nu seama de faimoasa mutație consonantică. Din catalanul : *gavatxas :* oamenii care vorbesc limba *d'oc.* Cei din Narbonne sînt *gavatche.* Dumneavoastră pictați, nu-i așa ? (Așadar, îl recunoscuse.) Am lucruri care v-ar putea fi de folos, rame, cartoane pentru schițe, cîteva culori... Deschisesem un raion. Mi s-a spus că nu pictați rău...

Da, de cîteva zile, Aimé s-a apucat de pictat. Încearcă să facă, în spiritul „rulotelor", o pînză a marelui golf Banyuls. A înaintat destul de mult. Desigur, oamenii s-au uitat la el cum pictează. E bine să le nuanțeze indiferența !

Lucrează în mirosul plăcut al uleiului. În spatele lui, privitori. Nici un pericol că ar putea fi din nou Maillol ! Își aprinde o țigară, trage cîteva fumuri și se întoarce să se uite la o fată de prin locurile acelea, cu caraco [1] stacojiu și fustă albastru-închis, cu mijlocul subțire și gîtul lung. Fata e mirată pentru că se vede pe pînză, iar el pentru că modelul său involuntar s-a oprit. Venea cu fata spre el dinspre fîntîna Libertății, purtînd un ulcior pe cap. S-a oprit la vreo treizeci de pași dinaintea șevaletului și s-a așezat pe parapet. Dintr-o încîlceală

[1] Vestă asemănătoare ilicului românesc.

rapidă de linii, a azvîrlit-o exact acolo unde lipsea. Fata s-a ridicat, a trecut pe lîngă el, s-a oprit în spatele lui, s-a recunoscut, atît de straniu prinsă acolo. E fericit. Iată, astea sînt micile fericiri... Fata, o fată de pescar, desigur, rîde. De vreme ce se întoarce de la fîntînă, ulciorul de la picioarele ei e o mărturie neîndoielnică, Aimé îndrăznește să-i facă un compliment :

— Ulciorul dă femeilor din părțile astea această minunată ținută a capului.

Fata are o trăsărire. Nu-i place ca lumea să bage de seamă că ea duce ulciorul ca o țărancă ! Și răspunde, de sus :

— Nu. Rasa !

Și pleacă, ducînd ulciorul în mînă, nu pe cap.

VI

Luna țîșnește din mare aproape rotundă, ca un balon de rugbi. De pe terasă, Aimé urmărește balul pescărușilor care scot strigăte ca de foarfeci, modulate într-o notă gravă, metalică, ce atinge punctul cel mai de sus, apoi se tărăgănează. Sînt pregătite *los lamparos. Le garbi* e bun și vor da, poate, peste un banc de scrumbii la Trois Moines, la Reig del Milan sau la Oulestreill. Pescărușii strigă ascuțit. E lupta pentru teritoriu dintre păsările de pe uscat și cele de pe mare, în care cel mai grațios nu e pescărușul mic. Un zăpăcit ce dă prea mult din aripi, ca și cum ar bate din pleoape, prefăcîndu-se uimit, în timp ce zborul pescărușului obișnuit e atît de planat, încît îți pierzi respirația privindu-l.

Să doarmă ? S-a săturat. Prizonier fără sîrmă ghimpată, dar prizonier. I-a telefonat Angelitei în dimineața aceea. Evazivă, grăbită. Să coboare în salon și să asculte

dinaintea unui rachiu din Corbières spusele mieroase ale lui Antonio Vivès, Java, Sumatra, Borneo, Singapore... La dracu Batavia ! Coboară, îi retează invitația lui *Malăisie bismurée* și se pomenește în stradă. E aproape încă ziuă, din cauza orei germane.

Ora nouă jumătate. La primărie orologiul s-a stins. Șopîrlele sînt lipsite de țînțari din cauza restricțiilor. De ce Aimé o apucă la dreapta, pe drumul de țară de pe lîngă primărie, în loc să-și continue plimbarea ? Niciodată nu va ști. Poate pentru că nu-i place să capete tabieturi, chiar dacă sînt atît de încîntătoare precum plimbarea prin centru a băieților și-a fetelor, alcătuind o ghirlandă de brațe înnodate, separați după sex, plimbare săracită de război. Impuls ? „Providență", sugerează Tacchini. Sau pur și simplu amintire ? Aici era ușa care dădea într-o sală pe jumătate atelier, pe jumătate magazie, unde veneau oaspeți poftiți din alte orașe și dansatorii folclorici. Aici erau strînse lampioanele, panourile heraldice, pupitrele și partiturile. De cîteva ori pe săptămînă, se și dansa aici, autohtoni și vilegiaturiști laolaltă. Locul acesta purta un nume în același timp grațios și misterios :

DEȘTEPTAREA SARDANEI

Deșteptare... Cum s-ar fi putut ca profesorul de litere din el să nu fi visat la un asemenea cuvînt ? Poate simpla forță semantică a verbului îl atrage și-i grăbește destinul ?

De cum face primii pași pe drum, amintirea se precizează. Plăcuța tot acolo e, deasupra porții grele și închise. Străduța pustie miroase a moarte.

Și în clipa aceea Aimé Longhi aude sau i se pare că aude, aproape imperceptibilă, melodia saradanei. Se oprește. E numai urechi. Nu, nu visează. Se îndreaptă spre ușă. Nici o îndoială ; în spatele ușii groase de lemn și în spatele timpului se aude chemarea blîndă a unei sardane pusă sub obroc. Ciocăne. Muzica nu se oprește. Avîntat, absurd, lovește mai tare. Fără a-și schimba in-

tensitatea sonoră, sardana își desfășoară motivul. Aimé bate toba în ușă. De data asta, la nivelul pămîntului apare o dungă de lumină. Lovește iar, dar ceva mai încet. Dacă nici acum nu primește răspuns, va pleca. Un scîrțîit de țîțîni. Într-o lumină slabă, ce-i aruncă în față răsuflarea fadă de lumînare, recunoaște interiorul sălii cu estrada pusă pe butoaie. Goală. Nimeni. Cine a deschis ? Aceste procedee de teatru îi sînt mai puțin străine ca odinioară, din cauza lungilor luni trăite în ambianța companiei teatrale a celui de-al III-lea Block *. Are senzația că se află în culise. Dar lucrurile țin tot așa și sardana se consumă în necunoscut.

Înaintează. E în interiorul sălii. Tresare. Aude în spatele său:

— Nu mișca. Mîinele sus. Mai repede ! Scotocește-l, Carlos !

Flăcări și umbrele lor dansează pe ușa care s-a închis. Mîini aspre îl pipăie. Care au obișnuința acestui gest. Ca și el. Trei bărbați. Neliniștitori și neliniștiți.

— Nu-i Enrico.

— Domnilor, mi-e groază să fiu percheziționat. Cei trei ani petrecuți în Pomerania m-au scîrbit.

— *Nada !* ** spune Carlos.

— Poți lăsa mîinile în jos, îi îngăduie cel care l-a amenințat.

Pare contrariat. Vocea lui poartă mai curînd pecetea unei asprimi decît a deformării limbii franceze. Gutural ar fi prea puternic : un fel de gust de munte... Și unde mai pui că mă plictiseam !... „Hei hop ! cuțu, cuțu, vino-ncoa !“ Asta-i comentariul lui Bandit. Tacă-ți gura, Bandit !

— Ce poftești și cine ești ?

— Nu prea știu nici eu. Am auzit sardana...

Nu se simte liniștit, privindu-i. Le sticlește albul ochilor și dinții... ca o bardă. Carlos, Enrico... Spanioli ?

* Block — sector din lagărul nazist pentru prizonieri.
** Nimic (în l. spaniolă).

— Cunosc sala. Veneam aici înainte de război.

Longhi simte prea bine că, deşi adevărată, explicaţia lui nu stă în picioare. Bine a mai intrat la apă, ce mai! Omul cu rostirea aspră scoate din buzunar, cu două degete, o ţigară îngălbenită şi i-o întinde lui Carlos. Face din nou acelaşi gest cu cele două degete şi scoate o altă ţigară din pachetul rămas în buzunar (Bandit: „Mai bine să-ţi arăţi fundul decît pachetul de tutun! — Obositor, Bandit!") şi-i oferi, ritual, tot o ţigară de culoarea pănuşii de porumb celui de-al treilea, un corb spătos. Mai scoate o ţigară, şi-o îndeasă în gură, de parcă ar apuca-o cu dinţii, şi ţigara stă strîmbă. Scapără amnarul. Iască. Mirosul pătrunde numaidecît în nări, mirosul mărşăluielii de noapte şi al statului de pază. După ce-a tras mai multe fumuri, omul răspunde, la multă vreme după ce Aimé Longhi dăduse explicaţia.

— Tocmai asta e, c-a venit războiul.

Are un umor rece omul ăsta uscat, mai curînd scund, de culoarea ţigării.

— Cel mai simplu, propune Longhi, e să fie chemat patronul.

Celălalt îşi încruntă sprîncenele groase, dezvăluind culoarea albastru-închis a privirii.

— Gorila. Mă cunoaşte.

— Da, Gorila, zise Carlos.

— Gorila nu-i aici.

— Atunci nu-i în regulă.

— Nu, nu-i în regulă. Te-am văzut. Te afli la Banyuls de-o bucată de vreme. Pictezi. Altceva?

— Mă numesc Aimé Longhi. Profesor de literatură şi locotenent prizonier. Regimentul 127 infanterie. Repatriat în mai împreună cu alţi bolnavi în stare gravă, prin serviciul sanitar. Actele mele o dovedesc.

— Profesor de literatură, ia te uită. Ceea ce nu înţeleg e de ce-ai ţinut să intri în localul ăsta privat.

— Privat, privat, sigur, e privat. Dar eu îl ştiu dintotdeauna ca pe un local public. Nu ştiu. E simplu, dar e greu de explicat. Veneam aici înainte de război.

Cunoşteam „Deşteptarea Sardanei". Îmi place sardana, treceam prin faţa sălii, am auzit o sardană. Şi-atunci, am intrat. După ce-am bătut în uşă, notaţi. Ce-i rău în asta ?

Omul cel scund ascultă, încruntîndu-se din nou. Nasul, ascuţit în partea de sus, e ascuţit şi la rădăcină, deasupra nărilor, un nas ca un cioc de bufniţă. Trage gînditor din ţigara a cărei hîrtie se preface în scrum.

— Cum vrei să te credem ?

— Mă gîndeam că am venit destul de multe ori la Banyuls, în vara lui 1938, în iarna lui 1939, în vara lui 1939, ca să pot fi recunoscut.

— Nenorocirea e că noi nu sîntem din Banyuls. Povestea dumitale nu-i credibilă.

„Credibilă" ? Asta-i exprimarea unui intelectual.

— De ce-am avea încredere în dumneata ? Lasă-ţi puşcociul, Carlos. Unde locuieşti ?

— Hotelul Catalonia.

— Ai intenţia să rămîi mult ?

— Asta depinde de voi.

Umbra unui zîmbet trece pe faţa cea brună.

— E bine cînd are omul umor, dar nu totdeauna-i de-ajuns.

— Am două luni de convalescenţă. Medicul-militar din Perpignan...

— Care ?

— Escarguel. Medicul-căpitan Escarguel. Vă convine ?

În ciuda situaţiei, Aimé Longhi îşi pierde răbdarea. Celălalt simte probabil asta. Dar nici el nu pare mai răbdător.

— Continuă încercînd să ne înţelegi. Punîndu-te în locul nostru.

— Cine şi în ce loc ?

Al treilea, cel deşirat şi uscăţiv, care încă n-a spus nimic, intră în vorbă :

— Toţi sînt aşa ! Dacă l-ai vedea pe cumnatu-meu care s-a întors în noiembrie de la Hamburg cu foştii combatanţi din 914 ! Îngeraş au făcut din el !

— Nu mie trebuie să-mi răspunzi, spune bărbatul cel mic de stat, ci dumitale.

— Cu ce drept ? Eu sînt francez, dar dumneata ?

— Aici nu-i vorba de-o chestiune de drept, domnule profesor ! Ci de fapt. Noi sîntem înarmaţi. Dumneata nu. Înţelegi ?

— Înţeleg.

— Atunci explică-ne pe îndelete.

— Medicul căpitan Escarguel a dorit să-mi recapăt forţele, ceea ce şi fac. Atîta numai că medicul căpitan Escarguel n-a prevăzut c-o să dau de bucluc. Şi-atunci caut o ieşire. Nu mi-a plăcut în zona de nord, nu mi-a plăcut deloc ! Am cerut să fiu expediat aici. Şi mă întreb dacă aerul e mai bun.

— Pe unde socoţi că vei putea „ieşi" ?

— Nu mai ştiu. Totul era aranjat. Cineva trebuia să mă aştepte la Perpignan. Dar nu era nimeni.

— Cine e acest „cineva" ?

— Dar voi, voi cine sînteţi ?

— Cei care au revolverele.

Longhi se gîndeşte că poate a spus prea mult. Se gîndeşte la uimirea lui Degeţel şi la observaţiile lui transmise prin Angelita. Trebuie să fii precaut.

— „Cineva" e Simon, directorul adjunct de la oficiul pentru Prizonieri. A căzut în laţ în ajunul sosirii mele.

— E drept, spune un al patrulea, cu glas mieros, că n-a putut veni. Cei de la prefectură erau cît se poate de încurcaţi.

— Să presupunem că aşa e. Cauţi ieşirea. Şi ce altceva faci decît să forţezi uşa unui local cinstit unde nişte oameni de treabă repetă sardana ? Nu din întîmplare ai venit aici, să fim serioşi !

— Ah ! Sînt clipe cînd aş şterge-o cu barca, sau cu bicicleta, sau pe jos. Mă mîncau tălpile, mai zilele trecute, cînd am ieşit de la jandarmerie.

— Pe cine-ai văzut ?

— Pe majorul Cruells. Ceva mai îndatoritor decît voi.

— Poutch ! Are un facies de provocator !

Așadar, omul cel curios se numește Poutch. (Trebuie să se scrie Puig, ca și Puig del Mas, pe care cei din Banyuls îl rostesc Poutch del Mas.) Cît despre nerăbdătorul Carlos, el are un facies de spaniol din armata în derută !

— Mai du-te naibii ! i-o reteză Puig. Necazul e că Gorila nu-i aici. Care-i numele Gorilei ?

— Am știut dar am uitat.

— Ce face cînd nu dansează sardana ? Ce meserie are?

— Cred că e... Stați așa... Garajist. De-a ce ne jucăm aici, împreună ?

— De-a nimic, de-a nimic ! Cine altcineva te mai cunoaște la Banyuls ?

— Depinde de ceea ce numiți a cunoaște ! Secretarul primăriei, librarul...

— Pot răspunde pentru dumneata ?

— Nici vorbă nu poate fi ! Ba da, îl cunosc pe Paul Pugnaud, podgoreanul poet, un prieten de-al domnului Maillol.

— Nu-i aici.

— Am aflat asta pe strada Fraternității... Mai e și patronul Cazinoului.

— Era.

— Era ?

— Arestat și deportat în Germania.

— Mai e și patronul de la hotelul Catalonia.

Rîd toți. Foarte tare. E drept că Antonio Vivès e caraghios, dar pînă-ntr-atît ?

— Dacă nu-l ai decît pe canarul ăsta drept recomandare... Îmi pare rău, locotenent Longhi, dar va trebui să acceptați ospitalitatea noastră.

— Cu alte cuvinte, abia eliberat, cad din nou prizonier ! Francezi ! Sau spanioli ! V-ați gîndit că mîine, dacă dispar, se duce glonț la jandarmerie să spună că unul

din clienţii lui s-a topit ? Găsesc lucrurile mele claie peste grămadă, o pînză începută, neuscată încă... şi...

— Aşa-i. Nu cunoşti pe nimeni altcineva la Perpignan ?

Aimé Longhi nu şovăie.

— Nu. Am locuit cîteva zile la Doamna Pons, la Hotelul Jojei.

— Ceea ce-mi place la dumneata, locotenent Longhi, e că minţi prost. Să nu te plîngi, îţi fac onorurile „Deşteptării" model 39 rectificat 43.

Aici, Puig comandă. Aimé îl urmează. Îi are în spate pe deşiratul şi uscăţivul de Carlos care ştie cum stau lucrurile la Prefectură şi care probabil că mîngîie tocul pistolului în buzunar. Cît se poate de bine plasat ca să primească faimosul glonte în ceafă ! Oricum, nu putea pomeni de Oms, de Degeţel şi încă şi mai puţin de evadat, a cărui fotografie, cu cifra aceea impresionantă de mărci, împodobeşte toate jandarmeriile din Roussillon. Asta trebuie să fie faimoasa Rezistenţă căreia nemţii îi spun „Terorism" ! Ceea ce-l surprinde mai ales e caracterul complex al acestui univers paralel. De o teribilă complicaţie.

O altă uşă scîrţîie. Vocea blîndă spune :

— Ţîţînile astea au mare nevoie să fie unse.

Un om distins. Lumînările îi urmează. Cînd închid uşa după ei şi încep să coboare, Sardana se aude mai tare. Aşadar sub sala nevinovată şi deschisă a „Deşteptării", unde vara Gorila le învăţa să danseze pe străinele cele frumoase, exista pivniţa asta ? Şi la Laborator se spunea că la Banyuls există subterane. E numai urechi.

Som i serem gent catalana
Tant si es vol com si no es vol !
Que no hi ha terra més ufama
*Sota la capa del Sol.**

* Sîntem şi vom fi mereu catalani
Fie că alţii o vor sau nu
Căci nu se află neam mai mîndru
Sub tot cuprinsul soarelui. (cat.)

Două cuvinte îi vin pe buze :

— Santa Espina.

Puig s-a întors dintr-o dată :

— Cum ai spus ? Repetă !

— La Santa Espina. Ultima oară cînd am auzit-o mă aflam împreună cu Angelita şi Capatas la Mas Reig.

— Nu cunoaşte pe nimeni la Perpignan, zice lunganul în spatele lui, dar îl cunoaşte pe Capatas.

Pornesc iar. Coborîrea asta aduce cu răsucirea unui intestin.

— Atenţie la scară, locotenent Longhi. Mai e încă o uşă.

Nu era o uşă ca toate uşile, ci faţa unui dulap. Puig îi deschide amîndouă canaturile. Apasă pe fund. Acesta lunecă şi dă la iveală o altă scară, orientată vertical, care dă într-o criptă cu boltă de tip roman.

— Criptele din Banyuls, spune Puig. Asta aparţinea familiei Arago, nu aceea a savantului, ci altei ramuri, care se ocupa cu vinul de liturghie. Te afli în paradisul copiilor de cor din toată pictura anecdotică a Salonului Artiştilor francezi, domnule pictor.

Umorul are o nuanţă de maliţie.

— Mi-am amintit de dumneata. Te-am văzut odată, în '39, fără îndoială, la Cafeneaua verde, la carlişti. Erai acolo împreună cu Paul Pugnaud şi Aristide Maillol. Iartă-ne asprimea cu care te-am întîmpinat.

— Bună seara, domnul Puig.

Longhi pronunţă „puig", ca „pui", cu un „g" la capăt, ca un francez din nord.

— Salut şi fraternitate ! La noi se spune: „salut şi fraternitate", ca pe vremea Comunei. Nu te stinghereşte ?

— Salut şi fraternitate !

— În regulă, atunci puteţi continua, băieţi.

Se află vreo şase, în ultima criptă. Dansează. Îşi numără paşii. Îi încurcă. O iau de la capăt. O fac cu o seriozitate apăsătoare pentru un dans atît de uşor. Iar se încurcă, iar o iau de la capăt. „Nu-i uşor de potrivit !" spune un om mărunţel, într-un tricou negru. Dansatorii

notează într-un carneţel. Niciodată Aimé Longhi n-ar fi crezut că sardana cere o asemenea concentrare matematică.

— Vecinul nostru din Cadaquès, fenomenul ăsta de Salvador Dali, spune că dansatorii de sardană ţin mîinile în sus dar că-şi numără paşii, comentează Puig. De data asta nu spunea prostii.

Dansatorii, foarte tineri, încep iar, greşesc din nou după zece măsuri.

— Dar e foarte limpede ! Unu, doi, trei, patru ! Pe urmă : cinci, şase şi şapte.

— Dacă se vîră cineva, totul e la pămînt ?

— E de-ajuns să nu vă încurcaţi.

Aimé Longhi, oarecum derutat de acest amestec bizar de profan şi de serios, încearcă să înţeleagă spectacolul în care numărul pare suportul a ceva sacru. Abia a scos-o cu bine la capăt, ca să mai pună şi întrebări, dar îi stau pe buze. Nu s-ar mira ca această ceremonie să fie o „ventă" carbonară, sau masonică. (Ipoteza „ventei" e atavică la Longhi.)

— Iată, pregătim un spectacol, spune Puig în doi peri.

Glumeşte, dar care-i miezul glumei ?

— Pauză, băieţi !

— Era şi cazul. Crăpăm de oboseală !

În încăpere se află o imensă masă rustică, ticsită cu arme, printre care o grămadă de grenade franceze, germane şi spaniole, mitraliere Stern, o puşcă-mitralieră englezească, un Brenn. Apoi o şuncă, nişte cîrnaţi.

— Mănîncă împreună cu noi.

— Sardana... voastră m-a vlăguit. De obicei, la ora asta fac nani.

De cînd nu mai vor să-l ucidă, au devenit simpatici oamenii ăştia ! Stînd pe taburete sau pe bănci, mestecînd, scuipînd cojile, sporovăind, hohotind, adunarea asta are aerul celei mai nevinovate sărbătoriri de familie. Longhi devorează.

— Drept să spun, începe Puig, m-ai pus serios în încurcătură. Carlos vede provocatori peste tot, dar și există peste tot. După cum vezi, iar dumneata...

Puig zîmbește, își arată dinții de lup, se oprește o clipă, apoi continuă :

— ...ai înțeles foarte bine : repetiția unei sardane, chiar dacă e interzisă... pentru că Santa Espina e interzisă de amîndouă părțile frontierei, de Franco, pentru că e cîntecul autonomismului catalan, și aici de către armata de ocupație, care nu-i poate refuza nimic vărului Franco..., toate astea nu îndreptățesc atîtea precauții severe ! Numai că mai sînt și astea...

În afară de armele de un albăstrui unsuros de pe masa acestei mănăstiri ciudate, Longhi deosebește și niște lăzi cu aspect puțin civil. Criptele din Banyuls nu mai ascund vinul de liturghie.

Oamenii mănîncă și mestecă la nesfîrșit, ca și cei din nord, din regimentul 127. Aimé simte învăluindu-l aceeași căldură frățească de pe vremea cînd știau că moartea putea fi acolo peste o oră, dar cînd nimeni nu-și închipuia înfrîngerea. Beau un rubiniu aspru, de vreo paisprezece grade. Se vede bine că Puig e de prin părțile astea, pentru că bea din *puro*. Înalță vitejește deasupra capului burduful, îl apasă cu palma și-și trimite în gîtlej un firicel de rubiniu. Îi întinde burduful lui Aimé. Longhi știe că gestul acesta înseamnă o alianță. De asta și e atît de neîndemînatic. A încercat de mai mutle ori și, de fiecare dată, s-a înecat ; acum e și mai jalnic; jetul prea puternic se izbește de cerul gurii, îi iese pe nări ; scuipă și-i dau lacrimile. Ceilalți se țin de burtă de rîs, ca la regiment, ca la facultate, ca la popota regimentului lor, ca la popota lagărului cînd Tacchini dăduse peste *Himbeerwein* [1] în locuința *Kantinenwirt* [2]-ului. Ca o echipă de fotbal în deplasare... Ca oamenii, ce mai...

Zombii au inima rece. El are inima caldă. Pune iar mîna pe puro... Iar se înecă.

[1] Vin de căpșuni (germ.) (nota ed. fr.).
[2] Cantinier (germ.) (nota ed. fr.).

— Anulat ! apreciază Puig, cu ochii plini de amabilitate.

Carlos se duce într-un colț să caute un borcan de muștar, îl șterge ceremonios cu batista lui în carouri, apasă burduful ca și cum ar fi mulge o capră, umple paharul ochi cu rubiniu și i-l întinde celui pe care voia să-l ucidă.

— Între noi fie vorba, domnule Puig, te pricepi să interoghezi.

— Deformație profesională.

— Ești judecător de instrucție în civil ?

— Institutor ! Obiceiul de-a scoate vorbele de la puști cu cleștele. Ei se pricep să mintă încă și mai bine decît oamenii mari.

— Și eu sînt institutor. Cu trei diplome de licență, am obținut, în 1938, aprobarea să predau literatura la liceul din Valenciennes, dar n-am să-mi reiau postul. Orice altceva, dar asta nu !

— Ar fi trebuit să ghicesc. Numai un institutor putea fi atît de naiv încît să cadă prizonier. Ei bine, cu mine lucrurile stau tocmai pe dos, n-am decît un vis, să termin odată cu porcăria asta de război ca să devin iar institutor. La Perpignan. La Saint-Jacques. La ultima clasă, în care să simt puternic mirosul de cretă.

Odată cu vinul, prietenia își dă frîu liber.

— Am fost institutor la Velmanya [1], în munții Aspres. M-au revocat în noiembrie 1940. Carlos la fel.

Carlos ! Cel gata să ucidă ! Institutor, da !

— În Spania, bineînțeles, precizează Puig. De atunci e tinichigiu.

— Puig... Sardana... Auzit din strada !

Nu-i prea dăruit nici pentru limbi străine, Carlos ! Rîd din toată inima. Pentru că trăiesc.

[1] Velmanya se scrie cînd Velmanya, cînd Val-manya. Cea din urmă grafie (Valea cea mare) este cea mai veche. Prima dintre ele s-a impus în uzanța administrativă (nota ed. fr.).

— Nu vreau să vă flatez, colega, dar m-ați speriat bine. Aveți niște mutre fioroase, de bandiți !

— Prin urmare tu erai tînărul care se avea bine cu Angelita. Ai veşti de la ea ?

— I-am telefonat alaltăieri. Trăiește după capul ei. Ea... trebuia să mă sune. Nimic... Dumneata... Tu...

— Nu te-a chemat ea pe tine pentru că e la Citadelă...

Aimé primește o lovitură grea.

— Trebuie făcut ceva ! Am să intervin prin Oficiul pentru Prizonieri...

— Dacă ceva poate fi făcut, în nici un caz nu la „Prizonieri" trebuie apelat.

— Puig are dreptate, spune cel care făcea repetiție cu dansatorii.

Sub ochiurile fine ale tricoului, Aimé vede strălucind la gîtul lui o cruce de argint.

— El e Numa. E preot.

— Nu preot, ci vicar al acestei parohii, întru mîntuirea sufletelor voastre, care au mare nevoie de așa ceva.

— Părinte, nimeni nu te-ar bănui... spune Puig.

— Știu. Dar să nu spuneți asta de față cu ajutorul meu, care face rugăciuni publice pentru înfrîngerea roșilor la Stalingrad.

— Părinte, ești atît de amabil să-l conduci pe oaspetele nostru ? A făcut destule cunoștințe rele pe ziua de azi ! Și n-ar fi rău să ții legătura cu el. Longhi, o să mă ocup de Angelita. Cum se spune, părinte : „A bătut la ușa cea bună..." ?

Urcă. Cineva strigă după ei :

— Părinte, îți uiți breviarul !

Abatele ia o carte și și-o vîră sub tricou. În care Aimé recunoaște metoda rapidă de-a învăța spaniola.

Aimé Longhi tresare și se ridică. Nu știe unde se află, și se simte îngrijorat din cauza asta, ca și cum

niciodată n-ar mai trebui să știe. Se scutură. Un strigăt sfîșietor îl străpunge... Sirenele. Alarmă... *Guerra, guerra, guerra...** Găsește terasa, Banyuls, coasta. „V"-urile mișcătoare ale farurilor se încrucișează și se despart deasupra mării, măturînd cu o strălucire fugară barele cuștii goale. Nu poate face nimic. Lucrurile astea nu-l privesc decît ca pe un spectator. Vocea regulată a motoarelor urcă spre cer, precedînd marile bombardamente. Pentru cine o fi ? Zbîrnîitul puternic se și îndepărtează. Urmărește cu interes, străin de ceea ce se întîmplă, jocul proiectoarelor care caută fortărețele zburătoare.

Printre zbîrnîitul motoarelor aude și un strigăt plîngăreț. E un *Uu... iu* întins, prelung, întrerupt cînd și cînd, ritmat ca acele pîrîituri ale mobilelor vechi pe care superstiția o atribuie orologiilor morții, insectele instalate în lemn. Strigătul însă e ascuțit și vine chiar de pe terasă. Se aude ca atunci cînd cîntă un greier. Îl știi foarte aproape, dar imposibil de localizat. Greier al nopții, nopții, nopții, *ii, ii, ii.* Luna e de aur topit. Un nimb lăptos o înconjoară, dar dincolo de ea, plutește un curcubeu spălăcit.

Proiectoarele antiaerienei și-au culcat fasciculele, iar terasa e frecată de lumina lor galbenă. Frumoasă noapte pentru aviatori. Drumul spre Saint-Jacques scînteiază de diamante, duș minunat. Aimé bagă de seamă că e gol. Bărbatul cel gol își trece mîinile peste piept, pe care mușchii se desenează uscățivi. Încă puțin de-ar mai fi stat în Pomerania și ar fi putut poza pentru Preamilostivul Christ ! Gol. Cu sacul speciei care atîrnă, limita ambiției omului. Bărbatul gol pîndește noaptea milenară. *Iiiii.* Își amintește. Una dintre șopîrlele Angelitei, cele care au părăsit orologiul și cărora Nathalie le spunea pe numele lor, științific, uitat acum...

Pupilele s-au adaptat la ceea ce corespunde exact luminii artificiale. Izolată în această lumină de șofran, șopîrla a înlemnit, de culoarea arămii. Aimé se uită cu

* Război, război, război (cat.).

o pasiune inexplicabilă la capul acela răutăcios de saurian, la coada lungă de crocodil, model redus, și la lăbuțele înstelate care se lipesc de zid. Plată, minunat de plată, șopîrla nu mai mișcă. Bărbatul gol nu mișcă nici el. *Iiii,* face șopîrla. Clopotul orologiului bate trei dangăte argintate care se aud pînă la Troc, pînă la Doune, pînă la Puig del Mas... Aerul miroase a mirt, ca în timpul nopții, atît de departe acum, din Portus Veneris.

Iiiii, nopții, nopții, nopții, nopții...

Șopîrla face o mișcare spre colțul drept. Capul i s-a înălțat. Și limba. Hăpăie un țînțar. Drăgălașă șopîrlă, șopîrlă a trecutului, îți trăiești viața... Mulțumesc... Aimé se află cu-adevărat pe terasa asta. Bărbatul gol face o baie de lună. Mîngîind cu un gest mașinal cicatricea cu excoriații sensibile, bărbatul cel gol a găsit drumul vieții adevărate, care trece pe la sediul Sardanei și al oamenilor ei. Trebuie să facă la fel ca șopîrla (oare cum Dumnezeu îi spunea Nathalie acestei micuțe doamne ?), să aștepte nemișcat, să aștepte clipa cînd să sară, *Iiii... Longhi-i-ii...*

VII

Puig nu se înșela cînd credea că la Cafeneaua verde îi întîlnise pe Longhi și pe nefericita de Angelita.

Era o zi de sărbătoare a anului 1938, și melodia sardanei plutea în aer. Subprefectul din Céret venise să-i prezinte omagiile lui Maillol, gloria arondismentului său. Cincizeci de ani, scofîlcit și uscățiv, cu haină albă și cască colonială, cu ochelari olandezi, funcționarul acesta nordic de curînd numit dădea impresia că luase Roussillon-ul drept Senegal ! Era compatriot cu Longhi, se născuse la Lille, în frumoasele cartiere ale industriei textile, la Madeleine. Longhi făcea eforturi să-și aducă aminte de numele lui. Nici Maillol nu se obișnuia cu numele acela,

adăpostit parcă îndărătul mirosului de vanilie. Van Houten... Asta-i marca de cacao ! Vandevelde ? Van Tieghem? Poate... Da, Van Tieghem trebuie să fie... Angelita și Aimé beau pe atunci băutura de sezon, pernod-grenadină, altfel spus „roșia". Maillol avea în față un pahar cu apă minerală.

Treptat, scena îi revenea în minte, ca și cum fiecare din personajele reunite la Cafeneaua verde în ziua aceea ar fi vrut să-și ofere un sketch în maniera lui Alphonse Daudet sau Pagnol. Bineînțeles, spuneau vrute și nevrute, în afară de el, Longhi, spectatorul vizat, poate. Îi va trebui oarecare timp pînă să înțeleagă că totdeauna lucrurile stăteau așa : cafeneaua era un teatru, mai cu seamă în sud, unde fiecare joacă rolul pe care și l-a atribuit sau pe care ceilalți i l-au atribuit.

— În sfîrșit, domnule Maillol, zise subprefectul cu dicția lui ușor șuierătoare, mă uimiți ! S-ar spune că ceea ce vă aduc la cunoștință nu vă face plăcere !

Aristide Maillol ridică o mînă mîncată de ipsos, fragilă pentru un om care nu se temea să mînuiască de-a dreptul blocurile mari. Fața o avea slabă, boțită, subțiată în partea de jos a bărbii albe, nasul puternic și foarte lung, capul acoperit cu o beretă albastru-închis. Deși avea pe atunci șaptezeci de ani, patriarhul al cărui nume înseamnă „viță tînără", tot mai răspîndea impresia de putere.

Tăcerea care se lăsă îi îngădui să dea replica, auzită de cei din jur, în ciuda hărmălaiei, rostită rar :

— Ba da, domnule prefect, ba da, îmi face plăcere ! Dar sînt bătrîn, domnule prefect.

Subprefectul se umflă în pene. Vîna un post de secretar general la Prefectură, și denumirea îl dezamăgise. Cînd i se va spune cu adevărat „domnule prefect" ? Ce ți-e și cu meridionalii ăștia, atît de darnici cu exagerările, va trebui să-și schimbe părerea despre ei ! El, cel din Lille, *ch'te lillot*, trebuia să simuleze entuziasmul.

— Vai, domnule Maillol, nu sînteți drept...

Bătrînul își ridicase sprîncenele albe, stufoase, alcătuind un V inversat, dînd la iveală deasupra ochilor mici, de miozotis, o hidrografie albă și roză de vinișoare.

— Explicați-vă, domnule... Iertați-mă, v-am uitat numele...

— Van Tieghem. Da, domnule Maillol, n-ar trebui să vă plîngeți de compatrioții dumneavoastră, nici chiar de contemporani! Monumentul de la Port-Vendres, cel de la Céret, cel de la Elne, Loja mării, Prefectura... Și vin să vă propun un altul, ce-o să le domine pe toate, la Mas Reig!... Între mare și munte! Pe măsura geniului dumneavoastră!

În ciuda complimentelor, se vedea cît de colo că ideea era învăluită în ceață, ivită nu se știe unde, fără îndoială în Consiliul general, destinată să preamărească provincia Roussillon, finanțată, desigur, din creditele statului. Maillol începu să-și joace propriul rol.

— Am să vă fac o confidență, domnule Van Houten.

Subprefectul tresări, dar nu-l întrerupse.

— Ați văzut damigenele acelea uriașe din sticlă verde, frumoasă, care fierb vinul la soarele din Banyuls, la *mas* * Reig?

— Drept să spun, nu încă, e a doua vizită a mea la Banyuls, și frontiera ne dă atîta bătaie de cap!

— Ei bine, domnule prefect (pentru patriarh era vorba pe puțin de un arhonte, de un ierarh civil, chiar de un proconsul al Romei pariziene venit să poarte sfat cu bătrînii uneia din cele mai îndepărtate colonii ale imperiului), aceste damigene ale podgorenilor în care se pune la învechit, la soare, minunata și străvechea licoare care e faima așezării Banyuls...

Degusta perioada aceea lungă, iar cuvintele se rostogoleau, ca niște pietre în gura acelui Demostene de pe Coasta de Azur, „damin'igenele", „străăăvechea", un adevărat torent de după ploaie!

— ...aceste damigene sînt niște gigantice perle de miere, părăsite de fenicieni, iluștrii noștri părinți! Totul aici are trei mii de ani, începînd cu mine, domnule Van de Velde...

Subprefectul reacționă cu timiditate, îngrijorat de debarcarea aceea inopinată a fenicienilor.

* Fermă, gospodărie rurală, în sens teritorial (în dialect catalan).

— Van Tieghem...

— Iertaţi-mă, domnule Van Ti-eu-ghème, nu vreau să fiu răutăcios, ceea ce vreau numai să spun... e că vinul, cu cît e mai vechi, cu atît e mai bun, dar nu şi oamenii.

— Oh ! domnule Maillol, aveţi puterea lui Heracles !

Subprefectul ţinea să recapete terenul pierdut dinspre partea istoriei antice. Fenicienii îl zguduiseră ; ce-i drept, în Mediterana asta se vîrîseră peste tot...

Maillol continua, pradă unei minunate beţii :

— În urmă cu zece ani numai, aş fi dănţuit de bucurie cu picioarele goale în lut, ca şi Pan în pielea lui de ţap, la auzul complimentului dumneavoastră ! Dar iată, domnule prefect, succesul meu a venit cînd eram prea bătrîn. Aşa-i, credeţi-mă...

Mai multe sentimente se suprapuneau în vorbele sale. Desigur, subprefectul avea oarecare dreptate să pomenească de gloria sculptorului. Dar acesta simţea totuşi o anume amărăciune de pe urma izbînzilor repurtate în industria monumentelor funerare. Nu uita nici faptul că rămăsese nerecunoscut de francezi pînă la vîrsta de cincizeci de ani. Şi încă şi mai mult de catalani. Şi ar fi fost nerecunoscut şi în acel an de graţie 1938, dacă nu s-ar fi ivit nemţii şi prietenul lui, contele Kessler. Ranchiuna se strecura sub farsă.

— Pînă la patruzeci şi mai bine de ani, am crezut că sînt pictor ! Era vina mea ! Păcat că m-am apucat atît de tîrziu de sculptură, dar aş fi sculptat chiar şi munţii ! Oh, nu glumesc ! Instalaţi la *mas* Reig unde doriţi monumentul acesta. De-acolo, uitaţi-vă la golful Banyuls. Tăietura lui, dublul şir al golfuleţelor mici, de la capul Doune la Insula Mică, de la Insula Mică la Insula Mare, ai zice că sînt fesele Afroditei ! Şi încă nu spun totul, din respect pentru reprezentantul Republicii, una şi indivizibilă ! Duceţi-vă, duceţi-vă neapărat ! Priviţi jocul de domino al caselor... Priviţi contraforţii Alberilor, turnul Madeloch de deasupra masivului Collioure, şi viile. E un tablou de Poussin, ba încă şi mai frumos !

— E drept, spuse omul în alb. Roussillon-ul dumneavoastră e minunat. Îi lipseşte puţin umbra, dar, în fine...

— Şi credeţi că e ceva firesc una ca asta? Paul, explică-i prietenului nostru, dumneata care eşti poet şi podgorean...

Paul, suplu, cu ochii albaştri, cu faţa de un măsliniu-deschis, era întruchiparea acelor catalani neobişnuiţi care seamănă cu berberii şi care sînt replica flamanzilor bruni. Vorbea cu precizie, rostindu-şi răspicat cuvintele.

— Domnul Maillol are dreptate. Forma Pirineilor a fost schimbată de mîinile omului, care a înălţat nenumărate ziduri scunde, ca să reţină pămîntul cel roşu. După fiecare furtună care spăla pămîntul pînă la os, strămoşii noştri îl cărau iar sus din adîncul prăpăstiilor, cu coşniţa în spinare. Coşniţă cum e aceea care atîrnă deasupra tejghelii, acest *banastu* din nuiele la fel de frumos ca şi coşul pescarului de-alături şi care curînd nu vor mai fi, atît unul cît şi celălalt, decît nişte obiecte folclorice!

Cuvîntul făcu să se cutremure ferestrele.

Maillol bea laptele lui Ovidiu.

— Paul are dreptate, domnule prefect.

— Domnule Maillol, sînteţi foarte amabil, dar încă nu sînt prefect...

— Pentru noi, e mai simplu, domnule prefect. Catalanilor nu le plac „sub"-ii, în fine, vreau să spun subofiţerii, subdiaconii, subguvernatorii şi subsecretarii. Să-i spui subsecretar unui ministru! Evident, cu ceilalţi „sub" *, cei care se numără, e altă poveste! Trebuie să te obişnuieşti cu Olimpul, iar zeii sînt avari! Ei bine, cum să vă fac monumentul! Dar mai întîi, din ce război, domnule prefect?

— La drept vorbind, nu-i vorba tocmai de-un război.

— Ah! Înţelesesem că e vorba de un monument ca şi cele de pînă acum! Între noi fie vorba, dacă ar fi fost pentru ultimul, ar trebui să ne grăbim! Dumneavoastră ştiţi mai bine decît noi, nişte bieţi ţărani...

* Joc de cuvinte intraductibil : *sous* = sub şi *sou(s)* = monedă subdivizionară (bănuţi).

— Domnule Maillol, e complicat. Şi mai e şi o chestiune de conjunctură. Ştiţi cît interes poartă guvernul Republicii admirabilei dumneavoastră regiuni, care se înscrie minunat de bine în hexagonul francez, completîndu-l, desăvîrşindu-l...

Faţa sculptorului îngheţase, cu toate că din expresia gurii şi a ochilor urca jubilarea.

— Aşadar, v-aţi gîndit cu mult înainte, că sărbătorirele legate de comemorarea tratatului Pirineilor, deci a alipirii Roussillon-ului la Franţa...

Încetini. O anume răceală se făcea simţită.

— ...s-ar asocia în mod fericit cu o celebrare monumentală. Dar eu nu am decît o misiune de explorare!

— Întocmai, văzîndu-vă astfel îmbrăcat, mi-am zis: un explorator!

Băură toţi, atenţi să nu se înece. Angelita pusese mîna pe coapsa goală a lui Aimé, îmbrăcat în şort.

— Mi-ar fi mult mai uşor să susţin proiectul pe lîngă autorităţile publice dacă mi-aţi spune cum vedeţi lucrurile, de vreme ce cunoaşteţi de pe-acum spiritul în care vor fi concepute.

Maillol lăsă să se scurgă timpul, umplîndu-şi pipa.

— Asta-i, vedeţi, sînt cu totul lipsit de imaginaţie, domnule Van Tieghem. Cu totul! Ei, dacă ar fi vorba despre un monument închinat morţilor, ar fi uşor. Un soldat căzut.

— O văduvă consolată, zise Paul.

— Un cocoş, cîntînd din trîmbiţă? O văduvă oare costă mai mult decît un cocoş?

— Domnule Maillol, iată că aţi şi început să aveţi oarecum o idee...

— Vezi bine, Paul! Nu numai că trebuie să sculptezi, dar mai trebuie să ai şi idei! Ca şi cum asta ar fi un lucru sănătos pentru un artist...

Mărgelele de lemn se ciocniră voios şi Gorila intră. În ciuda frunţii teşite, a pumnilor grei, a mîinilor prea lungi, a unui tors de uriaş şi a mersului diform şi legă-

nat care nu te făceau prin nimic să bănui că ar fi un dansator — Gorila avea un zîmbet de îngeraș.

— Bună ziua, Gorilo, zise patriarhul. Iată-l pe Sagols, poreclit Gorila. Ia te uită, i-ar sta frumos în chip de monument, cu mutra asta a lui. Asta-i ideea ! Sagols ! Gorilo, ești muza mea ! O gorilă cioplită în granit ! Prin urmare e „bai" în seara asta, de-ai apărut ?

Rostea cuvîntul ca în catalană, „bai" pentru „bal". Sagols răspunse, cu un accent de-ți scîrțîiau creierii :

— Da, musiu Aristide. Micuțele din Banyuls, cu gîndul la *bai rodo* [1], țin mîinile-n sus de dimineață !

Îi fixă pe Angelita și pe Aimé cu un aer ucigător, și o trînti :

— În afară de asta !

— Domnule prefect, îl întrerupse Maillol, ar trebui să-l decorați pe Gorilă ! A fondat o școală a sardanei. Care se numește Deșteptarea. Nu-i așa că-i frumos ?

— Deșteptarea ?

— Da. Îi învață pe tineri să danseze ca pe niște zei. În sfîrșit, ca și părinții lor. Gorila e un menținător al tradițiilor. O vestală.

Angelita pufni.

— Nu roși, Sagols. Iată-l pe omul care e unealta deșteptării. De la verbul „a unelti". Oare nu-i frumos, Dumnezeule mare ? Timp de douăzeci de ani, în vreme ce tinerii se îndepărtau de tradițiile naționale, Gorila a înălțat sardana cu amîndouă mîinile ! Și știți oare cine ține sardana cu mîinile ridicate ? Lumea o ține !

Hotărît lucru, bătrînul maestru, de obicei mohorît, era azi în vervă, presimțind poate că aceea avea să fie una din ultimele sale explozii juvenile.

— Afurisitul ăsta de Gorilă ! Știi, Sagols, domnul prefect Van'Tieu'Ghêmeu tocmai mi-a făcut comanda unui monument.

[1] *Rodo*, pentru francezul *la ronde*, adică *hora*, sardana. (nota ed. fr.).

— Dumnezeu să ne-ajute, poate-l înlocuim pe ăl al Republicii, de lîngă pompă! Cel al apărării locuitorilor din Banyuls împotriva tiranilor!

— Fără politică, băiete! Politica roade ţinutul ăsta unde, sub aceiaşi platani, oamenii se duşmănesc de la o cafenea la alta ca turcii cu maurii! Monumentul ăsta o să fie deosebit de celelalte! Republica şi pompa ei o să rămînă cu braţul rupt. S-a obişnuit.

Suflă în pipă, care începu să scoată scîntei.

— E proiectul de la *mas* Reig.

Ceea ce dovedea că era la curent.

— Pe terenul albinelor?

— Chiar aşa.

— Şi Capatas ce-o să spună? O să fie silit să-şi mute stupii...

— Vă referiţi la proprietar? Va primi o indemnizaţie.

— Iertaţi-mă, domnule prefect, dar de proprietar puţin ne pasă. Şi lui puţin îi pasă! Ţinînd seama că e comuna! Dar dacă-mi pare rău de ceva, e pentru Capatas!

— Capatas?

— Esparra, poreclit Capatas, fostul împletitor de espadrile...

Pentru prima oară, Aimé Longhi auzea vorbindu-se de Capatas. Nu era decît un nume, dar numele îi plăcea.

— Capatas e Capatas. Nu se ştie ce vîrstă are. Nu-i cu mult mai tînăr decît mine. Mi-a slujit de două ori drept model, diavolul ăsta mătăhălos. Pozează mai bine decît Angelita. El nu se clinteşte! Un păstor al Cicladelor! Veşnic cu capul descoperit. Lînă neţesălată deasupra unei frumoase frunţi teşite! Chiar aşa am zis: o frumoasă frunte teşită, ca şi fruntea lui Sagols! Pentru că nici el nu gîndeşte!

— Nu bea decît lapte, şopti Angelita.

— Linişte, viperă afurisită!

Subprefectul era cu atît mai descumpănit cu cît, din clipa cînd începuseră să stea de vorbă, patronul trecea întruna și umplea paharele. Funcționarul se frecă la ochi pe sub ochelari.

— Înțeleg, înțeleg... Dar, drepturile sale de... de locație ? În fine, stă acolo în virtutea unui drept, împreună cu albinele lui, nu ?

— Nici unul, zise Maillol. Dar e acolo. Și albinele la fel.

Van Tieghem, amețit de aburii licorii străvechi, cugeta cu glas tare :

— Un personaj folcloric, la urma urmei. Ei bine, în ciuda drepturilor lui aproape fără temei, fără temei, a obiceiului, a obiceiului, vom... vom găsi o soluție. Va fi despăgubit și vă veți putea înălța monumentul.

— Dar albinele ? întrebă Sagols.

— Iertați-mă, domnule...

— Gorilă. Nu șovăiți, domnule prefect, se simte flatat...

— Da. Pe albine cine-o să le despăgubească, mă rog ? De cînd lumea, lîngă *mas* Reig sînt albine.

— Ca pe muntele Hymette ! suspină subprefectul încîntat.

— Tu știi unde-i muntele Hymette, Angelita ? întrebă Gorila agresiv.

Cei din Cafeneaua verde se simțeau împărțiți, între furie și rîs. Se afla acolo un tînăr cu înfățișare de nordic, care pînă atunci nu deschisese gura. Din vîrful buzelor rosti :

— Angelita știe mai ales unde-i muntele lui Venus.

Cunoștea bine resursele limbii franceze, spălăcitul ăsta ! Aimé se simți șocat. Cel puțin doi dintre bărbații de-acolo se purtau familiar cu Angelita ! Totuși mîna ei de țigancă rămase pe coapsa lui, în timp ce răspundea :

— Christiansen ăsta, de cînd a picat aici cu trusa lui de pictor, crede că totul îi este îngăduit...

Era tot un pictor, un danez, care se instalase acolo de aproape un an.

— Ce-i drept, cam așa e, zise Paul. Acum douăzeci de ani, nu vedeai pe-aici decît pescari și podgoreni. Peste alți douăzeci de ani, vei fi nevoit să sari peste șevalete ca să te duci să-ți înmoi picioarele în mare !

— N-aveți decît să puneți o tăbliță : „Interzis artiștilor", spuse danezul. Cu țiganii așa procedați !

Sagols izbi în masă cu pumnul și paharele săltară.

— Mama lui ! Uite-l că nici nu știe !

Angelita îi ținu piept. Pentru că ea de mult se lepădase de supunerea nevestelor catalane.

— Nu știe ce ?

— *Gare qué t'agafi pas el cugol !* * Toată lumea știe că-i slujești de model, ca și lui musiu Aristide, lui Mario Vivès, lui...

Sagols se uita fix la Longhi.

— De ce nu și lui Picasso ! Doar n-ai vrea să-ți fiu ție model, suflătorule în fluier !

Nebun de mînie, Sagols ieși bodogănind.

— *Qué poutané ! Bon Deou ! Qué poutané !* **

Angelita era mai complicată decît crezuse el. Nu știa mare lucru despre ea, afară de faptul că lucra la un avocat și, mai cu seamă, că pozà, ceea ce, pentru un pictor reprezintă cea mai mare calitate a unei femei tinere. O întîlnise cu vreo zece zile mai înainte, în aceeași cafenea, împreună cu danezul și alți cîțiva. Nu dăduse prea multă importanță faptului că Angelita era aproape singura femeie care venea la cafenea, cu excepția celor străine.

Cafeneaua verde găzduia mai curînd o clientelă de dreapta, podgoreni, exportatori, notabilități. Pe cînd Cafeneaua roșie era frecventată de micii funcționari liberali, cei care susțineau *el Frente Popular* ***. Țineau cu popii,

* Vezi să nu-ți trag una la fund ! (cat.) (nota ed. fr.).
** Ce mai stricată, Doamne sfinte ! Ce mai stricată ! (cat.)
*** Frontul popular (span).

cu Franco, La Rocque, cei de la Cafeneaua verde, și cu francmasonii, Daladier, Blum, cei de la Cafeneaua roșie. (Femei nu erau nici la una, nici la cealaltă.) Comuniștii aveau cafeneaua lor, pe Esplanadă, izolată, în oraș.

Îi zîmbise numaidecît lui Aimé Longhi. Veșnic același motiv. Zîmbetul lui Aimé era jocul de oglinzi al simpatiei. În vacanță, Aimé nu voia să fie decît pictor. Firește, îi ceruse să-i pozeze, de vreme ce era modelul lui Maillol. Ea acceptase fără mofturi și venise de mai multe ori în camera lui, cușca aceea mare, tunisiană, spre indignarea mută a lui Antonio Vivès. În prima zi el pictase, făcuseră dragoste și ieșiseră împreună, reluînd plimbarea clasică, de la Capul Doune spre *Războinicul rănit*. Ea îi atrăsese atenția asupra orologiului luminos, unde se simțea prezența unor rapide fulgerări capricioase care, pe cadran, se repezeau în porțiunea dintre ora douăsprezece și cinci și de la și un sfert la fără zece. Le spunea șopîrlele din orologiu. Lui îi plăcu formula și, ca și ea, urmărea jocul acelor aligatori de buzunar care-și băteau joc de timpul uman.

Nepăsători la bîrfelile ce trebuiau să plouă asupra lor, aproape seară de seară mîncau *chichi fregi* la negustorul de napolitane și pandișpan cu migdale, în apropierea vînzătoarei de oglinzi, care înapoiau imaginea cuplului lor înmulțită cu zece. După ce treceau de Cazino, animația scădea. Într-o seară, merseră pînă la Troc. Pe esplanada care domină Banyuls, apărarea antiaeriană își instalase proiectoarele, manipulate de mitraliori sumar îmbrăcați. Aceștia se porniră pe glume. Ea le răspunsese pe șleau, apoi explicase :

— Le e ciudă pe noi. Duminică, la bal, fetele au refuzat să danseze cu ei pentru că antiaeriana n-a tras în avioanele lui Franco, care au ajuns pînă la Collioure.

Era într-adevăr din august 1938, întîmplarea asta, războiul cel mic cu miros de pînză de raniță kaki și de fierărie unsă. L-a văzut întunecîndu-se la față și i-a spus :

— Am să-ți arăt ceva ce nu știi, ce n-o să poți picta și pe care n-o să-l uiți niciodată.

— E o ghicitoare ?

— Dacă vrei.

Era încîntătoare aptitudinea asta de medium, oarecum vrăjitorească, a firii Angelitei, profunzimea ușurătății ei. Îl luase de mînă și coborîseră. La Laborator, statuia despre care credeau că-l reprezintă pe Arago părea că-i privește complice. Marea era ca de ulei. *Războinicul rănit* își desprindea pe fondul pulberii de stele masa sacrificiilor omenești. Angelitei nu-i plăcea monumentul.

— Maillol nu știe să facă decît femei. Bărbații lui sînt niște brute.

Era o judecată subtilă. La capătul insulei, în adîncimea cea mai întunecoasă a nopții, se ghemuiră pe pietrele lunecoase de alge, una cu apa aceea care legăna molatec reflexe cenușii întunecate. Și-atunci, Aimé Longhi văzu un întreg firmament în mare. Sute de stele minuscule luceau, se stingeau, se înlocuiau unele pe altele. N-avea să știe decît mai tîrziu, de la Nathalie, specialista, despre ce era vorba : planctonul. Multă vreme dominaseră cu greutatea lor de bărbat și de femeie cerul acela lichid în care înotau stelele. Angelita avea de două ori dreptate. Nu putea fi pictat, și nici de uitat n-avea să-l uite vreodată.

Îi mîngîia coapsa cu palma, abia atingîndu-l, fără cea mai mică urmă de rușine. Încă din 1938 Aimé Longhi se gîndea că n-avea să mucezească în învățămînt. Așa că îl invidia pe danez, care se putea dedica nestînjenit artei, mai gelos pentru pictură decît pentru Angelita.

— Mi-ai dat o idee, Angelita, spuse bătrînul maestru. Monumentul dumneavoastră, reprezentînd nu știu prea bine ce, domnule prefect, trebuie făcut ! Mai cu seamă la *mas* Reig. E un loc sacru. Nimic mai frumos decît marea, cerul și o stîncă sculptată. Cît despre ceea ce va înfățișa, veți spune Consiliului general că propun singurul lucru care li se potrivește eroilor de la Termopile încoace.

Măsurîndu-și efectul, rosti :

— Le voi face încă o femeie goală.

Omul din nord se ridică. Se clătina puțintel. Cu ochii strălucind, se apropie de Maillol și-l sărută pe amîndoi obrajii.

Gorila spusese drept, fetele din Banyuls țineau mîinile în sus încă de dimineață. Noaptea se lăsă ca o plasă de prins ulii asupra unui banc de stele, o noapte transparentă, cu nuanțe verzui de absint pe fond ultramarin închis, un torent negru cu adieri de vanilie și iasomie.

Sardana ieși din localul „deșteptării" ei așa cum procesiunea cagularzilor în Vinerea mare, la Perpignan, iese din biserică; numai că, la Banyuls, felinarele erau fericite. Muzicanții, pe estrada din piață, aliniați ca popicele la bîlci, anticipau dansul în vacarmul acela vesel. Atunci se auzi răsunînd micuțul fluier de un bănuț și Aimé Longhi auzi cel dintîi semnal.

Copiii din tîrg încă mai domneau pe teritoriul lor. Înainte de cină, se dedau unui nesfîrșit du-te-vino, pe biciclete, între Cafeneaua verde și Cafeneaua roșie. Deposedați de către sardană, încercau să danseze, tot mai împinși de tinerii care se apucau de mîini. Într-o stîngăcie răvășitoare, dansul se inventa pe sine, iar dansatorii se căutau unul pe altul din negura timpurilor.

Înainte chiar de-a asculta muzica, jucătorii de sardană, ajunși în rîndul semizeilor, trebuie să asculte glasul pămîntului și, mai presus de orice, de propria lor dorință. Începutul sardanei nu-i numai semnalul încurajator al trompetelor, ci o invitație la exteriorizarea personală, pe care aceștia trebuie s-o accepte, tulbure ca însăși nașterea unei convingeri. În seara aceea o anume timiditate pusese stăpînire pe ei; o anume reținere, o pudoare exprimată atît de bine de melodia agrestă. Erau tot mai numeroși din minut în minut, obișnuiți să cînte munții și marea, dragostea și durerea, pe pescar și pe sirenă, pe păstor și pe torcătoare, cu mîinile unele într-altele. Ai fi zis că nu prea știu ce să facă. Era cu-adevărat vorba de-o inițiere, cu tot greșul obișnuit al începuturilor. Dar Sagols, capul lor, unde se afla?

Nu se clintea din loc. Nu se afla la Local, care e o școală. O sardană în piață, *le ball rodo*, nu se comandă, altminteri se preface în dans de teatru, dans de animale dresate. Sardana se sugerează, se zămislește de la sine și din consimțămîntul poporului său. Se cuvine a fi la început sfiala aceea înainte de sărut, apoi de-a se înflăcăra. Focul se încingea cu încetul. Aimé își exprimă îndoiala. Angelita răspunse, aproape cu răceală :

— Pentru că nu sînt încă destul de atenți.

Un miracol care poate da greș e mai interesant decît un miracol sigur. Hora cea dintîi se alcătuia. Pașii începeau să se potrivească. Ritmurile individuale se potoleau. O forță molcomă umplea cupele alcătuite de mîinile bărbaților și-ale femeilor, ale unei fîntîni închipuite. Lui Longhi începu să-i fie rușine de îndoiala sa. Angelita tipăia pămîntul pe loc, pisîcă pîndind o muscă pe care n-o poate atinge, țopăind înlăuntrul ei, scoțînd strigăte ușoare, abia perceptibile în crispările acelea spasmodice.

— Nu mai sînt eu însămi ! zise transfigurată.

Banyuls ardea.

Sardana nu se dansează doi cîte doi, ci un grup, un cartier, un sat mînă în mînă. Zeii se aflau în platani.

Angelita zburase de lîngă el. Aimé nu era de-ai lor. Nu știa să danseze.

La Santa Espina își rostea dăinuirea :

Et dans les profondeurs de la terre
Chante le passé jamais oublié
Et nuit et jour par-dessus la montagne
*Comme tous, chante le Montserrat.**

Golită dintr-o dată în chip brutal de clienți, Cafeneaua verde devenise o gară prăfuită de unde nu pleca nici un tren. Nu mai rămăseseră decît cîțiva damblagii care-și

* Și în adîncurile pămîntului
Cîntă trecutul nicicînd uitat
Zi și noapte, pe deasupra munților
Ca toți, cîntă culmea Montserrat (fr.).

tîrşeau artrita ca să-şi lipească nasurile de geamuri şi să-i vadă pe tineri cum ţopăie, prinşi în dialogul dintre sardană şi fluierele lungi şi negricioase.

Angelita ajunse la horă, o deznodă între doi bărbaţi care-i făcură loc. Ca o prinţesă, îşi puse mîinile în mîinile lor şi-şi potrivi pasul după ei. Nu mai era decît o tînără femeie fără nume în hora cea mare. Străinul din afară ştiu că niciodată n-avea să fie a sa.

Din toţi cei aflaţi la masă cu subprefectul, nu mai rămăsese decît sculptorul, uitat ca un zeu hotarnic. Mîinile lui noduroase băteau darabana pe marmură.

Bătrînul geniu dansa cu degetele.

VIII

Cîteva zile după seara în care-i vizitase subprefectul, Angelita şi Aimé se duseră la *mas* Reig, cel despre care Maillol vorbise cu-atîta căldură. Aimé îşi înţelegea acum mai bine tovarăşa. Angelita era liberă. Îşi iubea ţara. Îşi iubea corpul. Şi-i plăcea să le arate frumuseţea. Îi plăcea la nebunie să se scalde goală. Ceea ce făceau adesea pe plajele dimineţii, adică cele însorite de soarele răsăritului, spre Ouleistreill, dincolo de Troc, la Peyrefite, pe-atunci un deşert plin de garigă [1], de vii, de case căzute în ruină şi de pietre. Aimé învăţa să practice pescuitul subacvatic, aşa cum se făcea pe-atunci, fără mască, numai cu ochelari cauciucaţi şi harponul prins într-o tulpină de trestie. Nu atît peştele îl interesa, care era din belşug — ciudate rîndunele de mare, roşii, dorade neîncrezătoare, peşti-lup, sari lunari şi lunateci, uneori pui de gigă — cît s-o urmeze în jocurile acelea pe ondina goală care îl sfida. Într-o seară o avu în apă, corpurile lor lunecoase legîn-

[1] Teren arid cu subsol calcaros.

du-se și înnodîndu-se în vreme ce brațele mențineau un echilibru dificil. Se gîndi la Lorca și la păstrăvii de apă vie ai femeii adulterine.

Ses cuisses s'enfuyaient sous moi
Comme des truites effrayées
Une moitié toute embrasée
L'autre moitié pleine de froid. *

Într-altă zi, pe cînd se jucau de-a v-ați-ascunselea, o pierdu. Angelita nu mai răspundea. În acest peisaj ca de la începutul lumii, gariga lăsase locul unor pietricele ascuțite și tufișurilor de măceș. Doar nu intrase în pămînt. Se vîrî iar în apă și, dînd ocol stîncilor, o găsi într-un golfuleț minuscul. Stătea întinsă la soare, în tovărășia unei blonde, o lungană în pielea goală, cu părul strîns într-o coadă, rumenă ca o pîine, cu pîntecele supt și cu umerii colțuroși, și a unei fetițe de vreo șase ani, poate, o albinoasă, cu părul ca spuma. Aimé rămase în apă, nehotărît. Angelita îl strigă, bătîndu-și joc de el. Trebui să facă o sforțare ca să iasă, gol, desigur, și el. Perechea și fetița erau suedezi. Angelita vorbea în catalană și suedezii în suedeză. Rîdeau că nu se înțeleg, încît Aimé se simți la largul lui și începu să vorbească englezește, traducîndu-i Angelitei, dar farmecul acelei clipe dispăru — de cum începură să se înțeleagă.

Își petrecură ziua pescuind, adunînd scoici, frigînd pește pe jăratic, pe care apoi coceau cartofi. Fu o zi fericită alături de Ingrid, Jan și micuța Ursula, dar trase învățătura că Angelita era o femeie prea liberă pentru el.

Catalana aceea, revoltată pentru starea de robie în care erau ținute surorile ei, le-o luase înainte cu treizeci de ani, dar nimeni nu bănuia pe-atunci cum aveau să fie femeile peste treizeci de ani, și că, înainte de-a ști, trebuiau să treacă Aheronul. Lucrul acesta îl simțea cu toată ființa lui : războiul se apropia. Semne numeroase

* Coapsele-i fugeau sub mine
Ca niște păstrăvi speriați
Una caldă, dogorîndă,
Cealaltă rece, înghețată (fr.).

confirmau această certitudine, rară pe-atunci la un tînăr. Avea nevoie de un costum nou. Ei bine, n-o să și-l facă după terminarea vacanței, urmînd să dea întîietate garderobei lui de ofițer infanterist, care, după un stagiu recent la Regimentul 1 Infanterie din Cambrai, se dovedise a fi sărăcăcioasă. O să-și procure, de cum se va întoarce, un impermeabil căptușit, niște pantaloni groși și cizmele ce-i lipseau, reacție de animal care-și schimbă părul pentru că iarna are să fie grea. Mai tîrziu, în momentele de îndoială, Aimé Longhi se gîndea deseori la perioada asta, cînd corpul lui știa mai multe decît capul.

Pentru firile cele mai sensibile, anul 1938 se scurgea sub semnul războiului, a cărui amenințare putea fi citită în cu totul altă parte decît în ziare ; în urmele albe ale avioanelor pe cer, în strălucirea femeilor și în frumusețea disperată a țarinelor. Aviditatea aceea de viață, setea, foamea („încă o clipă de fericire") îi dăruiau lui Aimé în fiece zi întreaga bucurie de moment a fructului cules. Tot aici se situa idila provizorie cu Angelita, o dragoste sezonieră, pe care era mai bine să n-o strice cu exigențele unei eternități amăgitoare. Fericirea lui la Banyuls ținea de libertatea Angelitei. Abia mai tîrziu, în adîncul iernii pomeraniene, în țara timpului oprit în loc, timp nesfîrșit, cu mult mai nesfîrșit, dar, paradoxal, deschis speranței (deoarece pentru prizonier nu poate exista decît speranță, de vreme ce timpul lui '38 fusese acela al amenințării), Aimé începuse în sfîrșit să înțeleagă de ce-l marcase într-atît descoperirea Mediteranei, ce anume explica fericirea de la Banyuls. În el, omul din nord, căci ascendența lui calabreză era adesea înăbușită de sîngele mamei și de obișnuințele dobîndite în copilărie, trăia firește în trecut și în viitor, experiența și proiectul, nepricepîndu-se să profite de prezent decît cu stîngăcie, un prezent redus la clipa care trece, prea repede pierdută. Pe cînd pe catalani îi vedea trăind din plin în prezent, pătrunzîndu-se de el cu toată ființa lor. Pentru ei *astăzi* conta.

În afară de cîțiva, erau cu desăvîrșire lipsiți de simțul istoric. Istoria familiilor, desigur, rămînea, dar re-

dusă numai la rețete, la proverbe, la obișnuințe și tabieturi, la tabu-uri. Conștiința franceză ? Greu de definit. Desigur, mai greu decît reieșea din torentul oral al farselor, al glumelor *à la* Maillol împotriva Parisului, a administrației, a funcționarilor, a guvernului și centralismului său. Și totuși, conștiința aceasta franceză părea mai cu seamă legată de tradițiile lor republicane, roșii chiar, așa cum o dovedeau cupletele interzise din *Salut regimentului XVII*, cîntecul podgorenilor revoltați din departamentele Aude și Hérault, vecinii lor.

Salut, salut à vous,
Glorieux soldats du XVII-e
Salut, salut à vous
Vous auriez en tirant sur nous
Assassiné la république *.

Paisprezece iulie, desființarea privilegiilor, Napoleon (pentru că era un văr de-al lor), 1848, Comuna, Gambetta și Jaurès... Verdun ? Da. Verdun. Pentru mulți. Pe Clemenceau însă nu-l înghițeau. Îl înțelegeau greu pe vendeeanul tricolor. Foch, cel din Tarbes, și mai cu seamă Joffre, acest Kutuzov din Rivesaltes, erau de-ai lor.

Așa avea să și-i înfățișeze, în viziunea lui simplificată de depărtare, Aimé Longhi pe catalani : nefăcînd casă bună nici cu părerea de rău, nici cu remușcarea, nici cu sentimentul culpabilității. Păcatul împotriva firii era să nu te înfrupți cu deliciu din vinul bun și din cîrnații fripți. Păcatul împotriva dragostei era să n-o faci. Cu excepția habotnicelor, desigur, care, în turme gălbejite, înarmate cu umbrele negre, (semn de respectabilitate într-o țară unde nu plouă decît ca să înece totul) străbăteau satele în zilele de mare sărbătoare, ca

* Salut, salut vouă,
Glorioși soldați din regimentul XVII
Salut, salut vouă
Ați fi putut, trăgînd în noi,
Republica s-o ucideți (fr.).

să-l facă să piară pe Satana, cam grăsuliu și cam bădăran, în general bărbatul lor. Toți trăiau (cu excepția femeilor acestea) în clipa de față. Mîine ? Mîine e altă zi. Mîine, soarele o să se înalțe iar. Vedem noi în ce fel. Da, era hazliu : lui Aimé Longhi îi trebuia să aștepte sîrma ghimpată și barăcile ca să înțeleagă ceea ce simțise totuși atît de bine, scandaloasa armonie dinaintea uraganului, fericirea de la Banyuls.

Cînd Angelita propusese o incursiune în interiorul teritoriului, el se mirase. Nu-i plăcea decît marea. Făcea parte dintre barbarii aceia, veșnic fascinați de făgăduiala călătoriei nesfîrșite, și cărora numai fîșia de litoral le stîrnește interesul. Dar intervenise Musiu Maillol cu părerile lui apocaliptice. Fie ! Vor petrece o zi „la munte". Nu punea decît o condiție : să picteze. Angelita bătuse din mîini. Avea uneori, în gravitatea ei, unele ieșiri spontane care o luminau, ca atunci cînd dansa. Îi plăcea să-i simtă pe bărbați pictînd sau sculptînd alături de ea, ca și cum în sfîrșit și-ar fi îndeplinit menirea.

Era foarte cald, deși era încă devreme, și sudoarea îi șiroia pe față. Greierii tăiau neobosit timpul cu țîrîitul lor. Doi bărbați în maiou smeuriu coborau înspre mare, fiecare ducînd pe umăr o uriașă bășică de sticlă irizată. În apropiere de *mas* Reig, se încrucișară cu un țăran siniliu, colorat astfel de la sineala pe care țărăncile o mai puneau în rufărie, însoțit de catîrca lui. Progenitura măgarului și-a iepei purta mîndră hamuri țintuite, ceea ce făcea din dobitocul cu nări jilave o Cleopatră cu patru picioare. Angelita îl întrebă ceva pe catîrgiu. Omul ținti cu degetul lui tăbăcit un anume punct din peisaj. Gestul avea măreție. Angelita îi mulțumi, și, cu o mișcare sprintenă, sărută animalul pe bot. Așa era ea, proaspătă și de nestăpînit, mai cu seamă față de ea însăși. În 1938, avea nu mai puțin de treizeci și cinci de ani.

O apucară pe un drumeag mărginit de tufe cu lujeri de mure, pline de-o zeamă ce-i dezamăgi și care vopsea, nu glumă. Muștele de pe catîrcă îl ciupeau pe Aimé.

Mergînd la vale spre Puig del Mas, catîrgiul cel ştirb se porni să cînte un cîntec de îndemnat catîrii, bineînţeles.

Mas del Reig, aflat pe drumul care ducea spre turnul Madeloch ce domina priveliştea, domnea peste meleagurile acelea cu dealuri unduind de nenumăratele *feixas* * şi curbele lor concentrice ce desenau, cît vedeai cu ochii, arabescuri cu o linie neîntreruptă, cum sînt cele de pe ceramica din neolitic. Maillol nu-i păcălise. Noblețea ce se afirma la fiece pas se lipsea de sprijinul elocinţei. Pentru a ajunge la mitologic, era de-ajuns să deschizi ochii.

Angelita mergea înainte, ducînd un sac cu provizii şi un termos. Tot timpul acela s-a desfăşurat aşa, băiat şi fată, cel mai adesea unul lîngă altul, atingîndu-şi coatele şi privind în faţă, în ritmul hanurilor tinereţii. Se va întoarce, poate, ziua în care tinerii, bărbaţi şi femei, vor merge iarăşi în ritmul acelor hanuri, privind în faţă, pînă se va ridica ceva sau cineva... Timpul acela, îl chem.

Greierii îţi împuiau urechile. Drumul era tot în urcuş, dincolo de sihăstrie, către Fîntîna vînătorilor. La puţină vreme după ora zece pătrunserăm într-un crîng de stejari verzi, pe care simboliştii în maniera lui Puvis de Chavannes i-au ales pentru toate pădurile lor sacre, stejarii verzi din graiul popular, cei numiţi *euses* de către provensali şi *yeuses* de poeţii epigoni ai lui Valéry. Umbra era mai puţin deasă decît cea a platanilor pe care-i zăreau, minuscule bule verzi ce înconjurau morocănoasele case de culoarea argilei, ciudat de mult micşorate de distanţă, deşi ştiai prea bine că sînt nişte uriaşi înalţi de treizeci de metri, iar locuinţele aveau patru etaje.

Frecîndu-se de garigă, uşorul vînt marin se încărca de mireasma laudanumului şi a iascăi încălzite. Se deschidea acolo, spre circul în trepte, un luminiş mare, împodobit de pini-parasol care covîrşeau cu masa lor biblică stejarii de culoarea bronzului şi stejarii-plută,

* Ziduri scunde, înălţate cu scopul de a reţine pămîntul pe dealurile plantate cu vii.

cu trunchiurile de aramă roșie. La cîțiva kilometri deasupră-le, fagii cei înalți răspundeau provocării marilor răşinoase, huruind de tărtăcuțe neobosit ciocnite.

Aimé nu va merge mai departe. Își așeză jos trusa, se năpusti asupra Angelitei, nelăsîndu-i nici măcar timpul să-și dea jos de pe umeri curelele rucsacului și, cum fata avea mîinile la spate, o sărută pe gură, pe gît și pe piept.

— Ai face mai bine să m-ajuți, papistașule, tîlharule, englezule !

— Ai avut dreptate. E frumos. E neverosimil de frumos !

Tăcu, apoi continuă, timid :

— Nu-i cu putință o frumusețe atît de atrăgătoare fără să fie opera cuiva !

— Tot atît de frumoasă ca și marea ?

— Da. Numai că te simți mai puțin bine în brațele ei.

— Așa. Cu atît mai bine pentru *cargoladă*. Mai bine să nu te afli acolo !

— *Cargoladă ?*

— Avem totul la îndemînă, și nici de vreascuri nu ducem lipsă. Viță uscată !... Trebuie să fie via lui Capatas...

Omul despre care pomenise Gorila. Aimé se întunecă, apoi își învinse gelozia. Aplauze izbucniră sub bolta de ace. Niște porumbei își luară zborul.

— Te las să faci pe indiana.

Își instală șevaletul pe o ridicătură și își mijì ochii. Era într-adevăr peisajul descris de Aristide Maillol cu multă efuziune lirică.

— Știi cine e Aristide ? întrebă el.

— Sper că ai chibrituri.

Îi azvîrli bricheta, pe care fata o prinse din zbor.

— Aristide e un nume de botez de pe la noi !

— Aristide era un general. Un om nefericit, drept, integru. I se spunea Aristide cel Drept.

Aimé adusese o pînză de 20, pentru portrete. Rareori se hazarda dincolo de acest format, din motive practice, desigur, dar și pentru că își cunoștea limitele. Mai tîrziu, poate... Își încastră pînza cu miros de ghips în marginile capacului, desprinse paleta și începu s-o prepare.

Curînd, nu mai fu decît ochi și mînă.

După ce schiță peisajul în cărbune și-l șterse cu terebentină (mirosul de benzină, amețitoare ca un alcool de proastă speță, nu mai știai dacă vine de la sticla cea turtită sau de la pini), trecu la culoare, cînd un bîzîit îi atrase atenția. Erau mai multe insecte. Una din ele trecu foarte aproape, minusculă grămăjoară galbenă.

— Atenție ! Sînt viespi.

Angelita se întorcea, aducînd un braț de ferigi. Pe fondul albastru și verde-negru, bluza ei stacojie, pielea de aur, fusta vineție ca pruna și picioarele arămii ca pielea de Cordoba alcătuiau o altă pictură.

— Sînt albine, parizianule !

Aha ! Albinele ! Fusese vorba de Capatas și de albinele lui. Aimé nutrea față de albine aversiunea spontană a copilului crescut la oraș, în spaima de-a fi înțepat, ideea fixă a mamelor.

O voce profundă se făcu auzită.

— Copacul cîntă.

Aimé se întoarse. Nimeni altcineva decît flacăra purpurie și albastră pusă de Angelita în umbră și soare. Fata se ridică și o șuviță din păru-i ud îi mătură fruntea. Și-atunci Aimé îl zări pe cel care vorbise, noduros ca și copacii.

— De unde-ai ieșit, vrăjitor bătrîn ? i se adresă Angelita.

— Din copac, frumoaso ! E un roi pe el. Liniștiți-vă. Albinelor le plac pictorii. Ca și gesturile liniștite.

— Pesemne că de asta îmi place să pozez, trebuie să fi fost albină, înainte.

Aimé înfipse pensulele în gaura paletei destinată degetului gros, cu părul în sus, și-i urmări pe Angelita și Capatas, nu tocmai liniștit.

Capatas era înalt, aproape un metru optzeci. Purta o cămașă țărănească de culoare violetă, presărată cu floricele roze și punctișoare gălbui. Prețiozitatea asta contrasta cu răscroiala țărănească a cămășii, la gît, pe care se putea prinde renumitul guler, ca s-o apere de firimiturile de plăcintă, de la sărbători. Bretelele, roșii-sîngerii, erau și ele înflorate. Ceafa groasă, brăzdată ca o oală de lut plesnită, se înfigea numaidecît în claia de păr ca niște cîlți, căruntă, blondă și brună, în șuvițe, asemănătoare pieptănăturilor pe placul lui Praxiteles și Scopas, păr scurt de păstor sau de războinic.

Roiul zumzăia la două sute de metri de locul unde picta Aimé. Sub copac, cu borurile în sus, era pusă pălăria cea mare de paie a prisăcarului. Roiul se desfăcea și se făcea la loc în fiece clipă, ca un burduf mînios. Albine izolate se desprindeau din el, se apropiau de oameni, apoi se întorceau la cele multe.

— Strîngi roiul, Capatas ?

Cît de schimbătoare era Angelita. Vocea îi era diferită, după interlocutor. Respectuoasă față de Maillol, sarcastică față de Gorilă, soră mai mare față de Aimé (acesta nu voia să și-o mărturisească : maternă), oferea o altă nuanță de respect, nu mai puțin adevărat, dar mai familiar, față de păstor.

— Diseară. Are pe puțin două kile.

— Mănînci *cargoladă* cu noi ?

Era bărbat frumos, Capatas. Musculos și puternic la cei șaizeci de ani ai lui. Fruntea teșită, cum spusese Maillol, sub tăietura orizontală a chicii, favoriții pînă la jumătatea obrazului, nasul leonin desenînd dintr-o singură linie o dublă arcadă, gura sinuoasă, o gură tînără care contrasta cu maxilarele proeminente. Nu era ras și țepii bărbii albeau pielea deschisă la culoare.

— Nu zic ba. Dar trebuie să mă lăsați să pregătesc o casă pentru republica asta mică.

Se îndepărtă, cu pas măsurat și nicidecum obosit. Anii păreau să nu apese asupră-i.

Aimé se apucă iar de lucru. Zumzăitul continua, dar curînd nu-l mai auzi. Pictorii știu ce înseamnă asta: pornea bine. Văzut de la *mas* Reig, Banyuls era o ghitară neglijent pusă de-a curmezișul firavei văi Baillaury, cu măgari micuți și cenușii și cu ogoare de levănțică. Organizarea în adîncimea pînzei se închega. Departe, pe litoral, stîncile roșii mușcau apele de un albastru violent, apoi pămîntul viilor de un verde-roșcat, pe care piatra vînătă le albăstrește cu o guașă industrială, apoi veneau pădurile de pini și nisipul lor, urcușul prin garigă pînă la stejarii-plută însîngerați, și pînă la stejarii întunecați ce-și puneau supliciul în valoare, ca în picturile primitivilor. Dar centurionii nu torturau decît copaci.

Cufundat în prezentul înviorător, cu nările saturate de mirosul fad al inului, Aimé lucră pînă la întoarcerea lui Capatas. Focul tot mai ardea în vatră.

— *Bueno* *. Lasă-l mai domol. Cărbuni, nu flacără! Dă pipărătura-ncoa, diavoliță. Boia de ardei roșu, sare pisată și slănină afumată. Dragă domnule, untura topită, care se pune în pîlnie, trebuie să picure strop cu strop în cochilia melcului fript! Nu înteți focul, satană.

— Dar bate vîntul!

— O nimica toată. O pală care adie dinspre fîntîna Couloumates și care face vîrtejuri. Nu-i cine știe ce.

Se îndreptă spre șevalet, încruntat.

— Aha, Aha! Prin urmare, dumneatale faci asta. Nu-i gata, nu-i așa?

— Nu, domnule Capatas, nu-i gata.

Cînd lucra, Aimé nu izbutea să nimerească vorbele; însemna să schimbe limba. Fu surprins de cele ce zicea Capatas:

* Bine (span.).

— Poate că nici n-ar trebui să fie prea gata. Prea, înseamnă prea, de multe ori.

Multă vreme, păstorul privi la peisajul pe care tînărul îl traducea, cu dragoste şi oarecum cu recunoştinţă faţă de pictor. De două ori zise : *Bon Deou, qu'es bonic !* *, ceea ce Aimé nu înţelese.

Capatas se îndepărtă, se duse la foc, înţepeni ceaunul între pietre. Angelita se apropie de pictor şi se sprijini de umărul lui.

— Are dreptate, zise Aimé. Cum de-a ştiut ! Ca domnul Maillol să aibă dreptate, e firesc ! Dar păstorul ! Compatrioţii tăi mă uimesc totdeauna.

— Pentru că aşa şi sînt, uimitori !

— Îţi place ?

— E mai bine, Aimé.

Vîntul spiritului adia în pădurea cea sacră. Cuvintele îi veneau grămadă, acum. Simţea nevoia să explice, să explice, să explice.

— Aristide cel Drept avea motive întemeiate să vorbească de Poussin. Priveşte. Vezi cum se organizează compoziţia ? Aici e dubla curbă a ţărmului, cu marginea albă de spumă... Afrodita are un chiloţel ca un vaporaş. La dreapta, arhitectura Laboratorului şi înălţimile de la Troc. Motivul răspunde pe partea cealaltă : capul Doune, insulele Elnes, care nu se văd, şi cufundarea, în spate, a colinei. În prim plan, pinii-parasol, de amîndouă părţile ; ei fixează pînza care se rotunjeşte peste tot. Vrei să-mi pozezi zece minute, după ce mîncăm ?

— Bineînţeles.

— Vezi, mi-ar trebui un personaj micuţ, ca tine... Ca să...

Zdrobi o modulaţie albăstruie într-o pată plată de ultramarin şi cele două nuanţe cîntară în gura mare.

— Oh ! făcu fata, impresionată ca de intrarea în scenă a unui tenor.

* Doamne sfinte, ce frumos ! (nota ed. fr.).

— Pentru a raporta la scară, trebuie să înțelegi ceea ce e aproape de ceea ce e departe... Și-apoi...

Fața tînărului deveni dintr-o dată gravă. Își frecă obrazul de ea :

— Într-un cuvînt, e treabă de bărbat...

IX

Capatas făcu onorurile prisăcii instalată în apropierea fortului, vreo douăzeci de stupi ca niște panere de formă arhaică, din trestie, plută și paie. Ai fi zis că sînt niște trunchiuri de copac retezate și purtînd pe creștet o pălărie chinezească. Faptul că aceste colibe de paie alcătuiau un sat te duceau cu gîndul la un Breughel. Lîngă niște ulcioare mari se aflau și cîțiva stupi mai noi. Sistem Langstroth, îi lămurea Capatas, mîndru. Alăturarea celor două feluri de locuințe era la fel de neobișnuită ca și, în cazul oamenilor, cea care ar fi pus laolaltă locuințe lacustre și Manhattan-ul.

— Nu se întîmplă niciodată ca albinele să te înțepe ?

— Cînd vremea prevestește furtună. Cînd mă apropii de ele prea repede, pe vînt. Totdeauna e din vina mea. Uneori mă las înțepat cu bună-știință. Aveam reumatism la o mînă. Dar simt că se duce. Mă înțepam și mai mult pe vremea cînd făceam espadrile, dar acum nu mai am reumatism. Hai, veniți să vedeți...

Pe locul de onoare se înălța un stup neobișnuit, o casă de vier de proporții scrupulos reduse, casă de țară tipică, ceea ce arhitecții numesc o unitate de locuit rurală. Era dreptunghiulară. Jos se afla pivnița, o secțiune pătrată cu plafonul înalt, singura deschizătură ce dădea spre stradă, largă, în ogivă. Pe ea putea pătrunde căruța plină de struguri, trasă de cal sau de catîr. Era încadrată de o scară dublă, fără balustradă. Ușa locuinței

dădea pe estrada aceasta, făcută pentru statul unui om, dar nu pe potriva animalelor de povară. Casa se înalță în spatele acestei pivnițe care ținea cît lărgimea scării. De-o parte și de alta a ușii, se aflau două ferestre, cu obloane vopsite într-un albastru șters. Partea aceasta era oarecum deformată, din punctul de vedere al realității, pentru a păstra proporțiile unui stup. Deasupra nu exista nici un alt cat, ci numai un simplu pod, peste care era pus un acoperiș în două ape, pe care artistul se înverșunase să imite țiglele de culoarea caramelei. O viță se cățăra pe zid pînă la acoperiș.

— Asta-i casa mea. A fost pîrjolită de foc. Am refăcut-o, am dăruit-o albinelor, mi-am schimbat viața.

Se întoarseră la foc. Angelita deschise sticla cu rachiu de anason. Nu avea etichetă.

— Rachiul factorului. Cînd umblă să ducă poșta, factorul culege și ierburi, și nu numai anasonul cel cu umbrele frumoase.

— Umbele. Dar și umbrele sună frumos.

— Mai culege și absint, și chimion, și anason-stelat, și-apoi îmi dă sticla.

— Dar tu, tu ce i-ai dat ?

Angelita se strîmbă scoțînd limba.

Capatas refuză rachiul. El nu bea decît lapte. Doar cînd și cînd un pahar de hidromel, din respectul ce se cuvine să-l datorăm albinelor.

— Aruncă vreascuri pe foc, Angelita. Găsești în spatele zidului. Rozmarin, cimbru, cist și anason... Oamenii nu le înțeleg pe albine. Zic despre ele că stau încarcerate pentru că le place ordinea și lucrul bine făcut. Dar asta nu le împiedică să fie inteligente în felul lor. De unde ești de ai accentul ăsta ?

— Din nord. Valenciennes. (Fără să vrea, șuieră oarecum : Valinchiennes.)

— Dacă nu ți-e cu supărare, ce cauți pe la noi ?

— După cum vezi. Să pictez. Poate să trăiesc. Am descins într-o bună dimineață la Collioure... Parcă mi s-a luat o ceață de pe ochi.

Aimé dădu paharul pe gît și azvîrli cîteva picături pe foc, de sufletul morților.

Dacă sînt prăjiți, melcii își pierd gustul de cauciuc, iar melcii de vie sînt nespus de gustoși. Dar fac sete. Capatas le întinse burduful.

— Vin de Racou. Eu nu beau, dar nu-mi lipsește niciodată.

Pentru prima oară, Aimé încercă să bea din burduful catalan și se înecă.

— Ține-l mai sus ! Mai sus ! Arată-i tu, fetițo !

Angelita bău. O picătură rubinie îi scînteie o clipă în colțul gurii.

— Numai zeii și păstorii pot să bea din burduf.

— Și eu ce sînt ?

— Oh ! Tu ! Tu ești un țap-căprioară, o vrăjitoare de pe Canigou !

Aimé rîse. După părerea lui, Angelita nu era deloc țap. Dar înțelegea ce voia să spună Capatas. Păstorul vorbea în bobote ; cuvintele nu-i veneau ușor, nu se pricepea să sporovăiască și încă și mai puțin într-o limbă străină.

După melci, se înfruptară din prînzul prisăcarului, o iahnie care i-ajungea pesemne o săptămînă întreagă, într-atît de mare era cratița. Se afla în ea *cîrnat* din belșug, *usturoi*, *ceapă* și fasole uscată, cu bob mașcat. Răspîndea miros puternic de cimbru. „Mana cerească", ar fi spus ei, la internat. Cu toate că se aflau la miezul zilei, sub catedrala fremătătoare cu miros de rășină era răcoare.

De multă vreme, Capatas vorbea.

— L am citit pe Maeterlinck al vostru. A înțeles ce era de înțeles și asta-i tot. Dar atenție, preotul din Silezia, Dierzon, a spus : „Orice ou nefecundat, dă un mascul..."

— Asta dă de gîndit, îl întrerupse Angelita.

— Oh, diavolița ! „Orice ou fecundat dă o femelă. Regina *știe* că trebuie să depună un ou mascul în căsuțele cele mari și un ou femelă în cele mici." Nu eu, ci preotul din Silezia o spunea : regina știe.

Rostea „Dierzon". Era vorba de abatele Dzierzon, unul dintre renumiții specialiști în apicultură. Albinele dansau primprejurul lor o horă sprintenă.

— Acum albinele vă cunosc. Mereu se spune : regina, regina ! Dar ea nu e aici, cu noi ! Ea nu dansează ! Ea nu vede niciodată soarele. E mai puțin fericită decît lucrătoarele. Regina nu cunoaște florile. Dar mai bine ascultați-le.

Bătrînul împărtășea antropomorfismul copiilor, al oamenilor primitivi și-al poeților.

— Despre monument se mai vorbește ceva jos, în vale ?

— Li s-au spus cîteva vorbe celor de la Consiliul municipal ca să-i înștiințeze că s-a amînat din cauza evenimentelor. O să mai treacă mult pînă s-ajung să pozez !

— Mai bine așa, zise Longhi.

— Și dacă trece atît, încît eu o să fiu bătrînă ?

— Angelita, niciodată nu trebuie să te îndoiești de față cu albinele. În manuscrisul lui Aristot, care se găsește la biblioteca din Rouen, pe cît se pare, Speranța, virtute teologică, ține în mînă un stup.

— Dar știu că te pricepi !

— Nu știam nimic cînd m-am lăsat de făcut espadrile. Brînza adusă de tine e de capră ? De unde e ?

— Din Sorède.

— Atunci e bună. V-am adus miere.

Își clătiră gura bînd din burduf, și Aimé se înecă iar, și rîseră iar cu toții. Se aflau trei oale. Aimé gustă mai întîi dintr-o miere transparentă, făcută din polen auriu și cu gust de portocal. Se potrivea de minune cu pîinea țărănească. Gustînd-o, Aimé parcă își amintea nelămurit de ceva. Mierea se scurgea prin găurile feliei de pîine. Își murdărea cămașa „așa de curată" și încasa o scatoalcă. Era bună, nimic de zis, dar lipicioasă, și veșnic același miros de albină, nu de floare. În cea de-a doua oală se afla un amestec din miere de levănțică și de salcîm, ceva mai chihlimbarie. Aromele se simțeau mai bine, dar nu era omogenă. A treia îi displăcu, avea un gust sălbatic și era aproape neagră. Răspîndea miros

de răşină, sau mirosul venea de la degetele lui pline de culoare ?

— E miere de brad. Albinele n-o fac din flori, ci din zeama lăsată de muguri.

Lui Longhi nu-i plăcu nici hidromelul. Licoarea zeilor, poşirca asta îndulcită care-ţi lăsa în gură şi în nas un gust acrişor !

— Mă duc să mă odihnesc, porumbeilor.

— Cîntă-ne un cîntec de-al tău, zise Angelita.

Şi începu să bată cu trei degete de la mîna dreaptă în palma celei stîngi, scoţînd un zgomot sec şi sonor. Fără să se lase rugat, Capatas începu o melopee duioasă:

L'Any mil vint cents quaranta quatro
Una banda se va formar
De Trabucayres en l'Espanya
Per matar, violar i robar
Ay ! quina tristesa tan gran
Pares i mares
D'haver criat eixos infants
Eixos brigants !

Angelita îl opri.

— E cîntecul de jale *de los Trabucayres.*

Şi începu să traducă, bătînd din palme ca să accentueze ritmul şi mai mult :

În anul una mie opt sute patruzeci şi patru
Într-o bandă s-au înhăitat
Los Trabucayres, în Spania
Ca să ucidă, să siluiască şi să fure
Ah ! tristeţe mai mare nici că se poate
Pentru voi mame şi taţi
De-a fi zămislit pe toţi copiii ăştia
Banditi cu toţii.

În franceză sună plat. Catalana nu se traduce. Se cîntă.

Capatas mai cîntă o bună bucată de vreme. Apoi se opri.

— Erau niște bandiți cumpliți. Au fost executați în același timp la Céret și la Perpignan, în 1846, cred. Icazis și Matheu la Perpignan, Simon și Sagals la Céret. Uciseseră o groază de oameni, dar mai cu seamă pe un copil, a cărui răscumpărare nu fusese plătită.

— Ba chiar îi tăiaseră și-o ureche, preciză Angelita, cu ochii încă larg deschiși de spaimă.

Cînd era mică, adesea trebuie să fi fost adormită cu acest cîntec de leagăn sinistru.

— Dar nu erau numai bandiți ! conchise ea, oarecum jignită dintr-o dată.

— Mai tacă-ți gura... Femeilor catalane le-a fost totdeauna drag de bandiții ăștia ! Uite ce cîntec îmi place mie :

Triste est ton chant d'amour
D'amour sans lendemain
Le mont noir reste sourd
Et sur le feu éteint
La mort ferme son poing. *

Angelita semăna cu un crin roșu. Continuă ea :

Triste amour oublié
Sans l'espoir d'un matin
Amour aux mains liées
Où t'en vas-tu sans fin
Dans la nuit sans chemin ? **

* Trist e-al tău cîntec de dragoste
De dragoste fără speranță
Muntele cel negru ne-nduplecat rămîne
Și sub tăciunii stinși
Moartea-și zgîrcește mîna (fr.).

** Tristă dragoste uitată
Fără speranța nici unei dimineți,
Dragoste cu mîinile legate
Încotro te-ndrepți la nesfîrșit
În noaptea fără de drum ? (fr.).

De cîntecul acesta, Aimé Longhi își va aduce aminte mai tîrziu, cînd, la întoarcerea din Germania, avea să vadă filmul lui Prévert și-al lui Carné, *Trubadurii Diavolului*.

— Da eu tot mă duc să mă odihnesc, zise Esparra. Odihna de după-amiază e sfîntă! Cînd dorm cu capul la umbră și pîntecele la soare, albinele mă păzesc mai bine decît cîinii. Te-am întrebat despre monument, Angelita, pentru că mă frămîntă un gînd. Dacă or să m-alunge, am să fac apicultură transhumantă.

Albinele se auzeau mult mai puțin decît greierii. În starea de semi-somnolență în care se afla, Aimé auzea ca prin vis explicațiile lui Capatas.

— ...albinele, despre care se spune că sînt atît de curajoase, eu știu prea bine că atunci cînd nu mai sînt flori, în loc să se ducă să caute polenul mai departe, stau în stup, ca o femeie leneșă. Și-atunci, ca să nu le înfometeze, prisăcarii cei bătrîni se duc după primăvară.

— Ce tot spui acolo!

— Se duc după primăvară ca să aibă flori tot anul și ca să înmulțească perioadele de depunere a mierii. Pe țărmul mării, sînt mimozele de ianuarie, migdalii de februarie, care seamănă cu fusta ta, Angelita, piersicii roz, ca o fată roșinoasă... Aștia nu seamănă cu tine!

— Ei și ce? Mie nu mi-e rușine că nu mi-e rușine, să știi!

— Încetișor, furie! Pe urmă, vin caișii, cireșii, porumbarii, merii... Ah, cît de temători sînt merii! Dar la sfîrșitul lui mai, iunie, s-a sfîrșit cu florile pe coastă și în văi. Cei din vechime știau că e de-ajuns să urci pe coaste. De la Fontaulé la Canigou, ce mai! Eu nu trebuie să plec de pe-aici, și-am să fac ca și egiptenii. Vă mirați, nu-i așa, că pomenesc de egipteni... Cine a semnat pactul cu albinele? Marea păstoriță, albina cea de aur, fecioara-mamă, cea care răspunde fulgerului prin curcubeu, egipteanca...

— Isis?

— Străinul din afară i-a rostit numele..., spuse Capatas cu solemnitate.

În ziua aceea, Capatas vorbi puțin și despre el. Se născuse în 1882, la Collioure, la poalele fortului Miradou. Acolo îl încălțase pe Picasso. Și Picasso spunea: „Afurisitul de Capatas, afurisitul ăsta, știe o groază de lucruri!"

Făcea espadrile după ce se terminase războiul din '914, în care fusese rănit. Nefericit în căsătorie, nevasta îl părăsise și plecase cu un vameș. Dugheana fusese în primejdie, și casa luase foc.

Albine se așezau pe picăturile de miere.

— Le frămîntă ceva. Roșcuțo, spune-mi... Hai, spune-mi...

O albină i se așeză pe mînă și-și netezi picioarele. El îi vorbea după cum și ea îi vorbea lui, pentru că îi răspunse:

— Am văzut. Am mai omorît încă trei și-n noaptea asta.

Albina zbură, se învîrti în jurul feței lui, i se așeză iar pe mînă.

— E drept că niciodată n-am văzut atîția... Nu ți-e teamă de nimic ziua, dar te temi pentru noapte... Sînt alături de voi. Veghez.

Se întoarse spre Angelita și Aimé care îl priveau, cu ochii căscați de uimire.

— Nerozii spun că vorbesc de unul singur!

Îi mai spuse albinei:

— Liniștește-te, n-am să vă părăsesc...

Aimé o auzi atunci pe albină bîzîind mai tare. Nici vorbă, băuse prea mult. Capatas îl apostrofă:

— Ați înțeles? Ei, cum nu! Chiar deloc? Albinuța a spus: „Nici noi, Capatas, n-o să te părăsim niciodată!"

Apoi aduse iar vorba despre albină:

— Am omorît trei sfincși cap-de-mort, astă-noapte.

Insecta zbură de pe mîna lui, îi dădu ocol, apoi veni iar. Angelita zîmbea, tăcută.

— Sfinxul cap-de-mort își poartă însemnul pe piept... Cărțile îi spun Acheronita... Vine din infern, în uniformă cenușie...

Se lăsă o tăcere nesfîrșită.

— Sigla lui era zugrăvită pe avioanele care au bombardat Guernica...

Albina zburase iar.

Capatas se duse să caute ceva și se întoarse. Pe o coajă de plută era înfipt un fluture a cărui mărime atingea doisprezece centimetri. Un uriaș. Aripile cafeniu închis erau dungate de sus în jos cu linii bej. În mijlocul aripei, ca pe avioane, un punct alb în formă de cocardă. Pîntecele avea șase benzi galbene întrepătrunse cu altele negre. Era atropos, sfinxul cap-de-mort, cu sigla castei lui imperiale zugrăvită în galben ca șofranul pe torace.

— Sfinxul se ivește înainte de marile nenorociri : epidemii, catastrofe, războaie, ciumă și holeră. Sfinxul șoptește la urechea vrăjitoarei numele persoanei pe care moartea o s-o secere. Sfinxul se culca cu nevastă-mea cînd mi-a ars casa.

Și totuși n-avea o înfățișare chiar așa de răutăcioasă, samuraiul ăsta de califea, cu excepția, bineînțeles, a petelor de pe el, dar care nu erau funerare decît pentru oameni ! Ai fi zis că-i un senior în mantia-i neagră, purtîndu-și blazonul pe umeri, ca penitenții cagularzi ai confreriilor Sanch, purtători ai Sfintei Cuminecături în Vinerea mare, la Perpignan.

Capatas se uita la Angelita și la Aimé, care-și aprindeau amîndoi cîte-o țigară. Rămase nemișcat, ca fulgerat de un adevăr izbitor. Greierii te asurzeau cu țîrîitul lor. Aimé își simțea pleoapele grele de somn. Pieptul gol îi șiroia de sudoare, iar o adiere slabă se juca alergînd peste pielea lui. În partea de jos a trupului parcă prinsese rădăcini. Se auzi zgomotul obsendant al unui avion.

Capatas, în picioare, spuse rar, cîntîndu-și cuvintele :

— Aș vrea să vă iau la mine în palmă... Pe voi ! Pe-amîndoi ! Băiat și fată ! Băiatul și fata care așteaptă ca bătrînul cel smintit să se ducă să tragă un pui de somn, iar ei să facă dragoste !

Angelita pufni. Aimé roşi, respectînd rolurile cuplului lor inversat.

— E adevărat ce spun ziarele ? Războiul ?

— Nu-i ceva chiar de azi pe mîine.

Cum să crezi ce scriau ziarele, cînd te aflai în însăşi inima acelei lumi vechi ? Capatas clătină din cap apoi rosti răspicat, cuvînt după cuvînt :

— Ah ! ba da... te chema... războiul... da, războiul... un cuvînt ca oricare altul... Războiul. Războiul... Cuvîntul ăsta nu voia să însemne război ! Dimpotrivă, fericire, bucurie, pace, dragoste !... Atunci am să strig : Trăiască războiul !...

Cuvîntul rostit cu glas de tunet răsună în copaci aşa cum mai înainte plesniseră aripile porumbeilor. Capatas, pradă unei transe sacre, scanda :

— Trăiască războiul ! Trăiască războiul ! *Viva la guerra ! Viva la guerra !...*

Cînd ecoul se potoli, păstorul albinelor dispăruse.

X

Fericirea la Banyuls era ca piersicile date jos de furtună : trebuia să te înfrupţi repede din ea. Longhi află curînd că Angelita îi poza iar danezului.

Acesta făcea parte dintr-o lume pe care institutorul n-o putea suferi. Christiansen-tatăl, Copenhaga, peşte afumat, cu firma uşuratecă *La micuţa Sirenă*, era văduv şi puţintel ţicnit. Revistele-magazin spuneau că e colecţionar de pălării, dar el umbla totdeauna cu capul gol. Îşi adora fiul, lăsîndu-l în voia anilor de ucenicie. Christiansen-fiul dispunea într-o lună de tot atîţia bani cît era leafa lui Aimé pe jumătate de an. Această viaţă pe picior mare păcănea insolent sub forma unei motociclete Harley-Davidson roşie, cu accelerator la ghidon, care umplea coasta cu zgomotul ei. Zece ani mai tîrziu, Christiansen şi-ar fi

pus un vultur pe noile abţibilduri adoptate de tineret. Locuia la Grand Hôtel, unde se întîlnea cu Malraux, oferea tratații tuturor la Cazinou şi o ducea pe Angelita să danseze la Collioure, la Céret, la Canet sau la Saint-Cyprien.

Acestea fiind spuse, Christiansen nu era totuşi un trîntor. Tot ceea ce putea fi numit nepăsare în viaţa practică a acestui tînăr blond, înalt şi subţire, cu privirea mirată, cu lungile sale tăceri stingheritoare, devenea îngrijorare cînd era vorba de pictură. Ca mulţi nordici, era înzestrat cu darul de-a aduna la un loc, pe pînze mari, pete de culoare a căror îmbinare oarecum stridentă alcătuia o muzică surprinzătoare. Îi plăcea să întindă un mov gînditor, încarcerînd un verde veronez, la rîndul lui plesnit de ochiul rotund al unui soare de un galben indian. Toate astea nu aveau nici o legătură cu omagiul adus lui Poussin. Se rătăcise în universul acela de compoziţii riguroase, de ritmuri muzicale şi matematice. Şi-atunci Christiansen încerca să scape introducînd în compoziţiile lui nonfigurative figuri simbolice, zeiţe în chip de burdufuri, care ocupau pînza în cadraje provocatoare, intrînd sau ieşind, după bunul lor plac, din acele margini, cum era de pildă acea nimfă despletită ce se ivea la dreapta, pînă la jumătatea bustului, uitîndu-se la spectator cu o privire rătăcită, ca şi cum ar fi greşit pînza. (El îi zicea *Nebuna.*) Sau cealaltă care se vedea gonind din spate, cu fesele pline şi cu gîtul retezat în unghiul de sus al compoziţiei. Chemarea expresionismului atavic n-avea nici o influenţă, cu atît mai puţin cu cît desenul, deformat, ţinea mai mult de coşmar decît de căutarea plastică. Privise prea mult mitologiile lui Picasso. care deformau zeiţele prin perspectiva oglinzilor de bîlci. mărind grotesc prim planurile, picioare, pulpe sau genunchi, pînă la monstruos, şi îndepărtînd la douăzeci de metri nişte capete micite de vreun Jivaro al perspectivei. Nu fără logică, Aimé se putea întreba la ce slujeau în toate astea şedinţele de poză ale clasicei Angelita !

Pe deasupra, danezul simţea o încîntare sinceră faţă de pămîntul acela tare care te ducea mai mult cu gîndul la Manuel de Falla decît la Grieg, dar calităţile lui păreau

incerte notabilităţilor catalane, făcîndu-i să ridice din umeri, puţin înzestraţi ei înşişi, şi oricum mai mult muzicanţi şi poeţi decît pictori şi sculptori şi, în orice caz, realişti. Oare nu-i luaseră în rîs, fără nici o strîngere de inimă, pe Matisse, Dufy, Miró Picasso şi Dali, pînă şi pe Maillol, înainte de a-i recunoaşte, şi asta doar din clipa cînd opera lor devenise convertibilă în devize ?

Aimé Longhi presimţea neliniştea în care se zbătea fiul lui Christiansen, dar puţin îi păsa. La vîrsta asta rivalitatea în dragoste are întîietatea şi e necruţătoare. În timpul unei expoziţii improvizate la Cazinou, în septembrie 1938, la care whisky-ul şi aquavit-ul patern curseseră gîrlă, Aimé nu se putuse abţine să nu-i spună :

— Christiansen, eşti un pictor adevărat, dar ar fi trebuit să te duci în Islanda.

Şi-i întorsese spatele danezului şi modelului său inutil. Angelita se uitase la el cu acea privire ironică a femeilor care iau bărbaţii drept obiecte.

Longhi se dusese, plin de furie stăpînită, în camera lui, colivie albastră. Colivia tot goală era şi aşa avea să şi rămînă.

După ieşirea asta usturătoare, danezul nu-şi mai revenea, fiind singura apreciere critică făcută pînă atunci asupra încercărilor sale de pictor. Longhi găsise că era mai înţelept să tragă cu urechea la trăncăneli. Cum să aibă un bărbat atît de lipsit de maturitate ca el drepturi asupra unei femei cu zece ani mai mare ? Oare ea nu-i poza lui Maillol ? Toate astea erau mai curînd manifestarea unei gelozii, la drept vorbind burgheză, tocmai din partea lui, căruia îi plăcea să se considere progresist.

După opt zile, în care timp trecu de la o furie ucigătoare la disperarea byroniană, Aimé Longhi trebui să-şi mărturisească faptul că niciodată n-o iubise altfel pe Angelita decît sexual şi estetic, pentru că era un animal superb. La urma urmei, de ce n-ar fi fost pictor animalier ! Dragoste de argilă, dragoste de olar. Cînd în sfîrşit îşi spuse

că modelul acela nu el îl inventase, că era un *Maillol* şi nu un *Longhi*, îşi simţi iar inima uşoară, aşa cum te-ai vindeca de un lumbago.

Se duse să danseze în piaţă. *Chamberlaine*-ul [1] alterna cu *paso doble* [2]. *El gato montes* ! [3]. Era, desigur, un dublu omagiu adus spiritului de la München ca şi celor morţi în războiul din Spania ! Balurile ca şi *balls* [4]-urile, nu au totdeauna conştiinţă politică iar Aimé n-avea chef să se facă călugăr, fie şi roşu.

Îşi regăsise zîmbetul şi, odată cu el, răspunsul păstorului dat păstoriţei. Se răzbună după moda *comediei dell' arte* şi a teatrului comic spaniol, mascîndu-se cu propriul său chip. Cînd rîzător, cînd grav, umbră şi soare, cele trei gropiţe, două în obraji, una în bărbie, îi dădură cheile Laboratorului.

Laboratorul Arago găzduia în anul acela pentru stagiul de vară cinci studenţi în biologia marină, două parizience, o nemţoaică, doi băieţi din Toulouse. Grupul era omogen, în ciuda diversităţii. Vîrsta era aceeaşi, ea le dădea parola, cuvîntul de trecere. Fericirea de la Banyuls se aprinse iar, fără îngerul negru Angelita şi departe de Sardea-fiul şi de pictura lui cu soarele în miez de noapte. *Go home* [5], micuţelor sirene.

Grupul frecventa Cafeneaua roşie, pentru că cea verde devenea din ce în ce mai albă. Longhi se simţea mai aproape de-ai săi. Băieţii de la Labo se numeau Christophe şi Fabrice. Compatrioţi ai lui Clemence Isaure [6], cu toate că erau oameni de ştiinţă, făceau versuri simboliste, neştiind altceva. Cele trei fete erau Martha, Nathalie şi Sylvie. Martha, nemţoaică din Coblenz, păpuşă mare cu ochi de nu-mă-uita, valsa ca o renană care valsează un vals spaniol. *Sobre las olas*... Valsul la modă. Sylvie, veşnic

[1] Dans modern în anii 1938—1940.
[2] Dans popular spaniol.
[3] *Pisica neagră*, celebru *paso doble*. (nota ed. fr.).
[4] Mingi (engl.).
[5] Căraţi-vă acasă (engl.).
[6] Restaurator, în sec. XIV, la Toulouse, al festivalurilor poetice denumite „jocuri florale".

şifonată, visa. Şi mai era Nathalie. În anul patru, anul licenţei, la douăzeci şi doi de ani, nu părea să aibă nici atît, ceea ce-i dădea inepuizabile resurse de prospeţime.

Se citea mult în grupul „Labo". Băieţii din Toulouse descopereau şi altceva în afară de jocurile florale, în tovărăşia acestor fete care-i frecventau pe Cocteau, Aragon, André Breton, Montherlant, Drieu La Rochelle şi Malraux. Pe atunci erau nebune după Hemingway. Nathalie era cea care îl prefera pe Arlecchino redevenit el însuşi. Dar cum Nathalie era rezervată, tăcută, timidă poate, sau pur şi simplu pretenţioasă, Aimé ocoli obstacolul valsînd cu Martha, care se învîrtea cu o uşurinţă uimitoare, încît îi spuse că Einstein avea deplină dreptate cînd susţinea că există o oarecare legătură între greutate şi viteză. Această nemţoaică-păpuşă îşi recăpăta întreaga greutate de cum înceta să se învîrtă, de aceea îi trebuiră cîteva zile pînă să priceapă complimentul.

Era uşor de cucerit, dar această Lorelei din Coblenz nu ştia nimic despre Apollinaire, despre episcop şi vrăjitoare. Ca să spunem lucrurilor pe şleau, era proastă ca o ciubotă. O întrecere se ivi între oboseala pe care Aimé o resimţea de pe urma legăturii cu ea şi gelozia Nathaliei. Polca măturilor ! Gorila izbeşte în podium (membru în comitetul de organizare a serbărilor, Sagols nu dispreţuia celelalte dansuri). Schimbaţi partenera ! Nathalie se pomeni puţintel cam prea strînsă în braţele lui Aimé, şi acolo rămase. Martha trase concluzia, pentru tot restul zilelor ei că latinii sînt de neînţeles şi se consolă cu un spaniol analfabet, ceea ce dovedeşte că nici ea nu era carteziană. Îi spunea minunate nerozii în limba lui Rilke. El răspundea prin obscenităţi în limba lui Cervantes. Cunoscură o idilă romantică, bînd, în funcţie de ora zilei, cînd sucuri, cînd halbe de bere şi mîncînd *chichi fregi.*

Totuşi Aimé Longhi nu reuşise decît pe jumătate în jocul ăsta. Angelita tot impasibilă rămînea. Reluaseră însă relaţiile de curtenie, ceea ce avea avantajul să-l facă să turbeze la rîndul lui pe Christiansen-Sardea. Angelita se interesa de pînzele lui, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Să fi fost o invitaţie pentru alte şedinţe de poză ? Era în stare. Ochii şterşi ai danezului aruncau fulgere.

Într-o seară, pe Insula Mare, Angelita îi povesti și alte amănunte în legătură cu viața lui Capatas, cum începuse să bea ca un apucat după fuga nevesti-si și după ce-i arsese casa. Despre asta știa, dar nu și despre felul în care Esparra se vindecase. Avea pe-atunci cîțiva stupi de care se îngrijea atît cît îi lăsa timp făcutul espadrilelor. Cu mîhnire, văzu că stupii pierd din greutate. Albinele părăseau fagurii. Capatas înțelese. Albinele nu-i suferă pe beți. Iată de ce Capatas nu se lăsase îmbiat cu anasonul factorului, în ziua cînd mîncaseră *cargoladă*...

În orice fel ai fi adus vorba despre păstor, chiar pe timpul acela, persoana lui nu putea scăpa unei anume faime legendare. Aceea a nefericitului înșelat, dedat băuturii și salvat de albine era dintre cele mai frumoase și mai edificatoare. Ajunsă între mîinile unui pictor naiv, ar fi alcătuit un frumos ex-voto pe sticlă, închinat Maicii Preciste a Consolării. (Angelitei îi plăcea sihăstria aceea pe unde fusese în copilărie, pe vremea cînd părinții ei, veniți din Cadaquès, se așezaseră la Collioure.) Chiar așa, pentru ea nimic nu se întîmplase. Era cu mult mai tare decît el.

Într-un dezacord perfect cu propriile lui păreri, sîngele calabrez al lui Aimé Longhi refuza această emancipare a femeii. Singură bunica lui flamandă ar fi nutrit îngăduință pentru fata asta liberă. Angelita avea morala ei, întocmai ca un izvor, ca o mlădiță de dafin, ca o pisică sau un gecko.

Gecko, ce-i asta ? Ei da, ăsta-i numele științific al șopîrlelor care sfidau timpul și greutatea ! Am înțeles ! Gecko ! Jockey ! Drăgălaș gecko-jockey ! Salut, jockey ! Da, Nathalie explica : aceste micuțe animale fantastice nu se mulțumeau să fie niște insolente mîncătoare de minute, șopîrlele din orologiul Angelitei, ci dezvăluiau și temperamentele atît de diferite ale celor două femei. Erau tot felul de gecko, un adevărat trib ! Nathalie îi spusese numele adevărat al celor care se găseau la Banyuls, geckoul de Mauritania. Era inepuizabilă în informații privind șopîrla asta, căreia voia să-i consacre o lucrare.

Alături de ea, le plîndi multă vreme comportamentul în camera lui cu colivia goală. Le plăcea cîntecul lor noptatec *(Iiii-i-i-i)* ca și zburdălnicia acelor mici aligatori, înzestrați

cu lăbuţe aurite, prevăzute cu ventuze, frumoase ca nişte mîini fine, mîini delicate, care le îngăduia să lunece cu uşurinţă peste suprafeţele verticale. Nathalie rectifica. Geckoul nu se deda vreunui joc metafizic. Ci se mulţumea să hăpăie musculiţe şi ţînţari atraşi de lumină. Asta era secretul simplu al prezenţei şopîrlelor în orologiu [1]. Precisă, Nathalie demistifica cu o ardoare eficace poemul viu al Angelitei, fără a-şi da seama. Era bine de ştiut că stelele din Insula Mare erau un simplu plancton pe care căldura apei îl făcea fosforescent, că statuia lui Arago de la Laborator nu-l reprezenta pe acest savant ci pe un altul, Henri de Lacaze-Duthiers, şi că fluturii atropos, celebrii sfincşi cap-de-mort erau nişte neîndemînateci mari, nu nişte demoni. Nathalie era plină de viaţă, dar şi de vivisecţie. Dacă Angelita era de partea nopţii, Nathalie, mai micuţă, înfocată, cu ochii ei căprui, vioaie, se ridica odată cu ziua.

Tăvălit prin propria lui făină, Arlecchino, înainte de-a pune pe el o cu totul altă uniformă, îşi trăia din plin ultimele zvîcniri ale tinereţii. Seara o vedea pe Angelita zburînd călare pe motocicleta roşie, cu fusta ca o paraşută fluturînd în vînt, îndreptîndu-se spre Babilonul catalan, strîngîndu-l lîngă inima ei pe cavalerul zăpezilor şi-al sardelelor. Ea îi făcea un mic semn care era ca şi cum i-ar fi scos limba. Libertatea băiatului, libertatea fetei...

Vara aceea petrecută la Banyuls ar fi putut fi foarte simplu vara incertitudinii lui Arlecchino, care-l împinge pe tînăr să aleagă sau să se gîndească la faptul că va trebui să aleagă într-o bună zi între o femeie şi o sută altele, între monogamie şi libertinaj, dacă cărţile n-ar fi fost măsluite cu mult mai grav decît în tarocul comediei amoroase.

Geckoul şi Münchenul îl salvară pe Aimé de la un nou necaz; geckoul — pentru că o învăluia pe

[1] Cf. *Les Lézards dans l'horloge*, roman al autorului (nota ed. fr.).

Nathalie într-o lumină pasionată ce-o punea în valoare pe lîngă o rivală ale cărei farmece le cunoștea prea bine ; Münchenul — din cauza vremii pe care o făcea să bîntuie prin lume în anotimpul acela. Capatas, în simplitatea lui, pusese implacabil problema, cu strigătul lui de la *mas* Reig, *Viva la guerra !* Războiul era acolo.

Neliniștea creștea odată cu sfîrșitul acelei veri. De data asta, mai mult decît orice alt colț de pămînt francez, ținutul catalan era sensibilizat din cauza Spaniei. Refugiații guvernamentali debarcau tot mai mulți pe zi ce trecea, sălbatici, cu înfrîngerea citindu-li-se pe fețe. În confuzia cu care ideoligiile se înfruntau, la francezi, taberele își înăspreau punctele de vedere. Neintervenția dusese la ceea ce n-ar fi stat în intenția apărătorilor ei resemnați, moartea republicii spaniole. De asta, Aimé își dădea bine seama. Așadar ar fi trebuit un război preventiv, sau poate trebuia făcut de-acum încolo, război pe care Franța să-l declare ? Totul în el se revolta la acest gînd. E ușor să judeci *post-factum* capitularea de la München, ca pe oricare alt eveniment pietrificat în istorie. Și oamenii n-au ezitat s-o facă. Nici Aimé Longhi nu va șovăi să facă la fel, în Alsacia, începînd din 1939, apoi în timpul captivității, apoi la întoarcere. Dar nu e nici drept, nici generos să subestimăm dragostea de pace, acest „orice numai asta nu" care-l însuflețea pe băiatul ăsta ca pe atîția alții. Era altceva decît simpla reacție animalică a unei ființe tinere dinaintea celei mai îngrozitoare catastrofe. Urînd războiul și acceptînd pactul de la München, cu lacrimile în ochi (nu era idiot), Aimé Longhi rămînea loial. Socotelile, pînă și cele mai juste, țin de-o altă vîrstă.

Spaima i se strecura în suflet cu fiece zi, prin buletinele comunicate la radio, plumbuindu-i lui Arlecchino, înhățat de război, pingelele. Între Angelita și Nathalie, n-avea dispoziția cuvenită să poată juca *La Double Maîtresse*. Nu mai erau vremurile lui Watteau, ci mai curînd cele ale lui Goya.

Ambianța tîrgului catalan, în acel septembrie înfrigurat, se strica. Cu toate că pe-atunci vacanța școlară se

prelungea pînă în octombrie, vilegiaturiştii plecau. Războiul dintre cafenele se agrava. Patima punea stăpînire pe jucătorii de taroc. Spadele şi bîtele se ridicau ameninţător. Papa sau împărăteasa, papesa sau împăratul erau luaţi peste picior cu zeflemele de măscărici ori de spînzurat. Diavolul domnea peste casa Domnului. Cotiga se clătina, pustnicul blestema, forţa triumfa. Singure stelele, luna şi soarele se învîrteau ca de obicei. Lumea era „mat", ceea ce va să zică nebună.

La Cafeneaua roşie spiritele erau pline de harţag şi de durere. Cu glas scăzut (ceea ce pentru catalani înseamnă destulă gălăgie), oamenii vorbeau despre fel de fel de poveşti urîte, de negustoreli suspecte care aveau loc la Cerbère, la Perpignan, în munţi. Refugiaţii povesteau atîtea istorii fioroase, ca pe vremea maurilor, încît trebuia să înţelegi că, dincolo de înfruntarea dintre Franco şi Republică, avea loc un fel de război religios.

Tot auzind asemenea informaţii lugubre cărora nici o cenzură nu le putea pune frîu, nici măcar aceea a pudorii, Aimé Longhi înţelegea că realitatea era încă şi mai cumplită. De cealaltă parte a Pirineilor, un al doilea război civil, între comunişti şi libertari, între Marty şi anarhiştii grupaţi în F.A.I. şi în C.N.T. [1] îşi desfăşura cîmpul magnetic, război civil în însuşi sînul războiului civil. Insulte, acuzaţii, atentate, represiuni, execuţii — nimic nu înlătura atrocitatea acestui cancer.

Prietenii din Toulouse ai Nathaliei, Christophe şi Fabrice, erau cei mai înverşunaţi. Dispăreau uneori zile întregi. Ar fi fost naiv să crezi că totdeauna era vorba despre plimbări pe sub platani. Înţeleşi printr-un acord tacit, evitau să atace asemenea subiecte, deşi se simţeau de partea Spaniei legale, a cărei strangulare se desăvîrşea.

Oare din laşitate, de vreme ce nu din nepăsare, mai ţineau să cîştige „încă o clipă de fericire", înainte de a fi înghiţiţi de prăpastie? Montherlant era la modă

[1] Federaţia Anarhistă Iberică şi Confederaţia Naţională a Muncii (nota ed. fr.).

pe-atunci, dar deloc în grupul acesta. Și totuși reacționau în felul acestui moralist amar cînd cita cuvintele lui Luis de Gozanga, cel care, adolescent fiind și întrebat : „Ce-ai face dacă ți s-ar vesti că sfîrșitul lumii va avea loc într-un sfert de ceas ?“, răspunsese : „Aș continua să joc mingea“.

Copiii de la Laborator jucau și ei mingea, ceea ce, într-un anume fel, nu era lipsit de grandoare.

Istoria pătrunse în viața lor cu pași uriași.

Afișele de la primărie o spuneau : mobilizarea din septembrie, chemarea specialiștilor sub arme, menținerea în activitate a celor care trebuiau să se elibereze. În ținutul catalan, furtunile sînt puternice. Cea care începu să bîntuie împrăștie în cîteva ceasuri toate vorbele lor dulci. Din fericirea de la Banyuls nu mai rămăseseră decît cîțiva trandafiri, pe care Aimé și Nathalie îi puseră la picioarele *Războinicului rănit*. Tramontanul îi azvîrli în marea spumegîndă care amenința bărcile, parapetul și Marenda.

Cînd trenul, ticsit de oameni îngrijorați, îl smulse pe Longhi de pe plajele dimineții, pentru că i se dăduseră peste cap tabieturile, moțăi toată noaptea în melodia cîntecului lui Capatas :

Les etoiles qui jouent
Doucement sur tes mains
Rendraient l'amour jaloux
Bel amour qui n'est point
Bel amour d'Arlequin. *

Războiul șovăia deasupra cancelariilor. Văzută de la Valenciennes, unde își reluase postul începînd anul în condiții paradoxal normale, agonia spaniolă părea deco-

* Stelele ce se joacă
Încetișor pe mîinile tale
Ar face dragostea pizmașă,
Frumoasa dragoste ce nu există
Frumoasa dragoste a lui Arlechin (fr.).

lorată, „istorică". Trebuia să continue cu explicarea marilor antiteze, Rabelais și Ronsard, Villon și Malherbe (și dacă, pînă la urmă, Malherbe n-ar fi sosit ?), Corneille și Racine, Voltaire și Rousseau, Balzac și Stendhal.

Toamna fu ameţitoare. Aproape în toate sîmbetele Nathalie venea să-l aştepte pe Aimé în lugubra Gară de Nord. Se duceau la cinema. Filmele văzute li se păreau a ascunde un înţeles aparte, pe care nu se pricepeau să-l descifreze. Într-o seară de noiembrie, se duseră să danseze la *Âne Rouge*, pe strada Fontaine. Nu le plăcură decît tangourile și se întoarseră repede. Uneori, întîlneau în Cartierul latin studenţi socialiști.

La începutul lui decembrie, într-o dimineaţă, Aimé Longhi se trezi în infern. Pînze de Goya dansau *zapatera* în capul lui, ţapi rînjitori, ţărani în cămașă masacraţi de soldaţi, femei trupeşte violate, mîini răsucite. Trebui să fie transportat de urgenţă la spital și operat pe loc. Apendicită. Un concediu neprevăzut de convalescenţă premerse vacanţei de Crăciun.

Acum Nathalie venea la el. Amîndurora le era dor de Banyuls. Ca și el, fata simţea curiozitatea pătimașă a celor din nord care vor să surprindă Mediterana în timpul iernii, crezînd cu naivitate că vor da iar peste vară, în timp ce cu totul alt ţinut îi aşteaptă, cel adevărat, și profund, și aspru. Fu convinsă că va putea pleca împreună cu el pînă în ultima clipă, cînd trebui să înapoieze biletul. I se îmbolnăvise mama și nici vorbă nu putea fi s-o lase singură.

Încît plecă singur la întîlnirea cu *la guerra*.

Ah, iarna aceea dintre 1938 și 1939 ! Năucită. Uluită. Ursuză. Peste tot, zăpadă. În golf, marea își îngăduia să facă valuri de trei metri, care apoi împroșcau capul Doune, Insula Mică, Insula Mare. Dîrdîia de frig și se încălzea la un radiator electric la Hotelul Catalonia.

Zăpada, zăpada și războiul. Apărarea antiaeriană trăgea uneori, măturînd întruna cerul cu proiectoarele. Sol-

dații în kaki aduceau cu niște locuitori arctici în corturile lor. Portul Cerbère fu din nou bombardat de avioane de naționalitate necunoscută.

Aquí Andorra ! * Vocea însorită a celebrei spicherițe, puțin potrivită cu împrejurările, gîngurea informații tragice :

— De patruzeci și opt de ore, supraviețuitorii din armata guvernamentală trec granița. Prin Perthus, Cerbère și pasul Banyuls, valul se revarsă întruna...

Și asta o vedea prea bine convalescentul căruia chirurgul îi recomanda să umble mult pe jos. Școlile, curțile lor, primăriile fuseseră rechiziționate pentru a adăposti fluxul acela de culoarea tutunului, a pielii și a păturii murdare. Între două catastrofe, Radio Andorra relua *În țara dansului fandango și-a mantilelor*, a lui Tino Rossi, și ceea ce fusese cîntecul adevărat al acelei jalnice vremi, imnul, carmagnola și marsilieza sa stupidă :

Amusez-vous
Foutez-vous d'tout
Prenez la vie par le bon bout !

Într-o seară, Angelita se afla la Cafeneaua roșie. Fu izbit, într-atît se schimbase. Ai fi spus că fata cea mîndră și indiferentă din ea dispăruse. Tragedia țării ei o măcina. I se păru mai frumoasă. Trăsăturile i se înnobilaseră. Nici urmă din ironia aceea care aducea atît de des cu cinismul ei, din cînd în cînd, cîte o invectivă. Pupilele se făcuseră mai negre în ochii măriți și aproape că nu se mai unduia deloc cînd mergea. Uneori, părea înnebunită de supărare.

Avea și de ce. Pe drumul dinspre Cerbère, drumul cu o sută de cotituri, pe ultimele poteci care nu erau încă de tot astupate, printre troiene, prin nenumăratele trecători de care vorbise prefectul Didkowski într-un interviu apărut în dimineața aceea, de-a lungul celor o sută treizeci kilometri de frontieră, poporul spaniol se scurgea. Pirineii curgeau, ca un ceaun vechi și găurit. Pe mare,

* Aici Radio Andorra ! (span.).

prin Cerbère și trenurile lui, prin pasul Balitres și pe la Turnul Querroig, prin pasul El Tourn, pasul Banyuls, Ouillat, Perthus și, mai departe, Lly, Salinas, El Pal, prin piscurile cele înalte, cunoscute numai vînătorilor de capre negre, și în ciuda înzăpezirii, prin portița Mantet, prin trecătoarea Neuf-Croix, pînă la Palau de Cerdagne, Bourg-Madame și prin enclava Llivia, un popor halucinat se lăsa la vale, către cîmpie.

Zăpada și noroiul laolaltă înăbușeau zgomotul bocancilor de carton, făceau să nu se audă pașii acestei hoarde. Bărbați negri, trudiți, afumați, cu părul creț și unsuros, căzîndu-le în șuvițe pe gît, înjurau, rostind toate măscările din Catalonia și Spania.

Odată cu rebeliunea militară și naționalistă, Spania guvernamentală culegea roadele otrăvite ale lipsei de ordine și-ale neprevederii, excesele libertății, prevăzute atît de bine de Aimé Longhi cu trei luni mai înainte. În ziua aceea, la Cafeneaua roșie, Aimé și Angelita făcură cunoștință cu un ziarist de la *Le Populaire,* un tînăr blond și sportiv. După ce-și expedie articolul, explică cele ce văzuse. Vorbea despre curajul soldaților republicani, dar și despre imposibilitatea de a-i comanda, despre lipsa de alimente, de ordine, de intendență, de comandament, de strategie și unitate. Cum să învingi cu oameni al căror cuvînt de ordine era : *Milicianos si. Soldados,jamas.* *

— Le-ar fi trebuit un Clemenceau, spuse un bătrîn cu mustața albă.

Un tînăr rînji, prin reflex. Ziaristul îl privi cu tristețe.

— Domnul are dreptate. Deși, cu cîteva luni în urmă, aș fi reacționat și eu ca dumneata. Cînd te duci la război, faci război ! Și nimic altceva ! Întrebați-i pe refugiați. Ceea ce eu fac de trei zile. Peste tot același circ !

* Milițieni da. Soldați, niciodată (span.). În interpretarea locală termenul „milițian" avea un sens de voluntariat, agrementat cu o libertate de acțiune net contrară celor mai elementare criterii militare.

Și asta încă din primul an ! Spaniolii sînt anarhiști iar de catalani, ce să mai vorbim ! Nici un fel de autoritate ! Nici un fel de conducere ! Iar comuniștii, dinspre partea lor, au reacționat, și pe bună dreptate ! Ei știau că o revoluție nu se cîștigă fără unitate de comandă. Un Clemenceau, chiar așa, domnule. Eu aș fi preferat un Lenin ! Comuniștii erau puternici. Au încercat să-i atragă pe anarhiști. Care s-au revoltat. Cu cît comuniștii voiau să-și impună unitatea, cu atît anarhiștii se înfuriau ! Unități întregi au refuzat să meargă acolo unde erau trimise de statul major ! Faimosul vis al rezistenței în masă ! Cînd îl ai pe Franco în față cu soldații lui de meserie ! S-au împușcat oameni ca să slujească de exemplu ! Replica au dat-o atentatele represive ! Marty încuraja proliferarea revoltelor individuale, care, la rîndul lor, înmulțeau ordinele caporaliste !

— O să publici toate astea ? întrebă Longhi.

— Întocmai așa am scris. Dar ziarul o să aleagă ce-o să poftească ! Eu nu sînt la Paris, asta-i ! Ce grozăvie !

Mai cu seamă vederea mulțimii era jalnică. În fața primăriei, un bătrîn descărnat încălecase cu gravitate pe un bou la fel de scheletic ca și el, un bou cu coarnele în formă de liră. Doi bărbați înfășurați în pături țineau boul de căpăstru, iar boul trăgea un căruț împins din spate de trei femei, fetele bătrînului, desigur. Una din ele era încălțată în espadrile, în ciuda frigului. Femei în salopetă abia se tîrau, purtîndu-și copilașii în spate. Copiii erau vineți de frig. Biciclete, cărucioare de peticari, cărucioare înalte de copii pătrundeau cu toate sub platani, în sălile de clasă, și pînă și în sediul sardanei. Vreo patruzeci de guarzi mobili [1], cu căștile pe cap, cu fața roșie îndrumau turma aceea, unii plini de milă, alții cu ochii strălucindu-le de-o bucurie rea.

Un plutonier răcnea fără să-și tragă sufletul :

— O să mai dureze mult porcăria asta ? Aruncați-vă armele ! Puștile la dreapta, pistoalele la stînga ! La stînga, mă catîrule ! *Los pistoleros !* Și cuțitele ! Aruncă asta, *hombre !*

[1] Trupe franceze de tipul jandarmeriei.

Puțini dintre ei erau înarmați. Pistoalele cădeau în zăpada murdară, găurind-o cu un albastru nesănătos. Un bărbat întrebă cu decență :

— Unde vom fi duși, *señor* ofițer ?

— Și încă mai pun și întrebări ! Dacă pe tine te-ar întreba cineva, ai zice că nu știi nimic ! Nu v-a-nvățat încă nimeni, niciodată, să stați cuminți la locul vostru ! Și unde mai pui că ăștia voiau să dea gata *bandera* * lui Franco !

Se înecă și tuși jalnic. Un ofițer din gărzile mobile, stînd drept în șa, privea fără să spună nimic la plutonierul isteric. Acesta sfîrși prin a-și da seama. Plutonierul scuipă, apoi zise pe alt ton :

— Asta e, domnule locotenent ! N-avem decît să-i trimitem de unde-au venit.

Locotenentul călare se mulțumi să-l fixeze. Refugiatul îl salută pe locotenent, care zîmbi. Locotenentul acesta îi merse lui Aimé Longhi drept la inimă. Pentru o clipă, salvase aparențele.

Dar plutonierul nu se dădea bătut. Patima lui de simpatizant franchist era mai puternică decît cei douăzeci de ani de serviciu.

— *El Frente popular,* frontul popular ! Tot o lepădătură !

Și-și arătă spatele. Centironul îi curma carnea pe el. Se întoarse :

— Mama măsii de treabă ! Îi scutură el Franco pe nemernicii ăștia !

În sfîrșit se îndepărtă, cu cizmele năclăind prin noroi.

Locotenentul descălecă.

— Domnilor, vă îndreptați spre Argelès sau Saint-Cyprien. Lîngă mare. Acolo se instalează taberele.

— Cu sîrmă ghimpată ? întrebă spaniolul.

* Steag, drapel (span.). Denumire dată trupelor coloniale din armata fascistă spaniolă.

Ofițerul făcu un gest deznădăjduit și-și scoase din buzunar pachetul de țigări pe care-l împărți. Își aprinse ultima țigară.

— Trebuie să respectăm convenția internațională. Nu veți fi predați lui Franco. Dar militarii străini trebuie să fie dezarmați și vîrîți în lagăr.

Ziaristul de la *Le Populaire*, ca și Longhi, asista la scenă.

— Am să-i telefonez toate astea Președintelui, poate că se va lămuri.

La președintele Leon Blum se gîndea. Ofițerul clătină din cap. Meditația îi fu întreruptă. Un zdrahon de femeie îl luă la mustruluială pe cel ce părea a fi bărbatu-său :

— Mai tacă-ți gura, Pablo ! *Señor* ofițer, maurii ne hăituiau din spate ! Vă închipuiți ce-ar fi făcut din noi ! și nerodul ăsta mai face gură ! Mulțumesc, *señor* ofițer. *Gracias, muchas gracias* !

Aimé se gîndi cu obrăznicie că soarta pe care maurii ar fi hărăzit-o acestei persoane nu i-ar fi displăcut.

— Au închis granița chiar în urma noastră, la ferma Pits ! Sîntem ultimii !

— Cum așa ? întrebă căruțașul.

— Uite-așa, pe ăilalți a pus Franco laba acuma !

— Da noi, proasto !

— Nerodule ! Ai vrea să fim păziți de mauri ! Un lagăr e un lagăr. Barem o să mîncăm. Îți zic eu c-o să mîncăm, Pablo ! S-a sfîrșit cu războiul tău !

În acel *tău* pusese toată ura pe care-o simt femeile față de conflagrațiile care le depășesc. Bărbatul simți ura aceea ca pe un bulgăre de zăpadă azvîrlit în față.

— Taci, afurisito !

Ea își arătă dinții. Căruțașul îi privi pe ofițer, pe ziarist, pe Aimé. Zise, copleșit :

— E soră-mea.

Culmea e că în seara aceea era bal la Banyuls. Și chiar un bal în cinstea foștilor combatanți. Angelita și

Aimé se duseră. *El gato montès!* Angelita privea, ostilă, gîndindu-se la miile ei de surori și de frați care dîrdîiau prin școli și prin gări.

Sardana nu se ivi la balul *Amintirii franceze*. Angelita, sfîșiată de durere, își puse fruntea pe umărul lui Aimé, murmurînd :

— Hai, ia-mă odată Hristoase ! Drăguțule, sardanei îi e rușine !

În noaptea aceea micul fort de la Figueras sări în aer și frontiera fu închisă. Tinerețea lui Aimé Longhi se sfîrșise și tocmai pătrundea în împărăția cu cap-de-mort.

PARTEA A DOUA

Omul care urma primăvara

I

Stînd pe parapet în faţa tutungeriei a cărei terasă o spală patronul fără să facă economie de apă, Longhi priveşte dansul păsărilor dimineţii, sardana pescăruşilor. Deşi nu e încă ora şapte, falsele rîndunele se ceartă cu goelanzii, raţe obeze pe apă, seniori albi şi frumoşi atunci cînd planează în aer. Lumina e lăptoasă. Sclipirile valurilor mărunte par suspendate într-un element care nu-i nici aer, nici apă. Un motor în doi timpi se poticneşte în preajma capului Doune, un pescar venit din larg, avînd un diesel nărăvaş.

Trei bărci mari s-au şi întors, trase la mal. Cînd şi cînd, o înfiorare a tramontanului zbîrleşte apa, punînd pe faţa ei minuscule olane de sticlă lucitoare. Nepăsîndu-le de cei de pe uscat, care mai dorm, pescarii se strigă unii pe alţii. Pescuitul trebuie să fi fost bun. Cea de-a patra barcă, *Doi prieteni*, întrerupe motorul şi prova atinge prundişul. Un Antinous cu pulpele goale sare pe nisip şi leagă odgonul de palan, ceea ce va permite ca barcazurile să fie trase pe uscat.

Pe drum, nişte pisici galbene se încaieră, alungate de zarva făcută de tomberonul municipalităţii. Ben Hur îşi sfîrşeşte turneul, stînd în picioare pe carul său.

Nu e un spectacol vrednic de un pictor, dar Aimé Longhi se prăpădeşte după el. Se încălzeşte la soarele matinal, gîndindu-se la cuvintele acide ale lui Maillol, cu care în sfîrşit a dat ochii alaltăieri.

L-a întîmpinat cu bucurie pe patriarh, o bucurie umbrită de tristeţe, pentru că a îmbătrînit mult. Sculptorul lucra la o statuie în mărime naturală, reprezentînd o fată cu umerii graţios traşi îndărăt de dubla mişcare spre înapoi a braţelor. Pieptul semăna cu acela al unei tinere zeiţe. Dar modelul nu mai era Angelita.

Maillol purta o bluză decolorată de-atîta spălat, strînsă la încheieturile mîinilor şi largă în rest, încît plutea în tunica aceea de muncitor. Nasul părea încă şi mai lung. Pentru a-şi păzi părul de ipsos, era legat la cap cu o cîrpă, strînsă de-o panglică. Turbanul ăsta caraghios se destrăma peste tot, străpuns de capete de sfori ce aduceau cu nişte spini. Nu puteai să nu te gîndeşti la Preamilostivul Christ.

Maestrul era pus pe vorbă, dar nu mai aducea nici pe departe cu verva jocului ameţitor jucat în ziua cînd cu „prefectul Van Tieghem sau Van Hooten". Aimé Longhi adusese cu el două panouri şi cîteva picturi în ulei pe hîrtie (panoul fetei cu ulciorul). Explică ceea ce încerca să facă. În cele din urmă tăcu. Maillol luă picturile, le privi, le răsuci în toate felurile. Zise :

— Ochiul e în cap.

Cum Aimé nu înţelegea, reluă :

— Da. Ochiul e în cap. Nu în mînă. Există un cap şi un ochi. Şi-acum trebuie ca ochiul să treacă din cap în mînă.

Mai spuse, izbindu-se comic peste frunte şi privindu-l pe Aimé cu maliţiozitate :

— De vreme ce nu asta-ţi lipseşte !

Pe urmă Maillol îi ceruse Dinei să le-aducă vin de Banyuls şi migdale. Mai vorbise şi despre viaţa lui de sculptor. În ciuda vîrstei, amărăciunea nu dispăruse. Dina îl mustră pentru că nu se dusese la înmormîntarea fostului lui coleg de armată, bătrînul Pams. Cei din Banyuls fuseseră scandalizaţi. „Înmormîntările mă plictisesc, răspunse Maillol. Să nu contezi pe mine nici la propria mea înmormîntare."

După oarecare şovăială, vizitatorul expuse celălalt motiv al vizitei sale. Era vorba de Angelita. Maillol ştia. Peste două zile cineva va trece pe la el să-l ducă la Per-

pignan, unde avea să facă o intervenţie. Apoi schimbă vorba cu bună-ştiinţă şi nu-l pofti pe pictor să rămînă la masă. Nu-i stătea în obicei. Deşi îi plăcea ca oamenii să vină să-l vadă. Aimé făgădui să mai dea pe-acolo, uitînd că pe timpurile acelea nu-i plăceau făgăduielile.

Un fluierat scurt îl face să-şi întoarcă privirea spre platani. Puig se află acolo, ducînd de coarne cîte o bicicletă cu fiecare mînă, avînd ţigara pe jumătate fumată în colţul gurii, îmbrăcat într-un costum de vînătoare, cu buzunare largi, aplicate. Tolba îi atîrna la şold. Un rucsac e prins de portbagaj, la spate, cu cablu elastic.

— Salut şi fraternitate !

Aimé îl descotoroseşte de cealaltă bicicletă, o maşinărie greoaie, cu cauciucurile foarte groase.

— E bicicleta lui moş Calcine. Nevastă-sa se află cu Capatas, la prisacă. N-o să faci Turul Franţei cu ea, totuşi am uns-o.

Pescăruşii dau tîrcoale navelor. Din flancul celei mai apropiate, purtînd iniţialele P.V., un firicel roşu se scurge, hernie de mercur.

— La naiba ! Au pe puţin o tonă !

Apoi Puig îl ajută pe Aimé să-şi lege sacul de pînză.

— Ce-a spus Ocolul Pămîntului ?

— I-am explicat că mă duc să lucrez în interiorul ţării vreo zece zile. Mi-am lăsat acolo valiza şi trusa cea mare. N-am luat cu mine decît o cutie de guaşe şi un album de hîrtie-canson.

— Pune-l de-a latul pe portbagajul din faţă.

— Vivès mi-a cerut să achit nota. A zis : „Cu teroriştii ăştia, drumurile nu sînt sigure".

Puig îşi aprinde chiştocul, ţinînd capul într-o parte. Aimé îşi pune dintr-o dată mîna pe încheietura tovarăşului. Urmîndu-şi cîinele, cu bereta de marinar pe capul lui de gutuie, Antonio Vivès îşi plimbă Ocolul Pămîntului.

Roţile scrîşnesc pe drum. În faţa măcelăriei, unde ucenicul pune flori în vitrină, o iau la stînga şi încep urcuşul. Aimé se uită îndărăt. În portul glorios luminat, noutatea pescuitului bogat s-a răspîndit şi cumetre îngrozitoare, în caraco, nici spălate, nici pieptănate, se zoresc să ajungă la Marenda. Urcuşul e pieptiş. Cu răsuflarea tăiată, Aimé sare jos şi împinge bicicleta vameşului Calcine, plin de respect pentru forţa fizică a acestor funcţionari bîrfiţi. Portul nu se mai vede. Pe deasupra caselor şi-a capului Doune, o bandă de argint lichidă deschide un orizont nemărginit spre Baleare, Corsica, Italia, Grecia, Sicilia, Egipt, ţările de unde vine soarele.

După ce trec prin strîmtoare şi ies spre vii, spre calea ferată, spre joagărul de la Elnes, spre clădirile centrului heliomarin, drumul e mai bun. O iau la vale. O tinereţe uitată se înfiripă în Longhi odată cu mersul pe bicicletă, în ciuda slăbiciunii muşchilor. Ultima oară cînd a mers pe bicicletă, pe lîngă Valenciennes, era sprinten, nu glumă! Compania îşi avea tabăra în plină cîmpie, la Jeanlain. Uneori se ducea la cinema. Bicicleta era uşoară şi ţinutul neted. În faţa lui, Puig înaintează cu o regularitate de alergător de cursă lungă. Soarele urcă. Pe ogoare se lucrează, viile sînt stropite. În dreptul clădirii de la *Chat noir*, din Port-Vendres, Aimé zîmbeşte gîndindu-se la patroana cu ochii liliachii. La ora asta, Maria-Theresa şi pensionarele ei trebuie să doarmă ca nişte îngeraşi. Haida de, nu lui i s-a întîmplat povestea asta!

După Collioure şi Racou, chiar dacă serpentinele se termină, uşurarea aşteptată nu soseşte. Nici urmă de nor. În faţa lor, se întinde satul Argelès. Pentru a-l ocoli, Puig face semn s-o apuce la stînga. Pedalează acum la nivelul muntelui, gata să-l atingă, dînd ocol vechilor foişoare de pază Massane şi Madeloch, străbătînd încet tîrguri mari ca Sorède, Laroque, Villelongue, dels Monts şi Montesquiou, printre livezi de măslini. Mirtul din gardurile vii îşi întinde buchetele de mireasă, dafinilor le dau iar alte frunze şi înfloresc, gura-leului aşterne pete galbene prin iarbă, iar iasomia îşi ia avînt ceva mai sfielnic. Prin grădini, ierburile maicii Calcine, nenumăraţi degeţei verzi

înfloresc, liliachii, portocalii sau galbeni. Grozamele spaniole atrag fluturii, făcîndu-i să danseze împrejuru-le. E luna cea galbenă.

Cu toate că actele le sînt în regulă (poate chiar puţintel cam prea), traversează cît pot de repede drumul care duce de la Perpignan la Perthus. Camioane germane trec pe-acolo, iar Gestapoul şi-a instalat cartierul general la Fîntîna cu apă minerală de la Boulou.

La Maureillas, Puig se opreşte dinaintea unui stejar monumental pe care furtunile l-au mutilat. În ciuda vîrstei, tot mai are frunze pe cele două ramuri. Trunchiul e gol pe dinăuntru. Cîţiva oameni s-ar putea ascunde în el.

— E copacul Trabucayres-ilor. Am luat-o pe drumul lor. Copacul le slujea drept ascunzătoare sau ca loc de atac.

Din punctul unde se află, în prelungirea drumului, vîrful Canigou domină cu falca lui cîmpia de aur. Uriaşul nu are nici măcar pălăria de nori, stînd cu demnitate aşezat pe soclul lui de granit. Kazbek, muntele Ararat, Fuji-Yama al occidentului, e Tatăl munţilor.

Aimé nu-şi poate stăpîni un strigăt. Abia dacă are puterea să pună bicicleta jos şi să se lungească pe burtă, apoi se răsuceşte dintr-un zvîcnet, lipindu-şi umerii de pămînt. Încearcă să se facă una cu pămîntul de la ceafă la şale, de la un omoplat la altul. Cerul se întunecă de masa aspră a lui Puig, care, neliniştit, se apleacă asupra tovarăşului său.

— Nu-i nimic, suflă Longhi cu greu. O să treacă. E lipit de pămînt. Îşi apropie amîndouă mîinile desfăcute de coaste şi strînge din răsputeri. Puţin cîte puţin, culorile se ivesc iar. Ca şi cum cingătoarea mîinilor sale ar comanda torsului, Aimé începe să mişte, făcînd mişcări din ce în ce mai complexe. Aproape că stă în şezut. Puig îi întinde mîna. Se scoală. Cerul şi pămîntul îşi reiau locul.

— Iartă-mă, spune Puig.

— De ce ?

Am devenit necruțător. Și uit de starea în care te afli.

După moda spaniolă, îi întinde lui Aimé, așa cum făcuse la sediul sardanei, una din țigările lui grosolane, de culoarea pănușei de porumb. Aimé refuză.

Drobița și grozama stau de vorbă, drobița arțăgoasă, de un auriu mai îmbătător decît păstăile grozamelor spaniole. Măceșii își întind spre drum firele de sîrmă ghimpată, silindu-i să meargă unul îndărătul altuia. Curînd, trunchiurile devin mai puternice și mai rare. Crîngul se preface în pădure. Ferigi tinere își răsucesc crosele la poalele castanilor puternici, ale căror flori ca ciorchinii izbucnesc din pata întunecată a frunzelor.

Se opresc la Paillagourai, la jumătatea pantei dintre Fontfrède și Céret. Pădurea, deasă în ciuda locurilor de tăiere, e în afara lumii. Se așază lîngă un cuptor de cărbunar părăsit. Un animal foșnește pe sub copaci.

— Te pricepi la vînat ? întreabă Puig.

— Nici la vînat, nici la pescuit. Aș deschide chiar bucuros vînătoarea împotriva vînătorilor.

— Eu da, zise Puig liniștit. Capra neagră.

Puig a prevăzut o singură oprire. De la Paillagourai, vor coborî să prînzească la Céret.

— Oricum ar fi, trebuie să trecem peste Tech pe undeva, iar podurile nu sînt decît în orașe.

— În orașe sînt friți.

Ca toți soldații din '40 și ca toți prizonierii, Longhi spunea adesea „friți" cînd era bine dispus și „nemți" cînd era furios.

Primul cuvînt îl face pe Puig să zîmbească. Nu aparține vocabularului său.

Un izvor alimentează un bazin minuscul. Aimé se dezbracă în pielea goală ca să se stropească și să-și maseze mușchii cu apa ca gheața. Cicatricea de la umăr e o lungă orografie roz de vreo douăzeci de centimentri, ciopîrțită de linii transversale, încît seamănă cu scheletul peștilor plați. Puig nu-l urmează. E mai curînd muntean decît om al mării. Demontează roata din spate de la bicicletă,

reglează, spițele cu o precizie de ceasornicar, apoi o montează la loc. În așteptarea prînzului îndepărtat încă, taie felii dintr-o pîine neagră pe care pune pătrățele de șuncă afumată și de cîrnați, întovărășind festinul cu roșii crude. Pîinea, roșia, slănina au pentru Aimé o savoare de mult uitată. Beau din sticlă. N-au burduf. Puig zîmbește. Aimé știe la ce l-a dus gîndul.

Puig îi evocă pe cei din Trabuc. Fie locul acela, unde briganzii smulgeau răscumpărările și ucideau, fie vocea înăbușită a lui Puig, fie pentru că Aimé știe acum ceva mai multe despre viață și moarte, fie expresia feței triunghiulare, măslinii cu ochii strălucind ai povestitorului, fapt e că Aimé resimte cu mult mai puternic ferocitatea aceea rustică, decît în 1938, cînd Capatas o evocase cîntînd la *mas* Reig :

A tina dona ha dat la mort
Si li ha tret l'infant del cor,
Cruel Arabe !

Puig traduce :

Pe o femeie o ucide
Din trup smulgîndu-i pruncul,
Arab crud !

Expresia își trage rădăcinile de departe. Țara lui Roland dar și a Cidului.

Orientîndu-se după soarele a cărui lumină e cernută pieziș de copaci, Puig îi povestește despre locurile pe unde o apucau bandiții. La sud, se află Las Illas și frontiera, la o sută cincizeci de metri de sat, unde ajungi prin strîmtoarea Lly și Junquera. La Las Illas, se mai vede și acum caverna unde-i țineau pe ostateci.

— Avea zidită în pereți o cantitate impresionantă de arme spaniole. Într-o bună zi, armele aveau să iasă din stîncă. Înțelegi, era practic. Dădeau lovituri în Spania, pe drumul cel mare care duce de la Barcelona la Perpi-

gnan, apoi, hăituiți de *la Guardia civil* * sau *los cristinos*, treceau grabnic frontiera. Francezii nu-i alungau, considerîndu-i niște oameni de ispravă care n-o puteau suferi pe regentă. Dacă Parisul gîndea altfel, n-avea decît să se-arate ! Ajutați de sărăcime, de preoții mărunți, carliști, și de-o bună parte din jandarmi, erau totdeauna înștiințați cu o zi înainte.

— Ca și voi, ce mai !

— Ca și noi. Spre vest nu îndrăzneau deloc să se-arate. Coborau mai curînd spre Céret, iar fetele și tații lor suspuși o știau prea bine. E multă vreme de cînd oamenii din Céret se înțeleg cu diavolul ! Și asta de cînd și-au construit podul ! Spre nord, la Perpignan, *los Trabucayres* erau în legătură cu oamenii cei mai misterioși amestecați în povestea asta : politicienii de pe-atunci, și tot de pe-atunci și englezii. *Los Ingleses*. Începusem să mă pregătesc pentru o licență în istorie, dar n-am putut-o duce la capăt. Ne recunoaștem repede noi între noi, dragul meu. Sărăcia se simte de la o poștă ! Tu, tu ai avut noroc acolo la tine, în nord. Pe scurt, uite-aici e Trabuc. În 1814, odată cu căderea lui Napoleon, Ferdinand regele Spaniei e eliberat din captivitate, la Valençay pe Loara. Ferdinand se urcă pe tron, Ferdinand al VII-lea, prietenul credincios al Bourbonilor. Totul e în ordine. Dar regii mor, pe cînd monarhia continuă ! Ferdinand răposează în 1833. Are copii. Cea mai mare, Isabela, are trei ani ! Și ajunge regină. Asta-i ! Ferdinand avea un frate mai mic, Don Carlos. Lui Carlos nu-i convine deloc ca nepoată-sa, de trei ani, să fie regină ! Scoate de la naftalină faimoasa lege salică : la bucătărie cu femeile ! Trăiască Don Carlos ! Da. Dar micuța Isabela are o mămică vînjoasă, pe Maria-Cristina, văduva lui Ferdinand. Isabela va domni, sub tutela Mariei-Cristina, iar legea salică va fi azvîrlită francezilor ! Englezii aplaudă. Ei, precum se știe, au slăbiciune pentru regine. Într-un cuvînt, se pornește corida între *los carlistas* și *los cristinos*. Scriitorii

* Jandarmeria spaniolă.

burghezi au prezentat povestea asta ca pe un conflict cavaleresc. Murdărie ! Vreme de șapte ani, Spania, deloc vindecată de pe urma ravagiilor napoleoniene, a fost sfîșiată, pînă la înfrîngerea lui Don Carlos, care se refugiază în Franța. Mulți dintre carliști se aflau așadar în 1840 în situația spaniolilor guvernamentali din 1939.

Lui Aimé Longhi îi place amestecul ăsta de exprimare pe șleau și de analiză, ce-l însuflețește pe institutor.

— *Desperados, guerilleros,* pînă în 1845. Nenorocirea e că partizanii se împacă greu cu ideea că războiul s-a sfîrșit. Bandiți ai războiului, ajung bandiți și-atîta tot. Și uite-așa se pomenesc în afara legii. Și prizonieri ! La Perpignan.

Pères et mères, prenez exemple
Des Trabucayres si cruels
Corrigez vos fils et vos filles
Qu'à Dieu ils soient fidèles
S'ils n'avaient pas pris les tromblons

Et fait le malheur
Ils ne courberaient pas le front
Traînant leurs fers. *

După aceste pățanii, traiul cel drept și purtările alese își cer repede dreptul !

Cade o clipă pe gînduri, bea, își aprinde o țigară.

— Ne-au lăsat *Regulile Trabucayres*-ilor. În care, de pildă, se spune : „Cînd se pregătește o misiune, primul lucru ce se cuvine a fi făcut e explorarea terenului unde trebuie acționat, cunoașterea stării de spirit a ținutului și,

* Mame și tați, pildă vă fie
Pățania Trabucayres-ilor atît de cruzi
Creșteți-vă fiii și fiicele
În frica lui Dumnezeu.
De n-ar fi pus mîna pe flintă
Fărădelegi să facă
Azi n-ar sta cu fruntea plecată
Tîrîndu-și lanțurile (fr.).

în același timp, de socotit ajutorul ce poate fi obținut de la localnici..." Crezi că noi facem altceva? Sau crezi cumva că sînt vorbe fără noimă?...

„Bandiți... Micul manual al banditului desăvîrșit", suflă Bandit la urechea lui Aimé. „Gura, Bandit!"

— Din nefericire, Longhi, aveau și șefi, pe Sagals și Toccabens mai cu seamă...

— Sagals! Sagals! Ia stai, ăsta-i numele Gorilei. Aproape. Doar că el e cu „o"!

— Da, părințele! Și-ai să găsești și oameni pe care-i cheamă Toccabens și care, ca și Sagols, nu ți-ar omorî o muscă! Ceea ce oamenii nu le-au iertat a fost o mîrșăvie cumplită, un „kidnapping", dacă vrei. *Los Trabucayres* au omorît pe-un copil răpit a cărui mamă n-a putut sau n-a vrut să plătească răscumpărarea. Cînd fapta s-a aflat, nimeni nu i-a mai proteguit.

O umbră îi împietri fața.

— Și totuși erau aliați cu Anglia! Cele mai recente descoperiri arată că *los Trabucayres* erau manevrați de la Londra de *Jacques Bosch și de metresa lui, Catherine.* Aceasta venea mereu la Perpignan și slujea de legătură între carliști și Trabucayres! În timpul procesului, s-au ferit cu toții să-l pomenească pe englez și pe iubita lui! Care s-au topit! Ca să se afle adevărul, ar trebui să se facă cercetări la Foreign Office*. Și-așa, lucrurile s-au încurcat destul. *Los cristinos* aveau interes să spună: Carliștii nu sînt decît niște bandiți. Dovadă e că ucid copiii. Crezi oare că nemții procedează altfel în cazul nostru? În clipa procesului, partizanii Cristinei aveau de partea lor cărțile cîștigătoare. Englezilor nu le sînt pe plac cauzele pierdute. Au dat îndărăt ca în patruzeci! Iar francezii nu mai aveau nici un motiv să mențină echilibrul între două tabere dintre care una era la pămînt. Nu mai rămînea decît să se restabilească ordinea.

Puig se dovedea a fi foarte diferit de ceea ce Aimé crezuse la început despre el. Un om pătimaș, dublat de un politician. Analiza aceea a poveștii cu *los Trabucayres*

* Ministerul britanic al afacerilor externe.

ţinea, desigur, de pasiunea unui erudit local, dar în acelaşi timp era şi o pledoarie pentru întovărăşiţii cei noi din Trabuc.

— Ai veşti de la Angelita ?

— Pentru moment, nu se poate face nimic. De cînd cu isprava din Citadelă, cartierul colcăie de dorifori [1], dacă mi-e îngăduit să fac comparaţia asta zoologică ! Şi ştii de ce ? Din cauza prostiei cu şalupa de la Port-Vendres.

— O prostie ?

— O improvizaţie smintită ! Din fericire, Auguste a dovedit că are nervii tari ca oţelul, iar Oms a fost de-o îndrăzneală... Auguste nu-i de prin părţile noastre, dar, jos pălăria ! E greu de lucrat cu armata secretă.

Într-un cuvînt, lucrurile luaseră o întorsătură proastă, aşa cum spusese Torreilles, altfel numit Degeţel.

— L-am văzut pe Maillol alaltăieri. O să intervină pentru Angelita.

— Bănuiam eu, închipuie-ţi.

— Nu face bine ?

— Nu că nu i-aş da dreptate. Dar nu i-o vor ierta. Catalanilor nu le plac cei care sînt mai presus decît ei. Egalitari, cu sălbăticie egalitari. Îl cunoşti pe Machado [2] ?

— Ştiu că a murit la Collioure.

— După prăpădul guvernamental, Machado a locuit la Collioure. Era foarte bolnav. Într-o seară, scria, aşezat pe chei, lîngă capela Sfîntul Vincenţiu. Trece unul din ajutorii de primar. Machado semnează hîrtia şi i-o dă. „Pentru copiii tăi.“ Ajutorul de primar îndeasă hîrtia în buzunar. Era cel de pe urmă poem al lui Machado ! La cîteva săptămîni după ce-a murit, cineva i-a cerut poemul ajutorului de primar. Care îl pierduse. Sau îl aruncase. O bucată de hîrtie, ce mare scofală ! „Dar, ia zi, l-a întrebat un refugiat spaniol, ce spunea în poemul

[1] Poreclă dată personalului poliţienesc şi de siguranţă.

[2] *Antonio Machado* (1875—1939), poet spaniol. Partizan al republicii şi adversar al fascismului. A murit în exil în Franţa.

ăsta ?“ Știi ce-a răspuns ajutorul de primar ? „Vezi, eu unul nu mă prea pricep ! Niște prostii ! Vorbea despre Grecia !“ Iată la ce ne putem aștepta și în cazul lui Maillol !

Se uită la Aimé, dus pe gînduri.

— Doar nu vrei să spui c-o iubești pe Angelita ?

— Nu. Dar... E o fată de treabă... Am înțeles-o greșit la început. Eram prea tînăr.

— Dar ea, ea te iubește ?

— Angelita n-a iubit niciodată pe nimeni. Nici măcar pe ea însăși.

— Aici cred că nu te înșeli. Zece, doisprezece ani mai mult decît tine... nu-i așa ? Mama ta...

— Mama a murit cînd mă aflam în Pomerania.

— Iartă-mă.

Puig zîmbește amar, întristat încă o dată de propria-i stîngăcie. Se pregătește să-l bată pe umăr, cînd își amintește de oprirea forțată de la Maureillas, rămîne cu mîna ridicată, apoi strînge afectuos ceafa tovarășului de drum, așa cum probabil făcea uneori cu elevii lui.

— Angelita o să se descurce singură. Ea nu e alături de noi și cu atît mai puțin alături de Degeţel... Las că știm noi, îl cunoști pe Degeţel ! Hai, la drum !

Coboară în tăcere spre Céret, zdrobind sub roți frunzele uscate din iarna trecută, o iarnă în care Aimé Longhi se mai afla încă în Pomerania. Tineri catalani îi salută în limba lor, încadrați de doi bărbați mai în vîrstă, purtînd o uniformă necunoscută.

— S.T.O. * Încartiruiți la Las Illas. Tăietori de lemne. Încă o porcărie și S.T.O.-ul ăsta !

La Céret, restaurantul Vidal îi așteaptă (Vidal, ca și inginerul de la Port-Vendres, dar nu e el. Numele e foarte răspîndit.), un restaurant adevărat la umbra ră-

* *Service de Travail Obligatoire* (Serviciul de muncă obligatorie — nota ed. fr.). Organizație creată de regimul pétainist pentru a supraveghea și a folosi forța de muncă a tineretului.

coroasă a unui patio. Intrarea e un dreptunghi întunecos, împestriţată de firele mărgeluite cu bobiţe de lemn multicolore, însuşi cîntecul dughenii catalane.

Trei arcade roze şi verzi, cu bolţile joase, dau acestei arhitecturi un caracter de fostă locuinţă aristocratică sau ecleziastică. Prin aer adie miros de usturoi şi de şofran. Se aşază cu faţa spre arcade. Firul de apă al unui havuz clipoceşte, iar pe ziduri zîmbesc profiluri delicate de femei, ca nişte camelii.

Mesele împînzesc grădina. Lîngă ele, pe perete, o pendulă cu balansier îşi însufleţeşte subiectul. Un puşti fură mere, cocoţat pe o scară. Capul proprietarului se iţeşte pe deasupra gardului viu, ameninţîndu-l. Hoţul coboară. Ţăranul cu cămaşă ca sineala dispare, iar copilul se urcă din nou pe scară.

— Sînt nebuni dacă lasă aşa, la voia întîmplării, o clădire ca asta!

Puig se uită la Aimé, mirat. El nu împărtăşeşte subtilităţile unei civilizaţii de mandarini. Cu oarecare ruşine, Aimé Longhi îşi închipuie ce trebuie să însemne viaţa de zi cu zi a unui institutor, şi se întreabă dacă nu cumva e „burghez" prin gustul pe care l-a păstrat pentru operele de artă. Dacă scapă din războiul ăsta, o să aibă picturi, sculpturi, poate chiar un micuţ Maillol, cine ştie? Pentru că e un artist, desigur! Prin urmare, dacă eşti artist, eşti burghez?

Cele trei slujnice cu picioarele scurte umblă printre butoaie cu doagele desprinse. Cu pieptul triumfător şi ţinînd farfuriile cu mîncare în faţă, mărgelele de lemn le salută de fiece dată cînd trec.

Mănîncă o *paella* deasă, cu orezul galben. După o vreme, Puig dispare. Cum întîrzie, îngrijorat, Aimé se ridică, întreabă unde e spălătorul, trece de barajul zgomotos al mărgelelor. Înăuntru sala e albastră de jandarmi şi de vameşi.

Puig, stînd la masă împreună cu doi bărbaţi, nu-l vede pe Aimé sau nu vrea să-l vadă.

Ca să ajungi la spălător, trebuie să treci printr-o bucătărie afumată ca o pipă veche, cu pereţii acoperiţi

de cărămizi smălțuite, dar care miroase frumos. Stăpîna încăperii îi arată locul căutat cu un gest imperial. Alături de closetul turcesc se află un spălător de faianță aplicat pe perete, prevăzut cu un robinet înnegrit, din care apa curge într-un bazin rotund. Aimé are senzația că trăiește o existență foarte îndepărtată.

Se întoarce la masa lor. Curînd vine și Puig. Era cu neputință să te îndrepți într-acolo, fără să nu iei nici o măsură de precauție. Nimic de semnalat la Capatas.

Către șase, trec peste Tech pe la Podul Dracului, care încalecă prăpastia adîncă de douăzeci de metri ; o singură arcadă și seamănă cu o spinare de măgar. Sub ei, torentul firav sare din piatră în piatră cu clocote rare.

Apucînd-o pe malul dinspre nord, ajung la Palalda. Pe fondul auriu al cerului, tîrgul înalt își profilează cele două turnuri și clopotnița dreptunghiulară. Acoperișurile afumate coboară în trepte spre torent, șarpe orb și capricios înaintînd prin stîncă.

Încalecă iar pe biciclete ; din nou Aimé se simte rău. Tot corpul îi arde pe dinăuntru. Un om gras, care trebuie să fi cîntărit pe puțin vreo sută douăzeci de kilograme, venea spre ei, ținînd de căpăstru un catîr mai mic decît el. O șapcă plată și jegoasă acoperea un cap de împărat roman. Pîntecele-i ieșea din cămașa prinsă cu bentiță petrecută prin două ochiuri. O cingătoare de lînă roșie reținea revărsarea acestui Silene. Pulpele erau uriașe, dar picioarele se sfîrșeau dintr-o dată prin espadrile, ceea ce le făcea încă și mai ridicolă micimea. Grăsanul pășea mărunt, iar catîrul nu voia să meargă decît tras. Se opriră, om și dobitoc. Puig și cel căruia îi spunea Pierre Grăsanul vorbeau în catalană.

Aerul devenise răcoros. Cei doi vorbeau întruna. Aimé se enervă. De vreme ce Puig îi spunea Pierre Grăsanul, bășica asta umflată trebuia să știe foarte bine franceza ! Cu brațul lui ca un caltaboș, Pierre Grăsanul arăta pădurea de deasupra crestetelor lor. Aimé încălecă

pe bicicletă şi începu să apese pe pedale. Curînd Puig îl ajunse. La marginea unui crîng de salcîmi, de pe care floarea încă nu se trecuse, stăteau aliniaţi vreo şaizeci de stupi. O maşină veche, neagră, cu tracţiune în faţă, avînd lîngă ea un gazogen, era oprită într-o livadă de măslini. Vreo şase oameni înconjuraseră unul din stupi.

Călătorii îşi sprijiniră bicicletele de un zid scund, apoi se îndreptară spre grup. Bîzîitul albinelor era continuu, liniştitor ca un tors de pisică.

— Mă întreb de unde-or fi răsărit atîţia oameni pe-aici, zise Puig.

După cîţiva paşi, Aimé îl zări pe prisăcar.

Spre deosebire de Maillol, el nu părea să se fi schimbat de cînd îl văzuse la *mas* Reig. Cu pieptul gol, fără mască nici văl, îşi înfăşurase numai părul într-un fular spălăcit, ca albinele să nu i se agaţe de chică.

Capatas nu le dădu atenţie noilor sosiţi. Îşi vîrî mîinile într-o ciutură, le scoase şiroind, se cocoţă pe un bidon de benzină şi începu să scuture o creangă. Ajutîndu-l, cineva ţinea o prelată sub ciorchinele zgomotos. Aimé îl recunoscu fără plăcere pe Christiansen. Roiul căzu încet. Unul dintre asistenţi fotografia întruna.

— Aşteptaţi, spuse ziaristul ce purta ochelari cu ramă de baga, schimb obiectivul.

— Grăbeşte-te, îi zise o fată îndesată, cu buzele prea roşii. Doar n-o să dormim aici.

Cînd fotograful fu gata, Capatas ridică roiul, învelindu-se cu el. Cum stătea aşa, sub măslin, Capatas semăna cu un druid. Roiul, prins de fular la început, se scurse apoi ca o barbă asiriană, acoperindu-i torsul păros.

După ce numărul ăsta de circ se sfîrşi, danezul duse roiul într-un stup gol.

— Putem vedea un stup de-aproape, patroane? întrebă reportera roşcată.

Capatas consimţi fără tragere de inimă. Puig se îndreptă drept spre el.

— Ai venit, băiete!

Se îmbrățișară. Prisăcarul îl zări peste umărul lui Puig, pe Aimé Longhi, șovăi, apoi strigă :

— *La Guerra ! Viva la Guerra !*

Christiansen aduse două odăjdii rustice pe care roșcata și fotograful și le puseră, mimînd un dans din buric. Capatas luă un afumător cu burduf, în care îndesă iarbă uscată, apoi îi dădu foc. Vîrî o foarfecă între capacul unuia dintre stupi și cutia propriu-zisă, izbind unealta încet cu palma. Fata se uita, înfricoșată, iar băiatul își pregătea stîngaci aparatul, din cauza mănușilor.

— Rămîneți în bătaia vîntului, spuse Capatas.

Scîndura rezista. Prin apăsări repetate și ușoare, întredeschise și afumă cetatea.

— Le e teamă ca fumul să nu le distrugă rezervele, așa că se îndoapă cu miere. Cînd sînt cu burta plină, nu mai înțeapă.

— Ca și oamenii, zise fata.

Capatas desprinse capacul și mătură încetișor marginile fagurelui, cu o pană de gîscă, înlăturînd albinele indiscrete sau pe cele adormite. Cu toate că nu avea mască, Aimé se apropie. În faguri, nenumărate picături de aur blond străluceau pe bobițe vii, cafenii. Albinele alergau pe mîinile goale ale lui Capatas. Mierea lucea, bătînd în alb-argintiu sub opercule, ouăle erau de culoare ocru-întunecat, polenul galben-auriu în celulele încă neînchise. Un murmur indignat se înălța din ceilalți stupi. Cel la care se umbla, în ciuda fumului, era agitat. Capatas manevră de cîteva ori burduful.

— Am să încerc să vă arăt regina.

Își cufundă mîna în masa aceea vie și pipăi.

— Uite-o. O italiancă.

Era suverana cu aripi sidefii, înghesuită din toate părțile de suita ei, ca uriașele din chermesele flamande. Printre bărbați ar fi fost ca o potentată înaltă de patru metri. Cu fiece clipă năvala muncitoarelor creștea. Cîntecul lor devenea războinic. Flash-ul aparatului agravă situația. Stupul deveni sunător ca o tobă. Capatas puse capacul la loc.

— Strigă : „Țiu, țiu". Ceea ce înseamnă că trebuie s-o șteargă.

Cerul se învinețea. Jos, Amélie-les-Bains era cufundată în întuneric. Noaptea urca din adîncuri. Cînd ajunseră lîngă Citroën, reportera și fotograful își scoaseră glugile. Băiatul fu mai sprinten. Aținti aparatul asupra tovarășei sale în clipa cînd se ivea din îmbrăcămintea de protecție. Flash-ul scăpără.

— Au ! zise în aceeași clipă femeia. M-a înțepat. Ce nătărău, băiatul ăsta !

— Frecați-vă cu pămînt ud, zise prisăcarul încîntat.

Pe-aproape se afla un jgheab. Capatas frămîntă un boț de pămînt. Roșcata se frecă pe coapsă, cu poalele ridicate sus. În seara virgiliană, coapsa aceea lăptoasă căpăta o lipsă de pudoare trivială.

Se înghesuiră toți șase în mașina cu tracțiune în față. Mașina cea neagră prinse să înainteze într-un albastru de vitraliu. În spatele lor, Aimé și Puig, mergînd pe biciclete fără să pedaleze, vedeau cum din țeava de eșapament ieșea un fum de culoarea pucioasei.

Apicultorul își avea tabăra la intrarea în tîrgușor, într-o veche fermă, *mas* Pichot, parcîndu-și în curtea pavată cele două camioane, un tractor și două rulote. Aimé le recunoscu numaidecît. Iată motivul — cît se poate de întemeiat — pentru care nu mai văzuse la Marenda cele două rulote roșii, pictate în 1938 ! Se aflau împreună cu păstorul albinelor. Frumosul lor roșu transparent devenise violaceu, iar literele care spuneau numele circului de la malul mării nu se mai ghiceau decît pentru că ieșeau în relief, deoarece fuseseră scrise de mai multe ori. Răposatul Circus César Pompon... Ești smuls de lîngă fetele pe care le iubești, de lîngă propriile-ți speranțe, din însăși viața ta, te bați într-un corp franc, aproape fără să-l vezi pe dușman, ești luat ca un pai de valurile unui prăpăd cumplit, azvîrlit în nisipurile baltice și păzit laolaltă cu restul turmei la două mii de kilometri de casa ta, îți pierzi familia și odată cu ea cheful de viață, ca să dai în curtea unei ferme

peste camioanele și rulotele unui circ care par a-ți râde în nas. Și cu un danez drept plocon !

Pătrunseră în sala cea mare pardosită cu lespezi pătrate, tăiate în cîte-un sfert de cerc la fiecare dintre colțuri. Culoarea, de un portocaliu înăbușit. Lespezile sparte fuseseră înlocuite cu un ciment grosolan, mărturisind în același timp degenerescența unei familii și a unui întreg mod de viață. Totul te îndreptățea să gîndești astfel. Sala era înaltă, brăzdată de bîrne masive. Bolți romanice în semicentru susțineau zidurile. Desigur, vreo veche ctitorie monahală sau seniorială adaptată nevoilor rustice, căzută în paragină mai apoi.

Se așezară împrejurul unei mese masive, ajunsă acolo din vreun refectoriu. O matroană grasă și zbîrcită aduse pahare, mergînd legănat și plîngîndu-se de căldură.

— În sănătatea albinelor, spuse Capatas, așezat cu spatele spre căminul cel mare, pe locul stăpînului.

Un cîine galben cu urechile clăpăuge, o corcitură sadea, cu păr țepos ca niște cîlți, venise și i se culcase la picioare. Adulmecă cu botul lui umed. Și Roșcatul, cel cu numele binemeritat, dezaprobă, iar Aimé îi dădu dreptate. Cazna hidromelului ! Nu-și schimbase părerea de la *mas* Reig, zeii nu aveau gusturi prea delicate !

— Merge, zise roșcata. Bine. Dar tot în seara asta trebuie să ajungem la Perpignan. Și-mi mai trebuie niște informații, patroane.

— Dați-i drumul, doamnă.

Era o umbră de dispreț în curtenia fostului împletitor de espadrile.

— Înțelegeți, e foarte important. E pentru Biroul Național de Presă. Trebuie să le servesc un material tonic. Lucrăm în plin optimism. În ciuda înfrîngerii. Curaj !

Avea ochi frumoși, migdalați, foarte lucitori.

— De asta directorul aprovizionării ne-a semnalat activitatea dumneavoastră și a binevoit să ne însoțească. Publicului puțin îi pasă de albine, dar mierea, credeți-mă, îl interesează, și încă cum ! Prin urmare, egiptenii v-au inspirat ?

Capatas își ținea ochii mijiți.

— Dacă vreți. Eu nu fac decît să le urmez.

O schimbare de expresie i se întipări pe chipul iluminat, ca într-o tapiserie de Lurçat :

— Eu sînt slujitorul Reginei. Nu dau socoteală decît Reginei. „Republica albinelor", cum se spune, înseamnă voința Mamei. Nu zic a lui Dumnezeu. Nu de Dumnezeu e vorba, pentru că în cazul ăsta Dumnezeu e o femeie !

Mulțumită la culme, roșcata își nota cu sîrg, cu un scris apăsat și rotund, ca și ea. La ultimele cuvinte totuși, clipi, cu creionul în aer. Aimé și Puig își țineau buzele țuguiate, ca să nu rîdă. Capatas i-o servea bine ziaristei de la Vichy ! Ce putere mistificatoare aveau catalanii ăștia, chiar și cei mai simpli...

Tușa Calcine aduse un castron din care se răspîndea mirosul de cimbru. Fata și fotograful, ca și directorul aprovizionării, nu se lăsară rugați și mai rămaseră.

Capatas făcuse multe progrese de la *mas* Reig. Vîrîse în magazie stupii cei străvechi și șovăise mult între tipul Dadant și cel Langstroth. Apoi, după ce alesese tipul Langstroth, îi adaptase la transport, prevăzîndu-i cu mînere și folosind un singur suport de înălțare. Fiecare din stupi avea o populație între 30.000 și 50.000 de albine.

Ziarista nota și înfuleca. Capatas explica felul în care ajunsese la situația de apicultor transhumant, cum avea un atelier de espadrile, cum îl înșelase nevasta, cum arsese casa. Spuse chiar ceva care îl izbi pe Aimé Longhi : „Am vrut ca femeia să fie prea frumoasă și casa prea curată". Cuvintele astea Aimé le citise pe vremuri, și fusese răscolit. Dar cine le scrisese ? Cînd Capatas povesti, încă o dată, că albinelor nu le plac beții și femeile necinstite, refrenul lui favorit, fotograful o apostrofă pe roșcată :

— Aha ! De asta te-au înțepat !

Rîseră cu toții în timp ce ea îl plesnea peste cap. Roșcatul lătră hazliu, se încredință că era vorba de-o glumă și adormi iar, cu botul vîrît sub coadă. În 1940,

de cum începuseră lipsurile, păstorul hotărîse să-şi pună visul în aplicare : transhumanţa. Ajutat de o moştenire lăsată de un unchi, răscumpărase utilajele circului César Pompon, aflat pe drojdie. Camioanele prevăzute pentru transportul fiarelor sălbatice n-aveau de ce să nu fie la fel de bune şi pentru albine ! Adunase ultima recoltă de miere ca apicultor sedentar, datorată migdalilor din Banyuls, în 1941, apoi se instalase la Céret, unde albinele lui sărbătoriră cireşii în floare, cu binecuvîntarea proprietarilor de livezi, care le întîmpinară cu dragă inimă, ştiut fiind că insectele favorizează fecundaţia. După ce se termină anotimpul arborilor fructiferi, Capatas urcă mai sus, pe coastele celui pe care el îl numea bucuros muntele Payral, muntele Tată — Canigou. Pensionarele lui dădeau la jumătatea lui iulie peste florile de cimbru, de drobiţă şi de rododendron, de bruiere şi, în lipsa florilor, tot se alegeau cu mierea neagră de brad.

— La început, nu înţelegeau nimic ! Apoi s-au obişnuit. Scot mierea pe măsură ce-o depun.

— Ceea ce ne convine de minune, zise directorul aprovizionării.

— Capatas e omul care urmează primăvara, spuse Aimé.

— Mulţumesc, domnule ciclist, zise roşcata, care începea să capete interes pentru zîmbetul tînărului. Mi-ai dat titlul articolului !

În ciuda apucăturilor bărbătoase, tînăra părea pătrunsă de respect faţă de stăpînul casei. Nu putea protesta. Oare toate astea nu însemnau întoarcerea la virtuţile atît de lăudate de Mareşal ? Îşi lăsă deoparte feminismul hormonal şi se îndopă cu miere, un *cantueso* galben, zgrunţuros şi tare de să-l tai cu cuţitul.

— Am învăţat asta de la spanioli. Lor nu le place mierea prea rafinată, şi le împărtăşesc gustul. Tot ce vine din Spania e bun.

Îl aprobă, găsind în acest dicton o aluzie nesperată.

Ziarista și fotograful, cherchelițti, vorbeau de război, de Vichy, de politică. El ? Era un as în meseria lui ! Autorul celebrei fotografii a Mareșalului ținînd cu amîndouă mîinile un baston de care se agăța o fetiță. Da, el o făcuse ! Dar nu trăsese nici un folos din asta, agenția încasase drepturile, iar el aproape că era în dizgrație.

— Vorbești cam mult, zise roșcata.

Oare cei doi se culcau împreună în numele Revoluției Naționale ?

— Dacă nu mă lași să vorbesc, atunci am să cînt :

La Reine Amélie
M'avait bien promis trois poils de son cul
Pour m'en faire un tapis.
Les poils sont tombés
Le tapis est foutu,
La Reine Amélie
N'a plus de poil à son cul ! *

Directorul aprovizionării își luase un aer înțepat. Capatas nu se clintea. Catalanilor nu le plăcea lipsa de perdea decît cînd erau între ei.

— Cade tocmai bine, zise Puig. Păi da, așezarea Amélie-les-Bains o datorăm îndatoritoarei soațe a lui Ludovic-Filip, regina Amélie.

Afurisitul ăsta de Puig ! Îi venea greu să-și țină gura, *l'instruizou* ! Și adăugă, pentru Aimé :

— Ea domnea pe vremea procesului cu *los Trabucayres*.

Aimé dădu din cap. Împrejurul lui era zumzet de oameni, așa cum, cu două ore mai înainte, fusese zum-

* Regina Amélie
Solemn făgădui
Trei peri să-mi dăruiască
Covor să-mi împletească.
Dar părul i-a căzut
Covor n-a mai făcut
Regina Amélie
Căci între timp cheli. (fr.)

zet de albine. Își ștergea pentru a doua oară, mașinal, farfuria, vînînd pînă și cea mai mică firimitură. Îi fusese foame și foamea sălășluia în el dimpreună cu fratele ei, războiul.

II

O chemare de trîmbiță o trezi din amorțeală. Mergînd de-a-ndăratelea, iese din celula hexagonală. În cetate, s-aude zvon de clopoțel. Știe ce înseamnă asta. Totul e trib. Ea e tributară. Le împinge pe surorile ei care o păzesc. Dar e vorba de-o veste bună. Trîmbițele o spun. Între zidurile ce se înalță vertiginos, unde fericite se preumblă, izbindu-se de pereții labirintului, căzînd după ce l-au străbătut. Toate astea sînt treaba celorlalte, nu a ei. Niciînd vreo albină n-a gîndit. Sînt toate laolaltă.

Întrezărește, în găurile ctitoriei neterminate, aceeași forfotă și-n celelalte străzi. Manifestația pare să capete o oarecare ordine. Urmează și ea valul mulțimii, vîrtej ce se încetinește tot mai mult pe măsură ce sporește datorită noilor tovarășe ce i se alătură.

O trupă de cercetașe s-a adunat lîngă urdiniș, unde lumina izbucnește orbitoare în cei treisprezece mii de ochi. Se apropie de oficiante și de parada lor. Egipțienele au ceva de spus : o vibrație adie dinspre ele. Păzitoarele le fac loc. Dau înapoi, nici nu crîcnesc, dispar. Dansatoarele transmit ordinele. Ale cui ? Se spune că ale reginei. Nimeni nu-i sigur de asta. E de-ajuns să-ți faci lucrul. Albină fiind, se poartă ca o albină...

Egipțienele se înstăpînesc pe peretele cu despărțituri, roată însuflețită, verticală, în locul acesta al cumpenei

dintre zi și noapte, dintre portocaliul glorios și cristalul cel întunecat.

Egipțienele dansează în horă, vertical, zburînd ușor, se prind din cînd în cînd de faguri cu lăbuțele sau se cațără unele peste altele. Acrobate, măscărici, țigănci... Cele care nu dansează, tot mai numeroase, (numai cele bolnave trebuie să fi rămas, păzitoarele le vor ucide în celule) se uită la horă, care începe să capete înțeles. Cum figurile dansatoarelor se repetă neobosit, celorlalte le vine să le imite. Să facă aidoma lor, egipțienelor sătule de călătorii. Își întinde și ea aripile, stingherită de celelalte, la fel de însuflețite ca și ea de dorința de-a proceda așa cum trebuie. Le imită. Se impregnează. Înregistrează. Lăbuțele vibrează. Perii se zbîrlesc. Bucurie. A prins pasul. Înțelege. A ieșit din noaptea aurie a Manhattan-ului de ceară. Se clatină dinaintea luminii celei orbitoare. Lumea e roșcată și profund de albastră. Se concentrează înlăuntrul carapacei sale. Se naște. Nu încetează să se nască din clipa-n care s-a născut.

Părăsește stupul care se lasă tot mai jos, după mișcările sacadate ale aripilor ei, robuste membrane noi. Merge în zigzag, continuîndu-și dansul, într-o mișcare aparent fără noimă. Își ia zborul. Își ia direcția bună. Se îndreaptă încotro trebuie. Împrejurul cetății, centrul unei imense emisfere fără circumferință, se află traiectoriile posibile de albine. Nu se înșală nici în privința unghiului, nici a direcției.

Orgile și trîmbițele se domolesc. Culorile, mirosurile, căldura și umiditatea care nu-s peste tot aceleași, sălășluiesc în ea, micuță și curajoasă albină-femeie. Prin dansul egipțienelor, lumea i-a fost dăruită pentru întîiul ei zbor, zburătoarei brune-aurii, pufoasă și văltrăpuită, zburătoarei-lucrătoare, cea care ascultă și se bucură. Pare a hoinări, întîi într-o parte, pe urmă în alta, a schimba brusc altitudinea dintr-un capriciu. Dar nu-i deloc așa. E îndrumată de treisprezece mii de ochi, dar mai cu seamă de banda înregistrată a traseului ce trebuie urmat și pe care o desfășoară în ea dansul cercetașelor. Ești

chemată. Privești dansul. Te lași pătrunsă de dorința dansului. Începi și tu să dansezi. Devii dansul însuși.

Din nou schimbă direcția. Cuvîntul e prea simplu. Zboru-i devine un zigzag înlăuntrul altor zigzaguri. A ajuns. Cei treisprezece mii de ochi privesc pajiștea umbrită dimineața. La patru kilometri de cetate, cum ar socoti oamenii, după opt minute de zbor socotite pe ceasul de care ei sînt atît de mîndri și cu care ea n-are ce face, și-a atins ținta. Mii de margarete albe, cu inima de sirop, o așteaptă. Nici ea, nici egipțienele nu s-au înșelat.

Un gîdilat călduț o cuprinde. O mîngîiere albastră. E felul albinelor de-a fi mulțumite. Pajiștea rîde din toate florile ei. Coboară și se prinde de-o margaretă de patru ori mai mare decît ea, care se clatină. Floarea se leagănă sub greutatea ei, iar inima alcătuită din cercuri încrucișate, pudrate cu polen galben, are-un miros îmbătător. Floarea își reia echilibrul. Insecta îmbrăcată în puful ei țepos o poate apuca așa cum trebuie, pradă bucuriei, micuță pompă lacomă, înconjurată de aer albastru. Îi place albastrul. Frumusețea e albastră. Viața e albastră.

Cele șase picioruțe se încordează din răsputeri, căci pîntecul încercuit cu inele grele atîrnă mult. Toracele e robust și cuirasat ca al unui scarabeu. Capul se află în prelungirea lui, purtătorul ochilor și-al antenelor prevăzute cu pămătufuri agile. Minunea — sînt aripile membranoase care au purtat mașinăria de făcut miere către nectar. Pentru moment se mulțumesc să ajute la menținerea echilibrului, pe orizontală, întredeschise. Îmbătată de mireasmă, frecîndu-se de polen, își afundă limba în nectar. Se agită, aspiră și înghite. Se îndoapă. Freamătă. Se învîrte în jurul staminelor. Cu puful înfipt în cupa mătăsoasă a petalelor, cu capul prelungindu-i curba toracelui, scotocește sprinten. Un glorios veșmînt de șofran îi pudrează puful.

Timpul o zorește, chiar dacă umbra unui fag gigantic mătură pajiștea cu încetul. Între timp, tot săpînd în polen, ostenește. Se smulge plăcerii oferită de margareta violată.

Se învîrte într-un zbor sacadat, își ia înălțime. Vede lumea cu o precizie stranie. O altă mireasmă o învăluie. Îmbietoare, diferită. Șovăie, zumzăie, se îndepărtează, planează în preajma unei albăstrele. Îi place albastrul Interzis. Tabuul e în ea, ca și distanța pînă la stup, ca și timpul de zbor. Se smulge de sub vraja ispitei.. Se grăbește. Lumea e plină de capcane seducătoare. Dacă ar stărui asupra albăstrelei, ar fi curată nenorocire. Grea ca un grăunte de plumb, cu aripile paralizate, ar cădea pe pămînt, unde monștrii o așteaptă. Legea spune : o singură specie floral pe zi. Legea nu se discută. Dacă ar fi existat albine contestatare, n-ar mai fi fost decît niște hoarde jalnice.

Îi e sete. Bea de la un izvor albastru. Apa albastră curge și susură. Gîngănii caraghioase se preling pe undele ei, pe niște picioare gracile, nesfîrșite.

Soarele așterne pe pajiște mari pînze piezișe de aer. Nebuloasa nemărginită și-a schimbat culoarea. Albastrul tinde să se prefacă în violet. Unghiul astrului devine mai ascuțit. Se aud strigăte de pasăre. Urăște păsările. Greierii cei zgomotoși încep să-și rărească țîrîitul.

Antenele vibrează, dureroase. Simte o chemare, nemaiauzită vreodată. Se înapoiază la prisacă. N-ar fi în stare să înghită nici o picătură mai mult. Poartă două ouă catifelate sub torace, pe pulpe. Pantalonii ăștia o îngreuiază. Zumzăie și mai tare. Alte zumzete îi răspund. E departe, cu mult mai mult decît la dus.

Treisprezece mii de ochi dispuși în două globuri cu fațete și alte trei micuțe în formă de triunghi supraveghează lumea. Totul se întunecă. Sub pîntece și la stînga ei, se întind porțiuni întregi în care nu vede nimic. Dintr-o dată, ceva se năpustește asupră-i. Gîngania e multiplicată la nesfîrșit de fațete. Roșcuța își dă drumul în jos. Gîngania trece pe deasupra ei. Cuțitele negre de deasupra creștetului său, săbii de rîndunică, au scăpat-o.

Din toată puterea penajului său, uriașul se îndepărtează. Ce-ar fi putut face cu pumnalul ei scurt, fie el și

otrăvitor ? E din nou pe axa bună de zbor, care pornește dinspre scăpătatul soarelui, străpunge insecta și-i arată direcția. Bețiv înaripat, ce s-ar clătina și în înălțime, își urmează drumul așa cum poate. Singurul ei drept e să interpreteze după împrejurări. Nu se bucură de altă libertate.

Surorile-i sînt tot mai numeroase pe măsură ce s-a-proprie. S-a stîrnit vînt. Aerul se impregnează de electricitate. Vietăți greoaie ce-o maimuțăresc, nesigure și fără misiune, îi tulbură întoarcerea dificilă. Teama e mai tare decît disprețul. Scot un sunet înăbușit, „zbîîr, zbîîr", și grotesc. Regina e prea răbdătoare. Cel mai simplu ar fi să-i ucidă, masculi îmbuibați. Gurile de prisos trebuie ucise. Așa e legea.

Ajunge. Zumzetul e descumpănitor. Multe surori se învîrt în jurul stupilor în cercuri regulate. Sună adunarea. Pătrunde în această arie de sărbătoare. Neliniștită totodată. Vede atîtea cetăți. Din care a pornit ? Surorile sînt atît de dese ca și picăturile de ploaie cînd se abat deasupra pădurii de salcîm. Un stup se înalță vertiginos spre ea. Nu e nici roșu, nici pătrat, ceea ce ar alarma-o pe roșcuță. Altele o îmbrîncesc. Și pantalonii lor sînt, ca și ai săi, plini de bobițe. Se abate asupra scîndurii de zbor. Dacă se înșală, va fi ucisă. Lăbuțe se pipăie, se ciocnesc, se resping. Urdinișul e cu mult mai mic. Pentru că se execută unele lucrări. Zidarii întăresc coloanele. Se tem pesemne de jefuitori. Desigur, sfinxul cu cap-de-mort. Bravo. Nici o milă pentru dușmanul poporului.

Păzitoarele o miros, șovăie, pipăie bulele de polen. Miroase frumos, e primită. De aici sau dintr-o altă cetate. N-au timp să se piardă în amănunte. Păzitoarele judecă fără drept de apel. Cetatea crește în greutate. Cetatea e fericită. Temperatura sporește. E piața mare a unei metropole din sud, la ora plimbării, cînd oamenii schimbă știrile între ei. Atîta doar că trecătorii se plimbă și în înălțime. Celulele defilează. Niciodată n-o să ajungă la celula ei în măsura în care și ei îi aparține una. Pline toate. În spate, surorile sînt nerăbdătoare. Dar cetatea nu-i poate refuza un adăpost. Iată unul. Se afundă înăuntru. Se des-

carcă. Cuirasa pulpelor e din nou goală. Se umflă, crește, atinge din toate părțile pereții. Mirosul concentrat din hexagonul de ceară, cu fundul zidit, ajunge de neîndurat. E nemișcată. Uită de sine. Cetatea murmură, din ce în ce mai puțin tare.

III

În toate diminețile, Aimé se spăla în curte. În primele zile se îngrijise să aibă o ținută cuviincioasă : acum nu-și mai dădea osteneala. Bine frecat, ras, ca în lagăr, dar cu cerul albastru deasupra capului, Aimé Longhi intră în casă prin bucătărie.

Îi scrisese lui Antonio Vivès ca să-i trimită eventualele scrisori sosite pe numele său, cît și directorului de la serviciul Prizonierilor, din Perpignan. Era în regulă cu oficialitățile, numai față de el — nu. Deși își închipuise că nu va fi de nici un folos, se dovedi că le putea da un ajutor prețios. Punea la punct ceea ce lipsea organizației lui Capatas : actele. Activitate cu atît mai ușoară pentru el, cu cît un an de zile fusese secretar de primărie, iar secretarul din Palalda, un coleg pensionar, împovărat de ani și căruia cartelele și toate circularele ce veneau îi dădeau bătaie de cap, avea încredere în el.

Longhi prinsese prilejul pentru a „regulariza" situația trupei. În mod paradoxal, situația lui Christiansen era legală față de autoritățile franceze. Nemții, însă, ar fi făcut mai bine să nu-și vîre nasul prea mult ! Santiago era un fost subofițer guvernamental, liberat după ce se angajase în batalioanele de marș străine [1] ; cît ținuse

[1] În armata franceză, unități constituite în timp de război cu voluntari străini și folosite ca elemente de completare, după nevoile diviziilor.

anul 1939, aşteptase războiul şi sărise în sus de bucurie cînd izbucnise. Trecut în viaţa civilă, aştepta acum debarcarea aliaţilor, chiar în acel an, în septembrie. Compatrioţii lui erau convinşi de iminenţa unei operaţii gigantice între Argèles şi La Nouvelle, plaja din Narbonne. N-aveau de unde şti că proiectul ăsta existase cu adevărat şi fusese respins de Winston Churchill şi de generalul de Gaulle. Nostim e că nemţii îl luau în serios. S.T.O.-ul, ca şi Organizaţia Todt fortificau localităţile Le Canet, Saint-Cyprien, le Racou, Banyuls, ceea ce, e lesne de înţeles, îi făcea pe exilaţii spanioli să stea ca pe jăratec, sporindu-le speranţa. Santiago era poreclit Santi sau Ciocolată, din cauza preferinţei pentru acest produs.

Contrabandist, Pierre Grăsanul, omul cu catîrca, punea un alt gen de probleme. Legitimaţia lui era într-atît de vădit falsă, încît ajungea să fie de-a dreptul sinceră. Cu răbdare, Aimé începu să reînnoiască, să ştampileze, să dea autenticitate acestei piese de muzeu. Curînd, nu mai avu nevoie decît de preţiosul fluture semnat de primar, care permitea circulaţia în zona interzisă. Primarul era plecat, dar bătrînul secretar avea fluturii trebuitori. Aimé Longhi îşi făcu mîna în materie de falsuri. Dificultatea genului i se păru exagerată. Femei nu erau decît două, mătuşa Calcine, care-şi lăsase vameşul la Banyuls. Se ciondănea toată ziua cu Ciocolată. Salva dealtfel aparenţele, încît lucrurile păreau că merg cum nu se poate mai bine. Şi-apoi Alice, dar ea era sedentară, în sensul că ţinea bufetul-băcănie de lîngă primărie. Cum negoţul îi lăsa timp liber, îi mai dădea o mînă de ajutor tuşii Calcine. Nişte ochi negri, drăguţă, fină. Alice era o nevastă fără soţ la cei douăzeci şi cinci de ani cîţi avea. Bărbatul i se afla la Bordeaux, din motive nedesluşite.

După ce situaţiile administrative, militare, economice fură puse la punct, Aimé luă legătura cu directorul aprovizionării. Erau multe de făcut în privinţa asta. Bonuri, credite, împrumuturi pentru echipament, roţi şi camere pentru cele două camioane, cotă de benzină şi ulei...

Într-o după-amiază, la prisacă, în timp ce Aimé îşi luase mapa şi termina o guaşă, danezul lăsă extractorul,

pe care se apucase să-l cureţe, şi se postă în spatele lui. Longhi ajunsese în culmea exasperării, cînd celălalt zise :

— Ai făcut progrese.

Aimé se întoarse spre el, convins că danezul se răzbuna, după patru ani, pentru reflecţiile lui critice de la Cazinou. (Ei, la Copenhaga, n-au popă, dar au catîrci !) Miopul Christiansen se explică :

— E mai puţin aproape de lucruri şi mai aproape de dumneata.

Îşi dădea osteneala, pe deasupra, să fie şi inteligent ?

— Înainte, pictura dumitale era bine făcută, dar nu spunea nimic. Pe cînd acum, spune ceva.

— Şi ce spune, mă rog ?

— Stejarii-plută pictaţi de dumneata vorbesc despre durerile războiului. Ai suferit.

Aimé începu să se uite altfel la guaşa aproape terminată. Nu pornise de la nici o intenţie demonstrativă şi, totuşi, era adevărat că pictura lui era o mărturisire. Christiansen pătrunsese simbolul înaintea celui care-l exprima.

Faţă de un gest sincer, Longhi nu mai putea fi ranchiunos.

— Ştii ce-a păţit Angelita ? întrebă el.

Danezul lăsă capul în jos şi lumina sticli în lentilele bombate ale ochelarilor săi.

— Maillol încearcă să intervină ca să i se dea drumul, continuă Aimé. Probabil că nu au prea multe capete de acuzare împotriva ei. Dumneata ai mai văzut-o în ultima vreme ?

Danezul înţelese : „Pentru că eu, eu am văzut-o". Afirmaţia unui mascul în stare de sălbăticie, aflat pe teritoriul lui.

— Nu, spuse Christiansen. (Longhi, în sinea lui, începuse să nu-i mai spună „Christiansen-Sardea".) De cînd am plecat din Banyuls împreună cu Capatas. Păcat, aş fi înţeles-o mai bine decît dumneata.

Aimé îşi înălţă sprîncenele, întrebător.

— Ba da. Pentru că eu sînt danez! Nordic. Și nu latin. Am fost la fel de posesiv ca un latin. Oamenii de pe-aici sînt foarte... patriarhali, nu-i așa? Iar dumneata ești foarte latin.

— Chiar calabrez! Dar și pe jumătate flamand. Ceea ce compensează.

— Nici dumneata, nici eu n-am izbutit s-o stăpînim pe țiganca asta care n-are nimic sfînt.

Albinele modelau vibrația muzicală care spunea că lumea e albastră.

— Și dumneata ai făcut progrese.

— Nu în pictură.

— În franceză.

— Pentru că în pictură, dumneata ai dreptate. *Si, si, si, señor.*

Coborîră împreună la *mas* Pichot, trecură de fermă, ajunseră pînă la Alice, unde băură atît de mult, încît nu-și mai amintiră nimic din cele ce-și putuseră spune, ci numai de faptul că se împăcaseră.

.

Într-o duminică, pe cînd se apropiau de Sfîntul-Ion din vară, chiar înaintea nopții cînd animalele vorbesc, Capatas le vesti o nouă mutare. Longhi bănuia că așa va fi, extractorul funcționase din plin în zilele din urmă. Capatas nu se hotărîse încă asupra localității în care avea să facă noul popas: Cortalets, Mantet, poate Corsavy, Aimé se duse după hartă. Față de Palalda, cabana Cortalets se afla la vest-nord-vest. aproape de vîrful Canigou. Mantet era mai departe, la sud-est, chiar în creștetul munților. Cît despre Corsavy, era foarte aproape, pe firul apei, la Tech, după Arles. Păstorul dădu de înțeles că nu va hotărî nimic înainte de întoarcerea lui Puig.

Istoricul *de los Trabucayres* dispăruse chiar de-a doua zi după sosirea lor acolo, nu înainte de-a se-ntreține multă vreme cu Aimé. Stăteau afară, lîngă pompă. Puig fuma, în umbra viorie.

— Știi cînd te-am crezut, Longhi ?

— Ieri-seară. Cînd ai văzut că bătrînul Capatas mă recunoaște.

— Din prima clipă. Nu știu de ce. Atîta doar că, față de ceilalți, trebuia să am o probă.

Aimé își fricționă umărul.

— Spre seară începe să mă doară. Porcii ăștia m-au cusut într-adevăr prost.

În afară de zgomotul unui tren de marfă, nimic nu s-auzea dinspre vale.

— Nu-ți mai rămîne decît să te recunoști tu însuți, *instruizou !*

Oare ce voise Puig să spună ? Desigur, să se descotorosească de străinul din el, cel pe care nici războiul ciudat, nici prizonieratul nu izbutise să-l lepede.

„Ca tip, șopti Tacchini, e-al n-n-aibii de isteț, Puig ăsta al tău.“ Erau unele trăsături care-i apropiau, pe catolicul cel bîlbîit și pe luptătorul din Rezistență.

La drept vorbind, s-ar putea să regrete șederea la *mas* Pichot. Longhi dormea la primul etaj, într-o cameră spațioasă, fără îndoială cea a stăpînilor de pe vremuri, prestigiul institutorului pe lîngă aceste suflete simple, prestigiul oaspetelui, prestigiul prietenului lui Puig. După ce stingea becul cel slab, întins pe spate, poziția lui preferată, îi plăcea să plutească între somn și trezie. Peste două săptămîni, aveau așadar să se întîlnească din nou cu primăvara. Vor trece de două mii de metri, altitudine pe care Aimé n-o depășise încă niciodată. Odinioară, copilul credea că la două mii de metri peisajul întreg se schimbă, așa cum se schimbă, desigur, la frontieră, cînd pătrunzi într-o altă țară. Nu știa că închipuirea infantilă dădea naștere unei idei adevărate : altitudinea e o frontieră.

Plecarea aceasta să însemne ruptura cu îndepărtatul său minister ? Pe legea mea, nu. Nu. De ce-ar fi așa ? Acreditată fiind ideea că se decisese să-și petreacă convalescența în tovărășia unui apicultor itinerant, în ce măsură faptul acesta ar fi putut schimba raporturile cu cei din Perpignan ? Deveneau mai puțin încordate, asta-i

tot. Să fi avut drept consecință și o îndepărtare a proiectelor trecătoare ? Cu neputință de hotărît. Totul depindea de Puig. Lumea era mai inconsistentă ca oricînd, noaptea lăuntrică mai opacă, incertitudinea mai intensă. Somnul venea să asculte liniștea. E frumoasă liniștea. Cea a oamenilor vii. Pe cea adevărată, cea mare, nimeni n-o știe cum e. Cînd stai întins și nemișcat, poți încerca să atingi liniștea. Sau poate e diferită pentru fiecare ființă în parte ? Pentru Aimé, înseamnă țîrîitul îndepărtat al greierilor. Un fond neîntrerupt. Dar e de-ajuns să încetezi a-i da atenție, ca să se estompeze. Dacă interesul se trezește din nou, modulația se face iar simțită. Pe acest fond pot surveni alte zgomote, izbituri de ciocan, scîncetul unui copil, bîzîitul unui motor, securea unui pădurar. În clipa asta, strigătul unei păsări seamănă îngrijorare în poiată. Într-adevăr, Panait Istrati, scriitorul, vorbea despre femeia prea frumoasă, casa prea bogată și rufăria prea curată... Moș Anghel... Mîine, Aimé se va duce la Céret. Nu, mîine e luni. Poimîine...

Eliberat din lagărul de la Saint-Cyprien, José Huerta se instalase la Céret. Fusese frizer înainte de revoluție, apoi în armată, apoi în timpul cît stătuse închis. Cum trecuse de cincizeci de ani, în situația lui de civil refugiat nu mai putea fi decît frizer. Își avea prăvălia lîngă restaurantul Vidal.

Cu toate că era văduv și nu știa nimic despre cei doi fii ai lui angajați în armata franceză, José era fericit. Foarte spaniol din acest punct de vedere (José era aragonez, nu catalan), îi plăceau catastrofele la nebunie. Viața îl tot mulțumise dinspre partea asta, din clipa cînd îi murise nevasta, puțin înainte de insurecția franchistă. Situațiile catastrofale provocau în el o jubilație intensă, întreținută de lectura ziarului *L'Indépendant*, din care devora rubrica faptelor diverse, și a ziarului *Le Publicateur*, fițuica locală.

José era mic, gîrbov, vinețiu, numărînd tot atîtea kilograme cît și ani, depozite gudronate în încrețiturile

unei feţe ce l-ar fi ispitit pe Goya, cel din *Capricii*, într-atît de brăzdat, de boţit, de plin de laba gîştei, de făgaşe, de creţuri, de pungi, de tăieturi îi era chipul. Gravat în acid — José ! Cu pieptenul de-o curăţenie îndoielnică, pus după urechea ciuntită de şoarecii de la Saint-Cyprien, cum îi plăcea să spună, îi vorbea clientului în oglinda din salon, o piesă de ocazie care reflectase, la vremea lor, mutrele multor Sagols şi Toccabens şi care-l făcea încă şi mai dezarmat pe clientul cufundat pînă la bărbie în scaunul-fotoliu.

Clientul era cu temei îndreptăţit să rămînă nemişcat dacă se afla pentru prima oară la *Peluquero*, * deoarece ipochimenul avea ochii de un albastru supărător, iar briciul-sabie, la care n-ar fi renunţat decît cu preţul instaurării republicii, se învîrtea vertiginos între degetele sale slăbănoage. Vorbea franceza şuierînd ca o cucuvea din Castilia.

Măscărici, aşa cum italienii sînt *commediante*, acest Figaro din Saragosa nu vorbea niciodată despre nevastă-sa fără s-o numească „îngeraşu' meu frumos *que Dios* a chemat la El" (dar făcea imprudenţa să-i arate şi fotografia !), nici despre Caudillo fără să blesteme : „Oh ! Rregim infamm ! Te-ai născut în sînge, în glod o să piei !" Rostit de gura lui, cu poticneli, glodul devenea încă şi mai respingător. Totuşi, cînd vorbea despre Franco, îi scruta mai întîi cu repeziciune pe toţi cei de faţă. Convins, dar prudent *el Peluquero* !

Ceea ce făcea din José Huerta un om excepţional era darul profeţiei. Pytie masculină pe fond olfactiv de loţiune Xour, Cuvîntul punea stăpînire pe el fără a-i da de veste. Ochii începeau să-i scapere, briciul îi înţepenea în mînă, clienţii rămîneau cu răsuflarea tăiată (mai cu seamă cea a pacientului).

José ataca curajos :

* Frizer (în l. spaniolă).

— Am avut un vis, *señor* ! Oameni foarte inteligenți, foarte instrruiți, mi-au spus că visul ăsta e culmea tuturor profețiilor cunoscute în occident !

Acestea fiind zise, sabia începea să fie manevrată din vîrful degetelor. Pacientul se mai afunda cu cîțiva centimetri în scaun.

— Am văzut nouri lăsîndu-se asupra Europei și oprrindu-se deasupra Brratislavei, nouri sau cețuri, *yo* nu știi ! Poate gaze. Poate ceață adevărată... Poate nouri adevărați. Pentru că și rrevoluția tot eu am prevestit-o. Eram la Teruel, dar am știut că vom fi învinși, dar *que* eu scapat cu viața ! La Brratislava, *señor*, războiul ăsta o să-și afle dezlegarea... Așa-mi porruncește mie profeția. *Ayayayah !* Văd bombe zdrobind garra din Brratislava ! Coloane de apă și foc urrcă din Dunărre ! Podurrile se nărruie. Tancurri cum nu s-a văzut niciodată zdrrobesc orice apărrare. *Ayayayah...*

Doi jandarmi își făcură apariția. Sub ploaia mărgelelor de lemn, José tuna :

— Brratislava ! Brratislava ! A sosit vremea ! Femeile din Brratislava în tigroaice se vor preface, copiii în lupi, iar bărbații în lei. Rru ! Rru ! Brratislava !

Asta era.

— Da tu știi unde-i Bratislava asta, ai ?

— *Nada ! Yo no* știi ! *El sueño* nu mi-a spus. E spre nemție și spre ruski.

Își ascuțea briciul.

— Unul din domnii care fac parrte din trrupele de ocupație mi-a spus că Brratislava înseamnă Frate slav. Ei ? E o dovadă, nu ? Frate slav, uite c-așa zicea neamțul ăla școlit !

Jandarmii se așezau. Să vină la José era o distracție aleasă pentru bărbații bine.

Între timp José nu se oprea din lucru. În vreme ce spuma se usca pe fața clientului, José se cufunda în apa tulbure a oglinzii înnegrite, ca să surprindă privirea victimei, apoi bătea din picioare pe loc *Ayayah !*

— Vrreţi să spuneţi mie de ce *Dios* m-a ales pe mine, un pumn de ţărrînă, un biet meserriaş, un *peluquero* sărac, pentru a face rrevelaţia asta grrandioasă ? Brratislava ! Brratislava !

Văzînd cu ochii, José devenea Figaro în faţa contelui. Cu degetul cel gros vîrît în gura clientului pentru a întinde pielea, după cum o cer sfintele tradiţii ale bărbieritului, îl descotorosea vertiginos pe clientul năucit de părul ce-i prisosea, retuşa locurile ridate, îl stropea cu un vaporizator care trăsnea a cea mai violentă colonie de violete, închidea briciul cu un pocnet al degetului mare, scutura prosopul precum matadorul capa, îl tampona pe operat şi pierea ca din faţa unui nobil *toro* *, în timp ce celălalt constata în oglindă că încă mai e viu.

— *Señor,* iată-vă întinerit cu douăzeci de ani.

— Mulţumesc, José. Ia-ţi ce se cuvine.

José se ducea la casă, dădea restul, făcea nevăzut bacşişul pentru ucenicul imaginar, îl conducea pe client, înălţa deasupra creştetului său baldachinul sonor al mărgelelor, zicîndu-i :

— Domnul să vă binecuvînteze, *señor !* Următorul dintre domni !

În marţea aceea o chestiune ceva mai locală decît distrugerea Bratislavei îl preocupa pe José Huerta. Jandarmii se aflau acolo. Trebuia să tragă folos din asta.

În timp ce începuse să-l pieptene pe Aimé Longhi ca să-l poată tunde, frizerul-picaresc îi interpelă :

— Aţi văzut-o pe maica Gigou ? Ce poveste ! E adevărat că e în închisoare ?

— Ieri a fost dusă la Perpignan ! Majorul Palmarole a arestat-o, împreună cu micuţul Vincent. Aveau feţele de parcă trecuseră printr-un măceş !

— Femeie curajoasă, nu glumă, doamna Gigou, zise un bărbat în negru, cu guler tare şi cravată, cincuagenar trist, care conducea *Le Publicateur.*

* Taur (în l. spaniolă).

Maica Gigou era fermieră la Taulis. Văduvă care-şi ieşea iute din fire, trăgea cu alice în tot ce s-apropia de oile ei.

— Ce mai ! E bună de pus la başcă ! Deţinerea de arme de vînătoare în timp de război, e un fapt mai grav decît cazul lucrătorului forestier care venea să-i ceară socoteală ! Cu atît mai mult, cu cît Palmarole e dintre cei care-au depus jurămîntul !

— O nevastă ca asta ţi-ar trebui ţie, José.

Rîseră toţi.

— Nici o femeie din lume n-ar putea înlocui pe îngerul meu blond !

— O femeie frumoasă, zise pe gînduri bărbatul în negru.

— Trebuie să te însori şi tu, Lăcustă, spuse un alt bărbat de vîrsta ziaristului, ajutorul de notar. Altminteri căldurile ţi se urcă la cap şi-odată te pomeneşti că-ţi plesneşte tărtăcuţa !

În salon se făcuse pentru moment linişte. Aplecîndu-se asupra clientului, pe cînd ridica prosopul de jos, José spuse cu glas scăzut :

— Prietenul dumneavoastră Puig o să fie mîine seară la Palalda. *Muy bien !* *

Aimé nu fu surprins. Puig îi ceruse, înainte de-a pleca, să ţină legătura cu frizerul. Lucrul era cu-atît mai uşor cu cît cea mai mare parte a chestiunilor ce trebuiau rezolvate ţineau de Céret. Subprefectul care-l înlocuise pe Van Tieghem ştia multe despre viaţa secretă a arondismentului său. Vorbea foarte mult la cafeneaua Cours, dar numai despre pictură şi muzică. Cît de departe părea războiul, la marginea pieţii aceleia cu platani monumentali, ce adăpostea vechea Fîntînă cu nouă ţîşnitori, dinaintea uşii Meterezului, *la font dels nou raigs,* unde opt dansatori din piatră susţin bazinul pe umeri.

* Să vă fie de bine (în l. spaniolă).

Aimé regăsi cu plăcere oraşul acesta profund, aşezat pe terase, ca un teatru, unde vara se dansa sardana şi care domina viile. Cîteva zile, Aimé locuise într-un *mazet,* înainte de-a cunoaşte Collioure şi Banyuls. Picta încă de pe-atunci, dar şi studia. Faptul că scria atîta nu i se păruse lucru curat gazdei sale, care se dusese să-i şoptească primarului că locatarul lui e pesemne un anarhist. Aimé nu-i purtase pică, dar faptul era simptomatic pentru o localitate de frontieră.

Îi plăceau la Céret platanii cei înalţi, rivalizînd cu colegii lor din Perpignan, pe-atunci încă în picioare, dar poate încă şi mai mult casele austere din veacul al XVII-lea şi-al XVIII-lea, aşezate jur împrejurul fîntînii, locuinţe de culoare brună-rozalie, de culoarea mierii sau a tutunului, modulate numai de scriitura balcoanelor din fier forjat şi de obloanele vopsite în tonuri patinate, galben-deschis, liliachiu, cenuşiu-blînd, acaju, culoarea mahonului şters, a verdelui adormitor.

Simfonia aceea, pe care — văzînd-o — înţelegeai de ce-l încîntase pe Braque [1], se afla, ca şi la Vidal, subliniată de uşoara preţiozitate a medalioanelor cu profil feminin. Locuitorul din Céret recunoştea în ele pe farmacistă, pe brutăreasă, pe funcţionara de la P.T.T. Vioiciunea culorii se exprima prin vechi afişe de coride în care un maestru, ca Lalanda, Estudiante sau divinul Ortega, se imobiliza, cambrîndu-se, ca un zeu egiptean într-o poză încremenită întru eternitate.

Dacă subprefectul nu se stabilise la Céret de prea multă vreme, Lăcustă, în schimb, pe numele lui adevărat Esperandieu, îşi amintea de tînărul pictor, pe care-l văzuse în tovărăşia fraţilor Guitard şi-a lui Pierre Brune. Céret devenea pe timpul acela o adevărată Mecca a cubismului. Lăcustă îşi evoca locatarii iluştri : Manolo, sculptorul, Déodat de Séverac, Picasso, care semăna cu un copil de prin părţile-acelea, cu părul lui negru ; Max

[1] *Georges Braque* (1882—1963), pictor francez, unul dintre întemeietorii cubismului, renumit pentru rafinamentul său coloristic.

Jacob, aducînd leit cu prefectul Chiappe. Lui Max îi plăceau la nebunie sardanele, dar se temea de diavolul pitit sub fustele dansatoarelor. Mai fuseseră și Juan Gris, Matisse și Marquet, acestuia din urmă plăcîndu-i mai cu seamă să stea la Collioure, apoi Soutine, care înspăimînta, Chagall, Gargallo, care sculpta cu sîrmă, Maillol, firește, și Dufy, care făcea casele să danseze. Și ziaristul Géo London, adevărat diavol șchiop.

— Să-l fi văzut pe Géo London cum încerca să danseze, dragă domnule, era un adevărat spectacol! Nădăjduiesc că într-o bună zi o s-avem un muzeu cu tot ce s-a făcut aici.

Se gîndi :

— Nu poate să nu fie așa. În ciuda *celorlalți,* aici va exista un muzeu. Copiii *celorlalți* vor veni să admire ceea ce părinții lor au vrut să distrugă.

Tonul de furie mocnită îți dezvăluia în Lăcustă un om la care nu te-ai fi așteptat.

— Și dumneata te vei afla printre ei, domnule maior, zise curtenitor subprefectul.

Ia te uită, publicistul era maior în rezervă. În seara aceea, Aimé află mai mult decît ar fi dorit. Imprudență din partea Lăcustei ? Greu de spus. În 1943 Rezistența se vedea nevoită să ia amploare, să recruteze noi simpatizanți, să-și desfășoare propriile acțiuni de propagandă împotriva mijloacelor nelimitate de care germanii dispuneau. Trebuia ca în același timp să fie și prudentă și eficace. Arbitraj dificil, pe care numai instinctul îl hotăra în ultimă instanță. Pentru Lăcustă era simplu. Aflase de curînd de la José că tînărul convalescent întors din lagăr e unul dintre prietenii lui Puig. Și asta îi era de-ajuns, cu toate că nu împărtășea părerile institutorului din Velmanya.

După ce se cinstiră cu rachiu de anason, îl duse pe Aimé la tipografie, aflată lîngă fosta mănăstire carmelită, o casă înaltă, cu aspect sever, avînd alături un atelier cu ferestre murdare. În afara foii pe care Vichy-ul nu consimțea să i-o încredințeze decît în condițiile unei supuneri stricte, Esperandieu nu întîlnea difi-

cultăți decît pentru procurarea materialelor. E drept că la fițuica aceea, ce apărea atît în franceză cît și în catalană, el făcea totul, începînd cu editorialul (conceput pe un ton oficial obosit) pînă la mica publicitate, și trecînd prin întîmplările cu haz. Aimé îl bănui că avea intenția să-i stoarcă materiale, dar Lăcustă vorbi numai de Puig.

În regiune, Puig era mai cunoscut sub numele de „insti", „*l'instruizou*" sau „institutorul din Velmanya". Așa era fișat la jandarmerie, o jandarmerie care n-ar fi făcut un pas ca să pună mîna pe el. Se știe că institutorul din Velmanya prînzise cu vreo zece zile în urmă la Vidal, în tovărășia unui necunoscut. Lăcustă zîmbise rostind cuvîntul *necunoscut*. Aimé rămase circumspect. După părerea Lăcustei, institutorul din Velmanya era un fel de mit. Prin ferme și prin sate oamenii se întrebau chiar dacă sub acest nume se afla cu-adevărat un om. Catalanul, ființă cu imaginație aprinsă, vedea mai curînd un fel de flacără vie, un Trabucayre, un Mandarin aflat peste tot în același timp și fulgerîndu-l pe neamț.

Lăcustă știa și alte amănunte despre Puig. Mama acestuia încă mai trăia. Institutoare și socialistă, militantă feministă, se măritase cu un jandarm, pensionar de multă vreme, după o carieră pe care convingerile soației și antimilitarismul său din născare n-o favorizaseră deloc. „Există și jandarmi antimilitariști, comenta Lăcustă. Necazul e că așteaptă ieșirea la pensie ca s-o recunoască". Soț și soție, locuiau la poalele Corbières-ilor, la Fenouillèdes.

Interesant în această biografie poantilistă a institutorului e faptul că acesta nu așteptase ca Hitler să intre în război împotriva Uniunii Sovietice ca să devină maquisar. De cum începuse anul școlar în 1940, fusese suspendat, apoi dat afară. Ca un militant ce era, probabil că era membru de partid — și chiar cu răspunderi mari.

A început să se vorbească despre el în legătură cu diverse operații cu mai bine de un an în urmă, în iunie,

la Corsavy, în sus, pe Tech (Aimé era numai urechi : Corsavy era unul dintre cele trei locuri ale viitoarei tabere, pentru a căror alegere Capatas nu se hotărîse încă). Au avut loc atentate, maquisarzii trebuiseră să fugă în Spania, pentru că nu puteau fi aprovizionați. Puig s-a întors repede. O lovitură senzațională în septembrie : el escorta convoiul format din patruzeci de studenți politehnicieni din Lyon. Patruzeci ! Au trecut prin comuna Reynès, pe la Roc de France !

— Și s-au pomenit la Alger ? întrebă Aimé.

Lăcustă înțelese după oarecare întîrziere, apoi un rîs în hohote despărți în două fața lui de cioclu.

— Bună ! zise el. Păcat că n-o pot pune în gazeta mea !

Și continuă ștergîndu-și lacrimile :

— Ceea ce-i uimitor e că are baftă. Și e la fel de îndrăzneț ca și Claude, care a evadat de la Citadela din Perpignan. Dacă nu mă înșel, te aflai prin părțile noastre cînd s-a întîmplat ?

Claude ? Ah, da. Aimé îl cunoștea sub numele de Auguste. La drept vorbind, unde voia să ajungă Lăcustă ?

— Domnule Longhi, dumneata ești un om ponderat. Viața de lagăr te formează. Problema participării elementelor militare, oficiale sau oficioase (drept cine mă ia ?) la operații efectuate de civili (sînt civil, nu ?) se pune cînd e vorba de un om într-atît de *excepțional* cum e Puig. Nu spune nimic. Nu știu dacă o să-l mai vezi pe Puig. Deși cred că da. Fii atent.

Aimé avu un gest de mirare.

— Încă o clipă, dragul meu tovarăș, să nu înțelegem greșit. Puig e un om loial. Dar e un partizan. Dacă îl vezi... mereu..., gîndește-te că aparține trup și suflet unui partid. Într-un anume fel, n-ar strica să se afle pe lîngă el cineva care... care să-l tempereze... care să-i deschidă ochii... asupra aspectului ce ține de organizarea militară, de administrație. Sînt sigur că mă înțelegi... Lupta de guerilă își are rostul ei... Dar e oare momentul potrivit ? O formă de război, bună în sine, poate fi ne-

fastă dacă e folosită prematur... Lupta de guerilă e una, iar rezistența e alta. Atîta vreme cît nu va fi fost dat ordinul de insurecție generală.

Longhi își îngădui să pună singura întrebare din cursul acestei bizare convorbiri.

— Sînteți ofițer în rezervă, domnule Esperandieu?

— Am fost pe front ca maior de artilerie.

— Eu sînt locotenent. În Regimentul 127 infanterie. În sfîrșit, am fost, de vreme ce m-au reformat. Mulțumesc pentru sfaturi.

Văduvul făcu un gest cu mîna stîngă. Îl conduse pînă la ușă. Mirosul de cerneală tipografică îți pătrundea în nări. Tipografia asta, întinzîndu-se numai la parter, trebuia să fie foarte practică.

— Oh! mai spuse Esperandieu... Dacă preferi să procedezi ca studenții politehnicieni... La dispoziția dumitale... Noapte bună. Am o groază de treabă.

Aimé trecu prin Amélie-les-Bains. Însemna un ocol, dar drumul era mai bun pentru bicicletă. În dreptul Cazinoului, cu ferestrele bătute în scînduri, se aflau jandarmi, cei care se răseseră cu cîteva ceasuri mai devreme la Figaro-ul din Saragosa.

— Bratislava, zise cel mai vîrstnic dintre ei.

— Bratislava, răspunse Aimé.

Era așa de bine ca, pentru cîteva clipe, să-ți bați joc și de război și de tine însuți.

Noaptea era de iaspis. Singură sabia scînteietoare a Sfîntului Iacob părea că vrea să încolțească marele zid chinezesc. Sosit în curte la *mas* Pichot, simți cîinele frecîndu-i-se de picioare și-l mîngîie pe blana țepoasă. Animal înțelept ca un om... Da da... ești un cîine de treabă și nu latri... Roșcatule. În clandestinitate, desigur...

După ce pătrunse în sala mare și aprinse lampa cu gaz, simți numaidecît că nu e singur. Alice se ivi din umbră. În lumina caldă, despicătura cămășii te făcea să ghicești cu plăcere hulubii adăpostiți înăuntru.

— Am ceva să-ţi spun.

— Să ieşim o clipă.

— Nu, mai curînd vin eu după dumneata. Da, urcă.

Ţinea lampa strîmb, aşa că începu să fileze.

— Bărbaţii nu ştiu cum trebuie ţinută o lampă.

Îi luă lampa din mîini cu un zîmbet ce făcea să-i strălucească dinţii mărunţi şi porni înainte, legănîndu-şi şoldurile. Îl duse nu în odaia unde dormea el de obicei, ci într-o alta, la celălalt capăt al coridorului.

Odaia era impresionantă, deşi ceva mai mică, pardoseală frumoasă, octogonală, o piele de căprioară drept covoraş, lîngă pat, care stătea în mijloc, cu plapuma dată la o parte. Fotografii împodobeau pereţii, desigur portrete ale soţilor Pichot. Deasupra căpătîiului, o veche reproducere gravată a Preamilostivului Christ îşi impunea austeritatea.

Alice aşează lampa, iar abajurul alungă imaginea funebră în umbră. Fără să spună nimic, zîmbind numai, se întinse cu un suspin de plăcere.

— Vino, îi spuse.

Era cărnoasă şi proaspătă ca piersicile din Vallespir. Îl părăsi în zori.

Puţin mai tîrziu, Aimé ieşea pentru o clipă din cameră, cînd zări, la celălalt capăt al coridorului, cum cealaltă uşă (de la camera lui) se deschide. Trei vlăjgani îşi făcură apariţia. Mergeau cu-atîtea precauţii, încît era caraghios. Bineînţeles, unul dintre ei se împiedică în clipa cînd dădu de scară.

— *God damn' !* *

— *Keep quiet !* ** zise altul.

Aimé se întoarse să se culce în odaia unde dormise atît de puţin şi nu se trezi decît cînd era ziua mare. Nici Capatas, nici Alice nu se zăriră în ziua aceea la *mas* Pichot.

* Trăsni-l-ar... ! (în l. engleză).

** Tăcere ! (în l. engleză).

IV

Vinerea următoare, pe 23, Capatas îl întrebă pe Aimé dacă vrea să-l însoţească la Perpignan. Era convocat la Aprovizionare pentru „planificarea producţiei".

Se scurseseră aproape trei săptămîni de cînd părăsiseră capitala catalană. La Palalda îl aşteptau trei scrisori. Una, de la administraţia militară, îl anunţa că e despăgubit pentru lada de campanie incendiată la Rethel, în iunie 1940, pe baza dispoziţiei 1215 F 78 şi-l ruga să expedieze îndărăt documentele semnate, în triplu exemplar. Cea de-a doua, anunţa căsătoria lui Albert Meulemeister. Meulemeister însurat ! A treia venea din Oflag de la Tacchini. Cu inima bătîndu-i, Aimé rămăsese multă vreme fără să citească scrisul mărunt, care utiliza la maximum spaţiul limitat al formularului *Kriegsgefangenenpost* [1], mîngîind hîrtia moale şi glasată, tamponată cu ştampila care dădea *geprüft*-ul [2] cenzorilor. Multă vreme, foile acestea imprimate fuseseră singura comunicare cu viaţa adevărată. Printr-un şoc ce-l trimitea îndărăt, scrisoarea îi amintea că acolo nimic nu se schimbase. Inima îi rămăsese în nisipuri.

Cît despre conţinut, distanţa îi acorda o dimensiune suplimentară, de-o înţelepciune ce punea oarecum ordine în haosul acela în care trăia : prietenii îi urau să fie fericit pentru ei.

De multă vreme nu mai plouase. Aimé conducea, lăsînd în urmă o dîră de praf. Făcură un ocol pe la Maureillas, unde Capatas avea de pus la punct o chestiune de tîmplărie.

Stejarul Trabucayres-ilor era tot acolo. La Boulou se opriră la un garajist care avea cauciucuri de schimb. Pe miere, bineînţeles. Peste drum de el, se afla Gestapoul.

[1] Poşta prizonierilor de război (germ. — nota ed. fr.)
[2] Viza (germ. — nota ed. fr.)

Vulturul din Pirinei dăinuia, la fel de jalnic. Nimănui nu-i trecuse prin minte să înlăture vechea tăbliță :

NU SPERIAȚI VULTURII

Fură opriți de două ori, întîi de jandarmeria franceză, în dreptul localității Pollestres. Jandarmii verificară actele mașinii, plăcuțele, și pînă și numărul motorului. Celălalt control avu loc la intrarea în Perpignan. Feldjandarmeria nazistă, cu căști și tinichele cît niște tălăngi pe piept, era mult mai interesată în privința persoanelor. După ce le trecu mica înțepătură pe care-o simțiră în inimă, pătrunseră în oraș prin poarta Saint Gauderique, cea prin care Aimé ieșise în prima seară.

Cei de la Aprovizionare se arătară mai mult decît drăguți. Articolul publicat de Biroul Național de Presă îl entuziasmase pe Ricchetti ; nu mai contenea cu elogiile la adresa roșcatei, pe care o găsise atît de turbulentă în ziua cînd veniseră în vizită. Mulțumită ei, întreg Roussillon-ul strălucea. (Chiar așa spusese, dar funcționarul nu avea simțul umorului). Puțin mai lipsea ca problema crizei de zahăr să fie rezolvată de apicultura egipteană. În legenda reînnoirii naționale, Capatas făcea parte din aceeași categorie cu pionierii care semănau grîul după moda faraonilor sau cu cei care puneau soia la crescut în vată muiată, pe dulapurile camerelor de hotel rechiziționate. Era chiar vorba de înființarea unui centru apicol prin împrejurimile Céret-ului, unde să muncească stagiarii liberați de pe Șantierele tineretului. O adevărată școală de cadre ! Se aflau în toate astea și naivitate și automulțumire, ceva în genul grotesc ce amintea de Bouvard și Pécuchet, dar, poate, și dorința ascunsă de a îndepărta cît mai mulți tineri cu putință de Serviciul Muncii Obligatorii. În același timp, Administrația renunța la planul de a-și mări cota de rechiziționare. Totuși, entuziasmul nu merse pînă acolo încît să-i oprească la masă. Capatas avea niște drumuri de făcut. Ca și Aimé. Urmau să se întîlnească la ora patru pe Esplanadă.

Atmosfera era ceva mai mohorîtă la „Prizonieri". De curînd fusese numit comisar general, cu titlul de ministru, un prizonier ales de Laval, anume adus din lagăre,

hrănit cu laptele viril al Renașterii Naționale, și care avea drept obiectiv, înainte de toate, să-și asume aducerea de prizonieri în schimbul celor care se ofereau să plece voluntari în Germania, la muncă. Măsura nu era abilă decît în aparență. S-a aflat repede că *schimbul* nu se va face ca în regimul de operații, așa cum se subînțelege prin formula militară, adică în proporție de unu la unu, ci după binecunoscuta lege a celui mai tare, prizonierul fiind dinainte sortit să fie cel slab.

Nu mai domnea euforia. Noul ministru era un tip dur, care se bucura de sprijinul lui Philippe Henriot și al președintelui. Nu se dezlipea de Paris. Se sfîrșise cu plăcuta toropeală a serviciilor. Bernard Auriol, preainteligentul nepot, era de-a dreptul întors pe dos din cauza asta. Dealtfel, avea noutăți în ceea ce-l privea pe locotenentul Longhi. (Era foarte bine privită continuarea desemnării foștilor ofițeri după gradul lor.) Ministrul hotărîse deschiderea Casei Prizonierilor din Compiègne înainte de a fi construită și punerea ei în funcțiune cu ce se găsea la îndemînă. Aimé Longhi fusese numit director : ofițer bine cotat, avînd o situație perfect legală față de germani, de vreme ce se afla în concediul de după prizonierat, în calitate de rănit. Compiègne ! Din punct de vedere administrativ, capitală de arondisment, cazărmi sinistre, 15.000 locuitori. În fapt, era centrul de *dispatching* * al deportaților politici pe care ocupanții îi expediau în Germania, trenuri întregi, și, în același timp, centrul de recepție națională al rarilor repatriați demobilizați, examinați, vaccinați, sărbătoriți, îndoctrinați, înainte de-a fi reexpediați la vetrele lor. (Tot la plural !) Directorul casei trebuia să-i primească, să-i găzduiască, să le țină discursuri tonice, iar în timpul ăsta *posten*-ii aveau să-i înghesuie, lovindu-i cu patul armei, pe deportați în vagoane, pe care apoi le plumbuiau !

— Nu vă simțiți bine, domnule locotenent ?

Longhi își veni în fire. Se uită la acte. Directorul de cabinet scrisese pe marginea numirii lui : „Înainte de a-și

* Repartiție (l. engl.)

lua funcţia în primire, care va avea loc pe 2 august 1943, locotenentul în rezervă Aimé Longhi se va prezenta la minister, la Paris".

Bernard Auriol îi oferi mai vîrstnicului un cartuş de ţigări şi-l conduse pînă la contabilitate. I se dădea salariul pînă la 1 august, pînă şi indemnizaţia de transport. În privinţa lăzii sale de campanie, trebuia să se intereseze la Paris. Îl invită pe Aimé să prînzească la popotă, dar acesta nu răspunse invitaţiei. Îl găsea din ce în ce mai puţin simpatic pe strălucitorul tînăr.

Vîrtejurile iscate dinspre mare, Alberi şi heleşteie prevesteau furtună. În piaţa Cassanyès, patronul de la „Oustaou" îl primi cordial, dar nu ştia sau nu voia să ştie nimic. Felipa fu mai vorbăreaţă, dar numai după ce sala se goli. Totul, fiinţe şi lucruri, i se păreau false, ca şi vremurile. „Un cazan în clocot", ar fi spus bunica lui.

— O, drăgălaşul meu patron din Nisa ! spuse Felipa. La ce să te-aştepţi de la un om cu două feţe ! Angelita e tot în închisoare, dar o duce mai bine. Are permisii.

— Permisii ?

— Iese de două ori pe săptămînă. Se duce la dentistul la care lucra.

Aimé avu un gest de nedumerire.

— După ce iese de la dentist, trece pe la capela bisericii Sfîntul Ioan Botezătorul, apoi se întoarce la Citadelă. Cu ei, nu prea e bine să încerci să afli mai multe.

Angelita ajunsă bisericoasă, mai treacă-meargă. Dar ca nemţii să-şi lase prizonierele să hoinărească, asta era ceva nou ! Îi puse o ploaie de întrebări şi simţi că Felipa e mai puţin sigură :

— A fost pe-aici săptămîna trecută, cu doi tipi în civil. Nemţi. Au cinat, apoi s-au dus la cinema. Ba chiar au văzut *L'Eternel Retour*. L-aţi văzut ? Eu da. Ce frumos e Jean Marais ! Dar vă spun de pe-acum, se sfîrşeşte rău.

După încurcătura ei, ghici că şi ea e amestecată. Îi vorbi mai încet şi repede.

— Dacă vreţi să-i spuneţi ceva, vă duceţi la Sfîntul Ioan Botezătorul. În capela Sfîntului Mormînt se află o cutie de scrisori. Pentru preot, bineînţeles. Slujbe pentru îndeplinirea dorinţelor, de toate, ce mai. Să daţi drumul scrisorii înăuntru...

Apoi se întoarse la lucru, la un semn al patronului, sîcîit de convorbirea lor. Aimé scrise cîteva cuvinte de caldă prietenie pe care ea să le poată recunoaşte, dar fără să dea vreo indicaţie precisă. Adăugă o bancnotă de o sută de franci şi lipi plicul, pe care nu scrise decît numele mic, Angelita.

Găsi capela fără greutate. Cutia de scrisori purta această inscripţie, scrisă cu litere mari, caligrafiate :

SUFLETE

Pe cînd se îndrepta spre centru, Aimé avu o senzaţie bizară, pe care o mai încercase încă o dată, nedesluşit : sentimentul că cineva îl urmăreşte. De cînd ? De cînd intrase în oraş ? De cînd trecuse pe la „Prizonieri", pe la bodega din piaţa Cassanyès ? Pe la Capela Sfîntul Mormînt ? Era greu de analizat şi putea fi o simplă iluzie, o fantasmă, chiar şi numai faptul că năduşise. După cum putea fi consecinţa logică a acelei vizite romaneşti la biserica Preamilostivului Christ.

Dinaintea vitrinei unui anticariat, îşi aprinse o ţigară. Prin urmare, iar o lua de la capăt. La dracu cu Compiègne-ul lor ! De data asta hotărîrea a fost precisă. Tipul ăsta în costum gri, cu pălărie moale de fetru, aducînd a corsican sau napolitan, se afla la „Oustaou". Aimé merse. Celălalt îl urmărea. Nu se apropia. O clipă mai tîrziu, dispăruse. Din nou, dar în celălalt sens, Aimé se îndoi. După mai multe ocoluri, se întoarse la „Prizonieri". Funcţionarii îl salutau cu o umbră de politeţe. Actele pe care trebuia să şi le ia erau în ordine. Totul mergea ca pe roate. Plecă, cu portofelul plin. Plin de ce ? Cît valorau bancnotele acelea în afara Franţei ? Chiar aşa gîndise :

în afara Franței. Cît ținuse plimbarea aceea dezagreabilă, propriul său cartier general reînnoise informațiile, studiase chestiunea, propusese soluții. Ajunsese poate și la concluzii ? Impresia de penibil dispăruse. Nu mai zărea nici un costum gri deschis. Îi mai rămînea timp, mai șovăia încă, apoi se hotărî. Intră la *Baleare*. Degețel, aflat la casă, tresări cînd văzu ce client intrase. Îl îndepărtă pe chelner și se duse la Aimé, care-și îndulcea cafeaua cu zahăr.

— Nu-i așa de bună ca mierea, domnule Longhi.

Părea furios. Aimé zîmbi. În spatele tejghelei se afla o oglindă. În care vedeai reflectîndu-se afișe de cinema, frunzele joase ale platanilor, scaune colorate, trecători, dar nimeni cu o înfățișare nepăsătoare și care să poarte costum gri și pălărie de fetru.

Ceilalți consumatori păreau cufundați în alte treburi, cineva vorbea de unul singur despre rugbi, iar doi băieți se întrețineau cu o fată. Alții jucau domino. Zarul zgîria marmura. Un grup juca truc.

— Nevinovat ca pasărea cerului ! oftă patronul.

Cine mai rostise oare cuvintele astea de simpatie obosită ? A, da ! Angelita, pe vremuri. În tonul celor rostite se simțea o asemenea duioșie, încît Aimé se gîndi că temutul patron și-ar fi dorit un fiu ca el. Explice cine-o vrea cum se transmit ideile cînd limba tace !

— Nu-i așa că n-ai văzut afișele ?

— Ce afișe ?

— Niște afișe roșii.

— Nu.

— Cînd o să ieși, la stînga, pe strada Bufniței, să te uiți. Măcar e bună cafeaua asta ? Vine de dincolo. Mizerie. N-ai fost urmărit ?

Ia te uită, și el se gîndea la asta.

— Ba da, zise Longhi. Dar nu sînt sigur.

Degețel tresări.

— Să continuăm. De vreme ce-am ajuns pînă aici !

— Probabil m-a lăsat în pace, că nu mai văd pe nimeni. Și-apoi, nu sînt sigur c-am fost urmărit.

Aimé zîmbi din nou, lăsînd să i se vadă dinţii de culoarea aceea a şampaniei care-i plăcuse Mariei-Teresa, şi un reflex luminos îi străluci în părul abia masacrat de José din Céret.

— N-ai trăit niciodată printre cardiaci ? Lasă-mă să-ţi fac cinste cu ceva. Rachiu de drojdie ? De la Rivesaltes. A-ntîia.

Degeţel turnă. Limba i se lipea de cerul gurii.

— În sănătatea dumitale. De vreme ce trebuie să spun lucrurilor pe nume, o s-o ştergi binişor, binişor. Ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Ca şi cum eu nici n-aş fi deschis gura. Dacă îţi închipui cumva că e momentul să vii să faci pe zuavul, pardon ! pe locotenentul de zuavi ! Salut, Siméon. Numaidecît ! De patruzeci şi opt de ore paza la graniţă a fost întărită în toate felurile, toate serviciile nemţeşti au primit întăriturі. Abwehr-ul, Feldjandarmeria, Gestapoul.

— Nu găseşti că are un pic de iz de muscat, drojdia dumitale ?

Degeţel se înecă.

— De muscat... De muscat ! Dacă vrei !... Dealtminteri aşa şi e... Bine, ah ! da... Vino mai aproape, pentru Dumnezeu ! Semnalmentele dumitale, ale dumitale, nu ale papei de la Roma, au fost transmise prin telefon la toate posturile, ca urmare a evadării lui...

— ... lui Claude sau Auguste.

— La naiba ! zise Degeţel.

Goli ce mai rămăsese în pahar. dîndu-l peste cap. Aimé făcu la fel. Degeţel le umplu pe-amîndouă. Aimé rîse. Nu părăsea oglinda din ochi.

— Nimic acolo ?

— Nimic.

— Bine. Ori mai curînd nu-i bine. Nu-i bine deloc. Toţi au portretul dumitale robot.

— Îmi ştiu numele ?

— Din fericire nu. Altminteri nici dumneata, nici eu n-am mai fi aici !

— O ţigară ? îl pofti Aimé. De-a Mareşalului ?

Degeţel luă ţigara, o mirosi :

— Nu se văd multe de-astea pe la debite. Au semnalmentele amănunţite ale unuia dintre necunoscuţii de pe vedetă. Vîrsta, înălţimea, mersul, culoarea părului, a ochilor şi-a pielii, tot.

Clătină din cap, ca un profesionist.

— În cazul cînd ai fi încăput pe mîna secţiei de criminalistică, te-ai fi aflat pînă acum la zdup.

— Cît îţi sînt dator ?

— Nimic, nimic, nimic ! Eu îţi sînt dator ceva.

Ochii lui Torreilles scăpărau de-o lumină înduioşată.

— Ce ştii despre Angelita ? Îmi răspunzi şi plec.

— Nemţilor le place mult sculptura lui Maillol.

Aimé scuipă un fir de tutun şi-şi goli paharul.

— Nu-i o fată ca toate celelalte. Încă un rachiu, dacă tot am pomenit şi despre asta.

— Trebuie să plec. Mai am şi altele de făcut.

— Îndurare ! zise Degeţel, hazliu.

— Mă duc după un aparat de radio...

Ochii lui Degeţel erau ca sticla.

— Într-o piaţă cu un nume caraghios, pe strata Queroigt.

Pupilele bătrînului celui deşirat se dilatară.

— La un specialist în telegrafie fără fir şi care se cheamă...

Sprîncenele fostului comisar se înălţaseră ca nişte ogive.

— Stai puţin, sînt doi... fraţii...

— Gura !

Clienţii se aflau foarte aproape de ei. Torreilles îi servi, dădu drumul la un robinet, îşi spălă faţa cu apă, îl privi pe Aimé, mustrător. Aimé salută, se întoarse şi se îndreptă spre uşă. La ieşire, pe cînd îşi aprindea o ţigară, văzu intrînd un tip în gri, purtînd pe cap o pălărie mare, de fetru.

Longhi nu se clinti şi se îndreptă drept spre turnul Castillet, prin strada Bufniţei. Pe zidul scorojit, pe un panou al serviciului de Propagandă, se afla bine pus la vedere un afiş de o culoare murdară, sîngerie.

BEKANNTMACHUNG

Der Schiffer *Emile Conte* und der Fischer *Lucien Salètes*, beide wohnhaft in Saint-Cyprien, Pyrénées-Orientales, sind wegen Pfeischarlereihund gewalt und gegen die deutsch Werhmacht durch das Kriegsgericht zum

T O D E

verurteil und am 17 Juni 1943
Erschossen worden Dem 17 Juni 1943
Das Kriegsgericht.

Urma traducerea în franceză apoi vulturul strîngînd zvastica.

SENTINȚĂ A CURȚII MARȚIALE

Pentru a fi procedat ca *franc-tirori* și pentru a fi comis acte de violență și de sabotaj în dauna Armatei germane, numiții

Emile Conte, barcagiu
Lucien Salètes, pescar,

ambii domiciliați la Saint-Cyprien (Pirineii-Orientali) au fost condamnați la PEDEAPSA CU MOARTEA și executați la 17 iunie 1943

Curtea Marțială

Aimé își continuă drumul. Sudoarea care se usca pe ceafă îl făcu să tremure.

La Castillet, ceasul arăta ora patru și jumătate. Trebuia să-i găsească pe negustorii aceia de aparate de radio. Trecu peste canalul Basse și întrebă de strada Queroigt. O femeie încorsetată ca o langustă îi răspunse cu un aer înțepat. Strada Queroigt dădea în piața Queroigt. Se aflau acolo patru platani de mai multe ori retezați la înălțimi diferite și un magazin de radiouri și reparații pe numele

de *Frații Vincens*. Vincens, cu un „s". Numele pe care Degeţel nu voise să-l audă.

Aimé intră. O doamnă grăsulie îi răspunse. Nu, frații nu se aflau acolo. Da, aparatul era pregătit. Chiar și împachetat. Purta adresa convenită, „Primăria din Palalda". Totul făcea 724 de franci. Plăti. Coletul era greu și el nu putea suferi să care, chiar și înainte de a fi fost rănit.

Aimé se uită prin piață. Nimeni. Ba da, un preot, care o străbătea de la dreapta la stînga. Strămoșii lui din Reggio ar fi văzut într-asta un semn rău. Își încrucișă arătătorul și mijlociul de la mîna stîngă, ca să le facă pe plac.

Din nou era lac de sudoare cînd ajunse pe Esplanadă. Capatas îl aștepta în umbra răcoroasă. Aranjară coletul în portbagaj și urcară. Mașina cea veche demară fără nazuri. Nimeni în retrovizor.

Cînd ieșiră în cîmp, vîrful Canigou, aureolat de raze sîngerii, își prelungea umbra pe cîmpie.

V

Nemții sosiră la *mas* Pichot către 30 ale lunii, pe la jumătatea după-amiezii. Erau patru : doi soldați cu părul cărunt, un *feldwebel* [1] răsucit ca un vrej (semăna cu acela pe care ei, în lagăr, îl porecliseră Quasimodo) și un *hauptmann* [2] deosebit de corpolent, purtînd ochelari cu ramă de metal.

Din ziua cînd îl trecuseră toate sudorile la Perpignan, știrile rele soseau întruna la Palalda. Din toate părțile. Prin zîmbăreața Alice. Prin Lăcustă. Prin José Huerta. Prin omul cu catîrca și prin jandarmi. Încît justificau pe-

[1] Sergent-major (nota ed. fr.).
[2] Căpitan (nota ed. fr.).

simismul lui Toreilles. Între alţii, nemţii arestaseră doi luptători în rezistenţă din Arles-sur-Tech şi uciseseră pe un altul, pe nume Louis Moly.

În tabără, nu mai rămăsese decît un singur om cu actele în neregulă, cel puţin după cît ştia Aimé. Paradoxal, el însuşi devenea cel mai compromis, dacă cineva şi-ar fi dat seama că directorul Casei Prizonierilor din Compiègne, aflat în convalescenţă, întrunea în prea mare măsură semnalmentele suspectului din Port-Vendres. Cine putuse furniza aceste informaţii, în acelaşi timp cu cele, nu mai puţin exacte, ale lui Oms şi Vidal ? Un singur răspuns era sigur : cineva dintre cei aflaţi pe şalupă sau care era la curent cu escapada. Gîndul ăsta nu era deloc liniştitor.

Cînd nemţii îşi făcură apariţia, Capatas lucra la cea de-a doua prisacă, ceva mai sus, spre Montbolo (totdeauna îşi grupa albinele în mai multe cătune). Micul grup *feldgrau*, condus de Aimé, sări din maşina camuflată tigrat la intrarea în prisacă. Sub ei, valea strălucea cu pieptul dezgolit ca o secerătoare adormită. Prisaca anexă era instalată pe un tăpşan pe unde se scurgea un fir de apă, la marginea unui făget. Cei doi tipi cărunţi, întorşi de la Stalingrad, de la El Alamein sau din Grecia nu păreau prea liniştiţi auzind concertul albinelor. *Feldwebel*-ul, cu faţa la fel de bizar asimetrică după cum îi era şi corpul, avînd nasul împodobit cu un neg zmeuriu, rînji (văzură curînd că nu era vorba decît de-un tic) şi lătră nişte ordine. Se afla acolo o magazie din piatră ale cărei ziduri se năruiau, înghesuite de rădăcinile puternice ale unei sîmbovine înalte de vreo cincisprezece metri, pe care furtunile n-o cruţaseră, căci crengile i se crispau ca şi rădăcinile. Friţii îşi puseră puştile jos, se descheiară la tunicile de pînză, gest liniştitor, se aşezară pe un zid scund şi începură să-şi ia gustarea.

Capatas se îndreptă spre vizitatori cu solemnitatea unui potentat aflat în pragul hoardei sale de aur. Aimé Longhi se pregătea să apeleze la germana lui rudimentară, cînd căpitanul se prezentă într-o franceză corectă, abia puţin metalică.

— Căpitan Gerhart Lindauer. Sînteţi probabil domnul Esparra, stăpînul acestui mic popor înaripat?

Capatas încuviinţă, cu o mişcare domoală din cap.

— Aş dori să vă liniştesc în privinţa motivelor vizitei mele. Care nu e oficială. Nici măcar militară. Lucrul acesta să fie foarte clar, ca să putem rămîne buni prieteni.

Zîmbetul se împodobea cu dinţi îmbrăcaţi în aur. Ofiţerul cenuşiu scoase din buzunar o tabacheră din piele, cu iniţiale argintate, şi i-o întinse lui Capatas. Conţinea mici ţigări de foi parfumate. Capatas şovăi, apoi luă una. Într-o întoarcere lipsită de suplete, *hauptmann*-ul întinse tabachera spre tînărul francez.

— Facem ţigări de foi mai bune decît ţigaretele.

Bîzîitul continua în dreptul lor, dar vizitatorului nu părea să-i pese. O adiere uşoară venită dinspre Tech înfiora frunzele cu vîrful ca sulița ale sîmbovinei.

— Îmi cer scuze pentru faptul că sînt însoţit de soldaţi. *Krieg ist Krieg.* *

Majurul călare de pe islaz! Iunie 1940! A doua zi după ce fuseseră luaţi prizonieri! Nerușinatul *oberst* **, uriaș pe calul bine ţesălat, umbla printre prizonierii înţărcuiţi într-o păşune, înnebuniţi de sete, fuma şi el o ţigară de foi, vorbea şi el franţuzeşte şi făcea şi el apel la această teutologie sau teutonologie:

— Domnilor, *Krieg ist Krieg*!

Krieg ist Krieg. Şi reciproc. Tot timpul cît ţinuse campania, Aimé Longhi se bătuse, spre deosebire de atîţia mobilizaţi, pentru care războiul nu fusese decît o nesfîrşită lipsă de acţiune. Nu urîse. Dar pe cel de pe islazul de la Vouziers îl urîse, pe loc, din toată fiinţa lui, urîse în el pe călăreţul teuton care se grozăvea printre cei învinşi.

Totuşi, vizitatorul rostea formula cu mai multă curtenie şi pe alt ton, dînd poate şi un alt înţeles acestui *Krieg ist Krieg.*

* Războiul e război (germ.).
** Colonel (germ. — nota ed. fr.).

— Sînt profesor, cînd nu e război. Profesor de zoologie la universitatea din München. Elev al lui von Frisch.

Capatas tresări de uimire.

— Iar dumneavoastră, dumneavoastră sînteţi păstorul albinelor. Aşa vi se spune, m-a informat *feldwebel*-ul Keller. *Kommen Sie hier, Keller.* *

Feldwebel-ul Keller se ridică cu eleganţa unei mîrţoage istovite.

— *Feldwebel*-ul Keller nu crede că vă pricepeţi cu-adevărat la albine. Veţi binevoi să ne faceţi cunoştinţă cu stupii dumneavoastră ? *Le tour du propriétaire,* nu-i aşa ? Minunată idee, să urmezi primăvara... O idee cît se poate de goetheeană... Am aflat de aceste amănunte poetice din ziar. Şi-atunci, am dorit să-l cunosc pe omul care urmează primăvara...

Danezul, indiferent, deschidea încă un stup ca să scoată fagurii cei mai grei şi să-i ducă la extractor. Schimbă cu Aimé o privire neîncrezătoare. Aimé învăţase că politeţea ofiţerilor germani nu e totdeauna semn bun.

De pe ridicătură, se zăreau, în jos, acoperişurile celeilalte prisăci. *Hauptmann*-ul scoase din buzunar o mică lunetă monoculară. Era bine echipat, profesorul de zoologie, mai cu seamă dacă ţineai cont de Lüger-ul ** de la centură.

Rafinat, răspîndind un miros de colonie muscată, cu faţa lui de treabă îndărătul ochelarilor cu rame metalice, Lindauer îl apucase familiar pe Capatas de braţ. Era aproape la fel de înalt ca acesta. Stupii se însufleţeau. Nici vorbă, operaţia făcută de Cristiansen nu era pe placul albinelor.

— Nimănui nu-i plac rechiziţiile, zise Lindauer.

În lagăr, Aimé Longhi mai învăţase că un neamţ care are umor e mai periculos decît alţii. Bavarezul se îndrepta spre căsoaie. Acţionat de omul cu catîrca, masă de carne

* Vino aici, Keller (germ.).

** Pistolet de calibru mare (9 mm).

miraculos așezată pe un taburet de muls vacile, extractorul torcea, micuță mașină de spălat rotundă, cu trei picioare, în care fagurii se învîrteau. Mierea se scurgea prin partea de jos, într-un jet gros.

— Trag concluzia, spuse Lindauer, că în curînd veți ridica tabăra.

Dacă nemții ar fi bănuit adevăratele ocupații ale lui Capatas, aceeași rectificare trebuia făcută în sens invers. Profesorul Lindauer era într-adevăr un specialist.

Rumoarea urcase cu un ton. Cei doi soldați și *feldwebel*-ul Keller se apărau izbind puternic cu palma.

— Cred că-i mai bine să le lăsăm în pace pe domnișoarele astea, spuse bavarezul. Oh, o clipă !

Îngenunche dinaintea unui stup. Se aflau vreo douăzeci de cadavre mici, brune, sub urdiniș. Își scoase ochelarii ca să examineze una din insecte în căușul palmei. Fața lui nu semăna cu aceea a unui războinic.

— Există un laborator în regiune ? La Banyuls, cred.

Capatas clătină din cap. La Laboratorul Arago, se ocupau mai ales de fauna subacvatică. *Hauptmann*-ul se ridică, ținîndu-și dosul mîinilor sprijinit de-a latul, pe piept.

— Domnule Esparra, am să expediez aceste albine moarte la laboratorul meu din München. Am să vă comunic rezultatul.

Danezul aranja extractoarele și gălețile. Cei doi soldați cenușii și *feldwebel*-ul se aruncară ușurați în mașină, unde, în ciuda căldurii, ridicară geamurile. Capatas, *hauptmann*-ul și Longhi coborîră pe jos. Pămîntul se sfărîma. Nu plouase de multă vreme.

— Ați auzit de von Frisch ? Îl iubesc ca un frate pe von Frisch. V-ar plăcea. Are în el ceva ce aduce a budist. E și nostim totodată. De cîte ori nu mi-a spus : „Gerhart, nu uita, eu sînt o albină", și adăuga : „Dumneata la fel". Iar eu adaug : „Domnule Esparra, sînteți o albină". Domnul Longhi nu e o albină. Nici ceilalți...

Cu vărguța, reteza capetele unor flori de mac cu inima neagră, catifelată.

— Mi-am petrecut ultima vacanță, cea din 1938, împreună cu von Frisch, în Tyrol, la Brünnwinckel. Unde se afla o prisacă experimentală. Oh ! Nu v-ar fi plăcut, domnule Esparra. Prea lustruită. Fagurii erau din material sintetic...

— Albinele primesc ?

— Albinele primesc cu ușurință ceea ce noi numim, fără să știm prea bine ce înseamnă, progresul tehnic. Mult mai mult decît mine, de pildă, care nu pot suferi *Kunsthönig*-ul...

— Mierea artificială, zise Aimé, am mîncat cînd am fost prizonier. Nu era cel mai rău lucru. În comparație cu o anumită dulceață din sfeclă...

— Știu. Ei bine, albinele primesc dulceața noastră din sfeclă ! La Brünnwinckel, am filmat dansul albinelor... Filmul se află în seif-ul meu de la München.

De pe partea rotunjită a coastei, începură să se înalțe încet cele două turnuri și clopotnițele din Palalda.

— La facultate. O parte din Institutul zoologic a fost distrusă de bombardamente.

Și repetă (cît de departe era seniorul războiului de la Vouziers !) : „*Krieg ist Krieg*".

Soarele scăpăta într-o lumină ce colora olanele de la *mas* Pichot. De partea cealaltă a torentului, se profilau Fonfrède și marele zid, într-un violet vinețiu.

— Spania e la doi pași, zise neamțul.

Roșcatul, cîinele, zbîrlit în blana lui țepoasă, veni spre ei, adulmecă cizmele neamțului. Dădea din coadă.

În sala comună, Capatas, pradă unei furii cumplite, tuna și fulgera împotriva trîntorilor, a masculilor, pe care-i asemuia catalanilor cei grași, mînjiți cu ulei de măsline, traficanții din Barcelona.

— Domnule ofițer, lumea oamenilor mergea, e mult de-atunci, așa cum merge astăzi lumea albinelor. Partea bărbătească era ținută într-un loc anume, exploatată, folosită, apoi asasinată. Întocmai așa spun : a-sa-si-na-tă ! Dar bărbații din rîndul oamenilor măcar munceau.

Şi-atunci, într-o bună zi, unul din ei a strigat: „Trăiască Soarele!“ Şi-a adăugat: „Jos Luna!“ Cînd Bunicile au auzit strigătul ăsta groaznic, înţeleseră că s-a sfîrşit.

Feldwebel-ul Keller se ivi la fereastră, arătînd spre ceasul de la mînă. Un gest îl expedie îndărăt.

— Albinele nu ştiu la ce slujesc masculii. Iată de ce-i ucid. Aşa erau şi Bunicile. Înainte. E mult de-atunci. Vedeţi, domnule profesor, şi dumneata, Longhi, sînteţi oameni cu carte, dar există un lucru pe care nu-l ştiţi, un lucru pe care albinele mi-l spun în fiece zi: domnia masculilor a luat sfîrşit. Şi Bunicile vor lua din nou frîiele puterii. Şi vor striga: „Trăiască Luna!“, iar soarele lui Adam se va stinge.

Hotărît lucru, profeţii mişunau în Vallespir!

— De războiul nostru, cu milioanele lui de morţi, oamenii nu-şi vor mai aminti decît ca despre ceva mărunt. Va fi mai rău decît pe vremea vechiului lor imperiu, pentru că, de data asta, ele ştiu la ce sîntem buni. Şi-l vor nărui...

Tuşa Calcine, în papuci, trebuie să fi fost obişnuită cu felul ăsta de cuvîntări, căci aducea frumoase coşuri din plută pline de ardei, de roşii, de ceapă verde.

Capatas nu ieşi din litera Apocalipsului său. Vremurile se scurseseră. Bunicile decăzute trăiseră în Isis şi în Fecioară. Apoi în numeroasele suflete milostive de femei care le dădeau sălaş celor săraci cu duhul ca şi în cele ce ghiceau viitorul, vrăjitoarele, a căror vreme sosise. Iată de ce preoţii le ardeau. Fără folos. Oare Bunicile nu erau tot acolo, mai păstrînd cîte ceva din vechea lor putere, slujitoarele care ţeseau pînza vieţii cu legumele maicii Calcine şi ceaunul adus de ea?

— Ale cui albine sîntem, domnule căpitan?

— Domnule Esparra, aţi rostit aceleaşi cuvinte ca şi von Frisch, acum cinci ani, la Brünnwinckel.

— Dacă domnul von Frisch a spus asta, înseamnă că avea geniu.

Capatas nu punea în aceste cuvinte nici un fel de răutate. La fel ca şi *hauptmann*-ul, care-l corectă pe îndelete.

— Are.

— Are ?

— Are geniu. Maestrul meu trăiește. Are cincizeci și opt de ani.

— Dumnezeu să-l aibă în pază ! Cu toate că e neamț.

— Austriac.

— Așa ? Ia te uită ! Aveți mulți austrieci în Germania.

Soarele nu asfințise de tot. Neamțul părea că nu se gîndește să plece.

— Ați rostit lucruri pe care aș vrea să nu le uit, urmă Capatas, cu fruntea noduroasă. Filmul mă interesează. Cu dansul albinelor. Am citit despre asta în *Gazeta apicolă*. Bineînțeles, albinele vin, se rotesc, fac hora, dar n-am văzut nimic. Vă cred, dar nu înțeleg...

— *Bienensprache*, domnule Esparra, limbajul albinelor... Von Frisch a observat, prin 1920, că prin acest dans al cercetașelor, cunoscut de toți apicultorii, albinele comunică între ele. Desigur, nu există un dicționar al acestei limbi. Cine știe ? Datorită prim planurilor și ralantiului cinematografic, vom ajunge și la asta, poate. Imaginați-vă un extraterestru care ar comunica cu colegii săi fără alfabet și fără limbaj articulat. Puneți-l în contact cu noi. Îi va trebui carecare timp pînă să înțeleagă că semnele pe care le desenăm pe hîrtie pot avea echivalent în zgomotele pe care le facem din gură ! Ne aflăm, probabil, în aceeași situație cu insectele. Ceea ce e dovedit e faptul că dansul cercetașelor le dă lucrătoarelor direcția exactă și lungimea exactă a traseului de urmat.

— Cum poți fi sigur pe niște lucruri de felul ăsta ?

— Albinele au fost însemnate.

— Aha ! ca porumbeii.

— Întocmai. Dansul în cerc arată dacă obiectivul e apropiat sau depărtat. Intensitatea rumorii e o informație. Ritmul indică distanța. Cu cît e mai lent, cu atît e mai departe, și cu atît mai mult ține dansul. Și-apoi există și sunetul. Domnule Esparra, despre ștafete, despre păstrătoare, despre măturătoare, despre cele din suita re-

ginei și despre păzitoare se știa mai dinainte. La fel cum se știa că ocupă aceste funcții diferite după vîrstă. Dar despre dansatoare încă nu se știa. În lumea necesității nu există estetică. Sau, atunci, estetica înseamnă necesitate hotărîtă. Von Frisch a filmat. Și-a obținut redarea figurilor geometrice : cercuri, triunghiuri, romburi, trapeze. Și cînd mă gîndesc că sînt nerozi care spun : nu există geometrie în natură ! Pe scurt, erau mereu aceleași figuri, mai mult sau mai puțin încete, mai mult sau mai puțin cuprinse de rumoare, mai mult sau mai puțin sonore. Aș compara bucuros toate acestea cu dansul dumneavoastră național. Deoarece sînteți o națiune. Iar dansul dumneavoastră e sardana.

Om complex, hotărît lucru prea inteligent, goetheanul căpitan Gerhart Lindauer !

Aimé Longhi fu surprins de culoarea pămîntie pe care o căpătase fața păstorului. Neamțul continua, mulțumit.

— Dacă mă gîndesc bine, cea mai bună comparație pentru a explica *das Bienensprache* unui catalan, e într-adevăr comparația cu sardana, într-o zi de sărbătoare. *Gut* *. Acestea fiind spuse, profesorul meu a observat că anumite figuri erau urmate de consecințe, totdeauna aceleași. Ne aflam în miezul chestiunii, cînd ați rostit, la rîndul dumneavoastră : „Ale cui albine sîntem ?“ o clipă, *bitte* ** !

Se ridică fără zgomot, în ciuda cizmelor, se duse la ușă, o deschise brusc, și *feldwebel*-ul Keller făcu o intrare deosebit de spectaculoasă, își veni în fire, rînji și se îndepărtă mergînd de-a-ndăratelea. Era hidos, cu negul cel zmeuriu pe-o aripă a nasului și cu mersul lui de pitic. *Hauptmann*-ul Lindauer se întoarse, cu înfățișarea radioasă a profesorului care a surprins neatenția unuia dintre elevi.

— Fondul chestiunii nu stă într-o ușă care se deschide sau se închide. Uneori mă întreb care e adevă-

* Bine (germ.).
** Vă rog (germ.).

ratul animal ? Aici se situează cercetările mele personale, călcînd pe... pe urmele lui von Frisch, cum spuneți. Animalul, individul, unitatea să fie albina ? Nu cred. Cred că e stupul.

Nu-i sigur dacă profesorul acela pasionat se bucurase totdeauna din partea elevilor de aceeași atenție plină de cel mai viu interes cum era cea a gazdelor sale.

— Da, cred că animalul nu e albina, ci stupul. Cu organele lui de reproducere, cu regina, masculii, sistemul de respirație ca și cel de aerisire. Alimentația. Rezervele. Menținerea unei temperaturi constante : 34°. Creierul ? Da, creierul. Să spunem că e colectiv, ca la toate insectele sociale.

Ascultîndu-l pe profesor, un demnitar național-socialist n-ar fi putut decît să încuviințeze, în ciuda ținutei căpitanului, care-și scosese tunica. Dar nu fără o senzație neplăcută...

— Am avut stupi inteligenți, iar alții proști ca un vameș, zise Capatas. Unii erau sensibili, sau mînioși, sau mereu bine dispuși, ca oamenii.

— O anumită observație m-a frapat mult. Vine din partea unuia din confrații mei care se interesează de bureți. *Spongia*, animalul marin. Întocmai așa : animalul marin. Iată ce mi-a povestit. Întinzi o plasă între burete și teritoriile din care se hrănește. Animalul nu mai poate trece. E vorba de viața lui. Și-atunci se descompune în elementele lui componente ! Da, domnilor. Trece printre ochiurile plasei ! Obstacolul odată trecut, se recompune. Unde e animalul, în părțile lui constitutive sau în burete ? O albină singură moare. Oamenii singuri mor. Societatea colectivistă se îndreaptă spre acest pol mai repede încă decît celelalte.

Cuvîntul „colectivistă" izbucnise ca o grenadă. O pasiune de nedefinit, care poate nu mai era aceea pentru albine, îl însuflețea pe profesor.

— Oare buretele prietenului meu nu face ceea ce încearcă să facă... rezistența dumneavoastră ? Teroriștii dumneavoastră ?

Capatas rămase împietrit. Neamțul zîmbi.

Ieşiră în curte. Afară îi aştepta un zvon de muzică. Preludiul unei sardane îndepărtate. Duminica următoare avea loc la Amélie-les-Bains o serbare în beneficiul Ajutorului Naţional. Merseră pînă la piaţeta care domina Amélie-les-Bains, printr-un balcon de piatră cu nobile forme rotunjite.

Jos, fuseseră înălţate estradele. Legea de la Vichy, care interzicea balurile de cînd cu înfrîngerea, era astfel mereu ocolită sub pretextul strîngerii de fonduri. Aerul era atît de transparent încît muzicanţii puteau fi deosebiţi cu ochiul liber. Erau şapte. Opt băieţi dansau. Poate că Gorila se afla pe lîngă ei, însufleţind marionetele acelea graţioase pe care *hauptmann*-ul le privea prin binoclul său Zeiss.

— Din nefericire, zise ofiţerul, trecîndu-i curtenitor binoclul lui Aimé, sardana asta nu mai e sardană adevărată. E o sardană de teatru. Cei opt dansatori se află pe o scenă, iar nu în situaţia unor dansatori obişnuiţi. *Ach !* Războiul nu facilitează observaţia ştiinţifică. Domnilor, e timpul să plec. Îmi voi aminti de ziua aceasta fericită. În *Adoraţia lui Apis şi a Viţelului de Aur* a lui Filippino Lippi, de la National Gallery, sub Viţelul de aur care zboară fără a avea aripi, e reprezentat un dans care e sardana. Tabloul e datat din 1490, cred. Lumea simbolurilor are un înţeles pe care oamenii de ştiinţă greşesc dispreţuindu-l. Ca şi dansul albinelor, sardana are înţelesul ei. Dar e nevoie de un von Frisch pentru a-l descifra.

În timpul cît melodia nu se mai auzea, un broscoi concerta, însufleţit de dorinţa de-a se măsura cu muzica aceea triumfătoare.

— Cum să nu-ţi dai seama, domnilor, că în broscoiul ăsta sălăşluieşte un zeu !

Hauptmann-ul însuşi era un zeu, de vreme ce nu avu nevoie decît să bată din palme pentru ca în cîteva clipe să se ivească *feldwebel*-ul şi maşina zebrată, condusă de unul dintre soldaţi. Celălalt părea a se întoarce de la fîntînă, ducînd cîte o găleată în fiecare mînă. Capatas avea simţul ospitalităţii.

Protocolar, ofiţerul se înclină.

— Domnule Capatas, m-au interesat sistemul dumneavoastră de lucru și mai ales teoriile dumneavoastră. În Germania, nu dispreţuim cunoaşterea preştiinţifică. Nietzsche al nostru, care era un heraclitean, v-ar fi iubit... Bună seara și dumneavoastră, domnule Longhi. Un nume italian. Dar nu sînteţi fascist.

Cei doi soldaţi aşezau în portbagajul din spate cele două găleţi. *Hauptmann*-ul voi să plătească. Capatas se împotrivi ca un maur jignit. *Hauptmann*-ul se înclină. Viziera și tresele metalice de pe umeri scînteiară.

Urcă în spate, singur. Cei doi *feldgrau* și *feldwebel*-ul se strîngeau în faţă. Coborî geamul.

— S-ar putea să aveţi nevoie de mine. Întrebaţi la Citadelă de Herr Hauptmann Lindauer. De la *Abwehr*.

Abwehr-ul ! Aimé Longhi ştia ce voia să zică asta. Gerhart Lindauer, zoologist pasionat și politicos, era unul dintre responsabilii cu securitatea militară a trupelor de ocupaţie.

Capatas se întorsese la hora dansatorilor. Aimé se apropie. Capatas avea un binoclu pe care Aimé nu-l ştia, un binoclu solid, făcut la fabrica de arme din Saint-Etienne, și era foarte atent. Aimé se pregătea să-i vorbească, dar păstorul îl întrerupse cu un gest.

În vale, dansul se opri.

— După părerea dumitale, întrebă Capatas, de cîte ori au dansat sardana pînă acum ? De trei sau de patru ori ?

— Cred că cel de-al treilea dans s-a sfîrșit chiar acum.

Broscoiul-zeu concerta întruna.

VI

Zidește. Ceara capătă consistenţă. De la plecarea Doamnei aşteaptă întruna, neliniștită. Bîziitul stupului

depopulat a crescut, dar nu mai are amplitudinea marilor ceremonii din tinereţea ei. De ce bătrîna prinţesă şi-a părăsit fiicele ? Degeaba a lăsat rezerve incalculabile, ordinea lucrurilor nu va mai fi niciciînd aceeaşi. De ce să n-o fi urmat pe Străbună ? De ce să fi refuzat exodul ? În cartierul ei, nici celelalte n-au plecat. Culeg polen, aerisesc, ţin ordinea, mătură, hrănesc larvele. Nu ştiu ce se întîmplă. Şi-atunci îşi spun : „Rămînem". Şi ea a rămas.

Nu e nefericită, ci doar îngrijorată. Nu-i cu putinţă ca lucrurile să mai meargă aşa, în templul unde nu mai sînt zăriţi preoţi şi unde păzitoarele menţin ordinea fără convingere. Aude buciumele. Să fie vestea cea bună ? Isprăveşte cu închisul celulei. Trebuie ca totul să fie închis. Şi-a terminat lucrul atunci cînd nici aerul, nici lumina nu mai trec prin fundul hexagonului. E gata. Iese. Cade, se ridică, zboară puţin, se izbeşte de alte tovarăşe. Toate au auzit. E un tuuu-tuuu, care se îmbucătăţeşte curînd, tu-tu-tu. Bucurie. Era şi timpul, de-atîta vreme de cînd sînt orfane !

Se îndreaptă în ciorchini zgomotoşi spre cor, bătînd din aripi, tu-tu-tu... Zgomotul acesta ce vine dinspre celulele cele mari înseamnă afirmarea puterii. Lucrătoarele îl recunosc, de pe acum supuse. Bat din aripi pentru a o încălzi pe sora cea mare care se trezeşte în sarcofagul ei translucid, îşi desfăşoară aripile, se izbeşte de pereţi, strigă, îşi încearcă armura împotriva cerii care zboară în ţăndări.

Dă îndărăt în faţa ivirii încete a tinerei stăpîne, stînjenită încă de rufăria-i ţeapănă. Un imn de slavă se înalţă. Regina se iveşte cît e de mare. Pătrunse de respect, slujitoarele o adulmecă. În înghesuiala căreia jocul aripilor îi dă o a treia dimensiune, se pomeneşte deodată împinsă dinaintea suveranei. Nimic altceva între ea şi Ea. Dinaintea Ei, ea nu ştie ce să facă. Îi prezintă ochii şi antenele, înclinîndu-şi capul. Apoi dispare, dîndu-se

îndărăt, sufocată de devotament, într-o nesfîrşită ploconire scurtată de-o păzitoare, abia intrată în posesia atribuţiilor sale legitime.

Aleluia ! Ţiu-ţiu-ţiu ! Deodată, un zgomot o îngheaţă. Acelaşi tu-tu-tu... Să nu-ţi vină să crezi. Tu-tu-tu... Nici o îndoială, o altă pretendentă a strigat. Îi vine rău. Abia mai răsuflă. E spaima celor umili în faţa furiei prinţeselor, a tainei şi-a raţiunii de stat. Pentru că, ceva mai departe, un alt tu-tu-tu izbucneşte. Sînt două pretendente, poate trei. Înseamnă ruina Cetăţii, slăbită, neînstare să lupte împotriva duşmanilor ei şi năruindu-se în abundenţa ce va fi curînd jefuită. Strigătele pretendentelor se încrucişează, se cheamă şi se înfruntă. Rang şi rasă, întîietate şi dispreţ, dar şi război de necesitate totodată. Tribul e mai trib ca oricînd. Nu mai ştie ce-i de făcut. Surorile au şi început să danseze, exprimîndu-şi incertitudinea. Mirosurile se contrariază. Dacă regina în faţa căreia abia s-au închinat nu e cea bună ? Oroarea amestecată cu amărăciunea pun stăpînire pe ea. Tînăra prinţesă a înţeles cea dintîi. Îşi numără rivalele. Regina ştie că grupul restrîns al celor din suita ei se întreabă, se îndoieşte, se îndreaptă spre o altă celulă cu căpăcelul plesnit, de unde se iveşte un abdomen.

Regina înaintează, ţeapănă şi maiestuoasă. Sacru masacru. Cuprinsă de-o sfîntă mînie, somnambulică, se duce drept spre primul sarcofag sonor şi-şi înfige pumnalul în rivală. Se dă îndărăt. Lucrătoarele se împrăştie. Prima-născută vede atunci ivindu-se cea de-a doua rivală. Aceasta îşi are de pe-acum curtezanii, ofiţerii, guarzii. E un clan, cu fiece clipă tot mai puternic. Regina înaintează. Zumzetul poporului dezbinat creşte. Cele două se insultă. Armurile se amestecă. Lupta ţine pînă la prăbuşirea ultimei născute. Regina moartă nu mai e decît o mumie încurcată în bandeletele ei. Adio, manechinule.

Triumfătoarea, pe care mînia n-a potolit-o încă, zdrobeşte cîteva celule goale. Strigătul ei răsună în cetatea

întreagă. Nimeni nu-i mai ține piept. Măturătoarele scot cadavrele.

Circuitele se restabilesc. Cuțitele intră în tecile biologice. Nu există istorie, nici chiar între albine, fără omor racinian.

VII

La 5 iulie, la căderea nopții, Puig își făcu apariția. N-ai fi găsit urmă de grăsime în corpul acela numai mușchi, ca al unui căprior. Campionul ciclist al Trabucayres-ilor nu se simțea slăbit din această cauză, însă moralul scîrțîia.

— Nu m-am putut duce la Velmanya nici măcar noaptea ! A trebuit să mă adăpostesc în minele de la Batère, luînd-o prin pădure. Au ajuns chiar și la înălțimea de 1800 metri ! Au dat foc conacului de la Cortalets !

Știrile acestea anulau dintr-odată două din cele trei alegeri ale lui Esparra privind noul popas al prisăcii.

— Treci în Spania ?

— Rămîn. I-au luat pe cumnatul meu și pe vreo cincisprezece militanți. Acum se află la Citadelă. În ce stare, mă întreb ! Adevărul e că friții se adaptează mult mai repede decît am fi crezut. Știi, Aimé, printre prizonieri se afla și majurul de jandarmi din Banyuls, cel pe care nu-l găseai prea simpatic.

— Grăsanul Cruells ?

— O să slăbească, vai !

Puig fuma încă și mai mult, degetele îi erau galbene.

— Am rămas aproape fără tutun. Va trebui să atacăm un debit.

Aimé desfăcu unul din pachetele lui, purtînd *la franciscque* pe el, și i-l întinse. Puig șovăi o clipă apoi izbucni în rîs, nervos :

— Mi se scurg balele, fir-ar să fie! Tot din astea aveați și în lagăr?

— Rația era ca la trupă.

— La Compiègne, o să ai după pofta inimii...

— N-o să mă duc la Compiègne.

— Iartă-mă.

— Bine ai făcut că ai adus vorba de Compiègne. Directorul de cabinet al ministrului mă așteaptă la Paris, pe 25. Peste douăzeci de zile. Începe să se-mpută treaba.

Puig își ținea și-acum țigara strîmbă între buzele-i subțiri.

— Ce nu e-n regulă? îl întrebă Longhi cu afecțiune. Mai e ceva, nu-i așa?

— Dezbinări. Nu toți camarazii văd lucrurile într-același fel.

Lui Aimé îi veni pe buze o întrebare. Se abținu. Puig continuă:

— Am spus că n-o să trec în Spania. Mai bine zis aș vrea să nu fiu silit să trec în Spania.

Puig se lăsă pe spate, în scaunul de paie de lîngă cămin și se legănă.

— Noile consemne sînt categorice. Nici un fel de operație importantă. Numai gherilă. Să hărțuim. Atentate în cazurile cînd toate șansele sînt de partea noastră. Nici un fel de constituire în unități. În timp ce băieții care ies cu grămada din S.T.O. n-așteaptă decît asta! În sfîrșit, poate că cei de la Montpellier au dreptate.

Mult mai tîrziu, Aimé avea să știe că departamentele Pirineilor-Orientali, Gard, Hérault, Aude și Lozère constituiau pe-atunci rețeaua R3, cu centrul la Montpellier. Comuniștii predominau, dar aveau de-a face cu elemente foarte diferite.

Puig își stinse chiștocul cu grijă, îl rupse, scoase o cutiuță goală de pilule, și puse tutunul înăuntru.

— Păstrează pachetul, zise Aimé. Eu, aici, fumez mai puțin.

Se gîndea. Oricît de deosebiți ar fi fost, atît temperamental cît și în privința convingerilor, Esperandieu și

Puig întruchipau politica de tergiversare a Rezistenței, primul pentru a o încuviința, cel de-al doilea pentru a o blestema.

— E greu să te gîndești că n-au dreptate, dar eu așa cred, continuă Puig. Nu trebuie să-i lăsăm pe nemți să facă legea. Trebuie să-i pedepsim ori de cîte ori dau dovadă de neprevedere. Trebuie să le interzicem accesul în munți dincolo de 2000 de metri. Altfel, s-a zis cu noi.

Aimé îi povesti despre vizita *hauptmann*-ului. Printre părerile neclare exprimate de Lindauer, își amintea tocmai de aceasta : „Noi nu ne înțelegem pentru că ne e teamă. Și dumneavoastră, desigur, dar eu mă refer la noi, notați asta, la nemți. Suferim de frica învingătorilor. Frica ocupanților. Frica aceea cunoscută de francezii lui Napoleon față de spanioli. Există lucruri asemănătoare în Clausewitz".

— Prea inteligent, tipul ăsta din Abwehr, zise Puig. Dacă afli, dă-mi și mie de veste cînd mai vine.

Cinară în curte. Noaptea părea că nu vrea să mai vină. Capatas nu-și descleștă dinții. Lăstunii se învîrteau din ce în ce mai sus pe cer. Tușa Calcine bombănea pentru că nimeni n-o firitisise pentru mîncarea de vinete. Era izbitor contrastul acela dintre contrarietatea acră a oamenilor și tihna ce domnea peste sat.

Aimé se pregătea să se culce și să citească dintr-o carte veche de Albert Bausil *Măgarul care mănîncă trandafiri*, cînd băgă de seamă că are loc o oarecare agitație. Cicolată, țiganul, alias Santiago, alias Santi, urca spre fermă întovărășit de Pierre Grăsanul. Cei de la *mas* Pichot nu mai primeau vizitatori, nici măcar în odaia lui, ceea ce-o scutea pe Alice să-i mai dea de știre. Zîmbi cu părere de rău. Pe lîngă Puig, se mai aflau așadar și alții acolo, sus, și neînțelegerea plutea în aer, desigur tocmai în legătură cu oamenii aceia. Dar Puig nu-i spusese nimic lui Longhi, deși rămăsese stabilit între ei că locotenentul rătăcit avea să treacă dincolo cu următoarea ocazie.

Ciudată fată, Alice! Același joc al necunoscuților în casă se repetase încă o dată, apoi nimic. Ziua, se mulțumea să pufnească ori de cîte ori dădea ochii cu el, fie la cafenea, fie la fermă, dimineața, cînd îl surprindea spălîndu-se la pompă. Ultima oară o stropise cu un jet puternic. Ea o zbughise, atît de tînără și-atît de veselă, încît Aimé se simțea bătrîn pe lîngă ea.

Încă dinainte de război nu le prea înțelegea pe femei. Cel puțin așa îi spuneau toate. De cînd cu prizonieratul și cu întoarcerea, lucrurile stăteau și mai rău. Se resemnase, fără să bănuie că acesta era jocul firesc al fiicelor Evei față de bărbații pe care-i găseau prea virili, chiar dacă aveau o gropiță în bărbie și două în obraji. „Céret... Saint-Paul... Saint-Ferréol... poteci de pe Alberi... fîntîni sub cireșari! Céret, îți dăruiesc această amintire: tufa asta de mimoză, în care mai freamătă încă refrenul sardanei." Încîntat pentru o clipă de farmecul desuet al măgarului mîncător de trandafiri, moțăia, cînd simți pe cineva strecurîndu-se lîngă el. Era gata să strige, dar rotunjimea elastică a acelei atingeri îl făcu să se răzgîndească.

— Dacă tot pleci mîine..., șopti Alice.

Așa se făcu că află în același timp că data hotărîtă era într-adevăr a doua zi și că Alice nu acționa numai la comandă.

Pentru asigurarea deplină a reușitei, n-aveau să treacă peste Tech, nici pe podul de la Amélie-les-Bains, nici pe-acela din Céret, ci pe podul de cale ferată, aflat între fabricile de talc. De acolo, aveau să se cațere pînă la *mas* Maure, și prin pasul Fontfrède, pînă la Las Illas. Odată ocolite pasul și tîrgul, nu le mai rămînea decît să treacă frontiera pe la vest de pasul Lly.

Longhi fusese luat pe nepregătite de hotărîrea lui Puig. Maiorul Esperandieu nu avea încă actele. Falsificatorul, Lunette (ăsta îi era numele adevărat), un funcționar cinstit de la Prefectură, era de-a dreptul surmenat. Atîta pagubă. N-o să aibă acte și va explica la

nevoie că le-a pierdut. Ceea ce nu-l împiedica să fie canadian, născut la Québec în 1913, pe strada Sous-le-Cap. Nu avea accent? Tot atît de puţin ca şi-un normand, de vreme ce făcuse literele la Universitatea din Rouen şi din Paris. Profesor de franceză la Universitatea Laval.

Mai erau şi alte considerente, pe lîngă comunitatea de limbă, care făcuseră ca alegerea acestei cetăţenii să nu fie întîmplătoare. De cînd aliaţii debarcaseră în Africa de Nord şi sub presiunea Americii, Spania nu-i mai preda pe evadaţi nici francezilor, nici nemţilor. Dar cum, pe de altă parte, spaniolii sufereau presiuni din partea Berlinului, nu-i lăsau să se ducă în Alger decît în număr foarte mic. În ceea ce-i priveşte pe canadieni, nu se tocmeau mult, îi predau autorităţilor canadiene pe internaţii ceruţi de acestea. Important era să evite să fie înregistrat ca francez. Autorităţile franchiste nu aveau nici o simpatie pentru francezi, acuzaţi, în ciuda regimului lor prieten, că rămăseseră republicani, democraţi, liberali, ţară a lui Antihrist. Erau vîrîţi în lagăr la Figueras, Gerona, Lérida şi Barcelona şi prost trataţi, atunci cînd nu erau de-a dreptul maltrataţi.

În iulie 1943, presiunea aliaţilor devenea tot mai puternică. Canadienii cereau ca evadaţii lor să aibă numai reşedinţa supravegheată, sau să fie trimişi direct în Africa de Nord. Atitudinea Spaniei, o neutralitate cîrtitoare, reprezenta un bun test pentru evoluţia războiului.

Dacă era arestat fără să aibă acte asupra lui, Aimé Longhi s-ar fi aflat într-o situaţie mai bună decît cea pe care o cunoscuse cu un an în urmă. Asta nu înseamnă că nu risca să facă cunoştinţă cu lagărele de la Rocallaure sau de la Miranda de Ebro. Ce contează! N-ar fi făcut decît să-şi îmbogăţească experienţa de prizonier!

Esperandieu şi cu el vorbiseră despre toate astea cînd fusese vorba să dea instrucţiuni lui Lunette. Maiorul îl vedea pe Longhi în chip de aviator. Mereu cădeau avioane. Aimé voia să fie infanterist, din spirit de fidelitate faţă de arma lui. Nu rămînea decît o soluţie, să se refere la una din unităţile participante la Dieppe. Astfel

deveni locotenentul Aimé Longjumeau din batalionul de pușcași Mont-Royal, aflat sub ordinele locotenentului-colonel Ménard. Alături de alți 5000 de compatrioți, debarcase la 18 august 1942. După douăzeci și patru de ore de infern, fusese rănit. Misiunea lor era să ia prizonieri, și iată că el fusese cel luat! Această nuanță de umor într-o aventură imaginară hotărîse alegerea minciunii. După ce se vindecase a evadat. Era de ajuns să nu iasă din acest cadru.

Totuși, ceea ce-l îngrijora pe Longhi în privința acestei operații era faptul că Esparra n-o aproba. El socotea imposibilă ieșirea prin Las Illas. Asta nu-l împiedicase să-i dea lui Aimé pesetas și dolari, în schimbul unor bani francezi prea puțin apreciați peste munți. Aimé înțelese dintr-odată de ce Capatas se împăcase atît de greu cu ideea de-a fi fost încornorat de un vameș. După albine, contrabanda era pasiunea lui. Începuse de foarte tînăr cu țigări, și-acum ajunsese la oameni.

Primul incident avu loc în dreptul podului de cale ferată. Era păzit, trebuiră să treacă prin vad. A fost ușor. Apa aproape că secase. La căderea nopții, trecură drumul. Aimé avu impresia că forfota e intensă.

Contrar previziunilor lui Puig, intrară în Reynès. În curtea de recepție pentru debite, luară camioneta P.T.T. și n-o mai părăsiră decît la o leghe de Las Illas. Aimé fu uimit de purtarea asta imprudentă, dar Puig trebuie să fi avut motivele lui.

La trei kilometri de Las Illas, făcură popas la o cabană de cantonieri. Era ora unsprezece noaptea. În satul care-i domina, mai clipeau cîteva lumini, desigur cele ale casei pătrate ocupate de nemți și, deasupra, luminile hanului, astăzi *Hostel des Trabucayres*. Frontiera era ceva mai sus, în pădure.

— Pare ușor de trecut.

— Ușor de păzit, răspunse Puig, preocupat.

Împreună cu ei se mai aflau doi spanioli și doi francezi mai în vîrstă, cărora Aimé nu le știa decît numele mic, Lucien și Fernand. Petrecuseră noaptea dinainte la *mas* Pichot. Veneau din Montpellier.

Pe la unsprezece jumătate, vreo douăsprezece focuri de armă răsunară prelung în casă. Tăcerea pădurii, însufleţită pentru o clipă de strigăte de pasăre, învălui din nou muntele. Luna abia începuse să se înalţe. Auziră bătînd miezul nopţii în cîmpie. Luminile din Las Illas se stinseră, în afară de cele din casa cea mare.

— Vino, spuse Puig.

Aimé îl urmă. În spatele cabanei cantonierilor, unde ceilalţi fumau ferindu-se, se înălţa o cruce veche, luminată blînd de astrul nopţii. Purta pe soclu o inscripţie pe care Aimé se chinuia s-o descifreze. Puig îl ajută :

AQUI MATARON A UN HOMBRE

— „Aici a fost ucis un om". Trabuc...

Se aflau la o leghe, o leghe și jumătate de locul unde institutorul din Velmanya îi vorbise atît de mult de subiectul ce-l pasiona.

— Atenţie, zise Puig. Poate că-i el.

Auzise ceva. Se întoarseră la cabană. Longhi percepu zgomotele unei cavalcade uşoare. Auziră un strigăt de cucuvea și tropăitul continuă, ceva mai încet. Cucuveaua. Întregul corp franc îi venea în minte, odată cu întrebarea shakespeariană : adevărată sau falsă cucuvea ? Și moartea drept răspuns.

— Mă duc, spuse Puig.

Luna freacă trunchiul brazilor. A dispărut. Se scurg cîteva clipe. Umbra se mișcă și două siluete se conturează, nimbuite de lumină. Puig se află în tovărășia unui copil. Copilul trebuie s-o fi ţinut tot într-o fugă din sat.

— Vin friţii !

E înduioșător cu cîtă convingere vorbește ca oamenii mari. E Pierrot Sanyas, băiatul cel mai mare al hangiului. Tatăl lui n-a putut veni. Nemții sînt furioși. Schimbul convenit s-a petrecut, într-adevăr, la începutul după-amiezii, dar pe la ora șase avusese loc o ciocnire între niște vameși nemți care nu se clintiseră și un grup de necunoscuți. Trupa, abia debarcată, avea doi răniți.

— Să felicitați comitetul de primire, spuse cu năduf cel căruia i se zicea Fernand.

Nemții, din infanteria prusacă, luaseră doi ostateci. Le veniseră ajutoare pe la ora zece, militari și civili, o mașină neagră, însemnată *Pol*. De-atunci patrulează. Treaba trebuie amînată. Longhi nu se miră. Încă de la începutul operației era convins că se va sfîrși rău.

— Cîți ostateci ? întreabă Puig.

— Șase. Printre ei, unchiul meu și primarul !

Puig vorbește mult cu unul din spanioli, țăranul din La Junquera, care trebuia să-i conducă după trecerea granței. În mai multe rînduri, Puig îi atrage atenția interlocutorului să vorbească încet.

Aimé s-așază pe o piatră, călduță încă. Noaptea, de-o transparență lăptoasă, împrăștie lumina stelelor. Una din ele scînteiază, sus, spre munți, portocalie, foarte mare. Luceafărul. Hotărît lucru, Aimé n-are noroc cu marele zid.

Abia dacă-i rămîne timp să se lipească de mușchi. Farurile unei camionete zebrate mătură pădurea deasupra lor și decupează iaspisul arborescent al ferigilor. Niciodată lui Longhi nu i se va șterge din minte această gravură japoneză a libertății greu de dobîndit. Treizeci de ani mai tîrziu, o va regăsi în visele sale, însoțită de mirosul acru al pinilor și de dialogul falsei sau adevăratei cucuvele.

Distinge siluetele a patru soldați nemți cu cască și pistol-mitralieră pe braț. O altă mașină urmează.

— Urcă să-i ia pe răniți, suflă pușiul.

Au trecut. Pute a benzină sintetică.

— Mititelule, zise Puig — și are tonul învățătorului

în recreație, vorbindu-i unui copil din ultima clasă — du-te și spune-i tatălui tău că acțiunea se amînă. Nu mai alerga, i-ai ajunge din urmă.

Pierrot rîde limpede. E fericit.

— La revedere, dom'le !

— Puștiul are dreptate, comentează Puig. Friții se duc să-și ia răniții.

Li se văd ochii sticlind. Dacă Trabucayres-ii Sagals și Toccabens s-ar amesteca printre ei, n-ai putea face nici o deosebire între briganzii de-odinioară și oamenii din maquis.

De ce nu se potolesc de vreme ce planul a eșuat ? Puig tace. Ceilalți, cînd și cînd, se uită la el. Acum s-a dus să facă pipi. Se aude zgomotul. Se întoarce.

— Sîntem șase și bine înarmați. O să coboare. Cam peste o oră. Cel mult două. N-o să fie mai mult de zece. Dintre care doi tipi la volan și doi răniți. S-au ars.

— Arși, zice după el unul dintre spanioli, încîntat, cu dinții strălucindu-i, dinți de cimitir.

Puig citează :

— „Locul trebuie ales în fundul unei văgăuni. Se pune un om de strajă pe o ridicătură și altul într-un loc împădurit. Trebuie scontat pe efectul surprizei și acționat foarte repede.“ Regula Trabucayres-ilor. Prețuiește tot pe-atît cît manualul ofițerului de infanterie, nu-i așa ?

Unul dintre cei de față ridică piedica de la pistol. Lui Aimé nu-i vine să creadă. A-nnebunit de-a binelea Puig !

— Da, precizează institutorul, ca și cum l-ar fi auzit gîndind. În clipa asta patrulează primprejurul trecătorilor și umblă în recunoaștere, împreună cu vameșii, pe drumurile contrabandiștilor. În locul ăsta, nu s-așteaptă la nimic. Vor fi surprinși.

— Ostatecii !

Nici un răspuns.

— Ostatecii !

— Țin mult la tine, Longhi, dar în chestiunea asta te poftesc să nu te-amesteci.

Să plece singur ? Gîndul pune stăpînire pe el pentru o clipă. Acum îl țin puterile, dar lipsa de experiență îl silește să urmeze drumurile. Peste cîteva ceasuri se face ziuă. Ar fi o prostie.

Ceilalți cinci au dat la două sute de metri mai departe peste ceea ce le trebuia. Muncitorii forestieri tăiaseră masiv din brădet. O cucuvea zboară peste creștetele lor. Lui Aimé i se pare că-i simte adierea aripilor. Lorena... În fața Tromborn-ului, ofițerul care comanda compania de șoc vorbea și acționa ca Puig.

Șușotesc între ei, cînd se aude un șuierat încet, insistent. În bătaia armelor ațintite asupra lui își face apariția un om înalt, se îndreaptă drept spre Puig și, fără să-i dea mîna, atacă :

— Frumos, n-am ce zice ! Puștiul mi-a spus. El e mai isteț decît voi. Și are auzul mai ascuțit. O să-mi faceți plăcerea s-o ștergeți cît mai e timp.

Ca răspuns la izbucnirea cîrciumarului, ceilalți se strîng în jurul lui Puig.

— Cine-i tipul ?

— Sanyas, cîrciumarul din Las Illas și care vă poartă sîmbetele ! Eu sînt la mine acasă, Puig. Am prieteni, s-ar cuveni s-o știi. Faceți pe grozavii și, ce-i mai grețos, nu la voi acasă ! N-ai decît să faci ce poftești la Velmanya !

Unul din spanioli înțelege rău :

— Cine are frică se moare, se plece !

— Nătărăule ! Puig, spune-i spaniolașului ăsta cîți bărbați și cîte femei am trecut granița din octombrie 1940. Îmi vorbește mie de frică, deșteptul !

Puig explică încet, mai întîi în spaniolă. O anumită sclipire dovedește că unul din ei își scosese cuțitul. Îl închide nemulțumit, cu un pocnet.

— E drept, Sanyas, ai trecut multă lume. Numai că, vezi, puțin ne pasă de nouă din zece dintre cei trecuți de tine.

— Rezistenţi, ofiţeri, evrei !

— Puţin ne pasă !

— Da, zice unul dintre francezi, s-a isprăvit cu salatele voastre umanitare, dragul meu. E război.

„Krieg ist Krieg..." Lucrurile continuă la fel, numai că de partea cealaltă... Sanyas e indignat :

— Culesul informaţiilor, trecerea dincolo, poşta, banii, armele, paraşutajele — toate astea nu contează ! Ştiţi ce ? Vă dau un sfat : doborîţi-mă, sub pretext că n-o să-mi ţin gura. Vreţi război şi între noi ?

— Potoleşte-te, Sanyas ! Cîte paraşutaje de arme au avut loc în departament de la începutul anului ?

— Vero zece.

— Cîte pentru noi ?

— Nu ştiu.

— Ba ştii. Zero...

Puig se opreşte, ascultă. Cei doi spanioli se îndepărtează. Dacă, pînă la urmă, nu-i vorba decît de vorbe... Se duc să se posteze, unul în sus, spre Las Illas, celălalt la vale, spre Céret. Oameni obişnuiţi cu războiul, pîndesc.

Puig continuă :

— Şi de ce, mă rog, noi nu primim arme din partea prietenilor tăi ? Pentru că, după părerea lor, noi sîntem teroriştii.

— Nu eu am spus-o ! Tu, Puig, un institutor ! Să te înhăitezi cu secăturile astea !

— Ştiu. Pentru tine rezistenţa înseamnă să transmiţi informaţii şi să ţii legătura, filiera. Un joc.

— Un joc din care te pomeneşti împuşcat într-un şanţ, torturat la Perpignan, ori în Germania, ca tovarăşii.

— Mulţumesc.

— „Mulţumesc" pentru ce ?

— Ai zis „tovarăşii". Pentru noi, e altceva. Rezistenţa înseamnă sabotaj, distrugerea mijloacelor de comunicaţie, să-i faci pe oameni să-şi schimbe părerea. Război, ce mai !

— Sînteţi lacomi de sînge !

— Mi-e groază de sînge, Sanyas, eşti un prost. Dacă noi nu-i hărţuim pe nemţi, tot negoţul tău e la pămînt. Trebuie să le fie frică să mai iasă din pădure !

Aud răsuflarea grea a lui Sanyas.

— Asta aşa e.

— Prietenii mei şi cu mine o să hotărîm, în mod democratic.

— Democratic despre moartea altora ! Bravo ! Friţii sînt turbaţi. Colo, sus, sînt în clipa asta oameni care vorbesc ca tine, dar în nemţeşte. S.S.-iştii ! Şase ostateci pentru doi spaniolaşi drăgălaşi ca şi b... ele mele ! Pentru nimic în lume !

Aimé înţelege dintr-odată, şi ceea ce înţelege e faptul că el a rămas un om cu obişnuinţa vieţii de lagăr, marcat de cei trei ani de captivitate, şi că acum e azvîrlit printre oameni care acţionează mai repede decît vorbesc şi care nu pot face altfel, dacă vor să rămînă în viaţă. O întreagă lume îi desparte.

Fără să mai spună un cuvînt, Sanyas începe să urce spre sat. După zece paşi, se întoarce spre ei. Luna îi freacă faţa cu o lucire ireală. Cei patru bărbaţi, Puig, Lucien, Fernand, Aimé, nu s-au clintit. Pasul e hotărît. Îl aud mergînd şi cînd nu se mai zăreşte. Apoi se aude alt pas, cel al spaniolului care stă la pîndă sus şi care vine spre ei.

— Ar fi trebuit să-l doborîm, zice cel mai vîrstnic dintre spanioli.

— Nu, Joaquim. Nu pe Sanyas.

Înăuntrul cabanei discuţia începe iar.

— Ştiţi care sînt datele problemei (ca un adevărat învăţător !). Contra : ostatecii. Pentru : să dăm lovitura. Ei se cred învingători. Sînt încîntaţi. Şi iar nimeresc într-o capcană ! Şi poc ! Vreo şase operaţii reuşite la cîte treizeci de kilometri unele de altele şi se trag frumos în cochilia lor. Pablo ?

— *Si.*

— Joaquim ?

— *Si.*

— Îmi dai voie ! zice cel mai în vîrstă dintre francezi.

Nici o altă lumină decît cea lăptoasă, albăstrie și irizată ce se strecoară prin deschizătura căscată. Tipul e înalt, greoi și bătrîn, vorbește liniștit, cu un accent tărăgănat, în care Aimé recunoaște un om din nord. Unul din Lille, desigur. *Ch'te lillot*... Nu-și va mai aminti de el decît poreclit astfel.

— Hotărîrile partidului ți-au fost comunicate. Nici o întărire a maquis-ului după modelul militar. Ești sigur că ceea ce propui urmează linia ?

— Cei de la Montpellier nu știu. Nici cei de la Paris.

— Eu îi dau dreptate lui Puig (și el rostește tot Puig'), zice celălalt francez, Lucien. N-am uitat de asta, Fernand : „O, franctirori, duceți-vă, treceți prin tufișuri, săriți peste torente, trageți folos de pe urma întunericului și-a înserării, lunecați șerpește prin hîrtoape, strecurați-vă, tîrîți-vă, hăcuiți, ucideți, exterminați inamicul".

— Text de propagandă, zise Fernand, nu text militar.

— *L'Huma'* clandestină din 19 februarie. Linia nu s-a schimbat de-atunci.

— Vorbești ca Marty, Lucien.

— Nu Marty a spus asta. Ci Cachin.

Lui Aimé nu-i vine să creadă.

— Nu vreau să fac presiuni asupra voastră, zise *Ch'te lillot*. Sînt contra, atîta tot.

— Doar nu intenționezi să ne impui punctul tău de vedere în numele responsabilităților tale naționale ?

Fernand șovăie.

— Nu. Am fost impresionat de ce-a spus...

— Sanyas ?

— Așa, Sanyas.

— Nu crezi în eficacitatea acțiunilor dure ? Nici după cele spuse de Cachin ?

Lucien vorbise. Avusese o inflexiune de respect în glas, rostind numele lui Cachin.

Spaniolilor nu le mai pasă de problema asta. Pablo iese afară. E mai presus de puterile lui. Prea mulţi dintre tovarăşii lui au murit pentru că vorbiseră sau dormiseră.

— Ba da, Lucien. Atîta doar, mă gîndesc că-i prea devreme. Chestiune de oportunitate şi de efective.

Ch'te lillot aprinde o ţigară, i-o trece lui Puig, le dă şi celorlalţi.

— Ei ? întreabă Puig.

Lucien şovăie îndelung.

— De acord cu tine.

— Tu ce părere ai, Longhi ?

— Eu nu fac parte dintre voi.

— Nu-i nimic, spune şi tu.

— Mînjind cea mai frumoasă dintre cauze, te prăbuşeşti în rîndurile adversarului.

— Idealism burghez, zice *Ch'te lillot*. Patru contra doi. Care ţi-e planul ?

— Un baraj de trunchiuri. Automatele, i-am dat gata ! Şi încă ceva ce nu i-am spus lui Sanyas, pentru că n-am avut cînd să-i spun ! Nemţii sînt în panică în noaptea asta. Aud hărmălaie. Sar în ajutor. Las Illas rămîne nepăzit. Pablo vă duce la peştera Trabuc. Unde vă lăsaţi armele. Şi treceţi...

— Dar tu ?

— Eu am să-i distrez.

— Trecem la treabă ? zice *Ch'te lillot*.

El, adversarul proiectului, e cel mai înflăcărat. Aşadar printre ei funcţionează un soi de democraţie diferită ?

— Va trebui să lucrăm repede.

Puig se uită spre Las Illas. Sanyas trebuie să fi sosit. Hanul lui nu e luminat, dar casa nemţilor străluceşte.

— Haideţi. Mi-a mai venit încă o idee. Nemţii au progresat mult în cunoaşterea luptelor de guerilă. Dar procedează tot administrativ. După părerea lor, responsabilii atentatelor sînt primarii...

— Şi-atunci ?

— La doi kilometri de-aici locul ţine de altă comună. O comună de unde nu au luat ostateci. Pricepeţi ?

Aimé răsuflă. De ce Puig nu le-o spusese mai înainte ?

Aerul se răcorește... O noapte minunată, făcută anume ca să se plimbe cu Alice. Espadrilele conferă celor doi spanioli mers de fantomă, contrastînd cu pasul de muntean al lui Puig sau cu acela citadin al celorlalţi. Nimeresc destul de repede peste alt șantier. Buștenii au și fost retezaţi.

Trecătoarea nu poate fi mai departe de patru ore. Cerul devine cenușiu-murdar, drumul spre Saint-Jacques se albește. Se întrezăresc ferigile de la cotitură. Curînd o să fie ziuă. Nu-i o ambuscadă, ci un iepure.

— Noi o ștergem, zice Pablo.

Joaquim e alături de el.

— Și noi ? întrebă *Ch'te lillot.*

— Prea periculos. Ei sînt niște pisici sălbatice. Hai, viteză, băieţi !

Pablo îl îmbrăţișează pe Puig, dă mîna cu ceilalţi. O mînă aspră, bătătorită. Cu raniţa în spate, gheb fantastic, se topesc în ceaţă.

Cei patru rămaşi, fără entuziasm, profitînd de pantă, rostogolesc buștenii în arc de cerc. Ultimul se rostogolește la zece metri, în șanţ, cu un zgomot de cataclism. Cînd vor sosi tăietorii de lemne, se vor întreba prin ce minune brazii au fost atinși de levitaţie în cursul nopţii.

— Friţii i-au ţinut prin urmare pe răniţi la Las Illas ? întreabă Lucien.

— Trebuie să-i fi evacuat prin Maureillas. Știi, Longhi, ceea ce nu înţeleg e că drumul era impracticabil acum două zile.

— Și dacă se întorc și ne iau din partea cealaltă ? întreabă Fernand.

— Asta înseamnă că cineva le-a dat de ştire, zice Lucien.

— Sanyas e un patriot. Ştiu ce-a făcut. S-a predat nemţilor ca ostatec în locul celorlalţi. O ştergem.

Îşi făcuseră socoteala că e gata să se crape de ziuă. Dar nu se mai luminează odată. Zorile sînt o năclăială cenuşie.

Puţin mai departe, alarmă. Se aruncă în şanţ. Un ciclist îşi face apariţia, un moşneguţ de factor. Se opreşte şi-şi şterge năduşeala de pe frunte.

— Ai corespondenţă specială pentru Las Illas ? zice Puig.

— Corespondenţa specială o am în fund !

În catalană e cu mult mai nostim ! Auzind acestea, Aimé Longhi li se alătură.

— Ia te uită, sînteţi doi. Trei ! Aha ! Nu mi-aţi văzut cumva camioneta ? Orice-ar fi, trebuie să-mi găsesc camioneta !

— E pe drumul desfundat dinspre Reynès...

— Tot e bine, zice factorul, care-l vede pe al patrulea arătîndu-se şi n-are deloc chef să afle mai multe.

— Noroc că drumul coboară. Ba chiar puţintel cam prea tare. Păi atunci, cu bine, băieţi !

Şi factorul se îndepărtează, cu fesele mari umplind şaua.

Curînd pătrund în Céret prin livezile din Nogarède. Soarele împrăştie ceaţa. O nouă zi începe.

PARTEA A TREIA

Mănăstirea primitoare

I

Clopotele din Palalda vestesc vecernia. Răspund cele din Amélie-les-Bains şi din Céret, unindu-şi glasurile sau dezacordîndu-şi-le, după dispoziţia ţîrcovnicilor, care se războiesc în dangăte. Aimé şi Alice se înfruptă din blîndeţea serii. Nu mai spera să-l revadă şi iată că s-a-ntors. A fost înnebunită de bucurie, iar acum iată-l că pleacă. Inimile sînt la fel de greu de potrivit ca şi clopotele.

Alice e o romanţioasă. Oh! Aimé nu se înşală în privinţa ei. Nu e o Angelita! Alice ar avea mai curînd virtuţile oarecum obtuze ale fetelor care se duc mai des la Saint-Ferréol, Consolación, Saint-Martin ca să se roage pentru a fi dăruite cu un soţ decît pentru a cerşi îndurarea Fecioarei ori a sfinţilor ca să le scape de urmările unui pas greşit. Pe-aceste meleaguri (jocul de cuvinte i se impune lui Aimé)[1] fetele sînt caste, iar femeile pătimaşe, şi te întrebi cum de trec de la una la cealaltă.

Alice e măritată. Nu pomeneşte niciodată despre soţ, care e la Bordeaux. La început îşi bătea joc de Aimé (ceea ce va să însemne că i-a dat tîrcoale din prima zi). A găsit de cuviinţă să recurgă la stratagema aceea glu-

[1] *Roux sillon* — brazdă roşie şi *Roussillon* — numele provinciei.

meață pentru a-l face să-și schimbe camera în noaptea cînd lucrul era necesar (deși „misiunea" nu pretindea chiar atît !). Apoi s-a azvîrlit în brațele lui fără nici un pretext, din clipa cînd a știut că va pleca. Destul pentru ca, după logica feminină, să devină posesivă, de vreme ce ea dăduse totul.

Lăstunii se rotesc, cu aripile ca ghilimelele și coada scurtă.

— Mama spunea că niciodată un lăstun n-a fost văzut dormind.

Aimé își amintește de-o poveste, în stilul lui Saint-Exupéry, ce i-a fost relatată :

— Era la începutul aviației. Într-o noapte, un biplan se înalță foarte sus. Simte o izbitură. Cînd aterizează, pilotul găsește vîrît într-o ruptură a aripii corpul mort al unui lăstun. Lăstunii dorm în adîncul cerului, ca tinerele femei din Palalda.

Și Alice fredonează sardana lui Capatas :

Les étoiles qui trouent
La nuit du Vallespir
Les étoiles qui jouent
Ne pourraient me guérir
Seuls tes bras à mon cou *.

Alice ar sări bucuroasă de gîtul lui, dar și-așa e prea de ajuns că oamenii o văd pe băcăniță și pe unul de la prisacă mergînd unul lîngă altul cu mîinile atingîndu-li-se...

Un șuierat îi face să tresară. Christiansen a venit în căutarea lui Aimé. E timpul. Alice îl strînge de încheietura mîinii. Cu toate că, așa cum zice Lorca, e femeie și adultă, el îi spune „fetițo". Se desprind. Ochii tinerei

* Stelele care străpung
Noaptea din Vallespir
Stelele care se joacă
Să mă tămăduiască n-ar putea
Ci numai brațele-ți în jurul gîtului meu. (fr.)

femei sînt ca niște lacuri negre. Două enoriașe care ies din biserică au tăiat firul ce-i lega cu numai cîteva clipe în urmă.

Pe camioanele Barliet, stupii se etajează, primii odihnindu-se pe un strat de paie. Cîrlige îi țin legați de prelată, iar între ei sînt prinși cu cabluri elastice. Întregul ansamblu e fixat cu scoabe care joacă în inele de fier și priponesc încărcătura de platformă. Stupul ce îndeplinește rostul de totem e agățat la spatele celui de-al doilea camion.

Soarele, ascuns în parte de munte, mai scaldă încă înălțimile din Palalda. Primul motor demarează poticnindu-se. Pentru cel de-al doilea, un gazogen cu hachițe, e nevoie de manivelă. Cu o asemenea tracțiune caravana n-o s-ajungă niciodată la destinație. Rulotele, fiecare din ele remorcată de cîte un camion, își regăsesc roșul acela extraordinar văzut de Aimé Longhi pe vremea cînd le picta în timpul fericirii din Banyuls.

Primul camion pornește clătinîndu-se, condus de danez. Tușa Calcine se află lîngă el. În cel de-al doilea se cațără Santiago. Aimé și Capatas călătoresc în Citroënul cel vechi ; cele două catîrce au și pornit la drum, împreună cu Pierre Grăsanul. Îndărătul caravanei, Palalda e înghițită de noapte și de timp.

După o oră, cel de-al doilea camion e nevoit să se oprească. Rezervorul aruncă un gheizer. Au trecut de Castillet dels Aspres și de *mas* Croanques, apoi de satul strivit între stînci, Taulis, loc de baștină al maicii *Gigou*, tupilat sub clopotnița cu fronton triunghiular. Debitul-cafenea mai era încă deschis. Iată-i blocați pe coasta care duce la Saint-Marsal.

Citroënul s-a oprit sub salcîmii îmbătători. Într-o stînă, animalele speriate cheamă. Behăitul lor e obsedant, ecou al unei civilizații de multă vreme apuse, nomadă încă, și la care ei se întorc. Ciobanul le arată unde pot găsi apă. Țiganul ia la spinare o cobiliță și pleacă. Motoarele își răspîndesc duhoarea. Cînd Cicolată se întoarce,

umplu radiatorul cu o cofă de-a maicii Calcine, care și aia curge. Vremurile cînd toate curgeau... Apa țîșnește în jeturi odată cu înjurăturile țiganului și se varsă pe jos, în șiroaie. Nu le mai rămîne decît să aștepte revărsatul zorilor. Capatas și Aimé trag afară canapelele vechiului automobil și se culcă în acest confort neașteptat, sub cupola neagră, aproape la fel de ciuruită ca și ticălosul de radiator !

În văi, smocuri de ceață plutesc, se încheagă, apoi devin străvezii, sorbite de astru. Capatas cască și se întinde. Fostul falit al atelierului de espadrile și-a păstrat fatalismul. Așteaptă să-i pice din cer un radiator negăurit. Longhi e gata să intervină, cînd niște strigăte cumplite străbat din pădure trezind dobitoace și ecouri. Corbii croncăne și coțofenele protestează. Pe acest fundal de indignare un glas de pasăre se desprinde, cu strigăte grabnice de chemare, urmate de-un horcăit. Lui Aimé i se strînge inima. Tot așa larmă era și cînd bunica lui flamanda tăia o găină. Santiago apare din tufișuri. Țopăie pe drum, aducînd cu el o pasăre de necrezut. Santiago se apropie de ei, cu dinții lucindu-i și-și azvîrle în iarbă victima, care mai zvîcnește o dată din aripi apoi înțepenește. Aimé contemplă cu stupoare uriașul cocoș sălbatic, cocoș de munte a cărui distanță dintre capetele aripilor atinge un metru. Santiago l-a răpus în clipa cînd pasărea cinstea prin cîntecul ei soarele.

Santiago sîngerează la încheietură. Bravo ! Cocoșul de munte s-a apărat. „Ttu... ttu... ttu judeci cca și amicul tău Puig, zice Tacchini.“ Zău dacă nu-i adevărat.

— Grozav, zice tușa Calcine, cu mîinile în șolduri. Nu știm dacă o să facem rost de un radiator, dar o să mîncăm cocoș în sos de vin.

La acest rapel discret, un consiliu are loc, la care Capatas asistă, indiferent la orice tehnică. Curînd hotărăsc ce au de făcut. Christiansen și Aimé vor lua Citroënul și se vor duce pînă unde va fi nevoie, ca să găsească un radiator. Dacă pînă la lăsarea serii nu se întorc, Cicolată va rămîne pe loc cu camionul defect. Celălalt va pleca,

tîrînd după el una dintre rulote, şi-şi va lăsa încărcătura de stupi la Py, locul ales de Esparra. Apoi se va întoarce după stupii rămaşi. Un circ nemaipomenit se anunţă, demn de cei mai buni ani ai lui César Pompon !

Vremea s-a mai stricat. Lucru obişnuit în Aspre, pravă a muntelui înfiptă între valea Tech-ului şi-a Têt-ului. Nori urcă la asaltul vîrfului Canigou, pe-al cărui umăr rămîn agăţaţi. De pe înălţimea pasului Xatard, se bifurcă drumul ce duce la Velmanya, cuibărită într-o scobitură, la o înălţime ameţitoare, sub Canigou, pe domeniul lui Puig. Dar drumul ăsta trebuie lăsat la stînga şi ţinut drept spre nord, către Vinça, prin strîmtoarea Ternère.

Vînturile se încrucişează la altitudini diferite. Unul vine dinspre Levant, aducînd învelitori de puf de culoarea oului, rapid, furtunos, iar celălalt, suflînd mult mai sus, dinspre Pirinei, lansînd o întreagă flotă de caravele, desfăcîndu-şi şi mai sus încă, pe unde zboară lăstunii, aripile, ca ale unui cocoş de munte uriaş.

Danezul conduce, Aimé stă lîngă el. Drumul începe să coboare, de la Xatard la Fourtou, şi serpentinele sînt dese. După stejari urmează hectare întregi de pădure incendiată. Două *mas*-uri caramelizate îşi înalţă spre cerul mînios spînzurătorile grinzilor. Capela romanică a fost cruţată. Chiparoşi o înconjoară. Cînd trec pe dinaintea lui, clopotul, care se vede, bate prelung, lugubru. Cimitirul se întinde de-o parte şi de alta a drumului, foarte firesc, plin de morminte înalte care seamănă cu nişte dulapuri de marmură. În ţara catalană morţii nu sînt îngropaţi. Pămîntul e prea tare. Ci sînt *înaeraţi*. Se usucă aşa, ca nişte mumii.

Hemingway l-a învăţat odinioară pe Longhi că nu trebuie să întrebi *pentru cine* bat clopotele. Aici nu trebuie nici măcar să întrebi *cine* le trage.

Christiansen accelerează. Cătunul fantomă piere îndărătul lor.

Uneori, stramele de ceaţă sfîşiate de săgeţile soarelui învăluie maşina. Păsări ciripesc, vrăbii şi scatii. Înain-

tează de-a lungul unui torent secat. După hartă, Boulès ar trebui să fie cel care curge (un fel de-a spune) spre nord. Au trecut de cumpăna apelor. Curînd, numărul copacilor arşi scade. Unora le-au şi dat lăstari noi. E însăşi imaginea Franţei în acel an 1943, dar Aimé evită s-o spună. Toate astea nu-l privesc pe danez.

După brazi şi după stejarii verzi, îşi fac apariţia cîţiva castani, măslinii şi smochinii greceşti, apoi viile şi livezile alternează într-o unduire de acordeon. Puţin după Casefabre, drumul îţi descoperă valea, pradă în întregime bătăliei dintre nori. Coastele oferă cu o precizie miniaturală în prim plan culturile fructifere, plopii blonzi şi platanii arhitecturali, iar mai departe, întretăind cîmpia, bronzul zidurilor de la Bouleternère. Soarele dezgoleşte, dînd la o parte bucăţi mari de nori veseli, pămîntul cărnos, frumoasă Ceres pe care o va viola.

Mai multe capre îşi fac apariţia. Clopoţeii le zornăie ca şi clopotul copilului de cor ce vesteşte liturghia. Danezul stopează. Motorul se învîrte, într-un ralantiu îndoielnic. Păstorul îşi adună caprele cu ochi aurii, dreptunghiulari. Unele escaladează taluzul, gata să sară. Omul are spre şaizeci de ani, ochi de arab, faţa prea suptă. Mîna lui osoasă ţine ghidonul unei biciclete prevăzută cu o apărătoare caraghioasă, încărcată greoi de materialul lui de tabără. Aimé are impresia că a mai văzut undeva faţa asta de înviat din morţi. Păstorul, aflat la cîţiva paşi, nu-i vede.

— Ei, omule, îl strigă Aimé.

Aşa strigă întotdeauna Esparra pe un necunoscut. Om, echivalentul în catalană a castilianului *hombre*. Omul, aflat acum la trei metri de ei, se dă la o parte.

— Ştiţi dacă există vreun garaj Berliet la Vinça, domnule...

Omul (sau domnul) îi lasă în urmă. Nici nu i-a văzut, nici nu i-a auzit. Cîinele lui ridică piciorul la roata maşinii, apoi, arţăgos, pune pe fugă caprele rămase de turmă. O capră bătrînă, cu bărbiţă, îi ţine piept. Capra îşi arată coarnele, cîinele colţii. Şi-au făcut datoria. Apoi merg

unul lîngă altul, întrecînd maşina. Nici capra, nici cîinele, nici păstorul nu se vor uita îndărăt. Două lumi şi-au încrucişat drumurile într-o indiferenţă răscolitoare.

— Seamănă cu Preamilostivul Christ, zice Christiansen.

Chiar aşa ! Aceleaşi trăsături, aceeaşi prezenţă impudică a scheletului, acelaşi realism spaniol al morţii. Dacă Preamilostivul Christ s-apucă să se plimbe pe munţi, ce Apocalips ne făgăduieşte ?

Drumul se lărgeşte. Prin livezi, femei şi copii le fac cu mîna. Copacii au suferit de pe urma anului secetos şi nu se află mînă de lucru pentru udat. Abia dacă vor da rod.

La ultima serpentină, înainte de-a ajunge pe loc neted, danezul frînează brusc, iar Aimé face o plecăciune cu capul în geam. Drumul e întrerupt de sîrmă ghimpată. E păzit de soldaţi şi de doi feldjandarmi.

— *Halt ! Polizei !* *

Pentru a fi foarte siguri că sînt înţeleşi, trag de-a curmezişul o pancartă rotundă, roşie ca sîngele.

Aimé ia portofelul danezului, li-l dă, scoate propriile lui acte din portofel, le întinde. Totul e-n ordine. Atunci de ce strîngerea asta de inimă ? Aşteptare. *Gefreiter*-ul e trist şi nici măcar n-a citit toate cărţile [1]. „Nu-se-poate-bucura ! Bucăţică ruptă, e Nu-se-poate-bucura ! — Mulţumesc, Bandit ! Mi-am dat seama." E-adevărat. *gefreiter*-ul seamănă cu ofiţerul acela german din Oflag care colecţiona numai porecle tonice : Văduvul, Tristă Figură, Moacă Palidă, Faţă Lungă şi, mai cu seamă, Nu-se-poate-bucura.

Gefreiter-ul le înapoiază actele. Tunica lui, curată altminteri, e roasă. Triumfătoarea armată se uzează. În ger-

* Opreşte ! Poliţia ! (germ.)

[1] Cf. Mallarmé, *Brise marine : La chair est triste, helas ! et j'ai lu tous les livres :* Plăcerea-i tristă, vai ! iar cărţile — pe toate le-am citit.

mana lui de lagăr, Aimé explică situaţia şi vorbeşte despre caravana rămasă în munţi. Mauser-ele sînt lăsate în jos.

— Berliet, *Kaputt !* Ganz, *Kaputt !*

Arată, în spatele lui, spre radiatorul jalnic.

— *Ach so,* Berliet !

Gefreiter-ul are o sclipire de înţelegere. *Kein* Berliet ! *Nicht* Berliet la Bouleternère sau Vinça ! Asta-i acum, apelează şi la traducerea figurată ! Perpignan sau Prades !

— Bradez ? *Was* ?

— *So, so. Ja. Bradez !*

— Aha ! Prades ?

— *So, so. Bradez !*

Ceea ce va să zică Prades şi cincisprezece borne. Dus şi întors, treizeci !

— *Danke sehr.*

Longhi depune în mîinile tristului caporal o oală cu miere.

— *Hönig ! Nixt Kunsthönig ! Hönig. Für Sie. Auf Wiedersehen,* frumuşelule !

Dar mai înainte de a-i *aufWiedersehen*-iza le-a spus că o să treacă şi înapoi în cursul zilei. Aşa mai merge. *Gefreiter*-ul îşi linge un deget pentru că oala e legată rău şi zîmbeşte, dezvelind nişte dinţi foarte bine cositoriţi. Bariera se îndepărtează.

Citroënul porneşte, scoţînd icnetul acela datorat ambreiajului şi care-i dă un aspect atît de săltăreţ. Christiansen numără kilometrii şi litrii de benzină. Nici gînd să le ajungă ! Nu le mai rămîn decît cinci litri mari şi laţi.

— O să meargă. Miere mai e.

— Crezi că o să înghită miere ? exclamă Chirstiansen, izbindu-l cu mîna dreaptă peste coapsă pe fostul său rival.

Tîrgul fortificat Bouleternère e acoperit de solzii de culoare ocru ai olanelor şi străjuit de doi chiparoşi negri. Un măslin îşi clatină linguriţele de argint, a căror culoare deschisă se desprinde din masa întunecoasă a lemnă-

riei, dominată de războirea dintre nori. Fără a și-o mărturisi, nutresc amîndoi aceeași dorință himerică, de-a picta Bouleternère pînă la sfîrșitul lumii.

Pe drumul ăsta Aimé a mers de două ori, pe vremuri, dar nu-i mai rămăsese în minte decît frumusețea spațiilor. Valea Têt i se pare mai largă, mai puternică, mai misterioasă decît aceea a Tech-ului. Chiar și limba sugerează asta, Tech-ul, și gîrla Têt, feminină, fecundă. Fluviul Bărbaților și gîrla Femeilor merg astfel pînă la mare fără ca vreodată să se-atingă, pentru a se îngemăna în nuntirea abisului.

Sînt departe de fantasmele din Aspres. Un soi de simpatie se înfiripă între ei.

Danezul încetinește : vine un convoi german. Trage cît poate mai pe dreapta.

— E drăguță Alice, zice el dintr-o dată. E măritată. Și deloc stingherită de soț, care-i prizonier în Silezia. Rău ai face dacă te-ai lipsi !

Aimé strînge din buze. Alice l-a mințit, zicîndu-i că omul ei e la Bordeaux. Și el a crezut-o ! Bumerangul îl izbește din plin. Firește, Christiansen n-avea cum să știe de asta. Tot timpul anilor de prizonierat, Aimé corespondase cu Nathalie. O considera ca pe soția lui. Îi lăsase delegație pentru a-i ridica solda. La întoarcere avea s-o ia de nevastă. Sordidă farsă, cea mai amară din cîte i se întîmplase : în prima seară, de cum se întorsese, Nathalie îi mărturisise că, după ce-l așteptase trei ani, cedase cu cîteva luni în urmă. Trăia de-atunci cu...un funcționar de la ministerul Prizonierilor, pe care-l cunoscuse tot făcînd cereri pentru repatrierea lui ! Viața nu are un gust foarte sigur, iar în timp de război, cu atît mai puțin. Pe deasupra, se întoarce în Franța și e afectat la „Prizonieri" ! Nici vorbă nu mai putea fi să reia prietenia cu Nathalie, cea care știe atît de bine cum trăiește geckoul și totul despre plancton. Marivodajul lui Arlecchino își găsise epilogul în Pixérécourt ! Și după toate astea, atins în străfundul inimii, nu-i pomenise nimic despre durerea sa

lui Albert Meulemeister. Iată că Aimé îl înșală la rîndul lui, fără să știe, pe un frate necunoscut, rămas în Silezia !

Strînge din dinți. Nu-i mai rămîne decît să cînte sardana necruțătoare :

Triste amour oublié
Sans l'espoir d'un matin
Amour aux poings liés
Sans fin et sans chemin
*Triste amour trompé !**

Vinça. Tîrgul e sub vraja unei minunate tihne matinale. Piața, monumentul, platanii, primăria. Aimé sare din mașină, escaladează peronul, adulmecă mirosul administrativ de dezinfectant. Secretarul e și el institutor ; termină anul școlar în tradiționalul farniente al lunii iulie, de după acordarea certificatului de absolvire. Nici măcar nu mai stă el cu copiii, ci soția ; cel puțin cu cei care nu s-au dus la furat de caise. Totuși, în ciuda amabilității sale, nu-l poate ajuta cu nimic. Nu există garaje de camioane la Vinça. La Prades, se prea poate. Sau de cumpărat o piesă nouă de la Perpignan. Cînd ? Peste săptămîni, poate luni.

Pornesc din nou, Christiansen cu ochiul ațintit pe indicatorul de benzină, încît Aimé trebuie să-i atragă atenția că iau pieptiș Canigou-ul drept din față, muntele verde și violet căruia-i dau ocol încă de la Palalda. Vîrful abia de i se zărește : nourii se scămoșează, amenințați de furtună.

Garajul despre care le-a vorbit institutorul din Vinça se află înainte de intrarea în oraș, pe drumul spre Marquixanes. Închis. Patroana le confirmă. Nu-și mai vede capul de treabă. Băieții sînt plecați, unul e în Germania,

* Tristă dragoste uitată
Fără speranța nici unei dimineți,
Dragoste cu mîinile legate
Fără de sfîrșit și fără vreo cale,
Tristă dragoste trădată ! (fr.).

celălalt nu se știe unde. Tatăl n-are nici el patru mîini. Nu se îmblînzește decît atunci cînd Longhi îi spune că și el s-a întors din lagăr. Să mai vină pe la unu și jumătate, o să-i vorbească patronului.

N-au nimic altceva de făcut decît să prînzească, ceea ce și fac pe aleile Arago, într-un restaurant cu fețe de masă proaspăt spălate, cu carouri roșii și albe, dinaintea havuzului.

Bate de ora două în Prades și ei așteaptă la garaj, cînd o tinichea frînează cu toate patru roțile deodată și se oprește ca în western-uri. Patronul e îndesat, uns de negreală pînă și-n sprîncene. Toate încrețiturile feței se desenează în alb și roz. Pe acest fond de ten ca de mecanic de locomotivă, ochii încep să-i scînteieze cînd vizitatorii pomenesc despre păstorul albinelor. Trebuiau să spună de la început că-i vorba de Esparra ! Au fost recrutați împreună. A avut necazuri cu putoarea de muiere pe cînd împletea espadrile ! Sigur că nu știe că al lui e acum garajul din Canigou ; încă din 1941.

Spre marea nemulțumire a scorpiei, garajistul Camo îi poftește în casă. Unde nimic nu pare a se fi clintit de patruzeci de ani ; la intrare, încă se mai poate zări un dragon aplecîndu-se asupra unui ciclist, pentru a face reclamă produselor Peugeot.

— Thérèse, adă-ne vin din ăl bun ! Domnii ăștia sînt prieteni cu Capatas.

Cum rotofeia de nevastă-sa mîrîie, se pornește pe răcnit.

— Pentru că deșteptul ăla n-a avut pumnii destul de tari ca s-o țină la respect pe tîrfa lui care se-ntindea cu vameșii, nu-i un motiv să încerc să fac și eu la fel !

Cu buzele strînse, Thérèse aduce pahare de muștar și o sticlă, apoi se duce la treburile ei, cu ochii scăpărînd. Beau un rubiniu pe cinste.

Mecanicul se șterge la gură cu dosul mîinii, apoi se îndreaptă spre Citroën, din care scoate radiatorul aflat în stare jalnică. Fierul se desprinde în fișii de îndată ce e atins cu șurubelnița !

— Prea a tras la rachiu pe ger, și-a ruginit!

Ideea că stomacul lui ar putea fi în aceeași stare îl face să se prăpădească de rîs.

— Dacă m-ar auzi putoarea aia afurisită de muiere a lui Esparra! Ah! Mare noroc a avut c-a scăpat de ea, chiar dacă l-a împodobit cu niște coarne frumoase de taur de Miura!

Apoi, dintr-odată, serios și pe ton profesional:

— Unde naiba să găsesc eu un radiator ca ăsta, un radiator tip 1928?

Se urcă în Citroën și trec prin Prades, urmează valea, lasă muntele la stînga, iar cîmpia Conflent, la dreapta. În frumoasa așezare Villefranche, rîul cîntă pe sub metereze. Garajistul face un popas la un confrate. *Nada.* O iau prin Corneilla pînă la Vernet.

Începînd de dimineață, mersul lor împrejurul Canigou-ului desenează un C majuscul ce ar fi alunecat cu un sfert de răsucire spre dreapta și s-ar odihni pe capete. Văd mai bine muntele Payral. De la două mii de metri se prăvălesc țevile de orgă de la Conques, colorate în toate gamele cositorului, aramei și-ale aurului. Saltul acesta de piatră îți taie respirația. Canigou-ul e atît de aproape, încît ai putea vedea saltul unei căprioare în vîrf, Kazbek al Pirineilor, așteptîndu-și Prometeul.

La un kilometru de Vernet, pătrund într-un cimitir de mașini. După ce cercetează vreo două-trei dintre ele, Camo se oprește dinaintea unui camion spaniol. Fața lui neagră strălucește voios. Îi demontează radiatorul după ce l-a auzit cum sună, izbindu-l cu dalta. Dacă-i sudează două racorduri, treaba-i ca și făcută. La ora șase, Aimé și Christiansen pleacă la drum, cu radiatorul și burta pline, cu patru lăzi de caise ce-și răspîndesc mireasma, și bujia, care era pe ducă, schimbată. Numai pentru ambreiaj garajistul miraculos n-a putut face nimic.

La ieșirea din Bouleternère, *gefreiter*-ul îi recunoaște și-i lasă să treacă. În pădurea arsă, nu mai e nici urmă de-a Preamilostivului Christ care-și ducea la păscut turma de capre negre.

Cînd caravana scăpată cu bine, salutată de puștii din Villefranche-de-Conflent, străbătu cetatea sarazină, Aimé și Christiansen recunoscură ca pe-o soră orașul de lut, încorsetat de metereze, deschizîndu-se curînd asupra văii Rotja. O greblă de torente drenează apele spumoase ale uriașului, trecînd prin chei adesea impracticabile chiar și pentru pescarul cel mai îndărătnic.

Tușa Calcine și Santiago, cu toate că spaniolul nutrește cele mai înverșunate convingeri „roșii", se rugau la toți sfinții din Pirinei, Ferreol, Genis, Aventin, Plancard, Lézier și Béar, ca și la mulți alții, pînă la Nazaire, ca radiatorul implantat de colegul de cătănie al lui Esparra să țină.

Ajung la Sahorre, ce-i privește de sus pentru că e mai înalt și domină rîul. Aici, încă se mai găsea concentrat esențialul vieții în societate : băcănia, brutăria, cafeneaua, măcelăria, școala și poșta. Țărani leat cu el veneau să mai schimbe o vorbă cu păstorul. Se vedea limpede din felul lor de-a vorbi că, dacă Esparra putea părea sentențios, chiar teatral, compatrioții săi o făceau în aceeași măsură. Era un fel de-a fi al omului catalan. Capatas se informa despre drum, despre pășunile alpine, despre plantele în floare, o întreagă cronică nescrisă, nici transmisă prin radio, în timp ce punea la cale și unele trocuri, schimburi ce nu prea aveau nimic comun cu serviciile Ricchetti.

Pe vremea aceea, drumul dintre Villefranche și Sahorre era carosabil, greu pînă la Py și oprindu-se ceva mai încolo. Motoarele și arcurile avură de suferit cînd atacară flancul estic de la Puig des Tres Estelles (cele trei stele ale magilor, desigur) decupîndu-și zimții pe cerul verde. De cealaltă parte a văii Rotja se profilau foișoarele de pază, surori cu cele de la Madeloch și Massane, ca de pildă Turnul Goa ce păzește abația legendară Saint-Martin a călugărilor războinici de sub protecția contelui Guiffre, cuib de vultur ascuns în cutele sfărîmate ale străvechii mantii a Canigou-ului. Pe neașteptate, Py își face apariția. Aflat la o mie de metri, tîrgul acesta se afla la cea din urmă limită a civilizației. Mai departe,

între Py și frontieră, la un zbor de lăstun, adică zece kilometri, nu mai era decît cătunul Mantet, pe vremea aceea o fundătură. O potecă de catîri era de ajuns pentru o circulație restrînsă; cea a factorilor poștali, a vînătorilor, a jandarmilor, a vameșilor, a pădurarilor, a păstorilor.

Agățat de malul stîng al văii Rotja, casele vechi se etajau unele peste altele, posace, în ciuda livezilor numeroase încă. Se opriră în piață, ca o menajerie.

Se instalaseră fără să-l aștepte pe Pierre Grăsanul, care la vremea aceea trebuie să se fi aflat pe la Villefranche. Stupii, de data asta, aveau să fie ceva mai răzleți. Așa cereau terenul, altitudinea, răspîndirea florilor. Cei mai mulți trebuiau să fie așezați mai sus de Py. Drumul domina satul, învăluit în culori roșcate și brune, apoi se oprea brusc, dinaintea dansului nebunatic al vîntului prin lanurile de ovăz sălbatic. Era cu-adevărat capătul lumii.

În locul acela bănuiai un început de potecă ce se despărțea în două. Partea principală urca pieptiș spre trecătoarea Mantet, pe cînd cealaltă unduia pe brîna muntelui pînă la Moara uitată, cam la o mie opt sute de metri. Acolo se afla un ochi de apă, alimentat de un torent. Mai era și o moară cu zbaturi, distrusă în mare parte și acoperită cu mușchi. Moara uitată sta mărturie că muntele fusese părăsit. Numai lipsurile datorate războiului putuseră aduce oarecare viață ținutului aceluia. Carnea se găsea rar, iar lemnul prețuia cît toată sudoarea cu care fusese tăiat. Pentru pămînt, ca și pentru oameni, nu există decît o lege : cererea și oferta.

Locul acela era la adăpost de hora aprigă a vînturilor ce răvășesc piscurile. Lucru de pe urma căruia vegetația trăgea folos : alunii, plopii, frasinii, sălciile și mestecenii. Iarba era de un verde strălucitor ce te ducea mai curînd cu gîndul la Irlanda. Și creștea o mare de flori, dulcișoară cu ciorchinii roz, dispuși în sus, salvia din romanțe, roșcata aceea drăgălașă, iasomia cea greoaie, albastră și rozâ doamnă atotstăpînitoare, crinul dungat ca și proaspătul

crin regesc cu stamine aurii, sulfina cîntată de poeți, galbenă și albă, cimbrișorul cu floarea cărnoasă și-atîtea altele, cărora Capatas le atribuia puterea să închege căsnicii ori să aducă pe lume copii, ori virtuți tămăduitoare, ori călătoare.

Trebuia să cunoști existența acelui covor fermecat, mare cam cît un hectar și mărginit de soiuri de copaci întunecați, ca să te aventurezi pînă la el. Cabana morarului mai stătea încă în picioare, cu tavanul ei din grinzi de fag. În spate, obloanele putrede se deschideau asupra unei prăpăstii romantice. Soare și umbră ; dădu o bură de ploaie, răcorind totul cu unda ei. O ploaie pe care soarele o țesea ca o pînză moale și lucitoare, apoi curcubeul țîșni din coasta munților. Departe, foarte departe, oile dansau pe curcubeul al cărui roșu îl păștea, iar ciobanii mergeau ca niște acrobați pe frînghiile întinse ale aversei.

Longhi avea o senzație de sufocare pe cînd cobora spre Py, unde Capatas își stabilise cartierul general. Aimé făcea cunoștință cu plictisul caracteristic muntelui. Obișnuit cu marea, altitudinea, atît de lăudată pentru faptul că „deschide orizontul", i se părea mai degrabă că-l închide. Acolo unde crezuse că va da de spațiu și lărgime, se simțea înconjurat de ziduri. Încă nu știa că panoramele acelea largi nu ți se dezvăluie decît de pe platouri sau de pe vîrfuri. Muntele, cu coridoare, culoare, circuri, adînciturі, e o mănăstire.

Impresia aceasta a sporit după popasul îndelungat de la Palalda cînd, pe măsură ce urcaseră, zidurile se strînseseră în jurul lor. Complicația extrem de mare a drumurilor dintre Palalda și Py se manifesta prin contrastul dintre cei treizeci de kilometri în linie dreaptă și ceilalți o sută, bătuți pe loc și răsucindu-se în serpentine. Gîtuirea aceea, ca a unui coșmar în care cel ce visează trebuie să se ducă la capătul unei galerii îngustîndu-se pe măsură ce el înaintează, nu era altceva decît materializarea unei

realităţi interioare : drumul spre Mantet semăna cu viaţa lui şi se îngusta odată cu ea.

Cele dintîi contacte cu locuitorii din Py nu schimbară lucrurile în bine. Tot catalani, dar fără să aibă nimic din politeţea celor din Perpignan, sau din felul teatral de-a fi al celor din Banyuls, sau din armonia placidă a celor din Palalda. Războiul n-avea nici o vină. Ci ceea ce venea dinspre cîmpie, Franţa aceea de la poalele munţilor, care nu-şi aducea aminte de ei decît atunci cînd era vorba de impozite şi de rechiziţii.

Clima avea şi ea partea ei de vină, o zăpuşeală ce ţi se urca la cap de te trezeai năduşit tot. Ciudată idee să alegi fundătura aceea drept bază de evadare !

Dar oare va mai avea loc vreo evadare ? Încercarea nereuşită de la Las Illas îl marcase adînc pe Longhi. Oare evadarea nu era doar o himeră cu a cărei iluzie se amăgea, de două ori pe punctul de-a o vedea împlinindu-se, desigur, la Port-Vendres şi la Las Illas, tentative datorate întîmplării mai curînd decît hotărîrii, şi deatunci atît de nesigură ? Oare n-ajunsese frate de suferinţă cu camarazii săi din barăci, care puneau la cale fel de fel de planuri, îşi făceau rost de acte prin contrabandă, de mărci, de îmbrăcăminte, mergeau pînă acolo încît săpau tunele, veşnic descoperite, visînd să fie liberi în lumea închisă a sîrmei ghimpate ? Nici vorbă că se asemăna cu ei. Puig nu se înşela în privinţa asta. Şi nu ascundea Puig un anume soi de dispreţ ? În fine, la 28 mai Aimé fusese la Perpignan (iar acum era 12 iulie). Patruzeci şi şase de zile ! Îngrozitor. Muntele îi dădea o dispoziţie proastă, cît se poate de întunecată.

Pierre Grăsanul sosise a doua zi după ei, fără să fi slăbit nici măcar cu un gram. Puneau totul în ordine. Într-un car cu roţile prost fixate în obezi, tras de cei doi catîri, stupii erau duşi la destinaţie, însoţiţi de Pierre Grăsanul, de Santi ori Capatas.

În după-amiaza zilei de 12, Capatas, Santi, Pierre Grăsanul, Aimé şi doi puşti din Py, cărora le plăcea mierea, ajunseră în şaua trecătorii, după patru kilometri de

urcuș. Oile îi salutară. Pădurea de la Mouscaillou domina un platou abia ondulat, înconjurat din toate părțile de munți albăstrii. Spania se afla în față. Capatas arăta la dreapta spre Pla Guillem, de la care, dacă aveai picioare zdravene, puteai ajunge spre izvorele Techului. De la răsărit spre apus, urmau unul după altul Vîrful Costabonne, culmea Pomarole, apoi Marrana, care-și înălța nasul vioriu și care se afla în Spania, culmile Donya și Géant, aflate în Franța, chiar pe frontieră, minunată diademă întregită de Vîrful Redoun și de Vîrful Gallinas, ultimele două atingînd 2800 de metri.

Pășunea alpină era smălțată de flori galbene sub căldura soarelui. Păstorul oilor își aduna dobitoacele. Îi dădură ziua bună. Albine, da, fuseseră pe vremuri, pe dreapta, în coasta muntelui. El se întorcea la Mantet, sub ei, în satul întunecat care moțăia la malul rîului cu același nume, paralel cu rîul Rotja.

Păstorul oilor, cu fața numai crețuri și zîmbet blînd, știa de păstorul albinelor, chiar dacă nu-l văzuse niciodată. Pînă la Palalda i se spunea indiferent cum, Capatas sau Esparra, și mai rar *Păstorul*. De acolo încoace, nu i se mai spunea decît așa. Păstorul căpăta proporții mitologice, pe măsură ce urcai.

N-ar fi fost politicos să plece așa. Behăind și mirosind, oile ieșeau din pădure. Cum mergea pășunatul ? Rău. Tare rău. În orice caz, nu mai era de trăit pe înălțimile acelea. Oile nu mai aveau ce căuta acolo. De cum vor fi păscut toată iarba de pe pășuni, nu le rămînea decît să coboare, în timp ce albinele mai puteau urca.

— Nu cred, zise Capatas. Aș vrea să aștept toamna aici, dar parcă poți să știi ?

Pentru albine, ținutul mai era încă plin de farmec. Umbelele de un verde-lăptos, garofițele cele minuscule, albăstrelele se legănau pe un fundal de drobițe, detașîndu-se el însuși pe alternanța pinilor și-a mestecenilor. Ici și colo fremătau scorușii, care dădeau anotimpului misterioasele poame sîngerii.

II

Lovituri formidabile au zguduit templul ; atît de puternice încît întreg oraşul vibra. De cînd era ea pe lume, nu-şi aducea aminte să se fi întîmplat o asemenea răsturnare.

Jocul mişcărilor o aduce spre ieşire. Dansatoarele se află acolo, dar dansul lor nu-i decît o tristă parodie a ceea ce pe vremuri era atît de însufleţitor. Păzitoarele sînt arţăgoase. Se pomeneşte alături de alte surori la fel de descumpănite ca şi ea. Nu primesc nici un ordin. Şi totuşi lumea e albastră şi aurie. Se ridică, zboară uşor, cade la loc. Se simte bătrînă. O soră mai tînără îşi ia zborul. O alta, zăpăcită, se ia după ea. Dau ocol stupului apoi prima o şterge. Pe-aici ar trebui să se găsească dulcişoare. Urmează şi ea aceeaşi direcţie, prinsă într-o reţea invizibilă de informaţii pe care nu le înţelege. Ziua asta nouă nu-i dă nici un semn de afecţiune. Zborul ei, dacă ar fi înregistrat, ar trasa o încîlceală de curbe şi de drepte, de coborîri şi de ridicări ce se întretaie, se depăşesc şi se suprapun. Adevărul e că zboară la întîmplare. Aşa trebuie să fi făcut cea dintîi albină. E scandalizată. Stupul există pentru ca niciodată să nu se mai întoarcă vremea incertitudinilor ! Dar dacă pînă şi stupul te trădează ! Găseşte trifoi cu florile trecute. O cuprinde mînia. Zumzăie şi-ar fi în stare să înţepe.

Soarele vine din altă parte. Zonele reci se află acolo unde nu se-aşteaptă. Vîntul aduce mirosuri necunoscute. Nu poate suferi necunoscutul. În fine, un ordin ajunge pînă la ea, la început aproape imperceptibil, indistinct. Devine mai puternic. Nu din afară vine. De unde ? Nu ştie. Dar zborul ei a şi început să nu mai fie nesigur. O coteşte pieziş, în unghi drept. Catastrofe trebuie să fi avut loc. Trebuie să supravieţuiască cu orice preţ. Stupul vorbeşte în ea. Prin ea. E în ea. Toate consemnele prece-

dente sînt abrogate. Străduiți-vă să procedați cît puteți mai bine.

Îmbătată de viață, dintr-o dată se năpustește asupra ceșcuțelor albastre. I se pare că n-au gust bun. Pompează îngrijorată, la început. Nu, nu-s chiar așa de rele. O singură specie pe zi. Punga ce închide timpul se termină încet. Se întoarce, cu pantalonii mai puțin grei ca de obicei. E neliniștită. Dacă va fi respinsă? Iată, chiar ăsta-i stupul ei, dar prisaca nu mai e aceeași. Două umbre umblă de colo-colo. Umbrele astea sînt adesea puteri binevoitoare. Uneori, miros urît. Și-atunci trebuie să înțepi. De obicei te deprinzi și cu asta.

Da, chiar cu stupul ei cele două umbre au ce au. Acum nu s-ar mai putea înșela, cum i se întîmpla cînd era tînără. Alte surori dau ocol, îngrijorate și ele. Hotărît lucru, totul și-a ieșit din rost. Să fie oare din vina noii regine? Bătrîna albină regretă vremurile bune de demult.

Dintr-odată, o umbră mai scurtă se năpustește asupră-i. Izbită, ucisă, străpunsă de pumnal, hăpăită, dusă, golită, stupul, oamenii, albastrul, lumea dispar. Pentru o albină există totdeauna un singur sfîrșit al lumii.

Ucigașa era o viespe portocalie, de trei ori mai mare decît viespea obișnuită.

— Ce grozăvie! spune Aimé.

— Sînt ucigătoarele. Cărțile le numesc „philanthe apivore". Le înghit cînd se întorc încărcate de polen.

Capatas strigă:

— Băieți, trebuie să afumăm primprejurul stupilor.

Jocul le e pe plac puștilor din Py; unii trag folos ca să fumeze și ei. Înștiințate că se întîmplă ceva neobișnuit, mierlele scot neîntrerupt strigătul lor de alarmă. Oamenii se întorc spre trecătoarea unde ciobanul tocmai și-a adunat turma. În meșteșugul pretențios al vorbirii țărănești, trebuie să te pricepi să tragi concluzia. O politețe subtilă stabilește cine se cuvine să aibă ultimul cuvînt, pentru că acesta va fi cinstit. Diplomația aceasta e valabilă chiar dacă nu pecetluiește nici o înțelegere, nici un schimb sau troc.

Omul desfășoară o frază lungă, sentențioasă, privitoare la *evenimente* și o adună deodată :

— Război ori nu, revoluție ori nu, republică ori nu, agricultura e o nădejde deznădăjduită.

Pînă la sfîrșitul vieții Aimé avea să povestească uneori că un cioban rostise cuvintele acestea, la marginea zăpezilor veșnice, iar ascultătorii se vor preface că-l cred.

Ciobanul și cele vreo cincizeci de animale, mai cu seamă oi, coborau pe o cărare pleșuvă, în timp ce tălăngile răsunau în trei note. Aimé și Capatas porniră și ei, după ce zăboviră atît cît cerea politețea. Supus turmei sale, ciobanul nu poate impune ritmul său lent călătorului, după cum acesta din urmă nu poate impune rapiditatea propriului său mers. Trebuie să te desparți fără supărare. Așa fac oamenii cînd știu cum trebuie să trăiască.

La patru sute de metri, vreo douăzeci de case joase își întorceau una alteia spatele sau numai cîte o parte, mai necioplite și mai dușmănoase încă decît la Py. Era și o capelă, totuși. Să fie locuite ? Desigur, dar te puteai îndoi. Tălăngile oilor dialogau. Pe versantul sudic, între creastă și cătun, vor fi instalați ultimii stupi, cei mai robuști.

Ciobanul și animalele se micșorau în spatele lor. Se vor încrucișa probabil cînd el va pătrunde în cătun, iar ei îl vor părăsi. Se vor saluta încă o dată, pentru ca noaptea să fie bună și pentru oameni, și pentru dobitoace.

La mică distanță de case, tăcerea se accentua, țesută din zgomote mărunte, bîzîit de insecte, ciripit de păsărele, tălăngi și cîini. În adînciturile văii, începeai chiar să auzi sporovăiala apei.

Prin moarte întîmpină cătunul Mantet vizitatorii. Cînd vii dinspre trecătoarea Py, cimitirul e cea dintîi așezare. Domină cătunul, jur împrejurul capelei. Pe un acoperiș rotunjit, în formă de cochilie, acoperit cu olane așezate la prima vedere la voia întîmplării, se înalță clopotnița. Frontonul triunghiular e susținut de stîlpi scunzi. O des-

chizătură înaltă dă la iveală două clopote suprapuse. Orologiul stă oprit la ora zece și douăzeci, iar o tijă din fier forjat, mai mult feudală decît religioasă, ține întinsă o flamură rigidă de metal ruginit, nu un cocoș.

Ușa capelei era deschisă. Intrară. O Fecioară — statuie din lemn ros de vreme — își înclina capul, cu nas micuț, leonin, maxilare puternice, gît tînăr și prelung, sîni rotunzi. Corpul grosolan păstra ceva din trunchiul de stejar din care fusese cioplit. Și totuși, statuia n-avea cum să fie mai veche de secolul al XV-lea, căci fața era prea meșteșugit făcută. Privea un prunc Isus ce-i dispăruse din brațe, așa încît vizitatorului părea să-i închine zîmbetul. O spiritualitate blîndă se desprindea din ea, care nu exista la grecul din Banyuls. Aici, religia ocupa un loc ce dispăruse din porturi. Un zeu îi izgonise pe zei.

Cimitirul se potrivea cu această capelă deschisă. Mormintele se îngrămădeau care mai de care. Puține erau recente, iar ornamentele din sticlărie, crucile din ceramică ori din fontă n-aveau nimic de pizmuit la necropolele urbane. Mărgelele rupte din șiraguri erau semănate pe jos. Un singur amănunt frumos, o piatră de moară din granit, poate cea de la Moara uitată, slujea drept soclu unei cruci, pe care se putea citi :

Aici odihnește Marie Vidal

Vara inginerului din Portus Veneris, sau a hangiului din Céret, sau alta, poate ? La Mantet, pînă și moartea murea.

Dedesubt, scoborau în trepte acoperișurile vechi și trebuia să te ții țeapăn și să-ți îndoi genunchii ca să poți merge pe ulița mare, mărginită de case cenușii, unele acoperite cu olane, altele, cu paie rîncede. Întreg ansamblul își juca simfonia culorilor sărăcăcioase : tutuniu, culoarea sacului vechi, ruginiu, cafeniu-murdar, culoarea pielii vechi. Satul dorea să fie aidoma pantelor piezișe din preajma lui, și izbutea.

O altă turmă pătrundea într-un țarc, a cărui intrare era astupată de trunchiuri prost îmbinate. Ciobanul se

opintea să dea poarta la o parte, într-un gest străvechi. O corcitură de cîine hărțuia oile grămădite dinaintea stînii, cu pereții din pietre mici, de mărimi diferite, răzbind ici și colo din mucegaiul gălbui. Dobitoacele behăiau toate, oi mari, berbec de Siracusa, cu coarnele răsucite și purtîndu-și întreaga animalitate în capul negru și alb; albul lînii îl țintuia în frunte apoi se lățea în două pete spre nări, miei micuți cu urechile înțepînd pe de lături ca la caschetele gen „gavroche", cu picioarele slăbănoage și lîna firavă. Behăitul acela era expresia unei nerăbdări profesionale, a unei conștiinciozități de oaie.

Mirosul îți pătrundea și el adînc în nări, lipindu-se de gîtlej, în chiar punctul unde simți gustul mierii. Muștele domneau, zburînd greoi.

Oile își uniră în sfîrșit behăitul într-un cor de mulțumire, cîntînd destinul oii, acela de-a fi mulsă, tunsă, apoi pusă în frigare, după ce mai întîi zămislise, pentru ca totul s-o ia de la capăt.

Dacă albinele îl nelinișteau pe Longhi, oile îi dădeau mai curînd o proastă dispoziție îndărătnică. Și totuși Calabria le e familiară, ca și toată Mediterana; întreaga Mediterană miroase a oaie, din Berberia pînă în Barbaria dragul meu. Această repulsie pentru mamiferul resemnării sfîrșise chiar prin a-și pune pecetea și asupra cărnii, de la cotletul prea prăjit pînă la pulpa prea crudă. Fie ea și virgiliană, orice poezie cu subiect de oaie declanșa o alergie pe care niciodată n-o resimțise față de vaci. Zîmbi plin de umor. (Spunea mai mult decît trebuia.)

Dominînd țarcul, o bulbucătură în zid se apleca spre uliță — cuptorul de pîine. Urme proaspete de fum arătau că e în stare de funcționare. Casa vecină era împodobită cu singurul cerdac din cătun, un coridor acoperit între două aripi de casă proeminente, mărginit de-o balustradă în același stil rustic ca și poarta de la țarc, un buștean gros, orizontal și șipci micuțe, strînse una într-alta, cîtuși de puțin paralele, care îl susțineau pe verticală.

Două femei îi pîndeau pe străini. Cea mai tînără, cu pielea cafenie, cu părul negru, zîmbi frumos cu toți dinții,

deşi ştirb. Sub cerdac, o plăcuţă de asigurare ruginită recomanda *Unirea* şi *Încrederea*. Ca un discurs al Mareşalului !

După cuptorul de pîine, uliţa se prăvălea ca o cascadă, încă şi mai repede, pînă la o locuinţă cubică, cea mai instărită, chiar sub cimitir.

— Casa sfatului, zise Capatas.

Şi adăugă, arătînd spre uliţa cea mare, numai făgaşe, din care se iveau colţurile pietrelor scoase :

— Iar ăsta, ăsta-i Bulevardul pică-n brînci.

În afară de dimensiuni, Casa sfatului se mai deosebea şi printr-o uriaşă floarea-soarelui lipită de zid, chivot vegetal ce aducea a semn tribal şi care poate că şi era. În pridvor, un bătrîn înalt îi aştepta.

François Galotch, decanul de vîrstă, trecuse de şaptezeci de ani, dar mai avea încă mersul sprinten şi vederea bună. Slab, cu părul alb, tuns scurt, vorbea o franceză curată şi avea acea inimitabilă bunăvoinţă a persoanelor vîrstnice.

Într-un anume fel, François Galotch era confrate cu Aimé şi cu Puig. Predase istoria la Narbonne, pînă se pensionase. Muntean din Pirinei pînă-n măduva oaselor, nu lăsase să treacă nici o zi şi se şi instalase la Mantet. De-atunci locuia acolo, indiferent la tot ce urca dinspre cîmpie, pînă în clipa cînd istoria l-a atins, spre marea lui părere de rău.

Galotch era unul dintre prietenii lui Puig, care făcea uneori escală în colţul acela uitat de lume, venind dinspre mine sau cînd se ducea într-acolo, pe cînd trecea pasul spre Batère, spre Pinouse sau spre înălţimile care domină Corsavy, aflat în centrul pînzei sale. Şi totuşi, între opiniile lui François Galotch şi cele ale lui Puig nu se afla nici un punct comun ! Unu : Franţa era o eroare. Doi : şi Republica ! Regatul ce trebuia restaurat era regatul Mallorcei, avînd drept capitale Mallorca, Perpignan, Valencia. În privinţa Franţei însăşi, dacă-ţi examinai vecinii cu atenţie, nu avuseseră cu-adevărat decît un singur

rege mare : Henric al IV-lea. Galotch îi blestema cu dragă inimă, punîndu-i în aceeaşi oală, şi pe Ludovic al XIV-lea, şi pe Richelieu, şi pe Napoleon. Trăiască Henric al IV-lea !

Trăia cu o catalană, Pechella, care-i gătea bucatele şi-l venera. Mantet era un cătun de văduvi şi văduve, cramponîndu-se de trecut ca arapedele pe stîncile din Banyuls, cochilii monovalve de o robusteţe megalitică.

Mai făcură cunoştinţă şi cu Vicente, zis Cîine Roşu, cioban ca şi Rocaries, cel ce se pregătea să coboare-n vale, şi cu doi tăietori de lemne : Campadieu şi Esperandieu (tot aşa cum îl chema şi pe maiorul din Céret), cărora Galotch le spunea cei doi zei, ca şi cu Marti, zidarul, şi cu maica Vaills, căreia i se prăpădise băiatul la canalul de pe Aisne, în patruzeci, şi care locuia acolo cu tînăra ei soră, Manuela, vînzînd fără autorizaţie vin, şireturi şi conserve.

Despre această Manuela, frumoasa lucrătoare într-o fabrică de ţigări, care-i zîmbise lui Longhi, Galotch tocmai spunea :

— Ca şi albinele dumitale, păstorule, poartă şi ea mierea-n gură şi acul în coadă !

„Revoluţia Naţională" nici nu atinsese locurile acestea. Nu însemna nimic altceva decît o farsă de prost gust din partea unei Franţe indiferente faţă de etniile ei, şi asta în ciuda declaraţiilor regionaliste ale Mareşalului, la fel de iacobin ca şi iacobinii. Fără să mai pomenim de regi ! Întoarcerea la pămînt însemna aici o figură de retorică radiofonică.

În cătunul acesta, întru totul asemenea unei vieţi de muntean ce-şi reducea proporţiile ca o piele de sagri, Capatas apărea sub o cu totul altă lumină decît la Banyuls sau la Palalda. Nu era numai un simplu producător de miere oarecum folkloric (încă nu era în uzanţă abrevierea *folklo,* deşi cuvîntul conţinea de pe-atunci intenţia peiorativă), ci un personaj legendar pe care Vichy-ul se complăcea să-l prezinte ca pe un model ce întruchipa propria lui morală, dar despre care îţi dădeai

repede seama că era cu totul altceva. Starea în care se afla afişul „Revoluţiei Naţionale", la intrarea în Casa sfatului, spălăcit şi ferfeniţat, exprima părerea celor din Mantet, hărţuiţi de incursiunile Controlului economic, care se căţăra uneori pînă acolo, cu pretenţia de-a face recensămîntul oilor.

Oamenii din Mantet erau nemulţumiţi, ca totdeauna, şi puţin le păsa de cupletele citadine despre aerul curat. Nici tu electricitate, nici tu şosea, nici tu apă — ci numai prăvălia sărăcăcioasă a surorilor Vaills. Desigur, nici Poştă. Ci numai un post telefonic. E ceea ce spunea şi Rocaries care avea, nici vorbă, harul formulelor de bătut în aramă :

— Peste zece ani, primar la Mantet o să fie un berbec.

Marty, zidarul, bombănea însă :

— Dreptate ! Dreptate ! Vorbeşti ca să te afli în treabă. *La boutchaca,* asta-i !

La boutchaca înseamnă buzunar. Aimé află de la François Galotch că aşa îşi apostrofase judecătorii în timpul procesului, Sagals, unul dintre Trabucayres. François Galotch împărtăşea împreună cu Puig pasiunea pentru banditii naţionali.

— Veniţi miercuri, zise el, pe cînd oaspeţii se pregăteau să plece spre Py. Va fi o serbare. Da. Aici. Va fi o serbare.

Văzu cum în privirea lui rece sticlea o batjocură ca de copil.

III

Răbufniri de veselie acopereau susurul apei. La înălţimea cimitirului, o ghirlandă din ramuri verzi purta inscripţia :

14 iulie 1789
14 iulie 1943

Ușoara pală de vînt ce adia dinspre trecătoare legăna banderola, încadrată de panglici roșii și galbene.

În centrul animației se afla Casa sfatului. Toate astea erau emoționante și de neînțeles, în afară de cazul cînd bătrînul gentilom și-ar fi bătut joc de ei.

Se însera cînd trei bărbați țepeni în costume cumpărate de la *Plugarul cel vesel,* doi dintre ei purtînd pe cap bereta locuitorilor din Pirinei, cu un firet lung în mijloc, ca o coadă de șoarece, iar al treilea mîndru de-a avea drept acoperămînt *la barretina,* fiica bonetei frigiene și la fel ca și ea, roșie, se așezară pe estradă. Espardeilha, tobosarul, negru ca noaptea, cu mustața spilcuită pe fața cu pometii proeminenți și cu sprîncenele stufoase, își îndreptă spre ei fluierul ciobănesc. Chemarea-i subțiratică străbătu cătunul și se pierdu în garigă. Alături de el, Vicente, zis Cîine Roșu, reluă motivul la piston, scoțînd orăcăieli care mărturiseau mai curînd cît de mare-i era bunăvoința decît obișnuița de-a cînta la acel instrument.

Tonio, grav, de partea cealaltă a estradei, detașîndu-și profilul cu nas coroiat, sufla într-un uriaș tulnic, procurat anume pentru această împrejurare.

Nefericiții de ei, speraseră să fie cinci, dar nu erau decît trei, și fără să fie muzicanți străluciți. Dar spectatorii auzeau cu inima. Recunoscură, fără să șovăie prea mult, o sardană de pe vremea cînd tarafele de lăutari umblau de colo-colo în căruțe cu bănci, numeroase peatunci, asemănătoare orchestrelor de negri care circulau la New Orleans, pline de greaua melancolie a plantațiilor de bumbac. Serbarea începuse.

Un ultim mănunchi de bunătăți, atîrnate în vîrful unui stîlp lunecos, fuseseră luate nu de un copil, căci la Mantet nu mai erau, ci de un Donatello scăpat de pe șantierele tineretului. Se cățărase pînă la un cîrnat de cel puțin trei kilograme, îndesat în mațul gata să plesnească și curmat de sfoara cu care era strîns legat, și amenința strengărește cu el formele rotunjite ale Manuelei Vaills, care striga în gura mare că mai vînduse și alții !

La intrarea într-un țarc, păpușile unor popice de bîlci, așezate pe un suport de scînduri, aveau lipite pe ele foto-

grafii decupate ce înfățișau un Mussolini burtos, un Goering încă și mai burtos, un Franco pirpiriu și pe Laval în doliu. Mareșalul Pétain nu se afla prezent. Desigur, la Mantet erau atinse limitele unanimității.

Muzicanții suflau din răsputeri ca să producă vacarmul acela cînd țîșni o sardană, cît se poate de limpede conturată de astă dată. Oamenii o auzeau, se uitau la Espardeilha, Vicente și Tonio și nu mai înțelegeau nimic. După metoda practicată prin bîlciuri, muzicanții nefiind destui, se dublaseră de un patefon cu manivelă, marca *Vocea stăpînului*, așezat pe un taburet. Cei trei poznași, mîndri de farsa ce-o jucaseră, coborîră de pe estradă, lăsînd muzica cea veselă să răsune din munte. Această comicărie inspirată de nenorocirile timpului căpăta măreția unei sfidări. Ceea ce fu, bineînțeles. Vreo doisprezece dansatori dintre cei mai înfocați se învîrtejiră în horă, printre care se afla și cea mai mică dintre surorile Vaills, veșnic dispusă să-și aerisească formele opulente.

Trei lămpi proiectau umbre de funingine ce galopau pe pereții caselor în fîsîitul și mirosul de usturoi al acetilenei.

Fantasmagoria se destrămă prea devreme. Sardana încetă, lăsîndu-i pe dansatori cu mîinile în sus. Coborînd din înaltul Mantet-ului, trei urși se apropiau, legănîndu-se. Cei de față se dădură înapoi, deoarece, din cele trei jivine, cel puțin una era adevărată, și-avea beleiugul petrecut prin nări.

Cel mai mare, un urs puternic, îndesat, musculos, o ochi pe Manuela, care începu să țipe ca o fecioară amenințată. Ursul se năpusti asupră-i, strîngînd-o între labele sale. Ea se îngălbeni, capul îi căzu pe piept și jivina o duse cu sine. Spectatorii se trăgeau îndărăt, în timp ce, urmat de celelalte două dobitoace legate între ele printr-un lanț, monstrul dispăru cu victima, ca pe timpurile bune ale jivinei lui Gévaudan, urs pentru lup, bineînțeles, și Pirineii pentru Auvergne. Atunci, trei tăietori de lemn purtîndu-și securile, ca să se vadă limpede ce sînt, se iviră dinspre partea de jos a Mantet-ului. Își lăsară uneltele jos. Aici intervenea o variantă în panto-

mimă. Îi îmbiau pe cei trei urși cu miere. Cei de față începură să murmure, să se uite la Capatas, care stătea impasibil lîngă primar. Cei trei urși mătăhăiau nehotărîți, apoi se apropiau, iar cel mai puțin grăbit nu era cel adevărat : căci acesta din urmă se năpusti bătucind pămîntul cu labele de dinapoi și tîrîndu-l pe omul de care era legat. Lumea îl aplaudă pe urs.

Manuela, căzută în fund, cu mîinile în șolduri, cu coatele înainte ca o Madame Angot, mima indignarea de-a fi fost abandonată de răpitorii ei nestatornici. Și ea era actriță bună. Cel mai tînăr dintre tăietorii de lemne trecu în prim plan. Era Donatello, cel care se cățărase pe stîlp. Cerea îngăduința asistenței. Avînd-o printr-un consimțămînt unanim, se îndreptă spre păstoriță și-o ridică. Îi potrivea veșmintele, o scutura de praf, întîrzia. Ea se prefăcea că se împotrivește, îl plesnea peste mînă în vreme ce cei doi urși legați între ei cu lanț, cel adevărat și cel fals (ca și mierea...) se făceau nevăzuți, iar al treilea își scotea masca. Frumosul tăietor de lemne dansa cu păstorița faimosul *paso doble „El gato montes"*.

Ah, tare se mai pricepeau să facă pe actorii cei din Mantet ! La fel de bine ca la sărbătoarea Urșilor din Vernet, de unde și venea farsa asta, ale cărei origini se pierdeau în negura timpului.

Atunci răsunară cîteva pocnitori. Reluîndu-și instrumentele, muzicanții începură să cînte marșul „Sambre et Meuse", același pe a cărui melodie Aimé Longhi defilase de-atîtea ori. Tonio, țiganul, își schimbase pistonul cu o tobă marțială. Curînd, ținînd ridicate sus pe prăjini cîteva torțe de rășină și niște lampioane venețiene, asistența mărșălui pe Bulevardul pică-n brînci, coborî pînă la cele din urmă case de lîngă rîu, al cărui susur creștea, își dădu seama că de-acolo începe sălbăticia, urcă, trecînd pe dinaintea Casei sfatului, se împiedică, rîse, înjură, cîntă, trecu pe sub bolta pavoazată de surorile Vaills, se angajă marțial pe ultima cotitură și se opri dinaintea cimitirului. Era de necrezut, dar Mantet defila în Mantet!

Longhi se îndepărtase, lipindu-şi spatele rănit de zidul cald, nemaivăzînd nimic altceva decît o feerie de auriu şi azur, în timp ce inima îi zvîcnea de să-i spargă pieptul. La cimitir, în faţa monumentului eroilor, cu faţa măturată de roşul flăcărilor, bufniţa cea mare de Galotch domina asistenţa. Maica Vaills se afla chiar în faţă, imagine revelată a durerilor aduse de război. Nici un milimetru pătrat de pe acest chip tăbăcit nu era scutit de durere. Feţele participanţilor erau cioplite în carnea muntelui sacru.

Abia atunci Aimé îl recunoscu pe Numa, preotul din Localul Sardanei. Nu avu vreme să se întrebe ce căuta acolo. Trei drapele ţîşniră din umbră, un tricolor mare, susţinut de un mîner de aramă şi purtînd drept inscripţie cuvintele :

Cinste şi Patrie [1]

şi o altă inscripţie pe care Aimé nu putu s-o citească, scrisă sub numărul regimentului. Alături, dintr-o ţesătură mai deasă, bogat numai prin culorile sale, flutura sîngele şi auriul catalanilor. Cel de-al treilea drapel era un drapel roşu.

Erau vremurile cînd drapelele se scoteau numai noaptea.

Galotch se îndreptă cît era de înalt şi vorbi, în franceză. Chiar şi pentru el, Paisprezece iulie era sărbătoarea naţiunii şi era fericit că sărbătorirea avusese loc aici, la Mantet. Mai spuse că vulpile şi lupii au auzul bun. Cîteva cuvinte fură rostite în catalană şi trebuie să fi fost ceva

[1] Deviza regulamentară figurînd pe toate stindardele unităţilor armatei franceze.

nostim, deoarece izbucniră rîsete. Se terminase. Drapelele dispărură.

Coborîră spre *La Casa païrale*, pentru ospăţ.

Încăperea unde fuseseră instalate estradele era împodobită cu ghirlande. O Mariană [1], scoasă din cine ştie ce pivniţă unde dormea în praf, prezida.

— Şi Henric al IV-lea ? întrebă Aimé cu glas scăzut.

— Oare, ce, merită o liturghie ?

Pe zidul văruit în alb, pielea întinsă a unui mistreţ slujea drept contrast pentru scheletul delicat al unui vultur. Mistreţul şi scheletul acela, Galotch le văzuse totdeauna acolo. Cînd era mic, îi era teamă de ele. Şi bunicul lui Galotch le văzuse totdeauna acolo şi, cînd era mic, îi era teamă de ele.

E *el cinglo*, zise Capatas. Iar ăsta-i vulturul. Vin din adîncul vremurilor, ca să ne apere.

— Da, zise Galotch. Va trebui să-l întrebăm pe Numa ce crede despre asta. Părerea lui e că, îndeosebi pe locurile astea, creştinismul îşi trage rădăcinile din religii anterioare. Şi poate că nu greşeşte. Există un întreg bestiar al Canigou-ului. Uitaţi-vă la capitelurile mănăstirilor. Pe-aici, oamenii totdeauna au trăit în bună înţelegere cu monştrii.

Mătuşa Calcine se dusese acasă la Pechella, împreună cu maica Vaills şi Manuela, înnegrită pe faţă ca o diavoliţă, din pricina fumului de răşină. Curînd, fu adusă carnea. De data asta, oaia i se păru minunată lui Aimé, care se înfruptă dintr-o halcă întreagă, tăiată cu os cu tot din vîrful cuţitului de înflăcăratul Vicente. Vinul trecea de la unul la altul, dar Aimé evită să bea din burduf. Capatas adusese desertul, turtă dulce cu miere, albuş de ou ca o zăpadă, migdale, dar mai cu seamă seminţe de pădure, boabe amărui de pin cărora le plesnise coaja.

Se glumea. Ziua îşi avusese preaplinul ei de gravitate. Ca şi cum timpul ar fi rămas în loc, Capatas cîntă sardana de la *mas* Reig, cîntecul Angelitei :

[1] Cap de femeie cu bonetă frigiană ; bust simbolizînd Republica franceză.

Douce chanson d'amour
Amour sans lendemain
Répète au fond du jour
Pour mon feu qui s'eteint
L'amour de ce matin. *

Dar curînd puse capăt tristeţii şi, fără vreo altă trecere, începu să cînte *Montanyas regalada*, care e în acelaşi timp *Magnificat*-ul şi *Los Allobroges* ale acestui ţinut.

Făceau asemenea hărmălaie că nu auziră uşa. Un cărbunar cu răsuflarea tăiată îşi făcuse apariţia. În cursul zilei, nemţii se instalaseră la poalele vîrfului Donya, pe malul rîului Mantet. Tăiau astfel drumul spre Porteille, drumul spre Spania. Cărbunarul şi tovarăşii lui îi spionaseră. Nemţii erau vreo douăzeci. Începuseră să taie brazi, ceea ce însemna că se instalează permanent. Odată cu venirea nopţii, reperaseră serbarea, aşa încît o patrulă urca pe malul stîng.

Cărbunarului „de la Maraton" i se dădu să mănînce şi să bea, în timp ce oamenii ieşeau să ascundă drapelele compromiţătoare. Mariana dispăru şi fiecare se întoarse la casa lui.

Primarul alesese pentru oaspeţi un pod mare, deasupra stînii, cel mai bun loc de găzduire de care dispunea. Santiago se şi pusese pe sforăit. Cu toate luminile stinse, Aimé, Christiansen şi Capatas ascultau. Puig avea şi de

* Trist cîntec de iubire
Iubire fără de speranţă
Mai spune-n miez de zi
De dragul flăcării pierinde
Iubirea-acestei dimineţi. (fr.).

data asta dreptate. Inamicul nu era greoi, așa cum o anume propagandă stîngace încerca s-o acrediteze. Era pe-atît de rapid pe cît puterea sa metodică i-o îngăduia. Sub această rezervă, ce însoțește întreaga istorie militară germană, inamicul încerca să se adapteze cît mai bine, descumpănindu-l pe pescarul mediteranean sau pe muntean, prea încrezători în instinct.

Instalîndu-și barajul între Mantet și la Porteille, însemna că nu se mulțumea numai să limiteze trecerile peste graniță, ci și riposta. Închiderea frontierei nu era decît prima fază a unei operații, după care avea să urmeze, în al doilea sau în al treilea rînd, curățirea munților. Argumentului lui Puig, că prin teroare nemții erau respinși în păduri, îi răspundea acela al Armatei secrete : hărțuindu-i pe ocupanți, îi constrîngi să acționeze. Acționînd, aceștia întrerup filierele. Din nou întreba Puig : Cu ce preț ? Pentru curățirea munților le trebuiau două divizii ! Nu mai exista nici un răspuns. Singura concluzie era că friții adoptaseră școala Trabucayres-ilor.

Prin despărțiturile scîndurilor grosolane ale podului, urca mirosul vitelor. Deasupra lor, printre olanele ce nu se îmbucau bine, vedeau stelele scăpărînd.

— E casa vîntului.

Aimé auzea deslușit rîsul *del Eru* pe pietre, cînd recunoscu zgomotul cizmelor. Soldații veneau din adîncuri, ajungeau în dreptul Casei sfatului, tropăiau, îi dau ocol, urcînd pe același drum străbătut de manifestanți în timpul retragerii cu torțe. Îi auziră înjurînd și izbindu-și armele din pricina pietroaielor de pe Bulevard. Pașii se mai auziră deasupra crestetelor lor, aproape de capelă, apoi coborîră, iar zgomotul descrescu și dispăru cu totul.

A doua zi, Campadieu preciză că uniforma vizitatorilor nu era aceea a trupelor regulate... Cîteva zile mai tîrziu, misterul avea să fie lămurit : cabana (numită de-atunci încolo „a nemților") era ocupată de vînători tirolezi.

Curînd, nu se mai auziră decît sforăiturile.

IV

În seara aceea de 23 iulie ascultau radio Londra cînd cineva bătu în ușa casei din Py de patru ori, conform consemnului. Aimé era cel mai aproape. Deschise. Puig se ivi, cu ochii înfrigurați.

— Tot aici, colega ?

— Nu pentru multă vreme.

Puig îi aruncă o privire aprinsă, își tăie o felie de pîine și mîncă fără să vorbească.

De la Paisprezece iulie cel cu pantomima urșilor și Capatas păreau că trăiesc în nori. La drept vorbind, nimic nu era cum trebuie. Lovitura pe care le-o dăduse instalarea vînătorilor tirolezi reușise din plin. Încredințînd supravegherea trecătorilor unităților de vînători de munte, nemții găsiseră replica față de ingeniozitatea celor ce treceau clandestin granița. Cu binoclul, îi zăreau foindu-se. Locul ales de ei, în afara interesului strategic, mai era și-o adevărată oază. Chiar lîngă cabană, ce se înălța în mijlocul pajiștilor, curgea un rîușor, printre ienuperi și drobițe. Erau dotați cu aparate de emisie-recepție, cu detectoare acustice și cu lunete foarfece ale căror lentile se vedeau sticlind în soare. Uneori auzeai cum cîinii spărgeau cu lătratul lor puternic liniștea platourilor năpădite de soare.

Puig mîncase puțin și nu băuse decît un singur pahar cu vin. Fuma. În seara aceea, Longhi avu cu limpezime senzația, încă din prima clipă, că hoinarul lui îi purta pică. Puig nu se împăcase cu ideea dezacordului dintre ei din timpul ultimei escapade.

— Cei din Las Illas m-au făcut asasin. Și unde am ajuns ? Încercuiți ! Nu mai există decît un singur mijloc — să te strecori printre patrulele lor cînd se duc să-și facă nevoile ! V-am spus, acțiunile violente sînt singura armă posibilă.

Și asta nu era decît una din noutățile supărătoare. În ajun, Capatas primise vizita unui *oberleutnant* [1]. Adjunctul lui Gerhart Lindauer exprima dorința șefului său: să vadă pajiștile de rododendroni.

Puig fu cît pe ce să-și înghită chiștocul.

— Pe deasupra, își mai și bat joc de noi !

Hauptman [2]-ul știa că se strînge miere din rododendron la mare altitudine, adunată uneori de albinele sălbatice. Intenționa să scrie în legătură cu aceasta un memoriu pentru von Frisch.

Cel mai serios era faptul că *oberleutnant*-ul întrebase dacă „locotenentul Longhi" mai era împreună cu ei. Francezii îl căutau. Poliția. Ceea ce era o noutate ! Dar de ce ? Data la care trebuia să fie la Paris nu trecuse. Și-atunci ? Exista foarte probabil riscul să se fi făcut identificarea dintre funcționarul venit în concediu și necunoscutul căutat de pe șalupă. Capatas răspunse că Longhi se afla tot în tovărășia lui, dar că el însuși era necăjit să-l vadă foarte curînd plecînd la Paris...

Căzură de acord că nu mai exista decît o soluție, să fugă împreună cu institutorul din Velmanya, de vreme ce Longhi oricum refuza să interpreteze rolul pe care-l așteptau din partea lui la Compiègne.

Mai rămîneau rododendronii. A doua zi, dis-de-dimineață, Aimé, Puig și Capatas, primii doi încălțați în bocanci cu ținte, ultimul cu espadrile, o apucau pe drumul dinspre trecătoarea Jou, lăsînd în stînga Turnul Goa.

Lui Aimé îi plăceau escapadele astea. Alberii, munți grațioși, sau pantele bucolice de la Palalda nu se asemănau prea mult cu steiurile sălbatice, cu severitatea mîndră a Mantet-ului sau cu împrejurimile Canigou-ului, zbîrlite de pini încîrligați. Nu mai era vorba de un munte, ci de o sută de munți, vertiginos sculptați de eroziunea torentelor, de pîraie, de rîurile adînc vîrîte în canioane și chei. Aceste singurătăți violente, mun-

[1] Locotenent în armata germană.
[2] Căpitan în armata germană.

toase, uneori, erau bîntuite de tramontanul uscat ca o palmă pe marile înălțimi ale custurilor, la nivelul colților lor albi. Apoi li se deschise dintr-o dată în față unduirea verde a Conflent-ului.

Muntele acesta capricios era întocmai pe placul lui Capatas, fantastic și puternic. „Fata de foc" a lui Michelet. Ținutul sfîrșise prin a cîștiga și simpatia lui Longhi. Îl înțelegea atît prin mistica, dar mai ales prin frumusețea lui.

Totdeauna avusese loc aici *rezistență* la ceea ce nu era libertate deplină, la tot ce era molatic și venea odată cu vîntul din vale, „marina" aducătoare de cețuri, la tot ceea ce reprezenta un atentat la adresa uriașului. Îl înțelegeai, în aceste păduri întunecoase, înconjurate de pășuni și de garigă crescută printre pietre, pe regele acela al Cataloniei și-al Aragonului despre care le vorvise Galotch.

Povestea își avea rădăcinile la sfîrșitul marelui secol, al XII-lea. Prințul voia să-l vadă față în față pe acela care-i speria supușii, căci uriașul semăna spaimă. Și nici în zilele noastre nu-i altfel. Oare uriașul nu-i vorbise lui Capatas, lui *personal*, cu cîteva ceasuri înainte de inundațiile din octombrie 1940, cele care smulseseră podurile, înecaseră semănăturile, înghițiseră turmele, casele ? Apele din pîntecele pămîntului se făcuseră calde și vorbeau.

Ajunși în cel din urmă cătun, Prințul și cei doi soți ai săi își lăsară caii în grija ciobanilor care-și făcură semnul crucii și începură urcușul, așa cum se face și astăzi, prin Valea Taurinya, pe la Casa forestieră de la Balatg și pe la conacul Cortalets. Pe drum, vîntul și grindina îi întîmpină. Se-abătură asupră-le bucăți de gheață mari cît oul de vultur, așa că se puseră la adăpost sub o stîncă. Pierre era roșu și rîzător, pe cînd însoțitorilor lui le pierise sîngele din obraji. Pierre îi sili să bea și să mănînce. Se înfruptară cu cîrnat, friptură de pui și ghiveci. Cînd furtuna se potoli, lăsă în urmă-i torentele furioase, copaci schilodiți și strame de nori. Cei doi gentilomi se împotriviră să meargă mai

departe. Se legau să se lupte cu urşii, cu războinicii, cu banditii — dar nu cu demonii.

Şi-şi aşezară cortul la adăpostul unei cruci, făcută din două lemne legate între ele. Prinţul avea să meargă mai departe. Asta-i misia Prinţului — să meargă pînă la capăt. Iar ei să-l aştepte pînă a doua zi, seara.

Despre întîmplarea asta, Puig, ca şi Galotch, amintea că nu există decît o singură relatare, scrisă cu mult mai tîrziu de către călugărul italian Fra Salimbene da Adamo. „Cînd ajunse pe vîrful muntelui, dădu de un lac. Azvîrli o piatră în el. Pe loc se ivi un balaur uriaş şi înfricoşător care începu să zboare şi care, cu răsuflarea lui, întunecă zarea şi acoperi totul de întunecime." Pierre ucise balaurul (călugărul nu spune cum) şi se întoarse la însoţitorii săi. Cronica e cu siguranţă autentică de vreme ce, chiar în vîrf, la cîteva sute de metri de Conques, e şi acum un mic lac glaciar, un *estanyol*. Că era atît de mic pentru un balaur atît de mare nu tulbură cîtuşi de puţin sufletele, care chemau în sprijin cel mai neînsemnat zbor de pasăre ori trecerea vreunui catîr. Un mincinos dat naibii, Pierre ăsta! Sau un precursor care înţelesese importanţa politică a miturilor.

În perspectiva aceasta, înţelegi mai bine lirismul lui Michelet. Locurile acestea stau mărturie unei gigantomahii haotice între sfinţii creştini şi zeii anteriori. Prinţul era cavalerul creştin; balaurul, fiul diavolilor alungaţi. Peste tot oamenii scot la iveală înfruntarea multă vreme nesigură — fie şi numai din locurile pomenite. Păzitoare veghează asupra balaurilor expropriaţi, zînele, cuibărite dimpreună cu vrăjile lor în vîrful steiurilor, în turbării, în păduri şi în pereţii prăpăstiilor, ca în *el pou de las Encantades*, vrăjitele. Porneau să umble pînă prin adîncul văilor fericite, pînă la Prats-de-Mollo de pe Tech, Vernet de pe Têt şi chiar la Vinça. Curînd, Călugării şi sfintele, întărite de credinţa cea nouă, îşi ctitoriră pavezele şi fortăreţele, înălţînd (şi oamenii cărau pietrele în spinare) citadelele mistice Saint-Martin-du-Canigou, Nostra Senyora del Coral, Notre-Dame de Nuria, cu întreagă-le garnizoana de aspri sfinţi grani-

tici, sfîntul Guillem, sfîntul Cado, sfîntul Gil, sfîntul Aniol şi sfîntul Roch (nu de sfinţi duceau lipsă !).

Abaţiile răsăreau ca ciupercile, avîndu-şi sanctuarele la îndemînă, pe culmea munţilor, şi nu se opreau decît acolo unde nu mai era decît cerul. Firește, zîne şi vrăjitoare trecuseră în clandestinitate, bătîndu-şi joc de poliţia în anterie. *Las Encantades* se strecurau şerpeşte prin cheile Fou, Carença, pe rîurile Mantet, Taurinya, Rotja. Iubită ca oamenii simpli, *la donya d'aygua*, doamna apelor, izgonită din sălaşurile ei, îşi află altele, la confluenţa apelor, pe sub stejari, în cascade şi în heleşteie, departe de turnurile romanice ale căror clopotniţe o ameninţă zadarnic cu zvonul clopotelor lor, ca o artilerie. Dimpreună cu nenumăratele-i surori, pe firul Coumelade-ei, al văii Riuferrer şi-al tuturor afluenţilor rîurilor Têt ori Tech, năvălesc în cîmpia supusă unui Dumnezeu străin şi vrăjesc fîntînile, pînă în inima Perprignan-ului, sfidînd cu rîsul lor spectrul morbid al Preamilostivului Christ.

Canigou-ul, Capatas şi rezistenţa făceau parte dintr-unul şi-acelaşi bloc în care forţele cele mai puţin raţionale veneau în ajutorul raţionalismului prometeic al lui Puig şi al prietenilor săi, în ura faţă de ocupant.

— Nu oamenii au rezistat, zise Capatas. Ci Muntele. E India.

Şi Puig, marxistul, nu-l contrazise.

După-amiază dădură peste luminişul de rododendroni, aflat deasupra abaţiei Saint-Martin-du-Canigou, un cîmp imens cu tufişuri mov, roz-închis şi purpurii, după ceasul şi unghiul din care le priveai.

O clipă, Capatas le făcu semn să nu mişte. Longhi nu auzea decît dangăt de clopot, zbor de pasăre şi, departe, spre Llech, izbiturile unei securi în trunchiuri de copac.

— E cineva ? zise Puig.

— Pentru mine, da.

Atrase de marea de flori erau într-adevăr albinele, ale căror stupi nu se vedeau. Sălbatice ori domesticite,

Capatas avea să-l aducă acolo pe *hauptmann*-ul care știa atît de bine ce se petrecea pe un munte pe care nu-l străbătuse niciodată.

Era ora șase. Mergînd repede, aveau să fie la Py înainte de căderea nopții. Aimé își va pregăti rania și va pleca, fără să-l aștepte pe biologul în uniformă. Dar Capatas și Puig păreau că visează la marginea unui platou ce domina abrupt cîmpia. Vorbeau în catalană.

— Iartă-ne, zise Puig, în sfîrșit. Capatas se gîndește la o a patra haltă în anul ăsta.

— *Hauptmann*-ul v-a dat ideea ?

Nu răspunseră. Era enervant și lucrul se întîmpla atît cu Puig cît și cu păstorul. Aimé așteptă mult pînă să le amintească iar :

— Plecăm ?

Ceilalți părură că se trezesc.

— Nu, zise Puig.

Bombarda, țigară după țigară. În vale, un tren de mărfuri, interminabil, apărea și dispărea, după capriciile reliefului.

Capatas, cu bonomie, începu să vorbească de unul singur, în felul său. Dar era cu-adevărat sincer ?

— Stupul e mănăstirea cea primitoare. Da, e o mănăstire primitoare. Individul trebuie să piară ca stupul să supraviețuiască. Voi, voi nu vedeți în el decît un vîrtej. Iluzie, iluzie, iluzie.

Întîrziau. Clopotul începu să sune de vecernie la Casteil. De trei ori un clopot bătu : bang, bang, bang, apoi se lăsă tăcerea plină de strigăte ușoare sau de lătrat de cîine. De trei ori clopotul : bang, bang, bang. Nouă tăcere. Și din nou de trei ori bang. Apoi tăcere. Neașteptat, cristalin, glasul unui clopot mic prinse să alerge cu pași grăbiți ca să ajungă bang-bang-urile din urmă.

— Am noutăți despre Angelita, zise Puig cu o voce care voia să fie indiferentă. A fost eliberată. Greșeai făcîndu-ți griji pentru ea.

Puig ținea în gură o crenguță de merișor.

— Nu știu nimic altceva. Nu mai e în relații decît cu nemții și prietenii lor.

— Mă miră, zise Longhi.

— Albinele bătrîne sînt ca femeile bătrîne : neruşinate, agresive, răzbunătoare, lăsă Capatas să-i scape.

Nu mai vorbiră despre cea care pozase pentru Maillol și căruia îi datora desigur libertatea, de care se folosea atît de prost.

Cu inima strînsă, Aimé se gîndea la Nathalie, la derizoriul lor roman de dragoste şi la toți anii aceia de fidelitate inutilă, dinaintea căderii. Nici vorbă, îl înşelase mai apoi, dar anii aceia existaseră de-a binelea şi fuseseră greu de îndurat. Prin slăbiciunea Angelitei, o înțelegea acum pe Nathalie. Ar fi trebuit să ierte ?

— Războiul ține mai mult pentru femei decît pentru bărbați, zise.

— Ai dreptate, se grăbi Capatas să-l aprobe.

Aimé se gîndea la vreun paraşutaj şi pîndea cerul brăzdat încă de fuioare de nori, cînd sardana se ivi, drept în vale, sub ei. Nu se miră prea mult. Capatas îi trecu binoclul lui Puig. Multă vreme Puig privi, apoi i-l trecu lui Longhi. Nu era vorba ca la Amélie, de-o repetiție, ci de-o serbare adevărată. Era sîmbătă şi se strînsese o mulțime de oameni la Vernet. Distinse panourile împodobite cu *la francisque*.

Ținu o bună bucată de vreme. Lui Aimé i se păru că erau aceiași dansatori, cei de la Localul Sardanei. Cel puțin erau la fel de tineri. Deodată, Puig îi luă binoclul, îl potrivi şi începu să numere. Capatas nota. După ce sardana se sfîrşi, nu le mai păsă de spectacol. Verificau cele notate, discutau, apoi se hotărîră :

— Nu plecăm mîine, zise Puig. Înnoptăm la Moara uitată. Şi plecăm poimîine dimineață.

Mergînd unul îndărătul celuilalt, ca orbii lui Breughel, le trebuiră trei ore pînă să ajungă la Py.

O clipă, desigur din grija să nu-l fi jignit pe oaspetele său, Capatas aduse vorba despre sardană, care le sucise capul, lui Puig şi lui :

— E una din cele mai frumoase. E de poetul Maragall. Se numește *L'Emporda, l'Ampourdan*, sora-cîmpie, de cealaltă parte.

Fredona din mers și Puig bătea ritmul.

Au sommet de la montagne, il y a un berger.
Tout au long de la mer, il y a une sirène.
Lui chante de bon matin au plein soleil.
Elle chante par les nuits de pleine lune.
Elle chante : — Berger, tu troubles mon coeur.
Chante le berger : — Tu troubles mon coeur, Sirène.
— Si tu savais comme la mer est belle !
— Si tu voyais la lumière de la montagne ! *

Capatas dăduse dovadă de un simț poetic înnăscut. Totuși, Longhi se gîndi că prăpădiseră mult timp cu o legendă, cu rododendronii și cu o sardană. Își pierduse obiceiul să pună întrebări. Puig trebuie să-i fi fost recunoscător, dar nu dădu nici o explicație despre brusca schimbare de plan.

V

Puig s-a instalat la nord de Moara uitată, între Rotja și rîul Mantet, în minele de fier, galerii străvechi din care auzi cum bubuie muntele. Institutorul e informat

În vîrf de munte, se află un păstor,
Pe-ntinsul mării, se află o sirenă.
El cîntă de cu ziuă cînd soarele răsare.
Ea cîntă-n fapt de noapte, cînd luna este plină.
Și spune : — Păstorule, tu inima mi-o tulburi.
Răspunde el : — Sirenă, tu inima mi-o tulburi.
— Oh, de-ai putea să știi cît de frumoasă-i marea !
— O, de-ai vedea lumina munților ! (fr.)

de puștii din Vernet, din Sahorre ori din Olette, sau de apicultorii de la Moara uitată. Capatas a venit să le spună că Lindauer s-a bucurat de absența locotenentului Longhi. Ar fi fost pus în situația de a-l lua cu forța. Ofițerul francez nu mai era în regulă, de data asta, cu Feldkommandantur-a *, actele doveditoare ale concediului de după captivitate nemaifiind vizate la data cuvenită. Căpitanul a lăsat o convocare prin care-i ordona să se prezinte la Hotelul Termal din Boulou.

În dimineața de luni 26 iulie, Puig intră în galeria unde ceilalți joacă cărți. Puig cel ponderat, Puig care nu-și pierde firea decît cînd fumează, acum rîde, plînge, exultă. Unul dintre spanioli, uluit, își izbește comic fruntea cu arătătorul.

— Mussolini *kaputt !*

— Cum ?

— Ieri, cu puțin înainte de ora unsprezece noaptea. Radio Roma a întrerupt difuzarea unui concert ca să anunțe „demisia Excelenței sale cavalerul Benito Mussolini". Radio Londra confirmă.

Spaniolii țopăie de bucurie. Îi urăsc încă și mai mult pe italieni decît pe nemți.

Dintr-o dată toate celelalte știri li se par fără importanță. Și totuși, nemții au barat cu mine submarine ieșirea în larg de la Port-Vendres (cu încetineala lor administrativă) și au anunțat la Prefectură extinderea zonei rezervate în încă douăzeci de comune. Vameșii francezi, învinuiți că-i favorizează pe cei care fug, sînt retrași din funcție și înlocuiți cu germani.

Seara, Puig a hotărît. De vreme ce nu pot ataca trupele alpine de la Cabana nemților, a găsit un obiectiv mai ușor. O patrulă de friți iese la intervale regulate de la Olette ca să lumineze regiunea împădurită dintre cheile de la Carença și rîul Mantet. Are obiceiul să se

* Comenduire locală sau regională.

oprească la La Carnisserie. Niciodată nu s-a ivit vreun incident.

A doua zi, după-amiază, căldura nu scade, nici măcar de-a lungul canalului de aducțiune a apei de la Nyer. Mica trupă a lui Puig se încrucișează nevinovat cu vanorul, omul care deschide și închide vanele.

Nemții se ivesc la ieșirea din Nyer, cu pușca pe umăr. Doi cîini îi însoțesc, animale de temut, cu pete negre și cafenii, cu urechi de lup. Oamenii înaintează fără tragere de inimă, mai curînd pîndari decît războinici. Maquisarzii, nemișcați, așteaptă. Soldații cenușii pătrund în casa roșie numită La Carnisserie. Că locul acela miroase a moarte nu-i de mirare, e un abator dezafectat. În general, patrula se odihnește cîteva clipe, înainte de-a coborî.

Atentatorii sînt zece, cei patru spanioli, doi refractari la serviciile de muncă obligatorie pe care Puig nu-i cunoaște prea bine, dar îi urăsc pe nemți, sau așa spun. Al șaptelea e Carlos, cel care voia să-l lichideze pe Longhi la sediul Sardanei. Patruzeci de ani, vorbește cursiv franceza, era țiglar la Arles-sur-Tech înainte de războiul din Spania și prieten cu Marty. După Albacète, s-a apucat iar de meserie. E poreclit Compol, „comisar politic", ceea ce e mai curînd o glumă.

Compol a prins drag de Longhi din ziua cînd era cît pe ce să-l expedieze într-un colegiu mai bun. Stima pe care Puig i-o poartă lui Longhi se răsfrînge și-asupra mamelucului său. Așa că de cîte ori îi vede împreună pe Puig și Aimé, Compol rostește aceste cuvinte, bătîndu-l pe umeri pe muntean și arătîndu-l pe Aimé : „Ți-aduci aminte de tipul ăsta ! A, ce mai tip !" Totul spus cu multă admirație.

Al optulea e un bărbat taciturn, patruzeci de ani, trist, mustăcios ca un palicar. Îi zic Matar.

Puig a întrebat dacă Aimé li se alătură. Și-ar fi dat cinstea pe rușine dacă refuza. I s-a încredințat un pistol Walther, calibru 7,65, foarte sigur, ceva cam aspru pentru că-i nou-nouț, șterpelit de curînd dintr-un atelier de armament.

Nemţii aproape că nu se mişcă în casa cea roşie, pe care patru grupe de cîte doi maquisarzi o înconjoară în semicerc. Aimé e cu Carlos. Lumina puternică înghite cîmpia blondă.

— *Lapinos* *, şopteşte Carlos, arătînd un mascul care o ia la sănătoasa, cu coada în sus.

De cînd cu războiul, vînatul s-a înmulţit, vînătoarea fiind interzisă. Unul din cîini a simţit şi el, lătrînd.

Un fluierat. Strigăte. Chemări. La vreo trei sute de metri de casa roşie, Puig şi unul din tineri „fac circ". Doi feldgrau, cu mîna pe ţeava pistolului-mitralieră suspendat pe umăr, în poziţie de tragere, se îndreaptă spre strigăte, precedaţi de cîini. Aceştia se năpustesc în hăţiş. Ceilalţi soldaţi intră repede în baracă să-şi ia armele. Trei grenade explodează în clipa asta, în timp ce zidurile se prăbuşesc şi se înalţă un fum gălbui. Soldaţii ies numaidecît, seceraţi de rafalele celor două pistoale-mitralieră. Galop nebunesc. Armele maquisarzilor scuipă întruna. Trei nemţi fug în zigzag de-a lungul canalului de irigaţie, ca şi cum s-ar mai afla încă în bătaia focului.

Compol s-a ridicat, ţinînd pistolul în mînă. Aimé se ia după el. La cîţiva paşi de La Carnisserie, cuprinsă de flăcări, un gradat se tîrăşte pe pămînt, *feldwebel*-ul care comanda patrula, desigur. Compol ajunge lîngă el. Neamţul se rostogoleşte pe-o parte şi pe spate şi, săltîndu-şi capul şi umerii, îndreaptă pistolul spre Compol. Un foc şi neamţul se prăbuşeşte, cu mîna încă întinsă, ţinînd pistolul, a cărui ţeavă descrie un interminabil arc de cerc spre sol. Pistolul cade în sfîrşit. Braţul rămîne crispat. Gura rănitului descoperă dinţi din acelaşi metal ca şi tresele de pe umeri. Aimé Longhi vede cu stupoare Walther-ul fumegînd în propria sa mînă.

Matar îi dă lovitura de graţie subofiţerului neamţ, trimiţîndu-i un glonţ în tîmplă. Corpul face un salt de necrezut. Matar rîde. Puig fluieră.

* Iepuri (span.).

— Sfîrșitul acțiunii. Strîngeți grenadele și armele.

Cîmpia e liniștită. Doar fumul negru stă mărturie a atacului săvîrșit. Cîinii au dispărut. Vanorul o să aibă ce povesti cîte zile o mai avea, căci văzuse tot, ascuns în spatele unei căsoaie.

În afară de Aimé și de Puig, toți ceilalți cinară cu mare poftă. Cei doi tineri nu se mai opreau din trăncănit. Nici Compol nu rămînea în urmă :

— L-ai văzut p-ăsta ! A, ce tip ! A, ce tip ! Trage ca un cow-boy !

Și-l pupa pe Longhi. Curînd, spaniolii începură să cînte.

— Gata, le-o reteză Puig, plecarea la răsăritul soarelui.

Lui Aimé îi venea să verse. Din cauza recunoștinței lui Compol, poate. Bucuria răutăcioasă a lui Matar. Trăncăneala puștilor. Dar mai ales cîinii. Spaniolii mimaseră ceea ce se întîmplase. Cîinii pătrunseseră în hățiș. Cîteva gemete mirate, apoi nimic. Cei doi spanioli, ei singuri, îi lichidaseră. Longhi își amintea întîmplări groaznice. După intrarea germanilor în URSS, învingătorii făcuseră lagăre uriașe pentru nenumărații prizonieri luați. Unul din ele se afla la Wesfalenhof, unde rușii erau decimați, după cum mărturisesc gropile pe care nemții le săpaseră cu ajutorul victimelor și căruțele pline de cadavre goale care le umpleau. Cînd puteau, rușii se apărau. Curînd se află că nemții nu mai făceau imprudența să trimită cîinii singuri, ci numai întovărășiți de *posten*-i înarmați, deoarece animalele *dispăreau.* Omul care era mușcat, în genere apărat de un postav grosolan, în loc să încerce să se smulgă, își vîra brațul în botul animalului, distrugîndu-i maxilarul. Animalele erau numaidecît ucise, tăiate, devorate de carnivore mai puternice. Nu mai rămînea nici o urmă. La fel se petrecuse și acum. Manolo își arăta bluza sfîșiată ; își spălase cu vin antebrațul și mîinile încă sîn-

gerînde, acompaniat de puternice hohote de rîs, în care i se vedea întreg șiragul dinților albi...

Aimé îl găsi pe Puig în colțul ce le slujea de dormitor. Puig, culcat, citea la lumina unei lanterne electrice.

— Mulțumesc pentru Carlos, zise Puig, lăsînd cartea în jos.

Era metoda Assimil. Și el !

— Spaniola învățată fără greutate, zise el rîzînd ușor. *Mi casa es suya.* Casa mea e a dumitale, *señor*.

Puig așteaptă ca Aimé să se culce, apoi stinse lanterna. Ceilalți cîntau despre sînge și moarte.

VI

De cînd au plecat de la mina Escaro, nu s-au întîlnit cu nimeni. Brazi răsuciți, pășuni îngălbenite, pămînturi cu vine de copac prin ele, niște locuri ca de sfîrșit de lume. Soarele le usca ceafa și umerii, le înțepenea genunchii, le provoca amețeală. Uneori cădeau peste păsări care se pierdeau prin ierburi, potîrnichi albe. Stăncuțe alpine, mai puțin simpatice, se roteau deasupra capetelor lor, scoțînd strigăte.

Către sfîrșitul zilei, au trecut de zonele cu roci sfărîmicioase, unde muntele, putred, încerca să le rupă spinările și-au ocolit locurile sulfuroase care primeau soarele din plin. S-au scăldat în șuvoaiele de apă înghețată și au dat cu un sentiment de ușurare de minele Batère, sub terasa muntelui Canigou.

În afara pădurii, locurile sînt la fel de neprimitoare ca și la Escaro, garigă în chip de tufișuri zbîrlite, cimbru de un albastru-verzui, arbuști de cistă și molură care, împreună cu măceșii, devorează rămășițele industriale ale minei, cărămizi și fierăraie strîmbă, lespezi

plesnite, sticlăraie ajunsă cioburi, un Gennevilliers [1] de munte. Şi totuşi, muntele e aproape. De pe înălţimi prin valea Riuferrer, se zăreşte blîndul Vallespir.

— Tatăl meu a lucrat aici. În aceeaşi stare de sclavie ca şi un negru de pe plantaţiile de bumbac, zice Puig. Lemnul era tăiat în buşteni de cîte cincizeci de kilograme pe care-i ducea pe jos pînă la Py. Cea mai mare parte a drumului pe care-am făcut-o ! Dacă eu rezist, e pentru că el a murit.

Mînia aceasta profundă nu-l mai poate impresiona pe Longhi, într-atît e de obosit. A mers altădată şi mai mult, dar pietroaiele astea sulfuroase, urcuşurile şi scoborîşurile bruşte, atenţia veşnic încordată i-au zdrobit coapsele.

Puig a şi început să organizeze schimburile de veghe. După cele petrecute la pe drept cuvînt numita Carnisserie [2], precauţiile lui nu mai păreau deloc romantice. Dacă marşul acesta forţat îi îndepărtase de o primejdie, îi apropiase de o alta. Nemţii se făcuseră stăpîni şi pe Vallespir. Maquis-ul se retrăsese de la Têt la Tech. Singura lor şansă era că se aflau acolo unde nimeni nu se aştepta.

Aimé îşi găseşte cu greu somnul. Oboseala îi arde tălpile chiar dacă nu mai ating pămîntul. Genunchii îi sînt străpunşi de înţepăturile unei artrite arzătoare. Părţile interioare ale coapselor sînt străbătute de junghiuri prelungi care-i ajung pînă-n vintre. Paradoxal, cicatricea nu-şi face simţită prezenţa în mod deosebit, cu mult mai puţin decît ceafa, pe care nu şi-o poate mişca fără să-şi piardă răsuflarea.

Cînd închide ochii, vede faţa *feldwebel*-ului, indignat de propria-i moarte. O mirare nesfîrşită a rămas întipărită în pupilele lui cenuşii ca ţigla veche, gura deschisă dîndu-i în vileag proteza de om sărac. De cînd glonţul lui Aimé i-a atins inima, *feldwebel*-ul se prăbuşeşte întruna. Carlos se apropie fără să-l vadă pe neamţul rănit ; acesta se rostogoleşte, îşi trage mîna

[1] Regiune fostă minieră, părăsită, din nordul Franţei.
[2] Însemnînd cu aproximaţie „locul măcelului".

dreaptă de sub el și întinde pistolul. Aimé are timp să descifreze masca aceea a bucuriei. De cum pornește glonțul tras de Longhi, saltul armei e atît de puternic, încît Walther-ul pare a-i sări din mînă. Și-atunci urmează o mișcare încetinită, interminabilă. Pistolul *feldwebel*-ului alunecă, descriind un semicerc cu țeava-n sus. Corpul se rostogolește la pămînt, unde se imobilizează, în grimasa lui de viplă. S-a sfîrșit. Moartea unui *feldwebel* din armata de ocupație. Ei bine, nu ! Nu s-a sfîrșit ! Ansamblul ecranului lunecă spre stînga, ca atunci cînd amețești și-ți vine să vomiți... Din nou, Carlos se apropie fără să vadă nimic ; neamțul rănit se rostogolește, își desprinde mîna înarmată. Expresia de bucurie revine. Glonțul ieșit din revolver face arma să tresară. Grimasa de viplă. Grimasa de viplă... Aimé spune ceva, ca un fel de comentariu la acest film atroce montat în cerc. De data asta Longhi a vomitat cîteva picături de fiere. Își simte fruntea strînsă ca într-o menghină, șiroind de sudoare.

— Nu te simți bine ? întreabă vocea deformată a lui Puig.

Să-și ascundă răul. Și închide iar ochii. Să nu se miște. Chiar dacă filmul o să înceapă. Compol. *Feldwebel*-ul rănit. Pistolul neamțului. Expresia de actor prost. Focul. Pistolul sare. Masca *feldwebel*-ului. Căderea lui ! Oricum, filmul se derulează în secvențe sacadate. Se stereotipizează. Longhi își aude propria voce (nu e sigur că o recunoaște) de parcă ar fi înregistrată, fără timbrul specific, lunecoasă ca a cuiva ce nu articulează cuvintele : „Cred că e primul...“

Cade, epuizat.

— Știi, sînt convins că e primul, spune Aimé.

Cuvintele îl miră, ca și cum le-ar mai fi rostit o dată.

Stă așezat pe un coș, dinaintea unei case de bani. E ziuă de-a binelea.

— E rîndul meu să stau de pază !

Puig rîde.

— Dormeai aşa de adînc, că te-am crezut leşinat. E straniu, cînd dormi stai ţeapăn ca o statuie.

— C... C... Cum am venit pînă-aici ?

Aimé se uită la biroul acela prăpădit pe care nu-l ştie. Nu-şi aduce aminte de nimic, doar de cele cîteva cuvinte despre „primul".

— Pe jos, dragul meu, pe jos ! Ce-i drept, nu se poate spune că erai într-o formă prea bună !

Puig nu spune ce gîndeşte. Un supraeu prea puternic, un supraeu de bursier, supraeu de pedagog, supraeu de militant, supraeu de şef. Mai cu seamă nu spune că prietenul lui, Longhi, e foarte frumos în dimineaţa asta, în sfîrşit liniştit. Are profilul regulat al îngerilor din cărţile de rugăciuni catalane, aceeaşi mustaţă scurtă. O, nu, observaţia n-ar putea fi rău interpretată. Nici măcar nu-i dă prin minte una ca asta ! Pur şi simplu nu se face ! Nu numai burghezii au un *cant* [1] al lor. Cel al lui Puig e la fel de pretenţios. De cînd îl cunoaşte, Aimé n-a auzit vorbindu-se de altă femeie în legătură cu el, în afară de nevastă-sa, care se află la Rivesaltes, la sora ei.

— Crezi c-o să te simţi bine ?

— Mi-e foame. Ştii, „primul", cred că voia să însemne...

Puig îi întinde cu insistenţă un ziar cu data de marţi 26, dimineaţa atacului de la Carnisserie. Pe prima pagină, *L'Indépendant* publică opt fotografii care ocupă tot locul. Puig se află şi el, rînjind, o faţă de bandit în toată regula ! Dedesubt, statele lui de serviciu, în vreo douăzeci de rînduri, cursive. Alături, locotenentul Longhi ! Asemănarea nu-i grozavă. Are aerul unui juneprim în vacanţă, ofiţerul „dezertor". Cînd şi unde i s-o fi făcut poza asta ? E o poză de cîţiva ani. Biografia n-are nimic de laudă : infanterist, specialist în trupe de şoc, repatriat din cauza respectului pe care germanii îl

[1] Jargon, limbaj specific (engl.).

au faţă de Convenţia de la Geneva (asta-i cea mai drăgălaşă !), trecut în rezistenţă, a fost şeful care a condus furtul şalupei vameşilor şi organizatorul comando-ului ce-a pregătit evadarea lui Auguste, unul dintre capii terorismului. Ei, bine ! Dar ştiu c-au fost darnici !

Celelalte fotografii sînt ale spaniolilor condamnaţi la moarte în Spania şi în Franţa, fără îndoială aleşi de cei de la Boulou pentru mutrele lor, căci nici nu se poate închipui o galerie mai grăitoare de bandiţi ! Frumos lucrat !

Din toţi şase, unul singur face parte din grupul lor, Compol. Retuşorul trebuie să fi lucrat cu îndîrjire originalul, ca să-l facă încă şi mai respingător, dar a avut mîna grea şi abia dacă-l recunoşti.

— Ceilalţi îşi bat joc de el. Spune-i că seamănă, ca să-şi vină în fire ! zise Puig. Mai cu seamă dacă i-o spui tu.

— „Eu“ ?

A, da, Compol... *Feldwebel*-ul. Moartea cu grimasă de viplă.

— Nu-i aşa că ai fost şi tu pe şalupă, la Port-Vendres ?

— Da. Ca figurant.

Puig s-a aşezat pe un scaun vechi de paie, desfundat, cu coatele pe genunchi. De data asta, se leagănă pe picioarele de dinainte ! De-ţi vine să crezi că nu-i făcut să stea ca lumea pe un scaun cu patru picioare ! Cu mîinile căuş, îşi apără ţigara. Îi trage în piept. aroma puternică. Ţigară spaniolă. Arătătorul şi inelarul par să fi fost muiate în iod. Ochii îi strălucesc şi par mai deschişi, din cauza luminii puternice.

— Am fost recrutat de Torreilles, din întîmplare, chiar în ziua sosirii mele la Perpignan. N-am crezut de cuviinţă să-ţi vorbesc despre asta.

— Totdeauna ştim prea multe. Degeţel avea nevoie de oameni. Ca şi mine, ce mai !

— Şi-a luat ce-a găsit. Ca şi tine.

Puig se hotărăşte să zîmbească.

— Oms conducea operaţia, precizează el. E din părţile noastre. Nu şi ceilalţi.

— Oms şi Vidal.

— Vidal ?

— Un inginer maritim.

— A, da, pilotul. Aimé, încearcă să-ţi aduci exact aminte de tipii care se aflau la bord. Îţi poartă sîmbetele, dragul meu ! Nemţii n-au tipărit toate astea de florile mărului. Cineva le-a spus, le-a dat fotografia.

— E drept, există fotografia.

De două zile, Pirineii Orientali sînt inundaţi cu fotografia asta ! Şi ce mai comentarii trebuie să facă Antonio Vives, prietena Angelitei, fără să mai vorbim de patroana de la *Chat noir,* de colegii de la delegaţia Prizonierilor, ca şi de frumoasa doamnă Pons ! Identificarea asta îi atîrnă de nas ca un belciug. Dacă e prins, s-a zis cu el ! Compiègne, dar nu ca funcţionar ! Sau plutonul de execuţie. Nici măcar nu-l interesează prea mult să ştie cine l-a denunţat. Şi totuşi, face un efort.

— Era Oms, bineînţeles.

— Se ştie. Unu.

— Şoferul, doi, îl chema..., aşteaptă, Bardoux. Bine. Tipul cu ochi de peşte. Mic, uscăţiv, cu ochii morţi, plesniţi.

— Trei.

— Englezul sau americanul care fuma ţigări blonde, patru. Vidal care pilota, cinci. Auguste, cu falca lui ca de măgar, şase. Şi eu, şapte.

Ţigara a ars între mîinile lui Puig. Aprinde alta şi azvîrle chiştocul. Fondurile sînt în creştere.

Aimé aruncă ziarul.

— S-ar putea face un film à la Charlot din asta. Teroristul fără voie !

Deasupra geamlîcului spart, se aude un zbîrnîit de avion, abia cu ceva mai perceptibil decît o viespe.

— Asta şi *feldwebel*-ul ! suspină Aimé.

Privire iute, cu sclipire de oţel, a lui Puig.

— Ce vîrstă crezi că putea să aibă ? continuă Aimé.

— Cine ?

— *Feldwebel*-ul.

— Vrei să trimiţi anunţuri mortuare ?

— Dacă vrei, poţi să mă înţelegi.

— Dă-i drumul.

— E nemaipomenit de caraghios pentru un ofiţer de infanterie, care a făcut trei luni în trupele de şoc şi-a fost citat de două ori, ştiu, dar ce vrei ! Am făcut războiul fără să omor. În sfîrşit, poate că totuşi am omorît. Dar nu ştiu. În lagăr, vorbeam mult despre fete, despre ceea ce am fi vrut să mîncăm, despre felul cum fuseserăm prinşi, mai ales. Ceasuri în şir. Dar niciodată, nimeni n-a pomenit despre nemţii pe care i-a ucis ! Niciodată. Ciudat, nu ? Şi ştii de ce ? Pentru că nu trebuie să fi fost mulţi care să fi ucis şi care să ştie ! Asta-i una ! Dar mai ales, pentru că, dacă ar fi spus-o, *ceilalţi nu l-ar fi lăsat să vorbească*. Tabu ! Tipul care ar fi povestit cum şi-a trimis neamţul pe lumea cealaltă ar fi trecut drept ticălos ! Suspect ! Un vicios, un ucigaş, un parlagiu. Ştii, din categoria celor care se lăudau că se culcă cu fata lor vitregă, ori cu soacra, ori cu surorile — lucru scîrbos. Am avut în subordinea mea unul de felul ăsta, unul din Bordeaux, pe nume Bandit. După cîte spunea, le făcuse felul la toate femeile din familie... („Aici mai pui şi de la tine, şopteşte Bandit. Profiţi de ocazie că nu pot răspunde ! Degeaba îţi baţi joc de mine, am... pe săturate ! — Tacă-ţi gura, Bandit !“)

Puig îşi priveşte colegul. Nici un fel de emoţie pe faţa lui galbenă.

Viespea pe ochiurile murdare de fereastră. Ori avionul.

— Şi totuşi, un prizonier e un om care vorbeşte ! Contrariul a ceea ce se întîmplă aici. (Există o nuanţă de reproş în tonul lui.) Puig, niciodată n-am fost atît de aproape de fiinţe, fără să ţin seama de cultura, de meşteşugurile, de religia, de averea, de cástele din care făceau parte. Nu exista nici o interdicţie.

— O societate eliberată, strecoară Puig printre buzele care-i retează cuvintele.

— Idiotule ! Uite, am stat de vorbă ore întregi, zile întregi cu un căpitan de artilerie, matematician pînă-n măduva oaselor, partizan al lui Maurras, partizan al „Revoluției Naționale", dar antigerman. Purta unul din cele mai ilustre nume ale lumii industriei. Tatăl lui, unul dintre capii Comitetului oțelăriilor, unchiul — Patronatul francez, vărul — Consiliul economic ! Vorbeam despre socialism. În profunzime. Nu exista aspect pe care să nu-l atacăm ! Dar nu vorbeam despre cei pe care-i omorîsem ! Sentimentul ascuns că asemenea acte n-ar trebui să fie comise decît de *desperados*, de curățitorii de tranșee. Tăietor de capete. Pe *feldwebel* l-am ucis așa cum ar fi făcut un indian.

Avionul a dispărut. Și totuși există și o viespe. E nebună. Vrea să iasă afară. N-are decît să treacă prin spărturi.

Oare Puig înțelege lumea asta ? Nu pare. Sau puțin îi pasă.

— Care e rolul prizonieratului în toate astea ? E un teren de investigație. Nimic altceva. În „corpul franc", aveam un pistol-mitralieră spaniol, știi, cu patul din vergele metalice. Nu făcea parte din dotarea regulamentară a șefului de pluton ! Cînd „corpul franc" a fost dizolvat și mi s-a dat în subordine o companie, ei bine, am continuat să lupt cu o armă cu țeava scurtă. Am tras cu grenade V.B. și cu mortierele noastre de cîmp. Presupun că se afla cineva în fața noastră ! Dar n-am văzut dacă am omorît. Ascultă, mai mult decît *feldwebel*-ul, povestea cu cîinii n-o pot mistui.

Puig fumează așa de încet, încît tutunul arde mai repede decît foița.

— Nici mie nu mi-a plăcut povestea cu cîinii, zice Puig. Dar ce vrei ? Cum să le reproșez asta spaniolilor ?

Aimé ridică mîna a neputință.

— Acum e rîndul tău să m-asculți. Am nevoie de un secund. Tu o să conduci viitorul convoi recrutat de Capatas. Care are multe păcate, fie vorba-ntre noi ! Așa că o să-i spui lui Capatas : *Eu rămîn cu Puig*. Nu știu

dacă o să fie de acord, fiindcă mierea l-a stricat. În orice caz, o să înţeleagă.

— După tot ce ţi-am spus de un ceas !

— Tocmai de asta.

— Carlos, Sagols, sînt mult mai eficienţi.

Puig îşi aprinde o ţigară.

— Ai prădat un debit de tutun ?

— Aproape. Despre Sagols, nici vorbă nu poate fi ! Din două motive. Mai întîi — pentru că Gorila e mai utilă acolo unde e. Şi-al doilea, pentru că e ca tine. Cu toate că are un cap de ocnaş, nu-i place să omoare. Iar Carlos are o încredere oarbă în tine. Le spune celorlalţi că tragi ca un şerif. Şi că ai cap, nu glumă. *La cabeza !* Iar el trage ca un *vaquero,* ceea ce înseamnă acelaşi lucru. Din nefericire, are un bifteck în loc de creier.

— Glonţul tras de mine a fost un accident.

— Ai spune asta şi de faţă cu ei ? Să fim serioşi ! Aimé, Aimé, sîntem mai aproape decît crezi ! În 39 te aflai în extrema stîngă, la Tineretul Socialist, alături de Marceau Pivert. Cei din T.P.P.S. [1].

— Astăzi, toate astea aduc a cercetăşie !

— Pe cînd eu eram de pe atunci în Partidul Comunist. La tineret.

Buzele îi tremură imperceptibil.

— Politica, vezi tu, înseamnă întîi de toate o morală. O etică. Noi, noi sîntem un partid. Dar cînd partidul nu-i aici, cu tot aparatul lui, cînd eşti cu disperare singur ? ! Uneori, tocmai asta îmi şi spun, că a face parte dintr-un partid înseamnă că şi atunci cînd te afli singur, rupt de bază şi de cap, partizanul trebuie să fie în fiece clipă partidul în întregul lui !

O strălucire extraordinară îi luminează pupilele, în acelaşi timp de surescitare şi de oboseală. Îşi repetă, lui însuşi, desigur :

[1] *Toujours Prêt Pour Servir* (nota ed. fr.). În traducere literală : gata pentru a da ajutor.

— Să fii tot timpul partidul în întregul lui... Iar după asta, îmi zic că sînt orgolios şi nebun. Şi totuşi, cum altfel să acţionez? Aici! Crezi cumva că cineva îmi spune ce trebuie să fac?

De data asta Aimé se simte stingherit. Îi retează vorba:

— Matar, în schimb, e foarte potrivit.

— Nici pomeneală. Îi place să ucidă. De asta l-au poreclit Matar *.

Soarele luminează şi mai mult încăperea. Zbîrnîitul avionului revine. Îngrijorător. Cucii din 1940. Observator, poate? Avioanele sînt puţin numeroase în regiunea asta, cîteva spaniole care patrulează de-a lungul frontierei şi cele germane. Zboruri de rutină.

Longhi se simte din ce în ce mai puţin în apele lui. Conversaţia asta nu i-a adus ceea ce spera. Pe de-o parte, acest şoc al acţiunii, ca şi cum, în 1940, dacă războiul ar fi luat o altă întorsătură, ar fi trebuit să atace cu baioneta, să scoată măruntaiele din oameni, cu gura plină de rachiu, ori cu cuţite cu două tăişuri şi cu mînerul la mijloc, curăţînd tranşeele cucerite, aşa cum făcuseră părinţii lor. Tatăl lui, naturalizat francez, sergentul infanterist Longhi, zis Spaghetti, curăţa tranşeele cu o macetă, ca la tropice, după cum bunica lui, flamanda, omora iepurii atîrnîndu-i de labele de dindărăt, izbindu-i cu o măciucă în ceafă, apoi scoţîndu-le ochii, adunînd sîngele într-un castron ca să gătească pieptul în sos de vin cu arpagic, iar partea dindărăt înăbuşită în cratiţă. Partea dindărăt se poate găti şi cu muştar. Dar cel mai bun era iepurele în sos de vin, cu toate că era negru la culoare. Din cauza sîngelui. Găinile, cînd nu se mai ouau, le strîngea zdravăn între coapse şi le tăia gîtul cu foarfecele de croitorie! Nu-i deloc departe starea de sălbăticie.

De partea cealaltă se află raţiunea, strategia implacabilă a lui Puig care domină toate scrupulele, pînă şi

* *matar* = a ucide (span.).

clipele lui vădite de emoţie, tot ceea ce nemţii de pe vremuri chiar aşa au şi numit : „teoriile filantropice ale războiului".

Aimé e hăituit, identificat, denunţat, fotografiat. Cincizeci de martori îl pot recunoaşte. Zonele în care-ar putea să trăiască se restrîng la altitudinea de peste două mii de metri. Întinde mîna spre ziar, se uită din nou la fotografie cu atenţie, aşa cum ar fi trebuit să facă de la început. A fost cadrată pe o fotografie de amator. Recunoaşte vag un clişeu din 1938. Avea obrajii mai rotunzi... Şi se întrevede parcă un palmier... E Marenda, la Banyuls. Angelita avea fotografia asta.

Puig i-a recunoscut tulburarea. Se ridică, îi pune mîna pe umăr.

— Prea ai multă imaginaţie. Asta-i pasivul bilanţului. Am ţinut seamă de el. Îmi reînnoiesc propunerea. Nu eşti obligat să răspunzi. Suporţi să mai vorbim ?

— Da.

Aimé împinge cu un gest nervos ziarul.

— La Las Illas n-am fost de acord. Şi totuşi am ţinut seamă de votul tău. Ştiu tot, tot ceea ce îmi reproşezi, tot ceea ce gîndeşti. Şi totuşi, tu şi cu mine mergem pe acelaşi drum. Dar eu am un avans de trei ani, asta-i tot. Cei care ţi-au fost furaţi în Pomerania. Zic că nu eram de acord *între noi*. Fernand, Lucien şi cu mine. *Noi*. Nu numai în privinţa unei operaţii izolate, ci referitor la întreg mersul războiului. Şi poate că e încă şi mai grav...

Vorbeşte încet, fără să vrea, ca şi cum ar comite un sacrilegiu. Este izbitor cîtă religiozitate vădesc oamenii ăştia care şi-au făcut o doctrină din antireligiozitate.

— Şi noi avem suflet, Aimé. Cînd Lucien a citat articolul lui Cachin, ştii „Tîrîţi-vă, examinaţi, trageţi, exterminaţi inamicul", eu ghiceam ceea ce gîndeşti. Da, spaniolul, ucigaşul Matar, te dezgustă. Bine. Dar ştii cîţi erau ei la Lérida, toată familia lor, în 1936 ? Şaptesprezece.

Şi-acum e singur pe lume. Aşa că ucide. O, ştiu : „Intrăm în ciclul teroare-represiune". Nu, nu intrăm, ne şi aflăm. Tu ai cea mai bună pregătire militară dintre noi toţi ! Eşti ofiţer de rezervă, ceea ce n-au apreciat cei din partidul tău !

— De cîte insulte am avut parte !

— Ai dreptate. Lenin a spus : „Dacă burghezia îţi dă prilejul să înveţi mînuirea armelor, învaţă să mînuieşti armele". Antimilitariştii sînt nişte oi gata tunse. Longhi, nu-mi plac oile !

Dintr-o dată, Puig ia foc.

— Dar pentru numele lui Dumnezeu, ţi-ai închipuit cumva că ne face plăcere să-i ucidem pe nemţoii ăştia care n-au ce căuta pe-aici şi de pe urma cărora ne-am procopsit cu două războaie ! Sînteţi aşadar cu toţii nişte nerozi, voi, cei de la cîmpie ! Da, eu unul sînt un terorist !

Se ridică, ia ziarul, îl întinde, îl aşază.

— Cu mutra mea de bandit ! Şi cu mutrele lor de bandiţi ! şi-a ta... care nu-i mutră de bandit ! Crezi cumva că a fost uşor să-i fac să priceapă pe ceilalţi că trebuie să ucidă ! Şovăiau. În afară de spanioli. Dar şi spaniolii se aflau pe-acelaşi drum cu noi ! Dar mai înaintea noastră, după cum eu mă aflu înaintea ta ! Şi ceilalţi au ucis. Acum ucid bine. Ca şi tine !

Aimé primeşte lovitura drept în inimă. Puig îşi dă seama. Se îmblînzeşte, devine aproape tandru :

— Iubesc pacea la fel ca şi tine, Longhi. Puţini oameni iubesc atît de mult pacea încît să-i dăruie tot ceea ce-i dărui eu. Numai că, vezi tu, îmi place încă şi mai mult libertatea.

Longhi s-a închis în sine, cu mintea la pîndă. E cumplit tot ce i s-a spus.

Avionul nu se mai aude.

— Îţi plac albinele, Longhi. Şi uite ce-am citit eu într-un ziar clandestin : „Poţi strînge în mînă o albină pînă cînd o sufoci. Dar nu mai înainte de-a te fi înţepat.

Puţin lucru, îţi spui. Da, puţin lucru. Dar dacă nu te-ar înţepa, e multă vreme de cînd n-ar mai fi albine“ [1].

Deodată sare în picioare.

— La naiba ! Avionul.

Avionul trece foarte jos deasupra lor. Prin ochiurile sparte de geam, deosebesc capul ca o gămălie al pilotului. Aparatul poartă crucile negre ale Imperiului cu cap de mort.

VII

Toată ziua, o vibraţie a deformat aerul în vîrtejuri transparente pe deasupra stîncilor pîrjolite. Aimé şi Ange au refăcut în sens invers nesfîrşitul drum de la Corsavy la Py, drumul tatălui lui Puig. De sub brazi, pîndeau prin binoclu Moara uitată. Totul pare normal în dublul cerc care dă lucrurilor o viziune de teatru. Danezul scoate apă cu o roţiţă de scripete agăţată de-o creangă. Cînd şi cînd, o pasăre sparge imaginea.

Ange îşi continuă interminabila lui spovedanie de spaniol. Se află departe Ange, mult mai departe decît danezul. A vorbit o mulţime în timp ce mergeau, crezînd că Aimé îl înţelege, pentru că răspundea la intervale regulate „da, da“ şi, uneori, cîte un „*si, si*“, încă şi mai convingător. Spunea ce-o să facă după război, la Málaga. O să ţină o staţie de benzină, vopsită toată în roşu, iar nevastă-sa o să facă plinul la maşini. Spaniolul nu-i spunea ce-o să se-aleagă de Franco în varianta asta. Totuşi, cîteva cuvinte l-au frapat pe Aimé Longhi. Puteau fi de Lorca sau de Machado. *Amigo, lucrurile nu sînt hotărîte de cuvinte, care călăresc ca vîntul, ci de inima oamenilor.*

[1] Cuvintele îi aparţin lui Jean Paulhan, reproduse de Jean Dutourd (nota ed. fr.)

Ange a repetat pînă ce tovarășul său a înțeles, apoi s-a izbit în inimă cu mîna.

Doi dintre apicultori poartă masca de protecție. Seamănă cu niște tuaregi, așa cum se apleacă, apoi se ridică, izbind pămîntul cu un îmblaci. Să pedepsească oare pajiștea, precum marele rege biciuia marea? Unul dintre ei e Capatas. Alți doi se învîrt prin tufișuri. Roșcatul latră cu furie. Glasul i se aude cu întîrziere și slab. Acest spectacol zărit prin lentile e parcă în afara timpului. Poate că binoclul se deschide asupra trecutului? Acțiunea aceea, al cărei motiv practic rămîne de neînțeles, e delicat de misterioasă. Toată scena are coloarea mierii negricioase. Apusul va dura puțin.

Nici un neamț, nici măcar silueta înaltă a *hauptmann*-ului Lindauer. Stînd de-o parte, doi necunoscuți nu participă la joc, la ritual sau la sărbătoare, un bărbat în vîrstă și o femeie. Umbra îi preface în niște blocuri fără să poți distinge vreun amănunt, stînd pe o bancă ce nu exista cu cîteva zile în urmă.

Aimé îi întinde binoclul proprietarului stației de benzină care la rîndul lui rămîne nemișcat, ca o stîncă. Tăcerea respectă imobilitatea celor ce privesc. Mîna lui Ange se lasă prinsă în joc odată cu binoclul. Pornesc iar. Un cîntec intonat cu simplitate se aude, cîntat de Capatas și repetat ca un psalm, melopeea atît de binecunoscută lui Longhi. Apicultorii izbesc în cadență. Acest spectacol de neînțeles evocă documentarele africane. Cuprinse de ritm, degetele uscățive ale lui Ange izbesc în palmă, așa cum pe vremuri făcea Angelita.

Les étoiles qui jouent
Doucement sur ses mains
Ses lèvres et sa joue
Etincellent en vain
Pour l'amour qui n'est point. *

* Stelele ce-i luminează
Cu blîndețe mîinile
Buzele și obrazul
Zadarnic strălucesc
Pentru dragostea ce nu există. (fr.)

Ajung pe tăpşan, dar ivirea lor nu întrerupe ceremonia. Roşcatul vine să-i miroasă, dă din coadă şi pleacă. De pe pămînt şi din tufişuri îşi iau zborul făpturi greoaie. Lilieci ? Prea mici, prea plate. Una din vietăţi, pe pămînt, bate din aripi, apoi rămîne nemişcată, într-o tresărire mătăsoasă.

Bel amour de l'été
Le froid hiver revient
Seule la montagne aimée
Se vêtira de lin
*Pour épouser la faim.**

Corul reia cîntarea cu glas scăzut. Aimé a luat de pe jos un fluture. Cuprins de scîrbă, îl azvîrle. Aerul cald e săgetat de zboruri. S-ar zice că insectele astea caută feţele şi simţi pe obraz atingerea lor tristă.

— Salutare, omule ! zice Capatas. Sînt sfincşii Imperiului cu cap de mort.

Şi se apucă iar de lucru, găsind că explicaţia dată e de ajuns. *Los lamparos* atrag fluturii cei mari. Ramurile de frasin îi doboară. Tuşa Calcine, pînă şi ea, îi loveşte cu o palmă de bătut covoarele, purtînd un frumos motiv vechi. Aimé se îndepărtează, dezgustat de moartea asta moale şi de strigătele abia auzite, asemănătoare celor scoase de gecko-u. Fluturii îşi cîntă moartea alături de Marele Cîine. Cîntul şuierat al lămpilor le răspunde. Roşcatu' latră şi tot nu înţelege. Departe, la Py, un semen îi răspunde. Cîinii... Gîtul lui Aimé se strînge.

Zumzăituri se înalţă. Un stup mîniat atacă prin trupa păzitoarelor un atropos prins în lumina puternică. Marele noptatec e paralizat mai curînd de numărul lor mare decît de acele lor, care-i pătrund zadarnic în puf. Încercase să se vîre în urdiniş, făptura asta greoaie şi

* Frumoasă dragoste vărătecă
Iarna geroasă se întoarce
Doar munţii îndrăgiţi
În in s-or îmbrăca
Cu foametea s-or însura. (fr.)

cu mult prea mare pentru a putea pătrunde. Dinaintea furiei păzitoarelor, dă îndărăt, se desprinde cu greutate, abia zboară înconjurat de albine. Capătul cu moţ de frunze al unei crengi îl atinge. Atropos-ul cade, cu aripile desfăcute. Cocardele ce-i ornamentează mantia i se pot descifra cu uşurinţă : două rotocoale imitînd orbitele afundate ale craniului de mort şi alte două care simulează cu tot atîta elocvenţă cearcănele întunecate de sub pomeţii morţilor. Partea primitivă a fiinţei lui simte o teamă străveche, mai cu seamă cînd, ca în seara asta, sute de cranii încolţite sar cu zvîcnituri, făcînd apelul defuncţilor de peste an.

Zborurile se răresc. Cercul celor ce izbesc se lărgeşte în felul focurilor din prerie, pînă la pădurea înconjurătoare. Figurant al unui dans macabru, Ange izbeşte mai departe cu degetele în palmă.

Aimé se îndreaptă spre banca cea nouă, făcută de danez. Două trunchiuri retezate, o scîndură groasă. Un bătrîn stă aşezat, şi numai dansul flăcărilor îi însufleţeşte masca. Un pled ecosez îi conferă o demnitate de veteran al majestăţii sale britanice. Lîngă el, neliniştită, tînără, foarte tînără, o domnişoară pierdută cu firea, într-un lung taior excentric, cu umerii exagerat de înalţi. Taiorul poartă urma stelei galbene smulse de pe el. Părul lung i se revarsă pe umeri.

— Domnule, domnule ! Vorbiţi franceza ? Spuneţi că da ! Da ?

— Bineînţeles, domnişoară.

— Nu plecaţi ! Mi-e teamă ! Bunicul e bolnav. E departe Spania ?

Arată spre sud, numai că de la Moara uitată sudul înseamnă numaidecît muntele, o masă pe care noaptea o face descurajatoare.

— Dumneavoastră nu sînteţi de pe-aici, domnule, nu-i aşa, nu-i aşa ?

— Profesam la Valenciennes.

— Eu sînt din Paris. Locuiesc pe strada Lamballe.

Cîntecul se porneşte iar, mai slab, refren al unui refren.

Les étoiles qui trouent
Le ciel de Vallespir
Les étoiles qui jouent
Ne pourront me guérir
D'un amour qui n'est pas. *

Strălucesc deasupra lor, stelele de pe drumul spre San-Jacopo, mari şi înfrigurate, stele ce-ţi arată pe unde s-o iei.

— Puneţi-vă o dorinţă, zice fata. Repede !

O stea căzătoare, şi încă una. Încă una. Un adevărat foc de artificii, că nici n-ai atîtea dorinţe !

— O, afurisite lighioane !

O ia la fugă, gesticulînd. O să-şi rupă gîtul nebuna asta ! O strigă. Ce proastă ! Bineînţeles, albinele i-au injectat o cantitate apreciabilă de adrenalină. Nu le e pe plac frica oamenilor. Şi încă şi mai puţin a femeilor, după spusa lui Capatas. Şi încă şi mai puţin a femeilor de la oraş. Şi încă şi mai puţin a femeilor parfumate de la oraş.

Aimé o ajunge din urmă. Fata tremură. În spatele lor, nemişcat pe bancă, bătrînul gentleman stă ca şi cum n-ar fi văzut nimic. Cuprinsă iar de spaimă, fata se năpusteşte. O adevărată capră ! O prinde, ea calcă strîmb şi cade. Aimé cade peste ea. Fata gîfîie. Aimé simte ploaia pumnilor ei micuţi abătîndu-i-se în piept. Ce-o fi crezînd, toanta asta ? Iat-o că nu mai mişcă şi se pune pe plîns.

— N-am să mai plec, puţin îmi pasă de steaua galbenă ! Vreau să mă-ntorc la Paris, la Paris, la Paris ! Lighioanele voastre spurcate m-au înţepat.

* Stelele ce ţintuiesc
Cerul din Vallespir
Stelele ce scînteiază
Nu mă vor putea tămădui
De-o dragoste ce nu mai e. (fr.).

Sughiţurile i s-au mai potolit. Nu vede din faţa ei copilărească decît un oval lăptos, ca şi cînd n-ar avea păr, ce se confundă cu noaptea.

— Hai, te-ai mai liniştit. Cum te cheamă ?

— Raisa. Raisa Levin. Fără „e" la sfîrşit.

Cei doi călători nu-şi ascund originea, în ciuda aparenţei anglo-saxone.

— Linişteşte-te. Aici, trăim laolaltă cu albinele. Sînt insecte harnice, prin urmare paşnice. N-au nimic din furia nihilistă a viespilor.

— De ce întrebuinţaţi cuvîntul ăsta, „nihilist" ?

— Aşa !

Un cuvînt care s-a strecurat, un cuvînt ce-a ieşit la suprafaţa cisternei lăuntrice de idei ce-şi caută învelişurile de cuvinte, idei incoerente despre viaţă, despre Puig, despre cei din *maquis*, evrei, război...

Glasul Raisei s-a liniştit.

— E ciudat, pentru că tocmai despre asta învăţam abia în urmă cu două luni, despre nihiliştii ruşi. Sîntem originari din Anglia. Bunicul e sir Levin. Un mare economist. N-o să mă mai înţepe ? Sînteţi sigur ?

— Trebuie să le înţelegem. Sfinxul cap-de-mort e duşmanul lor. Şi-au ieşit din fire, asta-i tot. Stai jos, aici.

Apa cîntă printre trestii, de obicei subţiratice la altitudinea asta. *Aigues dolces*, apele dulci...

— Cufundă-ţi mîna.

— O, e rece. N-o să fac abces ?

— Nici măcar reumatism ! Dă-mi mîna.

E o şerpoaică, o zînă cu păr lung şi ochi mari, o fată-năpîrcă. A luat pămînt de sub ierburi, la limita nesigură dintre cele două elemente.

— Îţi fac o oblojeală. Să o ţii cît mai mult cu putinţă. Dacă se usucă pe braţul dumitale, n-o să mai ai nimic.

Metoda Capatas. Braţ şi oblojeală nu se mai clintesc de pe coapsa Raisei.

— Scuză-mă. Nu mă mai controlam. Dar dumneata, pe dumneata cum te cheamă ?

— Aimé.

Așteaptă reacția obișnuită. Care nu vine.

Cu mîna stîngă, mîngîie blînd părul zbîrlit al băiatului, apoi cu un deget desenează brazda cefei. E atentă să nu-și miște brațul drept.

— N-aș fi crezut niciodată că stelele pot fi așa de mari. De data asta mi-am pus o dorință.

Fețele li se apropie. Ea își lipește fața de-a lui, spune „înțepi". Îi răspunde : „Bineînțeles, e seară". Bărbații înțeapă seara, ca și albinele. Fără să vrea, alunecă spre gură, dar degetul de pe ceafa lui devine gheară.

Șoptește :

— Ar fi rău. Foarte rău. O, nu pentru că nu ești evreu. Puțin îmi pasă de asta, eu nu sînt practicantă. Bunicul, da. N-are importanță. Dar sînt lucruri pe care nu le facem.

Aimé își freacă obrazul de obrazul acela de catifea proaspătă. Ea îl mîngîie din nou pe păr, se culcă în iarbă, ținîndu-și brațul în unghi drept. Pieptul i se ridică și se lasă. Mîna fetei lunecă de la ceafă la umăr și la braț, acolo unde mușchii se înnoadă. Îl trage spre ea. Nu înțelege ce vrea, după cele ce i-a spus. Cerul se leagănă, descriind un semicerc. Sînt unul lîngă altul, paraleli. Cerul a devenit o cupolă scînteietoare pe care ei o domină planînd, fără greutate. Nu mai sînt ținuți la pămînt decît de brațul pansat al Raisei.

Strînge încheietura lui Aimé cu mîna ei liberă și pune mîna băiatului pe propriul ei piept.

Ochii lor să se fi obișnuit ori stelele străpung noaptea ? Apa susură...

Vocea Raisei se aude gravă.

— Voi avea destul curaj pentru mîine...

Se ridică pe jumătate.

— ...dacă găsesc ceva de mîncare.

Rîde. Rîde și el. Se întorc. În cercul de moarte nu mai scuipă lumină decît două lămpi. Capatas, ridicat din șale, își masează mijlocul. Tălpile alunecă pe corpurile atroposilor.

— Bun lucru, spune Păstorul. Acum o să mîncăm ceva. Noaptea va fi scurtă.

Ultimul care intră în Moara uitată fu bătrînul englez. Nu se mișcase. Zorit de Raisa, își părăsise meditația. Fata îi spunea drăgăstos : „Moșe, dragă tăticule Moșe... Trebuie să vii înăuntru, dragă tăticule Moșe..."

Vocea ei era harpa Sarei.

VIII

O brumă ușoară pudrează iarba. Nici n-ai putea crede că te afli în primele zile ale lui august. În zorii gălbui, unul cîte unul, călătorii se ivesc, ca niște excursioniști. Ciudată plimbare ! Aimé Longhi se uită mai întîi la picioarele lor. Bătrînul Moșe e încălțat cu bocanci solizi de vînătoare, cu pingelele țintuite, cumpărați, desigur, anume pentru acest prilej. Noi-nouți. Mai vede că are ochii cenușii. Un specialist nazist l-ar luat drept un englez care se duce la o vînătoare cu gonaci. Raisa e pe jumătate adormită. E îmbrăcată tot cu taiorul cel lung, dar în locul fustei și-a pus pantaloni care se vîră în bocanci de ski, în bună stare. E morocănoasă, drăgălaș de capricioasă.

— Cum stăm cu înțepăturile ?

Își răsfrînge buza de jos și scoate limba la stupi. În dimineața asta, nu pare să aibă optsprezece ani. Soarele străpunge orizontal cu sulițele lui frasinii.

Aimé cîntărește cu neplăcere, din ochi, bagajele. El n-are decît un rucsac umflat de să plesnească, deasupra căruia a putut să fixeze albumul, apărat de o pînză cerată. Sir Levin și Raisa au o valiză mare și un sac de călătorie din piele de crocodil, care trebuie să fi prețuit o avere în 1900. Doi nasturi care se închid prin apăsare, cu toată puterea degetului gros, îi lasă întredeschis botul cel mare.

Venind dinspre Py, urcă trei bărbaţi, conturaţi ca umbrele japoneze, Capatas, Puig, cu bereta pe frunte, şi un necunoscut. Puig îl strînge în braţe pe Aimé. *L'abrazo.* În spatele lui, morocănos, se află cel de-al treilea. Prima impresie, aceea a unui Tartarin fără păr. Cincvagenar. Ţinută militară, model 1915 rectificat 1940. Umflat, congestionat, important, nouăzeci şi cinci de kilograme pe puţin ! Aimé se încruntă. Lagărele erau pline de ofiţeri de soiul ăsta, care ocupau barăci mai confortabile, aşanumite ale „bătrînilor căpitani", unde se bucurau de confortul de-a sta numai cîte patru într-o cameră.

— Maior Lagarouste, comandant de batalion de geniu. În misiune.

Puig are zîmbetul acela ascuţit ce-i înfloreşte pe faţă în clipele cînd abia se poate stăpîni să nu jubileze.

Aimé Longhi îşi pocneşte călcîiele.

— Locotenent Longhi, ofiţer din trupele de şoc. În misiune.

— Perfect, perfect, spune Lagarouste, netezindu-şi cu degetul gros suprafaţa interminabilă, cabalină, dintre nas şi gură.

Îşi pleacă fruntea într-un gest rezervat la adresa civilului vîrstnic şi se înclină dinaintea Raisei, ca la *Sporting* [1].

— Omagiile mele matinale, doamnă.

Vor afla repede (chiar din gura lui) cine e caraghiosul ăsta. Ei da. A. S. Armata Secretă. Cinci citări (ceea ce trebuie să fie adevărat). Prizonier eliberat odată cu foştii combatanţi din războiul trecut. Inginer, absolvent al şcolii de arte şi meserii, din statul major al lui Giraud. În punctul ăsta exultă : „Iată un om, un om adevărat ! Şi onest pe deasupra, onest ! Şi asta e partea bună a celor de la Vichy, pentru că au şi părţi bune, domnilor, au şi părţi bune ! Virtute. Probitate. Muncă. Familie. Patrie. Lucruri bune, toate astea. În plus, Libertate. Friţii la ei acasă. Giraud, omul care era aşteptat... În fine, ştiţi dumneavoastră ! Şi de Gaulle. Mult prea... în fine, mă înţelegeţi".

Şi nu mai termină cu declaraţia asta de principii.

[1] Bar din Paris.

— Un om providențial care va restabili pacea în biata noastră țară. Americanii vor cîștiga războiul. Și noi pe lîngă ei. *Stars and stripes for ever.* [1]

Puig pare a spune : „Nu-i așa că-i nostim, tipul ?"

Celălalt isprăvește :

— Firește, domnilor, fără politică. Slujim același ideal.

Se șterge la gură, laudă pîinea albă și cafeaua cu lapte a tușii Calcine, regretă că nu este și unt și cere o hartă de stat major.

Capatas spune :

— Sînteți gata, domnule ?

Dezumflat, maiorul. „Domnule !" Înghițind încă, își cocoață pe spinare raniță prevăzută cu o pătură răsucită ca o potcoavă.

— Apropo', zice Puig, după socoteala dumneavoastră, ce faceți cu învingătorii de la Stalingrad ?

Maiorul își mușcă buzele uscate pe rînd. Apoi, condescendent :

— Generalul are planul lui. Cine ești dumneata ?

— Puig. *Maquis* F.T.P.F.

Omul cel gras primește lovitura din plin.

— Nu înțeleg ! Trebuia să fiu trecut peste graniță printr-o filieră de-a A.S., și iată-mă lîngă...

— Domnule maior, prietenii dumneavoastră, după importanța ce-o aveți, aș zice strategică, au renunțat să vă mai treacă pe la Puigcerda. Enclava Llivia e bine păzită de cîteva zile. Așa că vă vom trece prin vîrful munților.

— Prin vîrful munților ?

— Ceea ce convine cel mai bine prin locurile astea. Le Géant (Uriașul), cu o sută de metri mai înalt decît Canigou-ul. Asta-i.

— Asta-i, repetă maiorul, gîrbovit dintr-o dată sub greutatea raniței. Bine, bine, bine. Păcat că n-avem o hartă a statului major. N-am decît ghidul meu Michelin, din '86.

— Ca și în 'patruzeci, spune Longhi.

[1] Stelele și fîșiile pentru totdeauna. (Citat dintr-un cîntec național al S.U.A., închinat drapelului american care este format din „stele și fîșii").

Maiorul Lagarouste nu are simțul umorului. Nici al muntelui. Nici al mersului. Acesta se organizează în urma lui Capatas. Urmează Sir Levin, pisica aceea de Raisa, maiorul la mijloc, Puig și Aimé, ultimii doi mergînd cel mai adesea unul lîngă altul. Rîul Mantet trebuie evitat. În loc s-o ia prin trecătoare și cătun, vor trece prin versantul sudic al masivului Tres Estelles. Abia apoi vor traversa rîul Mantet, în avel de tîrgușorul condus de Galotch.

Le trebuie mai bine de un ceas ca să ajungă la rîu. Capatas nu-i lasă să se oprească. Se află la mai puțin de două leghe de cabana nemților. Nu încetinesc, în ciuda dorinței maiorului, a cărui față e numai apă.

— Soldățoiul ăsta o să ne dea de furcă mai mult decît bătrînul, spune Aimé, mestecînd un fir de anason.

Merg pe brîna muntelui, prin brădet. Căldura îi surprinde, după frigul dimineții. Longhi se simte bine. În ciuda muntelui, și-a reluat mersul de infanterist ca și disponibilitatea visătoare a spiritului care se obișnuiește cu mașinăria picioarelor, atenția aceea relaxată care însă înregistrează căderea ca o piatră a unei gaie, scrîșnetul acelor de brad ori curba descrisă de tija unui crin mare, portocaliu, răsărind dintr-o adîncitură și întinzîndu-și spre soare pistilul auriu. Aimé se apleacă, îl rupe și-o ajunge pe Raisa, după ce l-a depășit sprinten pe maior, pe care fidelitatea față de generalul Giraud îl va costa pe puțin cinci kilograme !

Fata merge în urma bunicului care-și azvîrle un picior înaintea celuilalt, mecanic. Aimé apucă sacul de crocodil și-i întinde crinul.

— Facem schimb de bagaje ?

Nu mai are nimic din fata nervoasă din ajun. Muntele a purificat-o. Nu cunoaște locurile astea. Nu cunoaște decît Coasta de Azur. Nu-i același sud. Cel de acum o înspăimîntă. Peste tot te zgîrii. Cu pașii călcînd în urma altor pași, fac să trosnească crenguțele uscate ale iernii trecute. După ce trec prin pădurea ce acoperă versanții nordici ai vîrfului Rives Blanques, Capatas se oprește. *Qu'es Bonic !* spune, după cum îi e obiceiul. Panorama e

magnifică, cu mult mai cuprinzătoare decît din valea rîului Mantet. Domină valea rîului Carença, ascuns vederii, şi un extraordinar canion verde, presărat cu blocuri de stîncă printre care apa se scurge jos de tot, în vale.

Tăcerea le zvîcneşte în urechi. E sîngele. S-au apropiat unii de alţii, încolţiţi de singurătate. Puig porneşte mai întîi în cercetare. Vrea să-şi dea seama de situaţie înainte de-a ieşi din pădure. Aimé şi-a scos rucsacul, ca să profite de pe urma pauzei. Curelele i-au învineţit omoplaţii. E totuşi suportabil. Şi-a intrat în piele, e *înăuntru,* aşa cum nu i s-a mai întîmplat încă de pe vremea cînd patrula în acel *no man's land* [1] înzăpezit din decembrie 1939. Şi dacă tocmai moartea *feldwebel*-ului l-a vindecat?

Maiorul lasă să-i cadă greutatea cu un icnet de hamal, deschide şi azvîrle afară conserve, rufărie, un pulover. Apoi se depărtează. Întîrzie. Să-i fi venit rău? Longhi se îndreaptă în direcţia în care a luat-o grăsanul. Îl zăreşte printre trunchiuri şi nu-i vine să-şi creadă ochilor. Maiorul Lagarouste, culcat pe spate, cu pantalonii în vine, se dedă celei mai ciudate gimnastici, cu capul plecat înainte, cu ceafa şi umerii rotunjiţi. Se uită la ceea ce face, într-o poziţie pe care un mamoş ar califica-o drept ginecologică. În mîna dreaptă agită cu frenezie o cutie metalică.

Aimé izbucneşte într-un rîs care-i trezeşte dintr-o dată rana. Aşezat printre ferigi, îngrijind celebra parte sensibilă a călăreţilor şi-a vînătorilor, maiorul de geniu Lagarouste îşi tamponează conştiincios cu talc bărbăţiile!

Piug se întoarce. A zărit, departe, spre Clots de la Llobétera, un grup de tăietori de lemne. Nimic altceva. Capatas abia aştepta să vină. Opririle prea lungi strică mersul, dar Longhi simte că Păstorul e pradă unei nelinişti. Mereu adulmecă cîte ceva. Soarele s-a înălţat sus pe cer. Razele lui sînt cu atît mai călduroase cu cît străbat o boare ca un văl.

[1] Ţară a nimănui. (engl.). Teritoriu dintre două fronturi adverse.

Spre Carença scoborîşul e cît se poate de abrupt. Sir Levin înaintează cu mersul sacadat al Golemului. Ar putea juca cu succes rolul ciudatei statui însufleţite din cartierul evreiesc din Praga.

Zebrat de cîteva zboruri săgetătoare ce scot sunete ascuţite, rîul e aproape, tot atît de micuţ ca şi Mantet-ul, dar mai gălăgios. Panta îl poartă în repezişul ei spre nord, într-o încîlceală de verdeaţă, care este intrarea în chei. În trecere, Esparra salută o piatră întunecată, monument sau menhir, *La Pèdre Drète,* piatra dreaptă.

Sărind din piatră în piatră, trec peste rîu, care le azvîrle în faţă răcoarea lui. Spre amonte, o succesiune de căderi de apă cîntă. Vor urca de-a lungul torentului. Genunchii şi pulpele vor duce greul. Sub Redoun-ul ameninţător, mersul li se preface aproape în escaladare, înconjuraţi de balul marilor libelule capricioase, al viespilor şi-al tăunelui nerod, care-şi caută moartea.

Uneori, ca şi Pedro de Aragon, dau peste un *estanyol,* dar fără balaur. În afară de cazul cînd balaurul nu s-ar afla peste tot, invizibil şi uriaş. Ce bine ar fi să se oprească pe malul tăului ăstuia numit La Basse, ca şi rîul canalizat din Perpignan. Se află pe malul lui şi nişte căsoaie, iar *estanyol*-ul are conturul unui porc de mare. În prim plan, un copac uscat cufundat în apă îşi întinde braţele livide.

Mersul lor e un balet de somnambuli, în care dansatorii îşi schimbă locurile după afinităţi, cînd despărţindu-se, cînd însoţindu-se. Aimé cu Capatas — liric —, Aimé cu maiorul (vorbind despre captivitatea trecută), Aimé cu Raisa (se prăpădeşte după *Pe aripile vîntului;* cînd Aimé îi spune că şi clipele pe care le trăieşte ea sînt la fel de romaneşti, fata rîde puţin, surprinsă), Aimé cu Puig, care-i arată locurile botezate de el Omul Înlănţuit şi Broasca Ţestoasă, două stînci cu forme caricaturale.

Puig e îngrijorat de ţinta pe care-o pot oferi. Sosesc în partea descoperită. Va trebui să se ţină strîns de firul apei, să se facă una cu însuşi cursul ei, să treacă prin chiar adînciturile ei. Pleacă în chip de cercetaş. Ceilalţi se aşază. În faţa lor, lanţul muntos arde în soare. Capatas le-arată, spre stînga, Costabonne, La Roque Couloum,

Donya, insolentul Uriaş, în faţă, Nòu Founts şi, la stînga, vîrful Llouze, cavaleri de piatră cu umerii strînşi, ale căror trecători sînt marcate doar de scobitura dintre capete. Pe creasta asta, pelerinii de odinioară, veniţi din adîncurile unde colcăie păcatele, urcau răcnind cîntări bisericeşti, de pe cuprinsul întregului Vallespir, Céret, Amélie-les-Bains, Arles şi Prats-de-Mollo, cu numele ca un sîmbure de prună. Somoni ai lui Dumnezeu, urcau pe fluviul coastei pînă la izvoare. Aici, uscaţi cu totul de pietroaie, pe jumătate şopîrlă, pe jumătate şarpe, îşi dansau credinţa pe frînghia întinsă între cele două ţări, jongleri ai Maicii-Preciste, războindu-se cu balaurii din lacuri, cu doamnele lor de zăpadă, cu progenitura lor de şerpi zburători şi de broscoi veninoşi. Ajungeau pînă la singurătăţile sterpe de la Pla du Camp Magre, făceau popas la Ill de Terr ori pe malul Eleşteului negru, între colţii Uriaşului, aproape de 3 000 de metri altitudine.

Deşertul ăsta, rămas fără turişti pînă în ziua de azi, nu mai oferă peisajul îmbietor al Canigou-ului, ci îţi dă o sezaţie de sfîrşit de lume. Soarele dogoreşte din norul lui ca de vată. Capatas le arată, departe şi sus, o şa în formă de crestătură. Pe-acolo vor trece. Pare de necrezut.

Sub domul bătut de soare, a cărui putere n-o simţeau în întregime, Capatas, Puig şi Aimé ţin sfat, de la care l-au exclus pe bătrînul englez ca şi pe nesuferitul de maior.

— Riscăm să fim lichidaţi, spune Puig.

Aimé Longhi ridică din sprîncene, neîncrezător.

— Da, spune Capatas. Aşa a început în 1940.

— Aş prefera să aşteptăm noaptea, insistă Puig. Cu atît mai mult cu cît avem trei kilometri de pietroaie în faţa noastră. Dacă au puşti cu lunetă ne doboară ca pe potîrnichi.

— Nu. Ciobanii au un drum care duce la lac şi se desparte de rîu chiar de-aici.

Şovăie. Cîntăresc. Avertisment gratuit, un fulger se ramifică interminabil, mut. Fulger de căldură, spun oamenii de la cîmpie. Străbat grăbind pasul pe o porţiune descoperită. Apoi, la adăpostul morenelor, pătrund într-un culoar pietros. Cîmpul vizual s-a îngustat la cîteva

sute de metri. Un strigăt al Raisei. Bătrînul Moşe a alunecat pe o piatră sfărîmicioasă. Îl ridică, prăfuit tot, pe piele, pe haine şi pe păr. Cînd îşi vine în simţiri, cere sacul de crocodil. Înaintează în şir indian în acest ţinut selenar. În afară de cîteva tufe gălbui, pitice nu mai există nici un fel de vegetaţei. În sfîrşit, se iveşte suprafaţa unui lac cu reflexe din mercur. Şiroiesc de sudoare, pînă şi Puig. Se întreabă cu toţii de unde.

După o sută de metri, cîţiva pini chinuiţi îşi întind ghearele deasupra unei căsoaie din pietre puse unele peste altele. Puig şi-a ridicat piedica de la pistol. Aimé face la fel, dar Puig clatină din mîna stîngă. Cu arma în mînă, coboară singur. Nici o piatră nu se rostogoleşte. Aimé e gata să tragă, să-şi acopere tovarăşul. E ciudat, dar Puig avea dreptate : a început să fie sigur pe el.

O uşoară înfiorare a valurilor face să sticlească pe apă sute de mii de diamante. O pasăre care pescuieşte îşi ia altitudine, cu un peşte în cioc. Puig aruncă o piatră dinaintea intrării în căsoaie, cu un gest de jucător de petancă. Nimic. Institutorul s-apropie, intră, iese aproape numaidecît. Le face un semn larg cu mîna. Se îndreaptă cu toţii spre el. Aimé îşi scrînteşte piciorul de-o piatră. Durerea se întinde, trezindu-le pe celelalte surori, sare pînă la umeri şi se agaţă de cicatrice. Să nu renunţe. Să meargă. Să forţeze durerea. Dacă n-ar fi fost încălţat cu bocanci de vînătoare, şi-ar fi luxat piciorul, adevărată tragedie. Oare cum de merg oamenii ăştia cu espadrile? Şchioapătă.

Capatas împrospătează apa din ploşti. Vor face un scurt popas. Aimé s-aşază şi se descalţă. Îşi cufundă mîna în apa ca de gheţar şi se pregăteşte să facă la fel şi cu piciorul, dar Puig îl opreşte :

— Nu care cumva să-ţi vîri piciorul.

Puig, stînd pe vine, îi masează glezna, care pare să-şi recapete subţirimea sub degetele bătucite, apoi scoate dintr-o traistă o bandă Valpeau pe care o înfăşoară cu o precizie de vraci. Băgînd de seamă să nu facă creţuri, Aimé îşi pune şoseta groasă şi bocancul. Se ridică, scoate

un strigăt uşor, ţopăie pe loc, se îngălbeneşte, dar continuă. Maiorul Lagarouste îl fixează, dezaprobator. Şi-atunci Aimé izbucneşte în rîs. Şi Puig rîde. Ofiţerul de carieră ridică din umeri.

E cam ora trei după-amiază. Făcînd acest popas, nu riscă prea mult. Cea mai mică mişcare ar fi semnalată de vieţuitoarele tulburate pe teritoriul lor. Căsoaia pare a aparţine, ca şi Pèdre Drète, unei civilizaţii anterioare. Seamănă cu murag-urile etrusce. Ce e ? Un adăpost pentru ciobani şi animalele rănite, aflat în punctul extrem al locurilor de transhumanţă ? Ar putea tot atît de bine să fie sălaşul vreunui zeu sau locul sorocit sufletului strămoşilor. După părerea lui Puig, e un *capitell*.

Sub şisturile plate, grămădite în semilună, interiorul e misterios de răcoros. Puig aprinde o torţă, mătură cu ea rotunjimea de lut. Se văd stănoage de lemn în formă de sfert de cerc. O grămadă de paie arată culcuşul de dormit. Într-un colţ, rămăşiţele unui foc, sub o simplă spărtură în acoperiş, ca un ochi de ciclop în cerul sticlos. Cîteva cutii de conserve goale, atacate de rugină.

Capatas s-a dus lîngă Puig. În lumina amestecată a zilei şi-a torţei, nu li se poate ghici expresia feţelor, cioplite în cărbune. Nemişcarea lor trădează totuşi mirare. Torţa desprinde din întuneric un gît alb de cocoş. Creasta a ajuns de un roz şters. Două picioare, tăiate la articulaţie, purtătoarele unor pinteni minunaţi, au fost puse cruciş. Aripile uscate îl duc pe Aimé cu gîndul la pămătuful de pene cu care Capatas ştergea fagurii. Nişte oameni vor fi mîncat un cocoş şi-or fi lăsat capul şi ghearele. Atunci, de ce Puig e temător şi de ce Capatas se ridică în picioare, mai-mai să atingă cu creştetul acoperişul *capitell*-ului ? De ce tăcerea aceea lăuntrică asemănătoare tăcerii interioare a lacului ? Puig ia o ţigară, şi-o pune în gură şi scapără din brichetă, ca în prima seară la Localul Sardanei. Trage trei fumuri. Fumul e atras de gaura din tavan. Îşi pune bricheta în buzunar, după ce i-a înfăşurat cu grijă fitilul, îngenunchează, întinde mîna spre rămăşiţele cocoşului şi se opreşte într-un gest încremenit.

— Nu, spune Capatas. N-ai văzut ?

— Din prima clipă. Numai că mie puţin îmi pasă.

— Ba mie îmi pasă.

Puig se ridică.

— Să nu ne atingem, zice el.

— Mulţămesc.

Există un circ din pietre, un ceaun în care soarele, difuz, coace tot ce e însufleţit. În mijlocul acestui circ, se află un lac rece. La malul acestui lac, acest *capitell* rotund. Lîngă peretele rotund e locul ăsta micuţ, cu un cap de cocoş, creasta, două gheare, două aripi. Torţa se stinge. Rămăşiţele plutesc în penumbră.

— De cîtă vreme ? întrebă Aimé, căruia i-ar plăcea ca discuţia să fie mai explicită.

— Două săptămîni pe puţin.

— Adevărat, gîtul pare mumificat.

— Nu-i treaba noastră, continuă Puig, încruntat.

— Nădăjduiesc, zice Capatas.

Ceilalţi se aşază pe stănoage sau pe culcuşul de paie.

— Cît timp rămînem ? întreabă Lagarouste.

— Depinde.

— Depinde de ce ?

— Secret desăvîrşit.

Maiorul îşi leapădă harnaşamentul. Raisa e mulţumită, obrajii lui Sir Levin s-au mai colorat puţin. Maiorul scapără un chibrit deasupra vetrei în care a adunat fîn.

— Fără foc, zice Puig.

Maiorul şovăie. Flacăra sfîrîie şi-i arde degetele. Azvîrle chibritul.

Puig supraveghează coastele abrupte din partea de est, La Coma de l'Infern, cea pe drept numită aşa. La cîteva ore de drum greu, cabana nemţilor. După ştiinţa lor, între ea şi ei nu există nici un post fix. Acestea se află în vale, spre vest, spre Saillagousse. Puig lasă binoclul să-i cadă în toc. Ce cald e ! Longhi se simte din nou prost în lumea asta unde totul îi e străin, începînd cu vocabularul. La Carençe, Domeniul Carençe...

Aimé mîngîie piatra uzată pe care stă. Urechile îi zumzăie. Adineauri, cînd era desculţ, se clătina. Acum, simte îngrijorarea asta, de parcă i-ar fi teamă să nu surzească. Puig îşi ciupeşte partea de jos a nasului lung, coroiat, cu degetul gros şi cu arătătorul. De-a ce s-o fi jucînd, e idiot! (Longhi a gîndit cuvîntul, constată cu exasperare.) Puig îi face semn să-l imite. Munteanul îşi umflă partea de sus a nărilor, deasupra celor două degete cu care-şi strînge nasul. E caraghios. Aimé face la fel, fără să ştie prea bine de ce. Urechile i se destupă. Timpanele şi-au reluat locul.

— Surzisem.

Propria lui voce îl uimeşte.

— Sîntem la 2 300 de metri. Să mîncăm. Pe urmă, lucrurile vor merge mai bine.

Binevoitor, Lagarouste deschide o cutie mare, lunguiaţă, care conţine gîscă în aspic şi desfundă o sticlă.

— Două kilograme mai puţin de cărat în spate, şopteşte institutorul din Velmanya.

Surpriză, vinul maiorului nu-i un vin de masă, ci un muscat aromat, un vin dulce căruia, observă Puig, nu-i stă deloc rău alături de aspic. Dacă încep acum să facă şi gastronomie! Înfulecă toţi. Pui, şuncă, pilaf de orez cu şofran, vin răcit ca gheaţa în lac. Viaţa îşi schimbă culoarea, chiar şi pentru bătrînul Moşe. După ce-a ciugulit ceva, se întinde pe paiele uscate. În dreptul deschizăturii, se conturează afară o plantă palidă, cu floarea de un albastru puternic.

— Genţiană, spune Puig. Una dintre ultimele.

— Din anotimpul ăsta?

— Nu. În altitudine.

— E încă departe trecătoarea?

— Cinci sute de metri.

În zidul chinezesc, Aimé vede aceeaşi despicătură lucitoare, şaua trecătorii. S-ar zice că-i mai departe! De partea cealaltă, a Franţei, cerul îngrămădeşte o baterie de tromboane, din toată gama arămăriei, de la galben la stacojiu.

Deodată, Puig sare în picioare. Pistolul i-a sărit şi el în mînă. Longhi face la fel, dar nu vede nimic. Păsări, la

două sute de metri mai încolo, scot strigăte. O piatră se rostogolește pînă la lac. Liniștiți, se ivesc de după colțul unei stînci cu cap de berbec doi jandarmi care se opresc dinaintea *capitell*-ului. Puig șuieră printre dinți. Capatas iese, cu gura plină. Ciudați jandarmi ! Nici tu chipiu, nici tu centiron. Puig se duce la ei. El îi interoghează. Jandarmii răspund. Puțin mai lipsește să nu-și arate și actele ! Chiar așa. După cum se poartă ! La drept vorbind, cu toate că încă mai poartă uniformă, nu mai sînt chiar jandarmi. În ajun au avut loc incidente grave la Fontpédrousse, în vale. Un soi de grevă la uzina hidroelectrică. Nemții i-au închis pe jandarmi la ei în jandarmerie, așa de multă încredere aveau în ei !

— Ce voiați să facem, zice cel mai vîrstnic care e și cel mai gras. Am stat noaptea acolo, și dimineața asta ne-am luat valea.

Maiorul a ieșit din *capitell*. Nici o îndoială, își pregătește numărul. Cel mai mic dintre jandarmi explică, dovedind o mare repeziciune în vorbire.

— Înțelegeți, nu ne convenea. Jandarmi închiși la ei în închisoare ! Bedarrides și cu mine ne-am zis : „Trecem de partea *maquis*-ului“ Atîta că...

Bedarrides preia el ștafeta și spune cîntînd cu un frumos accent toulousean :

— Și tocmai asta căutăm, *maquis*-ul.

— Aveți chipiele ?

— Le-am scos pentru că era prea cald și...

La amîndoi, și la cel mic și la cel mare, se vede cît de colo că nu de multă vreme și-au scos chipiele ! Fruntea le e împărțită în două zone orizontale, una tăbăcită, cealaltă alburie ca andiva. Ca Franța de ieri, ocupată, Nono !

— Reluați-vă ținuta.

Fără să crîcnească, își pun chipiele, mototolite de șederea în raniță, se încheie la tunici, își prind centurile. Par mirați. Nu li s-a spus că și în *maquis* ținuta de serviciu trebuie să fie atît de corectă ! Bedarrides zice :

— Albert v-a văzut. Are un ochi de vultur. Ne-am gîndit că nu vă duceți la pescuit.

— Unde vă aflaţi cînd ne-aţi reperat ?

— La patru sute de paşi.

Dacă cei doi jandarmi i-au reperat apropiindu-se la patru sute de paşi, nemţii pot şi ei s-o facă. Iată de ce trebuie să-şi reia aparenţa militară. Prezenţa lor acolo e firească. Sînt în cursul unei operaţii. Afară doar dacă, începînd de ieri, toţi jandarmii n-or fi devenit suspecţi.

În clipa aceea Lagarouste îi apostrofează, nemaiputîndu-şi zăgăzui indignarea.

— Cine v-a ordonat să procedaţi aşa ? Presupun că aveţi un ofiţer acolo, la voi, în jandarmerie !

— Nu, domnule. Un major.

— „Domnule !“ Domnule maior ! Maiorul Lagarouste din statul major al generalului Giraud. În misiune.

Cei doi nu par intimidaţi.

— Şi majorul ăsta v-a dat ordin să vă alăturaţi celor din *maquis* ?

— Majorul ăsta face pe el ! îi scapă lui Bedarrides cel burduhănos. Ne-a interzis să plecăm. Îl dăm dracului.

Imensa masă a maiorului se clatină.

— Iată starea în care a ajuns Franţa ! Ah, nu în felul ăsta înţelegem noi rezistenţa, domnilor ! Mai întîi, să faceţi bine să vă întoarceţi în jandarmeria aia împuţită...

— Şi nemţii or să-i îmbie cu măruntaie după reţetă catalană ! N-ai mai terminat cu tot circul ăsta ? Vezi-ţi de harta Michelin a dumitale !

Faţa munteanului e aspră. Maiorul se dă îndărăt şi tresare deodată, ca şi cum Puig ar fi tras în el. Se uită la cer. De data asta a tunat.

— Aşa ! Voi doi acum ! La Fontpédrousse, îl ştiţi pe brigadierul Bobo ? El ce-a făcut ?

— Alphonse s-a dus la Quérigut.

— Aşa de agitate sînt spiritele la cîmpie ?

— Zumzăie.

— Vă descurcaţi bine pe munte ?

— El da. Eu nu. Sînt din Toulouse.

— El cine e ?

— Payra. Albert Payra.

— Payra ? N-ai un frate la Prades ?

— Un văr. El are un frate.

— Mai rămîneţi un pic după ce plecăm. Apoi vă duceţi la Batère.

— La mina părăsită ? E departe !

— În locul lor, zice Capatas, aş trece pe la Moara uitată. Aş dormi acolo fără să mă fac văzut şi m-aş duce mîine la Batère.

— Capatas are dreptate. La Batère, întrebi de Compol. Adjunctul meu. Să-i spui că mă întorc acasă mîine noapte. Fiţi cu băgare de seamă, dacă vede uniformele, e în stare să tragă în voi. E un tic de-al lui !

O bubuitură îndepărtată a urmat unui fulger, spre Tres Vents. Muştele înţeapă. Bedarrides, jandarmul din Toulouse, face un gest de încuviinţare.

— Bine, aşa o să facem. Şi vă urăm noroc !

IX

De la lac, încolo, panta a devenit şi mai abruptă. Tot urcînd aşa, vor da peste un alt *estanyol*, la o înălţime mai mare şi mai negru. Vor urca mai departe. Apoi alt tău, mai mic, mai rece şi mai negru. În spatele lor, se desenează în perspectivă scoborîtoare lacul de la care au plecat. Mersul acesta se aseamănă cu o iniţiere.

Perspectiva s-a lărgit din nou. „Să vezi fără să fii văzut", spunea manualul de infanterie. Cînd vezi, eşti şi văzut. Aimé Longhi a căpătat complexul caprei negre (ceea ce-i provoacă un uşor rîs interior). Şi cămaşa care i se lipeşte de corp. Şi umărul care arde. Cicatricea întreagă se desenează în toată topografia ei internă, ca norii alburii, sfîrtecaţi, pe fundalul cerului. Labele picioarelor sînt în flăcări. În timpul campaniei, unii dintre oamenii săi, mai cu seamă mineri, îşi aruncau în cele din urmă bocancii. Îi înţelege. Visează să fie încălţat cu espa-

drile. Espadrile. Espadrile de avioane. Tors de pisică aducătoare de moarte, pisică-vultur. Ba nu, nerodule, sînt porumbei. Porumbei negri. „Porumbei din Senegal, spune Bandit. — Gura, Bandit!" *Senegal pigeon's blues...* [1] Se află în interiorul unei sfere mefitice. Capatas și Puig se uită la zidul alb, încins. Încă o porțiune cu pietroaie! Avantaj, traseul e adăpostit dinspre est de unul din umerii Uriașului. Inconveniente, mitralierea asta selenară. Deodată, Capatas se oprește. În spatele lui, Longhi vede, jos, printre pietre, mai întîi niște încălțări apoi un picior îndoit, cu genunchiul în sus, celălalt în unghi drept și, cînd se apropie, mai jos decît picioarele, capul gol al unui om cu păr scurt, cu obrajii acoperiți de-o umbră verzuie. Mortul poartă o salopetă spălăcită. Mîinile sînt galbene, una cu degetele întinse la maximum, scoțînd palma în evidență, cealaltă zgîrcită. Te întrebi cum de n-a alunecat corpul în prăpastia adîncă de o sută de metri, la marginea căreia se află. Aimé a apucat-o pe Raisa de încheietura mîinii. Micuța tremură.

Cu privirea mînioasă, furtuna saturniană le dă tîrcoale deasupra crestetelor. Arămurile sînt mai roșii, părțile albe mai otrăvite, cele albastre mai cadaverice. Pe acest fundal zbuciumat, călăreții Apocalipsei, albi sau negri, gonesc, deformîndu-se foarte repede. Spre Canigou plouă. Ar trebui să se grăbească. Capatas nu se grăbește. Cuprins de-o încetineală rituală, se apleacă asupra trupului.

— Mortule, cine te-a omorît? întreabă Păstorul cu o voce puternică.

Nu răspund decît stăncuțele.

— Mortule, cine te-a omorît?

Longhi șiroiește de sudoare. Îi e frig. Raisa s-a strîns lîngă el. Tremurul lor se amestecă. Sir Levin s-a așezat pe sacul lui de comis-voiajor.

— Mortule cine te-a omorît? întreabă pentru a treia oară Capatas.

Capatas îi face semn lui Puig. Acesta încuviințează printr-un gest al frunții. Puig se dă îndărăt. Ai zice că

[1] Melodie africană, de tipul Negro Spirituals.

piciorul lui priveşte pe jos înainte de-a se aşeza pe pămînt. O capră neagră. Pietrele se rostogolesc în propriul lor ecou. Puig ridică trupul. Îl întoarce, picioarele servind drept pivot. Aimé a făcut o mişcare ca să-i ajute. Dar Puig face „nu", printr-un clătinat din cap. Piciorul lui Puig alunecă, şovăie, îşi recapătă echilibrul. Au fost cît pe ce să coboare amîndoi în prăpastie, cel mort şi cel viu!

Puig revine pe pietrele stabile. Omul e un tip slab, între treizeci şi patruzeci de ani. Fără barbă. Puig îi caută prin buzunare. Nimic. Nici măcar ceas la mînă. Au mai trecut şi alţii înaintea lui. Neamţ? Dezertor? Spaniol? Aliat? Muncitor? Maquisard? Aviator? Evadat? Mortule, cine eşti şi cine te-a omorît? Mortul rămîne mut în tăcerea lui de ceară.

— N-ar fi trebuit să-i lăsăm să plece pe jandarmi, se aude Aimé rostind. Pentru procesul-verbal.

A vorbit cu glas scăzut. Nu ştie dacă Puig l-a auzit. Umorul, fie el şi negru, nu-şi află locul aici. Umorul e respins de pămîntul ăsta. Tragedia îi iese în întîmpinare. Tragedia îl face să vomite. „Omule, cine te-a omorît?", acest tradiţional interogatoriu pus celui mort de moarte năprasnică, iată singurul ton pe care-l acceptă locurile şi zeii.

Unui necunoscut îi spui „Omule!" Ca în castiliană: *Hombre!* Ca păstorului scheletic din dimineaţa cu radiatorul. Orice individ e responsabil pentru specie. Ca partizanul izolat al lui Puig. E un *hombre*, un om. E forma spontană a umanismului. Iată, cu prilejul acestei întîlniri, Canigou-ul şi-a căpătat aura simbolismului său imemorial. Locurile numite *correc de l'Homme, serrat de l'Homme mort* şi multe altele stau mărturie. *Omul* e *uriaşul*. Canigou-ul e muntele omului.

Călătorii încearcă să îndrepte trupul necunoscutului, dar e multă vreme de cînd acest cadavru e cadavru. Capatas scoate din raniţa sa o pînză de cort militară, avînd imprimate pe ea, pentru camuflaj, motive tip leopard, 1939. Puig şi Capatas îl acoperă pe „mecanic". Pînza e prea scurtă. Bocancii cu ţinte rămîn afară, urmînd o înclinaţie ce nu-i anatomică, şi se cască, dînd la iveală nişte şosete de un verde de pătlăgea crudă.

Sir Levin prinde viață. Ochii lui spălăciți strălucesc. Capatas încrucișează pe pieptul mortului cei doi tăruși ai cortului, deveniți inutili. Bătrînul deschide atunci sacul de crocodil, scoate o carte uzată, apoi adună pietre. Raisa îl ajută. Pun pietrele pe pînza de cort. Bătrînul Moșe se îndreaptă din șale cît e de înalt și-ai crede că întregul corp îi pîrîie, dar nu-i decît zgomotul furtunii în adîncuri. Jos, ploaia cu sulițele ei nenumărate ciuruie lacul, cheile și Tres Estelles. Pe axele dinspre nord și est, orizontul s-a restrîns considerabil. Cei doi jandarmi trebuie să fie uzi pînă la piele. Bătrînul Moșe dă de-a-ndăratelea foile cărții și îngînă ceva. Cu un gest ce amintește de un episcop al vremurilor de demult, Capatas face în aer semnul Crucii.

Însoțită de bubuituri și de ecourile lor, mica trupă pornește la drum.

— Pietrele, spune Raisa.

— Ce-i cu pietrele ?

— Noi le punem pe morții noștri. Lespezile cimitirelor evreiești sînt tot așa semănate cu pietre. La Londra, la Cracovia, la Praga.

Cuvintele pe care le deapănă vocea asta drăgălașă și voalată sînt mătăsoase și lucitoare ca într-un lied.

— În amintirea trecerii prin deșert, cînd se puneau pietre pe giulgiul în care erau înveliți, ca animalele să nu-i poată devora. Fugeau din Egipt. Bunicul meu se numește Moise.

Nu-i decît ora șase. Se lasă noaptea, care nu-i noapte.

Tăul negru își merită numele, reflectînd cerul de ardezie. Primejdia e acum mînia muntelui. Trebuie să se pună la adăpost. Cînd află de hotărîrea asta și știe că frontiera nu e decît la cîțiva kilometri, Lagarouste înnebunește parcă. Să treacă. Numaidecît !

Aimé se uită la omul ăsta și-l găsește jalnic. Își dă seama că nu se simte bine. Îl ustură fundul ca pe toți cei

graşi. Lumea războiului n-are timp de milă. Şi încă şi mai puţin pentru cei caraghioşi. Dar aceştia nu ştiu că sînt caraghioşi şi suportă răspunsul la reacţiile provocate de ei ca pe o nedreptate în plus.

Cînd va vorbi mai tîrziu despre felul cum a părăsit Franţa, Lagarouste n-o va face într-un mod asemănător acestuia. Dacă va citi cele scrise, se va gîndi că-i vorba de altul. Va povesti, aidoma lui Tartarin [1], avînd conştiinţa împăcată a aceluia care spune adevărul. Fapt e că era supus la o adevărată caznă, după cum se spunea în limbajul din lagăr.

Ca şi Carença, Lacul negru are şi el o căsoaie, ceva mai mică. Mai au şi un cort pentru patru persoane. Pe care vijelia încearcă să-l smulgă. Din fericire, ţăruşii sînt din fier. Capatas, Puig şi Aimé izbutesc să-i împlînte în stîncă.

Sir Levin, Raisa, Capatas şi maiorul vor dormi în căsoaie, Puig şi Aimé în cort.

E şi timpul ! Băierele cerului se rup, dînd drumul unei cataracte. Tunetele izbucnesc la o sută de paşi şi fulgerul brăzdează cerul negru, făcînd să lucească sulițele ploii. Grindina se înverşunează să bombardeze. Dinăuntru, Puig şi Longhi prind o saulă şi pînza se umflă de să plesnească. Nemişcaţi, văd dezlănţuindu-se furia Canigou-lui sub nasul lor, ca un torent roşu.

Mirosul aspru de tutun umple adăpostul minuscul.

Longhi se gîndeşte la omul din pietroaie, singur sub potop. Un prieten ? Unul care voia să treacă ? Victima unei răzbunări personale ? Puig înclină să creadă că e vorba de o poveste cu profesionişti care trec graniţa.

— Adevăraţii mecanici n-au mîinile albe.

Aimé i-a văzut mîinile. N-a avut timp să le citească. Nu mai pot vorbi. Bubuiturile vin una după alta, tunetele ingemănîndu-se cu fulgerele. Înlăuntrul tobei lor izbită de un toboşar smintit, văd dezlănţuindu-se un Apocalips

[1] Tartarin din Tarascon, personajul unui ciclu de Alphonse Daudet.

ce urmărește să-i pedepsească personal. Zgomotul e într-atît de mare, încît li se pare a fi în însăși inima unei păduri secerate, ai cărei copaci uriași se prăvălesc în abisuri. O clipă, pămîntul îi zgîlțîie ca în Postul înaintat 3 [1] în iarna lui 1939, cînd bombardamentele le pisau vizuinile. Puig și Capatas erau îndreptățiți să se teamă de mînia muntelui. O smucitură cumplită îi face din nou să tresară ; apa roșie clocotește pînă sub adăpostul lor. Între timp, ploaia se mai domolește. Furtuna se îndreaptă spre sud. O lumină de absint se strecoară sub cort. Nu se lăsase noaptea. Panouri mari de cobalt dislocă norii ce fug care încotro. Cerul jos se joacă cu ascuțișurile dantești ale vîrfurilor, iar din prăpăstii se ridică un miros îmbătător. Apa se scurge glîgîind pe oasele muntelui.

— Rămînem, hotărște Capatas. O să dormim. Cîte unul va face de pază. Două ore fiecare. Dumneata ești primul, domnule maior.

Lagarouste nu mai reacționează. Sub ultimele săgeți ale ploii, Puig se îndreaptă spre Lacul negru care fumegă ca un ceaun de vrăjitoare. Colțuri de stîncă ies din apă. Uneori se apleacă repede și pare a dansa, geniu negru al *estanyol*-ului.

Cînd se întoarce, azvîrle pe jos trei pești, capete monstruoase cu ochi bulbucați, corpuri foarte mici, adevărați porci de mare de apă dulce.

— Păstrăvi degenerați de altitudine. Totul concentrat în cap. Către asta se îndreaptă și oamenii.

Cînd Aimé se duce să-l schimbe pe maior, constată că ofițerul de gardă doarme chiar pe stîncă. Longhi îl zgîlțîie și-i ia locul fără un cuvînt. Desigur, războiul trebuie făcut de oamenii tineri.

Fie soldat, fie elev-ofițer, Aimé a suportat totdeauna bine sarcinile de gardă, la cazarmă, în campanie, în trupele de șoc. N-a spus-o din mai multe motive, primul fiind că ceilalți camarazi ar fi abuzat de asta, și-al doilea, din pudoare. I-ar fi venit greu să facă mărturisirea că în

[1] Pe frontul francez, în fața germanilor.

el o neştiută fiinţă obscură care iubea viaţa de război. Faptul de-a fi singurul treaz şi de-a păzi un grup fratern îi plăcea.

Luna s-a înălţat pe apă, seceră tremurătoare pictată de Miró Catalanul. Stelele se împrăştie diferit, după diversele părţi ale cerului, luminoase spre nord, mărite din cauza aerului rarefiat spre sud, orbite de pînzele negre ale norilor şi, din loc în loc, cîte-o masă colcăitoare.

Poate asta-i fericirea. În această panică celestă, Steaua polară şi strălucitoarea Ursă Mare îl orientează. Ochii adevăratului Nord al lumii sînt aţintiţi asupră-i.

Departe, cîinii au lătrat. Nici o îndoială. Încă un lătrat insistent chemînd omul. Cît e de greu să apreciezi distanţele ! E slab omul care a pierdut contactul cu natura. Cîini == nemţi. Nici o lumină. Dar o lumină poate fi ascunsă. Nopţile sînt mascate. Un zbor apropiat de pasăre îi tulbură ascultarea. Un lătrat, singur, pierdut, abia perceptibil. Un rostogolit de fluier îi răspunde. E vorba de-o patrulă sau de-o pază care se schimbă, la depărtare de kilometri.

Cu ochii dilataţi de noapte, Aimé se gîndeşte că ar trebui să poată picta toate astea. Cît de cuminte era nebunia lui Van Gogh, purtînd pe creştet o pălărie cu lumînări ! Cu toate lumînările lui Van Gogh pe cap, Aimé Longhi priveşte. Pupilele i s-au obişnuit. Ordinea norilor se schimbă, alcătuind şi desfăcînd neîncetat o scenă de bătălie. Noaptea nu-i nici neagră, nici albastră. Pasta e vineţie şi purpurie, frecată cu aur brun de sinagogă şi cu verde de smarald, cu consistenţe de negru gras, negrul lui Rembrandt, negru de noapte.

Chiar dacă e-n august, zăpada nu-i departe. Frigul îi dă luciditatea asta care merge repede şi departe. În seara asta, Longhi îşi dă limpede seama că nu există Dumnezeu. Cel puţin nu Dumnezeul din copilărie, Dumnezeu cel cu întruchipare omenească. Împrejurul Canigou-ului, nu există decît uriaşi.

Un om de pază trebuie să vegheze ? Aimé veghează ! Un om la pîndă trebuie să pîndească. Aimé reuşeşte mai puţin bine. Aimé nu *pîndeşte*, în sensul în care pînda e o acţiune. Puig trebuie să *pîndească*, da, cînd e în locul lui. Pur şi simplu pentru că Puig posedă un întreg lexic de referinţe. Aimé îşi dă silinţa. Trebuie să pîndească. Fără să creeze prin exces de atenţie fantasme ca năvlegul ăla de alsacian deşirat care, în timp ce se aflau în avanposturi, semănase panica în sector, trăgînd în luna ce se ridica ! Aimé rîde.

Nu mai rîde. Alt zgomot. Îşi ascute auzul. Nimic. Ca şi cum altcineva ar face acelaşi lucru. Profunzimea tăcerii în care-ţi auzi inima bătîndu-ţi în piept. Toţi nervii vibrează. E cineva. Unde ? La o sută de paşi ? La zece paşi ? Mai curînd zece. Sau douăzeci ? Stătea pe vine, se ridică. Genunchii îi pîrîie. Trebuie să se audă pînă la Mantet ! Îşi ţine răsuflarea. Să dea alarma ? Să pună capăt unei odihne de care tovarăşii au nevoie şi de care el e răspunzător ? Să-l prevină doar pe Puig ? Mai cu seamă Puig se odihneşte. Oboseala îl usucă. E ca o coardă de viţă, Puig.

Longhi ridică piedica Walther-ului, care rezistă, apoi scoate un pocnet. Ştie că micul zăvor a eliberat punctul roşu al morţii fulgerătoare. Pietre se rostogolesc. *Celălalt* nu se clinteşte şi poate are şi el un pistol la care moartea a fost eliberată. Aimé mai face patru paşi. O boare tulbură formele. Se opreşte. Doi ochi scapără. Nemişcaţi. Orice-ar fi, ochi sînt ! Plesnete mari se ridică dintr-o dată şi simte cum aerul e măturat de-o pasăre puternică, la fel de mare ca şi cocoşul lui Santiago.

Aimé a redevenit pe de-a-ntregul locotenentul Longhi. A tras în *feldwebel*, n-a tras în pasăre. Totul e în ordine. Restul e în voia lui Dumnezeu. În sfîrşit, mă înţeleg. Dumnezeul meu e mai presus de cea mai frumoasă aparenţă umană.

Puig şuieră semnalul militar al deşteptării şi se apropie. E ora patru.

— Nimic ?

— Acum trei sferturi de oră. Lătrat de cîine. Cam în direcţia asta.

— Spre Donya. Se apropiau ?

— Nu cred. Apoi, o pasăre mare. Care mă privea ca o pisică.

— Bufniţă.

— Ce-ai zis ?

— Bufniţă. O bufniţă ! Pricepi ? Mai curînd o cucuvea. Bătrîne înrăite. Du-te să dormi.

— Mă simt prea bine.

— Eşti sîcîitor. Aveam un coleg ca tine la Şcoala Normală. A apucat-o rău.

— Colaboraţionist ?

— Ofiţer !

Rîd şi fac amîndoi deodată : „sst" !

— Să fim serioşi. Dacă se întîmplă să ai necazuri la Barcelona, te duci să-l vezi pe expediţionarul [1] Conti, *calle* Real numărul 7. Dar dacă intri la apă, nu care cumva să-i rosteşti numele ! După asta ?

Aimé nu înţelege. A, da, după. Ce-o să facă după trecerea frontierei. Aşa trebuie să se întîmple şi cu paraşutiştii cînd sar. Din fericire, mai există şi camarazii care împing !

— Mă duc în Africa de Nord şi-mi reiau locul în armată, dacă vor să mă ia.

— De fapt, urmezi acelaşi drum ca şi maiorul. Ştii ce, lasă-l baltă de cum treci graniţa ! Nu-i dau nici măcar două ceasuri. Şi nu uita că eşti canadian.

— Sînt un canadian francez sadea, născut la Québec ! S-au aşezat.

— Tu ai ales, oftează Puig.

Încet, noaptea se decolorează.

Cei din cabană se foiesc. De data asta e deşteptarea cea adevărată. Raisa seamănă cu femeile ce se scaldă sub clar de lună, ale pictorului Chabas. Moşe e în picioare.

[1] Dispecer.

Omul ăsta nu-i decît voinţă. Grăbit să se echipeze, ţopăie pe loc. Repede, drumul devine piepşti. Între Lacul negru şi Lacul albastru, pe-o distanţă de abia cinci sute de metri, trebuie cîştigaţi în altitudine o sută douăzeci de metri, prin serpentine ce ocolesc spinări de mamuţi. Furtuna şi potopul au lăsat un glod lunecos despre care n-ai fi crezut că e-n stare să se formeze pe pietrăraia asta.

Curînd, sînt lac de apă. Sacul de crocodil zboară dintr-o mînă într-alta. Şi-au pierdut cu toţii răsuflarea cînd ajung pe tăpşanul de unde văd lucind Lacul albastru. E pătrarul zilei. Urme de zăpadă se văd pe stîncile ce stau cu faţa spre nord. Puig, aflat în faţă, a dat ocol Lacului. O masă puternică le taie drumul, fantomaticii colţi ai Vacii, care-i zdrobesc cu înălţimea lor.

Frontiera e acolo, sus. Lumina creşte, zorii îndoielnici ai descurajărilor. Mai rămîn o sută de metri de urcuş înainte de-a ajunge trecătoarea, a cărei şa clipeşte în falca cea cariată a muntelui, deasupra unui visător nor alb. Urcă. Bătrînul Moşe se opreşte, porneşte iar, se clatină, se sprijină în mîini, se sprijină de Raisa.

— Curaj. Încă treizeci de metri.

Longhi se gîndeşte : „După care vom fi seceraţi ! Ca nemţii din La Carnisserie ! Dreapta plată a sîngelui. *Feldwebe*-ul care se ridică în cot, îşi întinde pistolul spre Compol, apoi... Nu ! Nu ! Trebuie să-i dăm o şansă şi Providenţei, chiar dacă n-are chip de om".

Pe măsură ce înaintează, norii în formă de caier se scămoşează. Zece metri. Şaua. În spate, ca într-un efect teatral, un alt nor în care Puig se conturează ca o umbră chinezească. Institutorul din Velmanya ridică pumnul. Nu, acesta nu era gestul încă de pe atunci singurul salut al roşilor. Îşi înalţă pumnul în dreptul umerilor, îl scoboară, apoi îl înalţă repede, în ritm, un-doi, un-doi, ca la gimnastică. Alături de Capatas, sînt trei care-l îndeamnă şi-l împing pe Sir Moşe Levin. Toate forţele sînt concentrate. Nu trebuie ca Vechiul Testament să se repete. Niciodată ! Niciodată ! Ca şi cuvintele pe care le scria pe zidurile Şcolii Normale la douăzeci de ani naivul Longhi, la *Valinchiennes*. Orice-ar fi, numai *asta nu* !

Au ajuns la un drum între două prăpăstii unde galopează caii sălbatici ai norilor. Bătrînul Moşe, drept, cu bărbia ridicată, respiră pe gură, cu nările aproape la fel de subţiate ca şi acelea ale Preamilostivului Christ. Pe drum, se vede balegă de catîr.

Au luat-o pe-o scurtătură de vînători. Postul de frontieră e depăşit, rămas în urmă la patru sute de metri pe dreapta, de nevăzut în spatele maldărelor de sfărîmătură selenară. Nici un zgomot nu răzbate dintr-acolo. Două şei îşi urmează una alteia, Carença şi Nouă Cruci. Trec frontiera, pe lugime de-o sută de metri, ca din nou să intre în Franţa şi, în sfîrşit, să iasă.

— Repede, spune Puig.

— Sîntem în Spania ? întreabă Raisa.

Face „da" din cap.

Prin urmare asta preţuia atîta aur, atîta speranţă, atîta sînge ! Pentru o clipă, devine neîncrezătoare ca un copil. Şi totuşi, fără a purta însemnul nici unui stîlp de frontieră, nici al unei bariere, şi fără vameş, ci numai cu măceşi în chip de sîrmă ghimpată, au ajuns de-a binelea în Spania. La nivelul pămîntului, lumina devine puternică.

Aimé Longhi şi Puig privesc spre nord, trecutul pentru cel dintîi, prezentul pentru Puig şi, pentru amîndoi un viitor nedesluşit. Lumina pătrunde în ţara de unde vin. Ciudate adîncituri lăptoase din care ţîşnesc piscuri ca nişte insule marchează izvorul invizibil al Tech-ului, valea rîului Mantet, valea Carença. Deasupra se va contura Canigou-ul, care nu se va putea vedea mai înainte de ora unu. În prim plan, se ghiceşte foarte bine masa Uriaşului. Hărţile preferă să însemne vîrful Bâtiments pentru că era cel dintîi munte pe care-l zăreau oamenii de veghe de pe navele Mallorcei.

La picioarele lor, giuvaer barbar alcătuit din felurite nestemate, ametist, smarald, iasp, legate printr-un fir, luceşte salba estampols-urilor, a lacurilor de munte.

— Trebuie să sărim, spune Longhi, zîmbind uşor cu trei gropiţe.

Viitorul se înfăţişează nostim, la Nouă Cruci. E un platou lunguieţ, semănat cu aeroliţi. Cele dintîi sulițe ale soarelui străpung cerul. Pe marea care nu se vede (s-ar putea vedea de pe Uriaș) soarele trebuie să țîșnească din albastru. Locul e presărat cu cruci. Libertatea trece printr-un cimitir ! Cea mai înaltă depășește un metru, groasă, cu cele trei capete de sus egale, cu capătul mai larg și scobit la mijloc. Nu poți să nu te gîndești la Crucea de fier. O alta stă alături, cu mărginile încă și mai scobite, cu partea verticală încă și mai subțiratecă. În vîrf, se înalță o cruce din profil, pe care perspectiva o deformează, prefăcînd-o în sabie de hidalgo. Toate sînt strîmbe. Ultima din stnga, fără îndoială cea mai veche, se umflă în mijloc. Cum să nu recunoști crucea celților, crucea neolitică, crucea secerișurilor, marea cruce a lumii vechi, crucea dinaintea crucii ?

— O, a șters-o, fricosul ăla ! exclamă Puig care e atît de rar grosolan.

Cu rucsacul în spate, făcînd gesturi largi ca să-și mențină echilibrul, maiorul Lagarouste gonește la vale spre Nuria.

— O să se ducă de-a rostogolul, își dă cu părerea Capatas. Muntele e mai greu de coborît decît de urcat.

— La vîrsta lui, ar trebui s-o știe, spune Puig.

Soarele îl luminează pe bătrînul Moșe, sprijinit de nepoata lui. Povestea biblică nu s-a repetat. Moise a trecut, după ce-a văzut Țara Făgăduinței.

De foarte departe, ca și în cursul nopții, urcă spre ei lătrat de cîine, de-atît de departe încît Aimé se întreabă dacă nu i se pare. Să fie oare cu putință ca în tihna asta matinală, de mai multe ori pe săptămînă, să treacă oameni pe aici, lăsîndu-l uneori în urmă pe nefericitul „mecanic“ (trebuie să-i fie frig, acoperit numai cu pînza de cort, după furtuna de-aseară !) ?

Capatas îl strînge la piept pe tînăr. Bluza lui de vînătoare are un miros de neuitat, de miere și de rășină. Capatas strînge în brațe pe unul din copiii pe care i-a avut de zece mii de ani încoace. Gîndindu-se la cei doi fii ai lui, la cel care rămîne și la cel care se duce, Capatas își

spune în amurgul vieţii ceea ce a învăţat de la albine : stupii nu trebuie să fie toţi în acelaşi loc.

— Nu urma multă vreme drumul pe care a apucat colegul dumitale. La trei kilometri, se află o tăbliţă pe care scrie — *Nuria : Mănăstire.* El pe-acolo o s-o apuce. Trebuie s-o iei pe ramificaţia cealaltă. Mănăstirea e supravegheată de *la Guardia civil.* Acolo se află postul lor de frontieră.

— La revedere, domnule Capatas.

— *Adios.* „*La revedere*" înseamnă să ceri de la Dumnezeu. *Adios,* înseamnă că el hotărăşte. Şi... *Viva la guerra* !

Capatas se îndepărtează printre cele paisprezece cruci, gigantic, pe măsura acelor urieşenii.

— Longhi ! Aş vrea să te întreb ceva...

Vîntul ce se înteţeşte îi taie răsuflarea.

— Uite, zice Puig. Uite. *Bon Deou,* ce mai prostie ! De cînd o cunoşti, dinăuntru, ţara mea, mai mult decît ca un pictor care vine dinafară, o găseşti frumoasă ? Te întreb dacă ţi se pare frumoasă. Răspunde-mi ! E îndeajuns de frumoasă încît să merite să-ţi primejduieşti pielea, ca să fie liberă ?

Şi Puig continuă, cu sprîncenele unite la rădăcină, dintr-o răsuflare :

— Sînt clipe cînd mi-e atît de teamă să nu cedez... sentimentelor. Mi-e teamă să nu fiu... ca... tatăl meu... patriotismul de paradă... salutul adus drapelului... folclorul...

— Puig ! Să nu mai spui niciodată asta, Puig ! Tu ! Ţara ta înseamnă libertatea.

Puig repetă, încet :

— *Libertat, Libertat !* în catalană.

— *Libertat !*

— Nu. Accentul tonic. *Libertat.*

— *Libertat !*

— *Libertat, libertat, libertat !* E ca şi cu burduful, niciodată n-o să izbuteşti. *Bon Deou,* ce caraghioşi mai

sîntem ! *Qué coyoun, bon Deou qué coyoun de ma mare... Adios !*

Longhi pleacă, aşa cum a plecat din lagăr. *Trebuie să ne părăsim fără speranţă, fără speranţa revederii ? Trebuie să ne părăsim fără speranţa de-a ne revedea-ntr-o zi ? Nu-i decît un rămas bun, fraţilor...* Şi toate lagărele din Germania cîntă în el.

Puig, omul cel uscăţiv, rămîne, în infernul soldaţilor doboriţi, al cîinilor sfîrtecaţi, al prizonierilor torturaţi şi-al citadelelor pline de patrioţi care cîntă marsilieza cînd sînt împuşcaţi.

După zece paşi, Longhi face un gest amical. Fără să ridice glasul, bătîndu-şi joc de el însuşi, Puig îi răspunde :

— Salut şi fraternitate !

Pe poteca ce şerpuieşte de-a lungul rîului umflat de nămol, Aimé coboară. E liniştitoare scoborîrea asta. I-a pierdut din vedere pe englez şi pe Raisa. Grăbeşte pasul. Dintr-un tufiş încă întunecat (numai vîrfurile primesc toate sulițele soarelui) e strigat. Ea e. Bătrînul, sprijinit cu spatele de un copac, nu mişcă, ţinîndu-şi ochii închişi. Sacul din piele de crocodil e acolo. Longhi îi ascultă inima. Şterge fruntea bătrînului fără vlagă, acoperită de părul alb, răvăşit...

— Du-te ! spune Raisa. Mulţumesc pentru tot. N-am să uit niciodată.

El spune nu. Se uită la ceas.

Clopote s-aud bătînd din toată puterea, aproape. Se ridică. Drumul devenit larg le îngăduie să stea de-o parte şi de alta a bătrînului. Şi bătrînul merge. Curînd, dau de tăbliţă :

NURIA — MĂNĂSTIRE, 3 KM

Literele sînt caligrafiate ciudat. Se hotărăşte în ce *parte* s-o ia. *Partidul...* A, da. Cuvintele lui Puig : „Ori-

unde te-ai afla, chiar și singur, trebuie să fii partidul în întregul său". Asta așa-i. Pentru toate partidele. Partidul în întregimea lui. Omul pe de-a-ntregul !

Olane se zăresc printre ace. Longhi, Raisa și bunicul sînt înconjurați de vreo șase soldați *feldgrau* ! Nu, nu-i cu putință ! Nemți ! Nemți sînt ! N-au chipiul în formă de carton fiert al carabinierilor ! Nu e *la Guardia civil* ! A, vorbesc spaniolește ! Ba este *la Guardia civil*. E de-ajuns să te uiți la picioarele lor. Sînt încălțați cu espadrile.

În seara aceea, locotenentul canadian Aimé Longjumeu, din regimentul de Pușcași Mont-Royal, a dormit în *el carcero duro* * din Gerona.

Gerona e un oraș frumos, închisorile ei sînt mai mici decît bisericile, dar tot atît de pline...

Alți cinci evadați, între care un american, împărțeau celula cu el, largă de doi metri și înzestrată cu un singur hîrdău. Totul avea să se aranjeze a doua zi. *La mañana*, excelentă traducere a germanului *Morgen früh* **. Aimé își amintește de metoda *Assimil* a părintelui Numa și a lui Puig.

— *Mi casa es suya*. Casa mea e a dumitale.

Rîse ușor în sinea lui, înainte de-a se cufunda într-un somn la fel de adînc ca și lacul Carença.

* Închisoare. (span.).
** Mîine dimineață (germ. — nota ed. fr.).

PARTEA A PATRA

La Santa Espina

Cuvîntul NU, opus cu dîrzenie forţei, posedă o putere misterioasă care vine din adîncul veacurilor.

ANDRÉ MALRAUX

I

La sfîrșitul lui ianuarie 1945, un ofițer îmbrăcat în *battledress* [1] coborî dintr-un jeep acoperit cu prelată, condus de un soldat cu un aspect oarecum neglijent. Se aflau puțini trecători, vîntul dinspre larg îți tăia răsuflarea. Chipiul de culoare deschisă al ofițerului purta patru trese, iar impermeabilul lung, încheiat pînă sub bărbie, se izbea de cizme.

Intră la Hotel Catalonia. Ca de obicei, nu se afla nimeni la recepție. Nimic nu părea să se fi schimbat din 1943, nici măcar plantele cu frunza grasă.

— E cineva aici ?

— Imediat, imediat.

Antonio Vivès își făcu apariția, abia cu ceva mai palid. Aha, *la francisque* îi dispăruse de la butonieră, înlocuită ostentativ cu o Cruce a Lorenei.[2]

— A ! Domnul Longhi ! Scuzați-mă, domnule maior. Felicitările mele ! Arătați mai bine. Scoateți-vă impermeabilul.

— Am să locuiesc la dumneata.

— Vreți să spuneți la dumneavoastră, domnule maior ! Casa mea e a dumneavoastră, cum spun spaniolii.

[1] Ținuta de campanie a armatei britanice, folosită în acea epocă și de armata franceză.

[2] Insemnul Forțelor franceze libere, conduse de generalul de Gaulle

În anotimpul ăsta... Ah ! Banyuls a ajuns rău, nu glumă ! Vă dau camera dumneavoastră. Nu-i încălzită, dar cu un radiator electric...

Ba da, ceva se schimbase totuşi : portretul Mareşalului [1], de deasupra tabloului cu chei, fusese înlocuit cu portretul Generalului [2]. E drept că nu-ţi dădeai seama numaidecît : acelaşi loc, aceeaşi ramă.

— Ah ! Cîte nu s-au petrecut între timp ! Am fost arestat de nemţi, închis la Citadelă. N-am ieşit decît în clipa Eliberării.

Expresia îi deveni aspră.

— Căpitanul Benoit, în clandestinitate.

Şoferul se ivi, suflîndu-şi în pumni.

— Paulo, poţi să-mi dai cufărul jos.

— Nu mai slăbisem aşa de cînd avusesem dizenteria, în 1930, la Macao... Macao... O, domnule maior, cît priveşte lucrurile dumneavoastră...

Făcu cu ochiul.

— Am înţeles de ce parte eraţi cînd Gestapoul a percheziţionat. Veneau de la Boulou. Au luat totul cu ei...

Aimé întinse un pachet de ţigări Camel. Vivès luă una cu respect. Ca la Macao. Nu. Nu întocmai.

— Ca la Singapore, zise.

Tot cu veşnicul lui ocol al lumii în cap, Malaezia bismurată, chiar şi sub chipul căpitanului Benoit !

Paulo se îndoia sub greutatea cufărului. O slujnică se ivi — una nouă — clătinînd, aşa cum fac copiii, un bidon gol de lapte.

— Nu mai e lapte pe cartelă.

— O să luăm lapte praf, zise Vivès. Vremurile sînt aşa cum sînt ! Arată-i soldatului camera domnului maior.

— Care e ?

— Cea mai bună, Rita, ce naiba ! Camera cea mare !

[1] Pétain
[2] De Gaulle

Fata gînguri spre șofer : „Dacă vrei să mă urmezi". Cum dădea din șolduri într-un mod bătător la ochi, Paulo ar fi fost în stare să urce mult mai sus cufărul maiorului !

Aimé se cufundă în fotoliu și schiță un zîmbet ce-i dezvălui gropițele din obraji. Orologiul arăta ora cinci și jumătate. Ploaia cădea cu furie, pieziș, îndărătul perdelelor. Vivès aprinse lumina, care scaldă în galben holul. Vorbea încet, ca și cum ar mai fi fost nevoie. Aimé i-o reteză :

— Poți să-mi spui cînd a trecut Gestapoul pe aici ?

— La o bună bucată de timp după ce-ați plecat. Vă expediasem pînă atunci două scrisori...

Strălucirea fățarnică a privirii. Le deschisese și le citise factorului înainte de a i le înmîna !

— Înainte sau după 5 august ?

— Înainte, nici vorbă !

— Începutul lui iulie ?

— Cam așa. După ce-ați plecat, v-au publicat fotografia în ziar. M-au întors pe toate fețele. Au răscolit în valiza dumneavoastră care se afla în debara și au luat-o.

Acolo găsiseră fotografia care-l neliniștise într-atîta pe Longhi. Prin urmare, nu Angelita fusese. O bănuise pe atunci, uitînd de celălalt clișeu, în dezordinea aceea în care se aflau de obicei lucrurile lui.

— Nu v-au lăsat decît picturile.

Pe față i se citește limpede gîndul cît se poate de nevinovat : „Nici o scăpare".

— Trebuie să fie vreo...

— Trei.

— Așa e. Trei.

Trei picturi de un pictor mort. De cînd plecase din Banyuls, Aimé nu se mai atinsese de pensule, abia dacă făcuse cîteva schițe la Palalda. Nimic la Alger.

Aimé își puse impermeabilul.

— Plouă cu găleata. Luați măcar o umbrelă, domnule maior.

Aimé ieși, mergînd pe lîngă pereți. Se îndreptă spre mare. Ultimele rămășițe ale zilei învăluiau totul într-un topaz strălucitor, acolo în spatele Alberilor, dincolo de Canigou, sus, departe în spațiu și timp. Palalda, Moara uitată, La Carnisserie, Carença, nu erau oare pentru supraviețuitor niște localități de roman, așa cum una după alta deveniseră localitățile din război, cimitirul din Tromborn, canalul de pe Aisne, Pomerania cea dintre nisipuri ?

Ploaia îl pălmuiește. Alberii și turnul Madeloch capătă un violet de pansea, pe care-l accentuează și mai mult pantele înzăpezite. Munții sînt aproape. Lumina aceea nu-i mai amintește de război ci de un alt ianuarie, acela al anului 1939, cînd Spania se golea. Brațul pompei e și acum tot legat. Pescarii au tras bărcile pe prundiș. Nici una nu lipsește la apel. În lumea asta imuabilă, în ciuda catastrofelor, să fi fost eu singurul care m-am schimbat ? Da, chiar așa era în 1939, cînd a murit Republica, a urmat agonia, repetiția generală a Prăpădului. Ca și atunci, Mediterana e o Baltică crepusculară, care, în fața Insulei Mici, face valuri prelungi, ce se izbesc spumegînde. Insula e stropită de jerbe, iar pulberea valurilor se amestecă cu stropii grei, ca niște boabe de mărgăritar, ce picură din platanii desfrunziți. Orologiul de la primărie nu e luminat. Longhi a găsit o Franță încă și mai săracă decît la întoarcerea lui din Germania. Războiul bîntuie la voia întîmplării, ca un vas căruia i-ai oprit motorul.

Caută punctul din care totul s-a schimbat. Găsește, presărat cu băltoace murdare, drumul plin de făgașe ce-o ia de-a lungul primăriei și duce la sediul Sardanei. Se uită trist la ușă. Nici o melodie care să trezească morții în ziua Judecății de Apoi nu mai răzbate din subteranele clădirii mari și oarbe.

Pîrîul Baillaury curge cu albia plină ochi. Apele muntelui se năpustesc în calea apelor mării. Un grup de bărbați și de femei vin de pe drumul dinspre Mira-

mar. Au mersul emigranților care așteaptă, cel pe care l-a văzut peste tot, chiar și aici, și-apoi pe „drumurile Franței sau și din alte părți", în Germania, la prizonieri, dar și la muncitorii străini, ucrainieni, belgieni ori polonezi, mersul acela prea puțin darnic în energie al celor ce înaintează, dar niciodată cu tragere de inimă. Lumea a început să le spună cu pudoare „persoane deplasate".

În dreptul clădirii Saint-Jean, veche locuință în stil Cabourg, trebuie s-alerge între două valuri ca să nu fie udat. La Fontaulé, trece pe dinaintea Marelui Hotel. Domnule Malraux, mulțumesc pentru *Condiția umană*. Mai ales, mulțumesc pentru *Speranța*.

Laboratorul e pustiu. Longhi aleargă pe cimentul curățat. Încearcă s-ajungă pe Insula Mare. Pînă la treptele de granit, totul se scurge încă în torentul valurilor palide. Ar vrea să vadă *Războinicul rănit* și să aducă omagiu aceluia care l-a desprins din stîncă. Mase de spumă încearcă să smulgă eșafodajul care-și trasează jur-împrejurul stelei geometria absurdă.

Ploaia a stat. Aimé Longhi se întoarce. Intră la Cafeneaua verde, unde pe vremuri i-a întîlnit pe Maillol, pe Angelita, pe danez. Ce ți-e și cu planeta asta, unde nimeni nu mai știe cine-i mort și cine-i viu ! În viața de toate zilele, care se numește pace, lucrurile se schimbă mai repede decît oamenii. Baudelaire a spus-o, iar oamenii sînt nefericiți din pricina asta. Războiul a dat totul peste cap. Oamenii se învîrtejesc și dispar, actori măturați de pe o scenă al cărei regizor n-are strop de imaginație.

Lîngă o sobă încinsă pînă la roșu, așa cum se aflau pe vremuri în școlile comunale, cîțiva bătrîni în bluzoane joacă taroc. Patron e unul nou, un omuleț care gesticulează întruna, cu părul negru, scurt. Aimé cere un grog.

— A, bieții de noi, domnule maior, asta-i tot ce se poate bea în nordul ăsta afurisit !

Omulețul măsliniu face cu ochiul.

— De-acolo veniți, domnule maior, sînt sigur!

Aimé s-a descheiat la impermeabil și l-a scuturat, scoțîndu-și la iveală ecusoanele.

— Am părăsit Algerul încă de-acum șase luni. Dar dumneata?

— Sînt din Oran. Sergent. Rănit la Cassino[1]. Am fost demobilizat. Cu ce-am avut dintr-o moștenire, cu primele încasate am cumpărat dugheana asta. Am crezut că fac o afacere bună. Ce climă! Și niște oameni pe care nici măcar nu-i înțelegi ce vorbesc...

— La Oran nu se mai joacă taroc?

— Ba da. Spaniolii! A. jalnic lucru! Nu vreau decît să se termine mai repede! Vînd partea mea și mă duc să mă stabilesc la Oran, cu un amic de-al meu, care-i cafegiu! Și nu mai pun piciorul pe-aici...

— Îi cunoști pe oamenii de-aici?

— Nici nu vorbesc cu mine! Pentru că am accent! Da ei, mîncătorii ăștia de melci, ei n-au accent? Afurisiți catalani! A, oamenii ăștia din Nord! Se vede bine că dumneavoastră nu sînteți de pe-aici!

— Sînt din Valenciennes. Excelent grogul dumitale.

— Zahăr adevărat, o parte whisky, o parte rom, o parte apă. Făcut așa, din trei părți, e mai bun. Valenciennе, așa-mi spuneam și eu!

— E puțintel tot cam spre nord.

— Știu. Am și eu certificat de absolvire! Chiar dacă a rămas la Oran, pus în ramă, așa cum era, ca să-i fac pe plac maică-mii. Nu-i vorba de-același nord, ce mai!

Pe aceste cuvinte, „postul", același și el, difuzor de radio deghizat într-o lună, pe vremuri presărată cu paiete, transmite sardane. Aimé nu-l mai ascultă pe arap. E și nu e o sardană. Nu are tonul acela pițigăiat al fluierelor știute de el. E o melodie mai amplă, mai orchestrată, mai muzicală. Pe asta, se prea poate s-o fi

[1] Trupele franceze au participat la grelele bătălii duse de Aliați împotriva armatelor naziste în zona muntelui Cassino, în centrul Italiei.

scris un mare compozitor. Arapul se uită la maior, vede că ascultă, ridică din umeri și-și vede de spălatul paharelor lui.

O nouă rafală sfichiuie veranda și forțează ușa. Un zdrahon năvălește înăuntru și se scutură, apoi se întoarce. Ei, asta-i ! E chiar Gorila !

Stă acolo, cu spatele spre ploaie, cu mîinile lungi atîrnîndu-i pe lîngă corp, cu gîtul vîrît între umeri, cu fruntea mîncată de chica creață.

— Pictorul Angelitei ! *Hé hé !* Și încă maior F.F.I. ! [1].

— Mulți maiori F.F.I. ai văzut înțoliți așa ? Vai de capul meu ! Nu știe nici măcar să recunoască un militar adevărat !

— Patroane, despre domnul Sagols îți ceream noutăți.

— Aha, el era Gorila ? E bine spus. Deși i se spune mai curînd „domnul Sagols", că doar e bogat, cu toată cauciucăraia lui ! Domnule Sagols, ai de gînd să intri ori să ieși ? Tremură omul de frig în țara asta !

— *Slam qué té foute* *, arabule ! Dacă vrei să-ți păstrezi clientela în țara asta de regi, trebuie să vorbești cuviincios ! Arapii ăștia sînt mai răi decît *les gavatches !* O, iertare ! Nu pentru dumneata spun asta, domnule Longhi. Da știu că mi-ai făcut o surpriză ! Cel mai bun *rancio*, din cel străvechi, pentru pictor ! Și-apoi de cîte ori să-ți spun că o sardană nu se răcnește așa ! *Maldit'sique la mare que te pario* ! ** Mia cu seamă sardana asta !

— Deh, știi, eu mă șterg undeva cu sardanele voastre !

— *Caga un Christoo !* Oamenii ăștia sînt de-o grosolănie ! Musiu Pablo Casals în persoană dirijează, ignorantule !

Oranezul s-a făcut mic. Gorila ascultă cu religiozitate, clatină din cap, din mîini, din picioare, apoi rostește, fără voia lui parcă :

[1] Forces Françaises de l'Intérieur. (Forțele franceze din interior, denumire dată după reînnoirea și coordonarea militară a tuturor organizațiilor de rezistență din Franța).

* Du-te naibii (cat.).

** Blestemată fie mama care te-a fătat ! (cat.).

— Oricît, tot aș avea să-i reproșez ceva lui Musiu Pablo, un om minunat, de vreme ce e din Prades. (Prades, abia întrezărit, în ziua cînd căutau cu turbare un radiator...) Da, lui Musiu Pablo Casals, cu iertare să-mi fie, i-aș spune că-mi plac mai mult vechile noastre fluiere, care erau mai puțin îmbrăcate, și-apoi, domnul Aristide și el gîndea la fel.

— A murit ?

— Da. A murit.

Ridică glasul și spune răspicat :

— Și eu nu mă tem să spun că-mi pare rău de moartea domnului Aristide Maillol și mai cu seamă de felul în care oamenii de-aici au întîmpinat-o ! Pentru că eu, eu am dreptul să vorbesc !

Ceilalți clienți nu-l aud. Spune mai încet :

— Astupă gura lumii dacă poți ! Adevărul e simplu. Musiu Maillol a avut un accident la 15 septembrie, pe drumul spre Céret. Știi unde-i stejarul Trabucayres-ilor ?

— La Maureillas. Puig mi l-a arătat.

— Astupă gura lumii dacă poți ! Adevărul e simplu lol se ducea în vizită la un pictor parizian, Bufy ori Tufy. Conducea un doctor din Perpignan, o mașină împrumutată, și-i spuseseră să fie atent la bara de direcție. Volanul a ieșit din țîțîni. A murit pe 27.

— Raoul Dufy, ăsta era prietenul.

— Cam așa ceva. Te afli aici pentru cîteva zile ?

— Stau la Hotel Catalonia.

— La căpitanul Benoit ! Ah, e proaspătă scrumbia asta afumată ! Un rezistent frumușel, picat în al doisprezecelea ceas ! Să vii acasă la mine. Mi-am cumpărat un garaj la ieșirea din Perpignan. De asta pomenea bădăranul ăsta de cauciucăraie ! M-am însurat cu o fată din Salses. Ooleu, *mare mia*, ce bucuros sînt că te văd întreg. Pentru că, între noi fie vorba, cu Puig lîngă dumneata, nu prea aveai mulți sorți s-o scoți la capăt !

Aimé ar vrea să vorbească. Dar nu poate.

— Și știi că la început ți-am purtat pică, din cauza Angelitei ? ! Era mai curînd de vîrsta mea decît de-a dumitale ! Ori de-a danezului ! Ah, tîrfa ! E drept că nu poți pune urșii să păzească o oală cu miere !

Iată una din întrebările care-i stau pe buze lui Aimé. Și Angelita ?

— Musiu Maillol izbutise s-o scoată de la Citadelă. Pentru că era bun, și asta s-a întors împotriva lui. Ba da, ba da, domnule maior, ... prefer să vorbesc. Cînd ai venit dumneata aici, era prea devreme. Iar acum, e prea tîrziu.

— Și-atunci ce să fac ? Să plec ?

— Iartă-mă. Nu asta voiam să spun. Nouă catalanilor ne e așa de greu să ne înțelegem noi între noi, încît nu-i de mirare că ceilalți nu ne înțeleg ! Sîntem francezi. Ba da ! Numai că limba-i alta. Nu gîndim în franțuzește. În capul nostru are loc o adevărată gimnastică. Și stîngăcia asta o dregem prin orgoliu. Orgoliul din Banyuls e pricina dezbinării de-acuma. În afară de cîțiva, nimeni nu vorbește cu glas tare de Maillol.

O șarjă de plumb lichid se abate dinspre geamlîc și se aud zgomotele ca niște zgîrieturi ale jetoanelor.

— Hotelierul dumitale, purtător de *francisque*, fost în Serviciul de ordine al Legiunii [1], aderent la Prezența africană [2], îi reproșează astăzi lui Musiu Maillol prietenia cu nemții ! N-a fost vorba cu totul și cu totul decît de contele Kessler... Un prusac, e-adevărat ! Dar un prusac căruia la Berlin i se spunea Contele roșu, și care a murit în Franța, cu doi ani înainte de începerea războiului ! Stai și explică-le toate astea jucătorilor noștri de taroc ! Antonio Vivès al dumitale stă în picioare. Dintr-un singur motiv. A lucrat tot timpul războiului pentru armata engleză. Inteligence Service ! Dar noi, viața noastră, războiul nostru ? Un mercenar !

— Și cu moartea lui Maillol cum a fost ? Explică-mi.

— Lucra la curățirea monumentului din Insula Mare. Așa cum ți-am spus, unul din prietenii lui, doctorul Nicolau din Perpignan, îl ia la Amélie-les-Bains.

Aimé Longhi revede Palalda, satul cocoțat și pe micuța băcănească Alice, al cărei soț nu s-a mai întors.

— Nicolau e o persoană importantă. A negociat între

[1], [2] Organizații colaboraționiste în Franța regimului lui Pétain.

maquisarzi și nemții în retragere eliberarea Perpignanului. Maillol se duce să-l vadă, pentru că i-a fost arestat fiul. Cei din F.F.I., fifiștii, cum se spune, n-au îndrăznit să-l aresteze pe bătrîn, și-atunci l-au umflat pe băiat. Nicolau conduce mașina confratelui binevoitor. Îi e teamă de bara de direcție. În materie de mecanică, să-ți fie teamă nu-i de-ajuns. O răsucire și nimeresc în platan ! Maillol e dus în grabă la clinica doctorului din Perpignan. Are maxilarul zdrobit, la optzeci și doi de ani ! Criză de uremie. Moare în noaptea de 26 spre 27 septembrie. Înmormîntarea a avut loc la Banyuls. La *mas*. Podgorenii erau prin vii, cei din familie... Ce mai încolo-ncoa, în ziua aia obloanele caselor s-au închis la trecerea convoiului ! Eram vreo cincisprezece care-l petreceam. Motivul ? Pe cei din Banyuls, aproape pe toți, îi durea-n cot de „politică". Dar vezi că Maillol nu se ducea niciodată la înmormîntările celorlalți ! Ajunge, nu ?

Da, întocmai ceea ce prevăzuse Dina, modelul ultimei statui, *Armonia*.

Oranezul adusese cîrnați, măsline, sardele. Pîinea era încă și mai neagră decît sub ocupație. Arapul le propuse o omletă cu ardei. Înțelesese că clienții ăștia erau pe cale să evoce moartea celorlalți, ca să se obișnuiască cu ea. Treabă niciodată ușoară.

Sagols îl privi pe Longhi și se hotărî :

— Mă însurasem cînd Angelita a murit.

Maiorul nu se clinti.

— La 18 august, anul trecut, departamentul s-a golit de nemți. Lucrul s-a petrecut fără mare tămbălău. Tămbălăul se sfîrșise de multă vreme. Ocupanții o simțeau. Pe măsură ce lucrurile se lungeau, răcneau mai încet : „Catalan ! Catalancă ! O s-o iei după ceafă !" Se făceau mai mici ! Era de-ajuns să le vezi patrulele pe trotuare, mergînd cu capul plecat sub căscălaie ! Mi-ze-ra-bili ! Nici gînd să mai fie aliniate paturile pușlitor ! Angelita se deprinsese să bea. De cînd ieșise de

la Citadelă, avea reputaţie proastă. Lumea începea să le scuipe-n faţă pe fetele care se ţinuseră cu friţii, nici eu nu le vedeam cu ochi buni. Pe 16, trei ofiţeri din Wehrmacht au vrut să-şi sărbătorească plecarea. Le-au adunat pe Angelita, Simone şi pe-o anume Armelle. S-au dus să chefuiască la Canet, unde îşi aveau Cazinoul. A doua zi, au fost găsiţi toţi trei morţi, goi puşcă, pe plajă. Nu arătau deloc frumos! Cele trei fete îi uciseseră şi fugiseră în munţi, luînd cu ele uniformele. După plecarea nemţilor, Simone şi Armelle s-au întors s-o caute pe Angelita, de care se rătăciseră. Trebuie să ştii ce era pe atunci în Perpignan şi mai cu seamă în cartierul Saint-Jacques. Angelita acolo locuia. Ştii doar. Bineînţeles că ştii. Erau străzi barate de banderole. Pe unele, se putea citi chiar *Trăiască poliţia!* Nu zic că lucrase rău poliţia, dar oricum, tot era caraghios. În ziua aceea erau drapele peste tot. Dintr-o dată, drapelele dispar. Se zvonise că nemţii, blocaţi la Narbonne, coborau ca să treacă la cumătrul lor, Franco! O, ce jale! În învălmăşeală, Simone şi Armelle sînt recunoscute. Erau unii care voiau să le tundă. Un poliţist le-a salvat. Un tip înalt. Le cunoştea pe Angelita şi pe Simone. Încă de la început Angelita lucra pentru el.

— Îl cheamă Degeţel.

— Îl chema, săracul! Un accident idiot! O mină. Cînd lumea a aflat că cei trei friţi, în pielea goală, din Canet, fuseseră trimişi de ele pe lumea cealaltă, le-au tratat ca pe nişte eroine. Dîndu-le de băut! Dar cînd Simone a povestit ce se petrecuse la Canet cu pumnalele nemţilor, spiritele s-au mai răcit! Pentru că se temeau, patrioţii! Cele două fete au căutat-o pe Angelita. A fost găsită după opt zile, în pădure, lîngă Fecioara neagră, la Consolation. Şoarecii îi mîncaseră faţa. N-a fost identificată numaidecît, pentru că avea părul alb. Şi ea a fost ucisă pe la spate, cu un cuţit lat sau cu o baionetă. Bîntuiau prin păduri tot felul de dezertori. După războiul ăsta, nimeni nu prea mai ştie dacă e viu sau mort!

— Şi Capatas?

Jucătorii de truc se strîmbau ca niște apucați. Se lăsă o tăcere în care zgomotele cafenelei căpătară o vulgaritate intolerabilă, timp în care Longhi părăsi pînă și speranța deznădăjduită de care vorbise păstorul din Mouscaillou.

— Capatas a murit ca un zeu. Ca să înțelegi moartea lui Capatas, trebuie mers la fața locului. Cînd o să poftești, mă rog.

Cînd ajunse la hotel, Longhi trebui să sune clopoțelul. Rita, zburlită, veni să-i deschidă. Ca să fie foarte sigură că nimerește la el în cameră, îl însoți și-i zîmbi.

O luă de bărbie, o privi drăgălaș în ochi, îi sărută scurt vîrful năsucului încreștit și-i strecură o bancnotă în buzunarul șorțului : „Ca să-ți iei ciorapi de mătase !"

Marea colivie albă îi apăru drept ceea ce și era în realitate, o mașinărie de adus timpul înapoi. Cele trei pînze îi fuseseră așezate pe scaune. Era sfîrșietor, ca rămășițele unui frate pierdut.

II

E imprudent cel care se întoarce de unde a plecat. Așa cum presimțise în seara „întoarcerii dezolate", Aimé Longhi nu rămase la Antonio Vivès. Fericirea nu mai era posibilă în orașul acela — Banyuls — sfîșiat de grupări ostile, îmbufnat și încruntat, care nici măcar nu încerca să înțeleagă ce se întîmpla în altă parte, nici la Toulouse, redevenită din nou pe-atunci capitala disidentă din 1870 și 1871, pe vremea Ligii din sud. Toate astea aduceau mult prea a „străin venit din afară", cu mult prea mult. Banyuls nu știa nimic despre noile partide ca și despre noile ziare, nimic despre acele noi „comitete" și „fronturi" care proliferau, pierzîndu-se printre curente ce stîrneau rumoare, desigur, dar veneau din

afară, fericit numai de a-și fi regăsit locuințele și dughenile, tînjind după o victorie finală pe care luptele de la Bastegne și rachetele V_2 o făceau ceva mai puțin sigură, o victorie care să-i înapoieze mobilizații, deportații la muncă forțată și prizonierii. Un stup de treabă dezorientat.

La *mas* Reig, cele două turnuri păzeau întruna venirea unui dușman dinspre mare. Cu toate că vremea se îmblînzi și Longhi apucă să vadă portocalele și mandarinele pe crăcile copacilor, ca și primele flori de migdal, nu crezu în primăvară. Din prisaca lui Capatas toate albinele fugiseră. Omul care urma primăvara nu apucase să termine ultimul popas.

Aimé regăsi sonata peisajului clasic, cea îndrăgită de Aristide Maillol. În timpul iernii frumusețea aceea aducea a moarte. Somptuosul cozonac din ceară al Coastei de Argint era ros de viespile sterpe. Să picteze ? Pe cînd, odinioară, îl mistuise atîta ardoare, acum trebuia să-și mărturisească sieși că speranța era la fel de stinsă ca și focul *cargoladei*.

După ce se încredință că pictura îl trădează, fu cît pe ce să-și reia postul în învățămînt. Văzuse și la alți colegi fuga asta înainte. Găsise că sînt înduioșători și ridicoli. Rezistă. Părăsi așadar Banyuls și se instală la Hotelul Lojei care tocmai se deschisese, debarasat de clientela lui stînjenitoare. Patroana, Solange Pons, era tot acolo. Ceru veşti despre nepot. Îndatoritorul Bernard Auriol, care analiza atît de bine situațiile, fusese de curînd numit subprefect la Carcassonne.

Întreprinse atunci o muncă răbdătoare, care semăna aidoma cu jocul pasienței [1]. Dintotdeauna scrisese un pic. Gestul de-a scrie îi plăcea, desigur, dar mai puțin decît acela de-a picta. Cerneala nu îmbată. Totuși, îl cuprinse o adevărată pasiune pentru ceea ce se desfășurase pe locurile acelea de cînd sosise el la Perpignan, ca un cîine scăpat, în mai 1943. Munca aceasta beneficia

[1] Patience (fr.) = răbdare.

de meşteşugul dobîndit la Alger. Nu voiseră să-l încadreze în unităţile de luptă. Medicii militari însă nu se opuneau intrării lui în serviciile de informaţii. Multe lucruri noi erau pe-atunci în fierbere. Începuse să se vorbească despre războiul psihologic, despre utilizarea de teste pentru orientarea repartizărilor, despre propagandă, despre trimiterea tinerilor sublocotenenţi în facultăţi. Pe scurt, erau asimilate metodele inamicului, cu oarecare întîrziere.

Dirijat spre Informaţii, Longhi se întîlnise cu Lagarouste... într-o ediţie întinerită... Şchiopăta şi-şi trîmbiţa epopeea. Vîrfuri de 3 000 de metri! Nemţi feroci, cu cîini! Zăpadă în plină lună august! Făcuse chiar apel şi la mărturia locotenentului care ştia multe despre toate astea.

Longhi nu se aştepta la mulţumiri, dar fu surprins de furia ofiţerului superior. Maiorul Lagarouste făcea parte din statul-major al lui Giraud. Pisălogul ăsta nu era glumeţ. Vexat de reticenţele lui Longhi, răspunse printr-o cerere de anchetă privind legăturile noului-sosit cu cei din F.T.P.! Era prost, făcu greşeala să-i pună în aceeaşi oală şi pe gaullişti. Securitatea teritorială îl interogă meticulos pe Aimé Longhi, îi fişă informaţiile. Steaua lui Giraud pălea. Relatarea lui Longhi, cu grijă reconstituită în componentele ei, devenea un exemplu pentru tinerii ofiţeri gaullişti care-i dădeau pe-atunci cu sprinteneală la o parte pe giraudişti, acuzaţi de înţelegere cu Mareşalul. Aşa pătrunsese el în serviciile războiului psihologic.

Îi venise ideea să grupeze laolaltă ceea ce însemnase perioada aceea. Înţelese repede că munca asta nu putea fi dusă la bun sfîrşit decît după ani şi ani. Iţele erau prea încîlcite, mărturiile prea contradictorii, patimile prea aprinse, dar îi plăcu s-o schiţeze. Lucrînd cînd la Prefectură, unde se împrietenise cu secretarul general Ducatel, un compatriot din Lille, dezertor şi el din învăţămînt, cînd la birourile ziarului *Le Républicain*, care înlocuise *L'Indépendant*, unde, în cele din urmă, i se lăsă la discreţie colecţia, cînd cu membrii Comitetului de Eliberare, putuse să reconstituie o urzeală care, după scurgerea a treizeci de ani, stătea încă în picioare.

Mai întîi, își dădu seama că, după ce trecuse de Nouă Cruci, avusese noroc să fie arestat de spanioli ! Căzuse. din bunătate sufletească, în capcana de care fusese însă prevenit, de la Nuria, chiar în perioada cînd aliații își înteţeau presiunea, iar canadienii băteau cu pumnul în masă. Spaniolii cedaseră și îi eliberaseră pe toți cei ce veneau din America de Nord. Înseninarea nu ținuse însă mult, nemții amenințînd să le dea replica. Doar atît cît să constate că lagărele spaniole pentru francezi n-aveau nimic de invidiat la lagărele franceze pentru spanioli și Longhi se pomeni la Consulatul Canadei din Barcelona, înarmat cu adevărate acte false.

Îi plăcuseră *las ramblas* [1], copacii baroci din parcul Montjuich și acel *Barrio Chino* [2] unde se ducea să dea pe gît nenumărate pahare de *manzanilla* [3], sub afișele unor *corridas* legendare, întovărășit de noi camarazi, originari ca și el (în principiu) de pe Panta lină și de pe strada Sous-le-Cap, din Québec, Zéphyrin Lemelin și Léo Latruche. Trei săptămîni de trîndăvie se scurseseră (singurele din viața lui) prin localuri cu piane mecanice și țigănci cu sîni amărui ca portocala. Totul se terminase printr-o beție de pomină, în ajunul îmbarcării. Niciodată n-avea să știe cum ajunsese în cabina aceea care lăsa să se vadă o mare pietroasă dansînd în spatele hublourilor ! Nu știa nici măcar pe ce fel de vas se afla ! Era în ziua de 20 septembrie 1943.

Aceste șase săptămîni fuseseră aspre pentru cei din *maquis*-ul Henri Barbusse. În octombrie, avusese loc o poveste sîngeroasă la Costabonne. Judecînd după cum fusese vremea în august, nu trebuie să fi fost prea cald pe piscurile unde era cocoțat satul Rotja ! Cinci oameni, patru spanioli și, Aimé făcu legătura mai tîrziu, Compol, dădură nas în nas cu o patrulă. Vînătorii bavarezi fuseseră schimbați, iar cei care-i înlocuiau nu erau obișnuiți

[1] Bulevardele (span.)
[2] Cartierul Chinezesc (span.)
[3] Vin alb de Andaluzia.

nici cu muntele, nici cu luptele de guerilă. Cinci uciși, doi răniți, abandonați pe teren. Asta era.

Nimic înainte de 22 noiembrie. Nemții tot nu reperaseră punctul de comandă din mina ruginită, căci, de data asta, șase bavarezi fuseseră prinși în pădure, doborîți și despuiați de uniforme. Unul singur supraviețui În august 1944 se mai afla încă în spital. Acum are naționalitate franceză. Însurat, electrician la Thuir, i se spune afectuos Frițul.

Elementul nou era faptul că de data asta documentele provenind de la Prefectură pomeneau despre „institutorul din Velmanya". Firește, cîteva zile mai tîrziu, niște falși nemți atacară percepția din Céret. Aimé gustă cu o plăcere rafinată relatarea lui Lăcustă.

Aimé era un om cu tabieturi. Dimineața lucra, prînzea cu ofițeri sau funcționari, prieteni de-ai lui Ducatel. Era tratat la popota ofițerilor ca un camarad și glumeau cu el numindu-l *istoricul*. Ducatel și cu el luau uneori aperitivul în tovărășia unor tinere femei. Dar Aimé fugea de cele care aveau un soț prizonier. Povestea cu Alice nu era uitată. O văzu astfel pe faimoasa Simone, amica Angelitei și a Armellei.

Cu buzele vopsite, violent de brunetă, îl îngrozi la început la fel de mult prin fizicul ei cît și prin crima săvîrșită, dacă nu și prin comportarea anterioară față de nemți. Și totuși cină cu ea, cu Ducatel și o prietenă.

La desert, Simone păru alta, întrebuințînd același limbaj pe șleau, dar atît de complexă în sentimente. încît devenea interesantă. Avusese o copilărie plină de lipsuri, de pe urma căreia rămăsese cu amintirea foametei îndurate, încît acum se înfrupta din viață fără rușine. Zise despre puțina ei virtute : „Dac-o speli, e ca și nouă". Ducatel rîdea cu lacrimi, iar Longhi îl auzea pe Bandit șoptind : „Pe asta sper s-o pui în frigare !"

Simone vorbi mai cu seamă de Angelita. De două ori îi spuse „bătrîna" (avea cu zece ani mai puțin decît ea). O admira cu o prospețime ce-l înduioșă pe Aimé. Era timpul cînd nu se știa nimic despre ființele profunde. Angelita condusese „afacerea" de la Canet cu o furie rece. Amănuntele erau groaznice. Nemții băuseră mult.

Erau, toți trei, aviatori de la baza Llabanère. Angelita spusese că afară era prea frumos ca să facă dragoste în casă, chiar și în șase. Luna strălucea pe valurile mici. Toate trei îi trimiseră pe aviatori în cerul lui Wotan, înjunghindu-i cu propriile lor pumnale, încît geamătul de plăcere se prefăcuse în horcăit de moarte. „Roiți-vă", spusese Angelita. „Și atenție la tunici !"

Simone mînjea cu rujul ei gras capătul aurit al țigării turcești. „Nu-i chiar așa de greu", spuse de parcă ar fi fost vorba de-o rețetă de bucătărie. „Ai crede, da nu-i așa". Neamțul ei, cu care se dusese pe dună, avea chiloți scurți pînă la genunchi, în dunguliță, niște dunguliță fine, albe și albastre.

După asta, conversația n-a mai avut nici un haz. Simone rîdea prostește : „Te cunosc, domnule Aimé. Un asemenea nume mic nu se uită ușor". Da, Angelita adusese de cîteva ori vorba de un institutor care voia să se facă pictor, pe nume Aimé.

— Dacă ar fi fost în stare să iubească un bărbat, pe dumneata te-ar fi iubit. E ceva ce noi, femeile, simțim.

Nu se înșelase în impresii încă de la prima ruptură dintre ei : Angelita nu se iubea deloc pe sine. Îl respecta pe domnul Maillol. Sculptînd-o, bătrînul o făcuse să devină a lui. Despre tînărul pictor spunea că era singurul „tip" cu care ar fi putut, „poate", să trăiască, dacă n-ar fi bătut-o la cap !

„O, domnule Aimé, îmi dai prea mult să mînînc !" Își pusese mîna pe mîna ofițerului. Împreună cu Ducatel o conduseseră pînă la ușa casei. Ceea ce Simone nu știu, e că în seara aceea, maiorul cu trei gropițe ar fi rămas poate cu ea, dacă n-ar fi fost așa de violent fardată.

Așa sînt bărbații. Și femeile, cele care omoară sau cele care nu omoară. Pe timp de război sau de pace.

Pe măsură ce cronica înainta, „institutorul din Velmanya" era din ce în ce mai des citat. Uneori, *maquis*-ul din Canigou. Rareori *maquis*-ul Henri Barbusse, și numai în documentele de origine F.T.P. Reprobarea era aproape

generală. „Armata secretă“ insista asupra „institutorului din Velmanya“ cu o nuanţă peiorativă, reprobare evidentă a metodelor sale. Aimé simţea altceva în aceste reproşuri, ceva ce era mai greu de demonstrat, dar de care se lovise la regiment, în lagăr, în cursul evadării, la Alger şi în recenta campanie. Raporturile dintre institutori şi militarii de profesie niciodată n-au fost uşoare, deşi cadrele didactice s-au numărat printre cele mai bune elemente subalterne în timpul celor două războaie. Şi oare el însuşi, Aimé Longhi, nu încerca o reacţie inversă faţă de „bătrînii căpitani“ din lagăr ? Nu simţise pe loc o antipatie imediată faţă de Lagarouste ? Chiar la Perpignan, nu prefera ambianţa de la cantină sau de la ziar aceleia de la popota ofiţerilor, unde începea din nou să înflorească spiritul de castă ? Nutrea proiectul să consemneze toate astea într-un scurt memoriu, în spiritul „psihologic“ al vremii.

În 1944 cronica se întuneca. În numeroase privinţe, giraudiştii şi gaulliştii rupseseră orice contact cu comuniştii. Punctele nevralgice deveneau manifeste în tot ceea ce Longhi afla despre paraşutaje, exact ceea ce institutorul din Velmanya îi reproşase lui Sanyas, în noaptea Trabucayres-ilor.

Londra nu acceptase grupările „roşii“ din *maquis*. De Gaulle îi favoriza pe gaulliști. Era firesc. Dar cei din F.T.P., deşi excluşi, credeau că sînt îndreptăţiţi să ia armele de-acolo de unde căpeau. Rămînînd la fel de indezirabili. Aimé Longhi află astfel lucruri nostime. În ciuda tragismului relatării pe care-o citea, zîmbi, căci îl vedea pe Puig cu ţigara lui galbenă pusă strîmb în colţul gurii, cu întreaga expresie a feţei încă şi mai înţepată. Lîngă Oreilla, aliaţii paraşutează conteinere cu arme şi muniţii. Puig soseşte înaintea prietenilor fraţilor Vincens. Grupurile se înfruntă. Fu necesară întreaga înţelepciune a celor doi fraţi ca şi judecata lui Puig pentru ca armele să fie împărţite.

Exista un oarecare fariseism în această excludere a lor. Războiul mîinilor curate nu există. Strategia lui Puig îşi dovedise eficacitatea limitată numai datorită

faptului că prietenii săi erau respinşi pînă şi de către cei din rîndurile rezistenţei. Or, şi faptul era evident, lucrurile nu stăteau tot astfel în Grecia, în Iugoslavia. în Uniunea Sovietică, unde populaţia nutrea aceleaşi năzuinţe cu partizanii ! Francezii — au dovedit-o în 1870 — nu au simţul războiului insurecţional. Goya al nostru se numeşte Callot. Nu e un guerilero. (Nici nemţii. Acel *Wehrwolf* al lor a fost un eşec.) Mai bine decît în timpul şederii sale la munte din 1943, Aimé Longhi înţelegea în ce măsură Puig avusese dreptate.

Tot ca un element nou mai era şi evoluţia acţiunii de rezistenţă pe măsură ce războiul avansa. Consemnele restrictive asupra amploarei grupărilor de *maquis* trecuseră de la comunişti, rămaşi tot dezbinaţi în timpul aceleiaşi operaţii ratate de la Las Illas, la Armata secretă, printre F.F.I. De la canton, hărţuiala se întinde pînă la departament, apoi la regiune. Teama ocupantului, atît de bine analizată de Lindauer, sporeşte. Securitatea începe să cîştige teren asupra strategiei. La 15 ianuarie 1944, germanii hotărăsc evacuarea zonei de coastă. Copiii, femeile părăsesc orăşelul Banyuls ca să se retragă spre Alberi. Curînd şi populaţia neactivă din Perpignan trebui să plece. La începutul lui mai, ocupanţii construiesc cu oameni din S.T.O. două poduri peste Têt, distruse în timpul inundaţiilor din octombrie 1940. Îşi asigură replierea. Ştirile locale confirmă aceste preparative. Statul major, instalat la Thuir, pe proprietatea familiei Violet, fondatorii aperitivului *Byrrh*, nu riscă să se afle între cele două capete ale cleştelui, al cărui pivot e Canigou-ul.

La 17 iunie, începe evacuarea militară. O parte din trupele ce staţionau la Boulou, la Perthus, la Saint-Jean-Pla-de-Cors, la Saint-Martin-de-l'Albère coboară pe văi şi se scurg spre heleşteie, spre aerodromul din Llabanère şi pe drumul spre Narbonne. Vulturii nu trebuie speriaţi.

Vulturilor le e teamă.

La comenduirea locală, un sublocotenent de douăzeci de ani, un parizian rătăcit, Guibert, se dă peste cap ca să-i facă pe plac mai vîrstnicului și prestigiosului său confrate. Jeepul îi stă la dispoziție. În general, conduce Paulo. Uneori, maiorul se duce la Canet să se scalde. Și de fiecare dată se gîndește la cele trei fete și la aviatorii sîngerînd sub lună. A trecut și prin Banyuls, dar n-a vrut să prînzească acolo. A preferat să mănînce într-o cafenea micuță, la Port-Vendres. *Micul Oran* era închis. Totuși, nu decorul întîmplării smintite cu șalupa îl interesa. Aventura aceea n-o recunoștea ca aparținîndu-i. Hotărî să urce la Notre-Dame de Consolation.

Nu se afla la schit decît o bătrînică în negru, care nici măcar n-a putut să-i spună unde fusese găsit corpul nefericitei aceleia. Nu era prea binevoitoare slujitoarea Fecioarei negre. Abia dacă se mai îmblînzi după ce-i cumpără două din cele mai frumoase lumînări. Era o femeie din Perpignan, victima, una din creaturile acelea pierdute. Corpul a fost numaidecît dus. Da, e-adevărat, domnule, avea părul alb. A, n-a fost deloc frumos! Mai ales față de Fecioara neagră! Fetele din ținut vin să-i ceară Maicii ceea ce-și doresc. Pentru că de dorințe nu duc lipsă, nevrednicele! Vor să-și ia certificatul de studii, un post la P.T.T., întoarcerea logodnicului — sau a soțului — plecat pe front — zic ele, pentru că și cele care nu sînt măritate tot vin, ce mai! Altele vor un copil. Ori nu vor copil! Cele care nu au vor și cele care au nu-l vor! Mereu aceeași poveste!

Aimé Longhi, de pe terasa înconjurată de platani și de plopi desfrunziți, privi de departe spre pădurice. Nu merită să te duci pînă acolo.

Pe ziduri, sub *ex-voto*-urile naive ale pescarilor, pe brațele, pe inimile sau pe picioarele de lemn agățate, citi această inscripție, scrijelită chiar în piatră:

Frédéric și Ascension, în amintirea
unei zile de fericire
mai 1939

— Peste tot scriu porcării și nimicuri d-astea, zise femeia care închiria scaune.

Pe cînd coborau spre Port-Vendres, jeepul sălta. Pe cheu, se duseră să bea un lichior de anason, acolo unde și prînziseră. Dar îi păru amar.

Cei la *Républicain* se interesau de lucrările, de plimbările, de sănătatea lui. Curînd avea să revadă Parisul. Eliberarea dăduse un nou prestigiu capitalei. Odată, doamna de la abonamente îi spuse colegei: „Cît de nefericit trebuie să fie omul ăsta!" Își închipuia, desigur, o mare dragoste pierdută în timpul vălmășagului, ca în filmele engleze și americane pe care se ducea să le vadă la *Mallorca* și la *Minorca*, ale răposatului Toreilles, o poveste pe jumătate *Back street*, pe jumătate *Mistress Minniver*[1]. Se înșela oare pe de-a-ntregul?

Lucea ca o păpușă, cu permanentul ce-i încrețise părul ca la oaie, durdulie și amabilă, și l-ar fi consolat bucuros pe maior, de preferință la primărie. Avea să i-o ceară Fecioarei negre.

În cursul vizitei la schit, Aimé Longhi înțelese ceea ce Angelita venise să-i ceară Maicii: uitarea vieții sale. Maica neagră făcuse ce-i stătuse în putință, cu mijloacele pe care le avea la îndemînă. Foarte repede.

Pătrunse în micul birou ce-i fusese pus la dispoziție și se așeză ca de obicei sub fotografia lui Georges Brousse, directorul ziarului. Îi plăcea profilul acela catalan, nobil și atent, al unui om binevoitor, abia cu cinci ani mai mare decît el, pe atunci deportat, și de la care nu aveau nici o veste. Sub prezența aceea amicală porni să pescuiască și era de parcă ar fi pătruns în viața sa adevărată.

Pe 19 iunie, ora stingerii a fost impusă peste tot. *Maquis*-ul a răspuns tăind liniile telefonice. Îi credeau plecați pe nemți, călătorie sprîncenată, Fritz sprînceană

[1] Filme de mare succes, dinainte de 1940.

Iată și să vii cînd te-oi chema eu! Dar întăriri au debarcat la Llabanère. 2 500 de soldați din divizia 716, comandați de generalul Richter. Veneau din infern, Arromanches și Caen. Din nou, *maquis*-ul din Canigou lovește, în trecătoarea Ternère, loc al transhumanței și-al radiatorului de negăsit. Longhi îl vede pe ciobanul mut care mergea ca într-o altă lume decît a lor. Un grup atacă cu grenadele o mașină mare, care transporta un ofițer superior, un *unteroffizier*, un soldat și un civil. Toți patru morți. Faptul a fost cu atît mai mult pus pe socoteala *maquis*-ului din Canigou cu cît Velmanya era aproape.

La 29 iulie, două sute de maquisarzi atacă Prades apoi se retrag. Cifrele vorbesc. După atentat, urmează gherila și curînd războiul insurecțional.

Pentru a-și asigura evacuarea, nemții au pornit la 2 august, în munți, o vastă operație de curățire.

Aimé tresare. Cineva e în spatele lui.

— O, iertați-mă, domnule maior. Credeam că m-ați auzit. Am ceva pentru dumneavoastră.

E sublocotenentul Guibert, cu fața radiind de plăcere.

— Un caiet german. Poartă un nume pe spate.

Aimé ia caietul verde „vagon", acoperit de un scris fin. Un jurnal, desigur. Și el a ținut pentru cîteva săptămîni jurnalul batalionului, în mai-iunie 1940. Da. Multe din note sînt datate. Cuvîntul *Bienen* revine mereu. Longhi întoarce caietul și citește *Hauptmann Lindauer, Abwehr*, Perpignan.

Îi aruncă o privire întrebătoare sublocotenentului, fără a lăsa să i se ghicească emoția ce l-a cuprins.

— Se pare că ofițerul ăsta a comandat Securitatea militară. Numele lui se afla și pe ușa clădirii ce găzduia Abwehr-ul. A murit în cursul unui atentat, în strîmtoarea Ternère.

— Am dat peste asta, dar presa nu dă numele.

— Se poate. Cînd nemții au părăsit Perpignan-ul, au ars sau au luat cu ei toate actele. Noi lucrăm pe ce-a mai rămas.

— Căpitanul Jolivald m-a rugat să vă invit mîine seară să cinați la popotă. El crede că acest caiet a fost lăsat anume. Se afla sub sugativa de pe mapa de birou. Eu l-am găsit, schimbînd sugativa.

— Nu știu peste ce-am să dau înăuntru, dar presupun că paginile astea au ajuns — acum — la destinatar.

III

Aimé Longhi plănuise să se ducă la cinema cu Ducatel. Telefonă că renunță. Urcă direct în camera lui, fără ca măcar să arunce o privire spre eșichierul de marmură din piață, încîntarea lui din fiecare zi. Începu să citească. Uneori lipseau cuvinte, dar imaginația umplea golul, fără prea mare putință de eroare.

Caietul începea în clipa sosirii *Hauptmann*-ului Lindauer la Perpignan, în februarie 1943.

Migdalul de pe strada Arcașilor și-a păstrat florile, în ciuda tramontanului de ieri. Tramontanul rupe crăcile, mîngîie florile.

Poporul ăsta căruia îi impunem disciplina noastră nu ne iubește. Nici nu ne urăște. În afară de cîțiva. Aceștia nu ne vor ucide. Ci ne vor sîngera... (formula în germană era : *„Sie werden uns einfach schlachten“*.)

Lindauer însuși proceda condiționat. De îndată ce gîndul devenea ireverențios, punea puncte de suspensie,

fără să-şi dea seama că aceste puncte erau mai grăitoare decît confidenţele sale.

Petrecut o jumătate de oră singur cu Preamilostivul Christ. Ciudat. E Christos. Dar e şi moartea. Cum se poate identifica moartea cu Christos ? Ce iubeşte mai presus de orice poporul ăsta, moartea sau pe Christ ? Catari, langdocieni, catalani, spanioli, maniheeni cu toţii ! Maniheeni dinspre partea nopţii.

Urma un spaţiu
Apoi, doar atît :
Şi noi ? Astăzi ?

Frieda îmi scrie că se teme pentru prisacă. Bombele nu omoară albinele. Ci stupii. Stupul e adevăratul animal.

Ar fi fost nevoie de-o traducere mai subtilă. Multe nuanţe trebuie să-i fi scăpat lui Longhi.

Vinerea mare. Procesiunea Christului-mort, procesiunea Confreriilor Sanch. Cagule. Sînt catolic. Dar nu în felul acestui catolicism.

După vizita la Păstorul Albinelor, se găseau cele mai lungi fragmente.

Am găsit ţara albinelor, aşa cum Van Gogh a găsit ţara picturii. Asta-i ţara mea. Cel ce e numit Capatas e neştiutor ca o ciubotă şi înţelept ca un zeu. Dar ceea ce spicuieşte de prin cărţi fărîmiţează aşa cum fac albinele lui şi-şi face mierea. Mi-l evocă pe Nietzsche. Dar e mai puţin nebun.

De căutat informaţii despre locotenentul L. De verificat biografia. Trebuie să suspectăm orice persoană repatriată, chiar dacă e în regulă. Oflag II D. Wesfalenhof. Pomerania.

Aşadar supravegherea în ceea ce-l privea începuse încă din ziua aceea.

Notele se succedau în dezordine, despre Maillol, pe care *hauptmann*-ul îl văzuse la Banyuls. Vorbiseră despre

Arno Breker. Se afla și o fotografie cu dedicație făcută de Maillol lui Capatas. *Hauptmann*-ul văzuse bine :

Aristide Maillol nu iubește decît viața. Nu sculptează decît tinerețea. E în cealaltă tabără decît Preamilostivul Christ. E de partea Soarelui.

Un nume de femeie revenea mereu. Mai bine zis numele ei mic. Frieda. De trei ori. O dată în acest joc de cuvinte, poate : Frieda — Fried.

Fiecare vizită la Capatas era consemnată.

Capatas. Capitală. Capitole. Căpitan. Caput. Cap.

Acest Longhi, în ciuda numelui, are un cap specific de francez. Cu ochii lui întunecați, cu gropița din bărbie și mustața ca o pensulă, seamănă cu desenele pictorilor Clouet, tată și fiu.

Capatas are o teorie surprinzătoare. E convins că pe vremuri matriarhatul era la putere. Susține că numai atunci cînd bărbații au aflat că au și ei un rol în nașterea copiilor, s-au revoltat. Au strigat : „Trăiască Soarele". Niciodată n-aș fi crezut că voi întîlni teoria asta în realitatea curentă. Mi se pare că nu se găsește decît la sociologii americani de astăzi. F.E. (Probabil Friedrich Engels.)

Supărătoarea lui experiență matrimonială trebuie să-și aibă partea ei în această misoginie.

Capatas spune deseori lucruri pe care nimic nu le precede și nu le urmează, versete ale unei înțelepciuni eliptice. Am notat :

„Albinele care fac mierea n-o mănîncă".

„O albină singură nu poate supraviețui. Anarhiștii nu vor alcătui niciodată un stup".

Și asta, care m-a frapat :

„Numai în cărți se dau soluții".

O spune, dar oare vrea s-o spună ? Și ce anume ?

Cînd vorbeşte despre istorie, Păstorul deliriază încă şi mai mult decît atunci cînd vorbeşte despre biologie. Fără să ştie că e vorba de una sau de cealaltă, ca personajul acela din Molière, Burghezul gentilom, cred. Spune : „Albina vine din Egipt, prin Spania, ca tot ce e bun (sic)". Dovada : „Pe un perete al unei grote spaniole, datînd de 20 000 de ani, se găseşte cea mai veche reprezentare a albinei". Şi după asta îşi dă drumul. „Epoca de măreţie a albinei a fost civilizaţia mamelor, cu mult înaintea Egiptului. Albina şi crinul înseamnă acelaşi lucru. Hilderic poartă o hlamidă presărată cu albine. Dar albinele lui Meroveu şi ale lui Hilderic devin flori de crin. Trei sute de albine de aur au fost găsite în mormîntul lui Hilderic ! Cînd Napoleon, mediteraneanul, a readus la modă albinele, sfătuit de Laetiţia, bătrîna vrăjitoare de maică-sa, a redescoperit adevărata semnificaţie a crinilor : albinele. Napoleon şterge trădarea lui Clovis".

Nu deformez, nu cedez gustului pentru pitoresc — ascult. Uneori iau note: Pentru el, Fecioara Maria nu-i decît năluca lui Isis ţinînd în braţe copilul-soare. „Isis, zeiţa plantelor, a vieţii şi a morţii, Ceres, Maria Egipţiana, Fecioara, Steaua caniculei."

Lui Nietzsche — mă repet — i-ar fi plăcut. Poate că a întîlnit un păstor la Montserrat ? Mă îndoiesc că bunul meu maestru ar accepta ideea ca pînă şi aceste fantasme să fie studiate.

Nota următoare trebuie să fi fost un fragment de scrisoare.

Împrejurările serviciului m-au făcut să întîlnesc pe un patriarh care v-ar fi pe plac. Cunoaşte lucrările dumneavoastră fără să le fi citit. Chiar de le-ar fi citit tot nu l-ar fi interesat, deoarece nu ştie cum să citească, cu toate că ştie citi : mentalitatea lui e anterioară limbajului scris.

V-aţi fi amuzat mult auzindu-vă elevul explicîndu-i ce înseamnă Bienensprache. Se prefăcea că înţelege. Nu

înțelegea pentru că noțiunile de experiment îi lipsesc. În schimb, știe, închipuiți-vă, că animalul e stupul. Cum a aflat-o ?

Ciorna se oprea aici. Fără îndoială, *hauptmann*-ul preferase să copieze introducerea de la scrisoarea adresată lui von Frisch — destinatarul nu putea fi decît el — apoi să-și dea frîu liber gîndurilor.

Sardana e un dans grecesc. E de asemenea un dans matematic. Capatas spune : „Catalanul ține mîinile sus, dar își numără pașii".

Capatas nutrește o ură împotriva atropos-ului, pe care trebuie s-o numesc biologică. E însăși ura pe care o încearcă albinele față de marele fluture hoț. Ceea ce, în fapt, dă valoare mărturiei sale, mărturie tradusă a albinei.

Îi atribuie toate viciile. Parcă-l aud zicînd — și e păcat că nu-i pot fi înregistrate cuvintele : „Prin vicleșug, imitînd trîmbița noii regine, atropos-ul paralizează păzitoarele și pătrunde în stup". Adevărat ? Neadevărat ? Imitarea asta nu pare absurdă. S-ar putea găsi și alte exemple.

E mai grav atunci cînd Capatas intră în transă.

„Atropos-ul e insecta nopții. Ca și noaptea, vine de la răsărit. Poartă moartea pe umeri" etc.

Nu întrebuințează niciodată decît cuvîntul popular, sfinxul — cap-de-mort.

De asemenea nimic mai frumos decît cîntul rododendronilor la altitudine.

Întorc spatele mării. Urc pe munte. Sînt fericit. Omul nu-i fericit decît atunci cînd urcă.

Păstorul albinelor e cu-adevărat omul care urmează primăvara.

Trei zile mai tîrziu :

Bombardament al cartierelor din partea de est a Münchenului.

Frieda, Frieda, Frieda, liniștea mea.

Capatas merge pe picioare, dar stă urcat pe umerii unui bou.

Fotografia-robot a unuia dintre teroriștii de la Port-Vendres poate coincide cu cea a ajutorului lui Capatas, cel care ține ordinea în casă.

Lucra bine, Abwehr-ul !

Au părut foarte mirați cînd le-am spus că Bienensprache e pentru albine ceea ce sardana e pentru oameni.

Ar putea fi un subiect de doctorat pentru micuțul Hans Buchwald. Băiatul are multă intuiție.

20 iulie. Boulou confirmă identificarea locotenentului Longhi ca participant la acțiunea din Port-Vendres. Capatas ar face nu numai contrabandă cu mărfuri, ci s-ar ocupa și cu trecerea peste granița a evadaților.

Feldwebel-ul Keller va exulta.

Albinele au fost utilizate în scopuri militare. Vergiliu se folosea de ele ca să-i păzească avutul. Albinele pot fi întărîtate sau liniștite, dacă apicultorul are experiență. Există exemple de proiectare a stupilor împotriva asediatorilor unei fortificații, prin catapultă.

Unele fraze ale Păstorului mă fascinează. Va trebui ca împreună cu von Frisch să lucrăm științific asupra unor

cunoştinţe preştiinţifice. Mai sînt convins şi de faptul că cunoaşterea noastră experimentală ia totul, în afară de esenţial!

Păstorul spune: „Noi credem că albinele slujesc ca să ne dea miere! Dar florile ce spun? Ei bine, florile cred că albinele le îngăduie să facă dragoste!" E profund pentru un om primitiv. Şi încă: „Albina ştie mai multe decît mine despre scopurile naturii". Noi ştim că nu e adevărat. Dar ştiu de asemeni că există într-asta ceva ce noi nu bănuim şi care e adevărat.

Revin asupra urii lui Capatas faţă de sfinx, superstiţie ce exista cu mult înaintea lui Vergiliu. Desigur, atropos-ul e un duşman al albinelor, un mare hoţ de care ele se pricep foarte bine să scape, zidindu-l atunci cînd pătrunde în stup şi lăsîndu-l să moară de foame.

Capatas, pare-se, în imaginaţia lui mitologică, asociază sfinxul-cap-de-mort cu armata de ocupaţie.

Ce spune Capatas (Also sprach Zarathustra): „Nu sîntem decît albinele stupului. Noi trecem. Stupul rămîne".

Apoi: „Cînd atîta timp va mai trece cît a trecut pînă acum, oamenii vor fi morţi. Albinele vor supravieţui. Ele o ştiu. De asta muncesc".

23 iulie. Trebuie ca von Frisch să-l întîlnească pe Capatas. Trebuie să rămînă în viaţă amîndoi.

Hauptmann-ul nu numai că scrisese aceste cuvinte, dar le şi subliniase.

Trecem unii pe lîngă alţii fără să ne înţelegem, chiar dacă sîntem prieteni, dacă ne culcăm împreună, dacă sîntem fraţi, dacă sîntem tată şi fiu. Cu atît mai mult dacă există bariera limbajului, a uniformei, a războiului.

Scris în franceză : *„Doamne sfinte, oare ce să fac ?“*

Capatas spune despre pensionarele sale : „Ele au găsit soluția“. Dar noi ?

Terasa biroului meu e plină de știubeie în care înfloresc mirtul, cu frunzele aproape negre, mușcatele dogorîte de soare, (mușcatele catalane nu sînt la fel de drepte cum sînt cele din München) și leandri. Toate înfloresc diferit, de la albul ce bate puțin în roz pînă la roșul purpuriu. Cea vînătă e de neînchipuit.

Și melcii și-au așezat tabăra aici. E melcăraia. Nu se arată decît seara.

Fructele leandrilor ai zice că sînt niște umbrele miniaturale, la fel de precis înfășurate ca și umbrela lui sir Neville Chamberlain.

Pe 30, doi vameși au violat la Cerbère o mamă avînd doi copii. A fost dusă la azilul de alienați. Cei doi vameși sînt germani, spune raportul Feldjandarmeriei.

Pare lucru sigur că albina a fost folosită pentru a transmite mesaje. Din punct de vedere tehnic, e posibil. 20 de miligrame reprezintă 20 milimetri pătrați de microfilm. Cum să împaci asta cu felul de a fi primitiv al lui Capatas. Sau al ajutoarelor lui ?

Karl von Frisch s-a născut la 20 noiembrie 1886, la Viena. Studiază la Viena și la München. Doctorat la Viena în 1910, apoi asistent al profesorului Hertwig, la Institutul Zoologic al Universității din München, din 1910 pînă în 1921. Acest profesor...

Trei pagini prost rupte. Ca și cum au trebuit smulse în grabă. Pe pagina următoare, Aimé descifra cu greu cele scrise în grabă :

Cortalets. Cei din Boulou cred că legătura se face de la un grup la altul prin sardane. După părerea lor,

sardanele ar fi cifrate. La Palalda, în prima seară, Capatas privea atent la sardana care se repeta la Amélie-les-Bains. Cum fac ?

Să nu urmezi semnele rele.

Nota aceasta era de pe 30 iulie. Ultima. De ce smulsese trei pagini ? Ca să pună la adăpost pe cineva ? Pe el însuşi ? Pe urmă, omul care scrisese asta îşi ascunsese jurnalul şi se dusese în întîmpinarea lui Compol.

A doua zi, Aimé cină la popotă cu Jolivald şi Guibert. Picupul înlocuise *swing*-ul lui Django Reinhart cu muzică de Sydney Bechet.

— L-aţi cunoscut pe acest *hauptmann* ? întrebă Jolivald.

— Într-un fel, da. Era omul care mă căuta !

— Am impresia că nu era un poliţist obişnuit.

Multă vreme, Aimé tăcu. Tristeţea i se citea în ochii negri ca *estanyol*-urile de pe Canigou. Făcu un efort ca să spună încet :

— Nu era poliţist decît prin jocul repartiţiei la mobilizare.

Tînărul Guibert se duse la picup şi-l puse din nou pe Bechet.

IV

După confesiunea aceasta Aimé Longhi parcurgea cu ceva mai puţin interes ultimele comunicate ale ocupanţilor, cînd, deodată, păli. Douăzeci de rînduri cu aldine confirmau operaţiile de curăţire. Cinci sute de nemţi distruseseră centrul *maquis*-ului din Velmanya, la 2 şi 3 au-

gust. Nimic altceva. Trei săptămîni mai tîrziu, se declanșa explozia Eliberării.

Astfel, felul greoi de-a se mișca al nemților, prudența organizării, densitatea loviturilor primite din partea *maquis*-ului, dificultățile întîlnite de către serviciile de securitate, rivalitățile dintre polițiii nu le îngăduiseră să lovească în creștetul caracatiței decît în primele zile ale lui august !

Longhi se informă numaidecît la Comitetul de Eliberare. Fu surprins de inconsistența răspunsurilor. Și totuși, avusese cu adevărat loc o repetare a ceea ce avea să se întîmple și la Oradour. Satul fusese incendiat, cinci dintre locuitori torturați și împușcați. Cam asta era tot ce se știa. Uitarea se și așternea.

Șederea lui Longhi era pe sfîrșite. Împreună cu Gorila, hotărîră să se ducă mai întîi pe locul acela unde bătrînul catalan „murise ca un zeu".

A doua zi, Longhi și Sagols urcau cu jepul pe valea rîului Têt. Sus, căzuse zăpadă. Pe măsură ce înaintau, Aimé recunoștea cîte un peisaj, dezgolit de gerul uscat. Distanțele se măreau, spațiile se amplificau. Platanii, transformați în sfeșnice uriașe, descumpăneau, iar viile aliniau ilizibile mesaje scrise de către butuci.

Curînd, zidurile din Bouleternère se conturară. Cîteva sute de metri mai departe, se afla locul unde moartea îl așteptase pe *hauptmann*. Mergeau la pas. Lumina desprindea fiece detaliu. La stînga, muntele îi zdrobea cu masa lui uriașă, splendid cum nu-l mai văzuse niciodată, stereoscopic. Vinça, Marquixanes. Aimé văzu garajul din Canigou. Afurisita de nevastă a lui Camo, înfofolită într-un șal vișiniu, făcea plinul la mașini. Apoi recunoscu și orașul închis Villefranche-de-Conflent. Ajunseră la Vernet. Paulo, înfășurat într-un fular pe care și-l trecuse peste chipiu, conducea însuflețit de bucuria copilărească a unui puști, ce face karting în bîlciul din Place Pigalle, și cînta în gura mare cupletele lui favorite, cu totul deplasate, de vreme ce le evocau pe Berthe, pe Rose și pe acea Nini Blană-de-cățel, atît de îndrăgită în cartierul Bastiliei.

Cînd străbătură brădetul de la Alzing, zăpada era bătucită. Silueta semeață a abației Saint-Martin, cocoțată perpendicular pe un ieșind singuratic, mătăhăloasă construcție conventuală, cu acoperișurile ușor înclinate peste cele două etaje posomorîte își înălța clopotnița-foișor deasupra clădirii propriu-zise. Motive de cu totul altă natură decît cele religioase dictaseră edificarea acelui fort al lui Dumnezeu.

Un călugăr deșirat, numai piele și os, ca stăpînul lui, Preamilostivul Christ, cel care nu era nici pe placul lui Longhi, nici al lui Lindauer, se îndoi din șale ca să se prezinte.

— Căpitanul Llaho, din Regimentul 73 infanterie. Scuzați-mi ținuta, mi-am schimbat arma.

Căpitanul făcuse războiul în Lorena, apoi în nord. Intrară să se încălzească în sala unde vara așteptau turiștii.

— Păstorul albinelor a sosit aici în iulie 1944. Căuta un teren ceva mai puțin dispersat decît acela din Mantet. Noi dispunem de pășuni spre Conques. Se află acolo o veche exploatare forestieră. Și-un drum care duce la ea. Nu bun, dar practicabil. Vreți să vedeți la fața locului. presupun. Așteptați, am uitat ceva.

Dispăru, apoi se ivi în grabă. Afară, după ce închise cu grijă grilajul, scoase din interiorul rasei o pipă și o cutie de cauciuc roșu, din cele care dau gust de gumă tutunului. Părintele sau fratele Llaho căpătase deprinderi rele în armată.

— Pornim. Țineți-vă bine.

Llaho îl îndruma pe Paulo. Săriturile mașinii îți tăiau răsuflarea cînd cădeai la loc pe scaun. De fiecare dată Paulo înjura, roșea din pricina vecinului său, pornea din nou și din nou înjura.

Aimé își imagina urcușul celor două camioane Berliet și al rulotelor, strigătele, salturile și liniștea olimpiană a Păstorului.

— Ce-a fost mai greu a trecut, zise părintele.

Asigurare prematură. Jeepul se înfipse într-un făgaș înclinîndu-se primejdios și dominînd dintr-o perspectivă îngrijorătoare acoperișurile de țiglă ale abației.

Cei patru bărbaţi săriră din maşină şi aşezară crengi în faţa roţilor. Apoi se urcă numai Paulo şi, virînd în direcţia bună, demară cu toate patru roţile. Azvîrlind jerbe de zăpadă, jepul se năpusti înainte.

— Nu opri ! strigă părintele.

Făcură restul drumului pe jos. Peisajul devenea cu atît mai frumos cu cît pătrundeau în interiorul lui, ca în *Iarna* lui Breughel. Desfăşurarea prim planurilor, arbuşti înroşiţi de foc, îi dădea o viaţă intensă. Drumul alcătuit din serpentine strînse înconjura mănăstirea. De aici puteai descifra încă şi mai bine intenţia războinică, întăritura adusă zidurilor de contraforţii înălţîndu-se direct din stîncă. Foarte mîndru, căpitanul în anteriu le arătă Vernet-ul, înecat în parcurile lui, Sahorre, Turnul Goa şi Py. Muntele era îmbrăcat în hermină năpîrlită.

Jos, în fundul văii, curgea rîul Têt, de la Fontpédrousse pînă la Vinça. Ce se alesese de jandarmii dezertori ? Dincolo de apă, se continua hora munţilor.

— Doamne Sfinte, zise Aimé ! Ce frumos e !

Oare cum spunea Capatas în catalană ? Ah, a uitat... Tragedia asta la ralanti, adică uitarea... Ba da ! Aşa spunea : *Qu'es bonic !*

Părintele trase din pipă. Scotea un fum compact şi albăstrui şi un incredibil miros de ierburi umede...

— Pun cimbru, zise călugărul, stingherit.

— Am să-ţi trimit tutun de la Semoy. E şi mai rău. O să-ţi placă.

Mai merseră încă pe arcul unui sfert de cerc, pe o pantă înclinată neîndoielnic la treisprezece grade, ca un vin cinstit, şi pătrunseră pe platou.

Terasa îngustă se agăţa de coasta Canigou-ului ca ciupercile acelea ce-şi înfig pălăria perpendicular pe trunchiul copacului. Aşa arătase ultima aşezare a taberei Păstorului. Buza de sus a maiorului Longhi începu să tremure, în timp ce mîna osoasă a căpitanului călugăr îi apăsa umărul de să-i stîrnească cicatricea.

Zăpada care scîrţîia era ca un linţoliu subţire pentru tabăra distrusă, dar toate ruinele strigau ceea ce se petrecuse. Întîi de toate, ca şi vecinii săi, călugării, se vedea limpede că din raţiuni strategice Păstorul alesese

locul acela. Asedierea trebuie să fi fost dificilă. Monturile din fier ale rulotelor își dezvăluiau arcurile răsucite. Motoarele zăbrelite arătau mari scurgeri de gudron topit. Singură cea de-a doua rulotă fusese în parte cruțată și se mai ghiceau încă printre crăpături cîteva litere din vechea inscripție :

RCUL
AR PO PON

Înfășurat în burnuzul lui, Longhi se plimba de colo pînă colo. Tabăra se afla deasupra unei faleze greu accesibile, chiar și pentru alpiniști. Sprijinită cu spatele de Conques, înglobînd clădirile roșietice ale vechii exploatări, înconjurate de un grilaj, nu se deschidea decît spre drum. Cele două camioane și rulotele sfîrșeau prin a închide tabăra aceasta ce evoca războiul cu Burii, cucericea Far West-ului, sau pătrunderea pe teritoriul australian. Zăpada acoperea rămășițele pînă la o înălțime de zece centimetri, dar incendiul desenase pe stîncă forme negre halucinante.

— Erau înarmați pînă-n dinți, explica părintele. Noi știam. Nu puteam face nimic altceva decît să-i prevenim. Am vrut s-o evacuăm pe tușa Calcine. Dar a refuzat.

Lui Aimé Longhi îi veni pe buze un joc groaznic de cuvinte. Nu răzbătu decît o scînteie, repede stinsă.

— Cîți erau ?

— Zece sau unsprezece. Niciodată n-am știut exact.

Aimé făcu apelul. Păstorul, danezul, Santiago (cel cu cocoșul de munte atît de mare), Pierre Grăsanul, un american, un dezertor din miliție, trecut în rezistență, tușa Calcine...

— ...și vreo trei-patru spanioli, completă călugărul. Armele veneau dintr-un depozit al guvernamentalilor, *Los Rojos*, multă vreme ascuns în cimitirul mănăstirii. Unul din frații noștri păzea cavoul. Întreținea armele foarte bine.

— Armele roșilor...

— Ale catalanilor, frate. Și-apoi, fratele din cimitir nu se lăudase deloc cu asta !

— Și albinele ?

— Toți stupii se aflau pe platou.

— Lui Capatas nu-i plăcea să-şi aşeze tabăra lîngă albine.

Îi pusesem la dispoziţie un local care înainte de război slujea ca depozit arheologic. Aici îşi instalaseră materialul. Acolo dormea el împreună cu personalul oficial al expolatării. Nu şi ceilalţi, bineînţeles. Am fost înştiinţaţi de intenţiile nemţilor de un jandarm din Prades. Lucrurile s-au petrecut foarte repede. Nemţii s-au grupat la Corneilla, la Taurinya şi Corlalets. Patrulau între Py şi minele de la Batère. Noi am auzit motoarele încă din dimineaţa de 18. Nemţii au spart grila abaţiei. Ne-au strîns în capelă şi au încuiat uşa. SS-iştii. Împuşcăturile au început pe la şase. La prînz, s-au apropiat de tabără, judecînd după zgomote. Drumul era mitraliat. Se duceau şi veneau. Ceva mai tîrziu, părintele abate a zgîlţîit uşa. Nimic. Am pus băncile una peste alta, pînă la un vitraliu. L-am spart şi am ieşit. Nemţii erau tot acolo. Urlau obişnuitele lor ordine, *Schnell ! Schnell ! Rasch !* Eu am rămas cu cel mai tînăr, Michel, în timp ce fraţii se baricadau în refectoriu. Un grădinar a venit să ni se alăture. Avea ochii roşii, ca de iepure, şi faţa umflată. Voia să vorbească şi nu putea. Bietul frate Galamus, nici pînă azi nu şi-a venit în fire ! Ne-am căţărat pînă la tabără ocolind drumul. Îl vedeam şerpuind dedesubt. Lucru de neînţeles, vreo douăzeci de nemţi coborau gesticulînd. Sus, la Păstor, nu se mai auzea nimic. Ne-am întors să spunem ce-am văzut, apoi ne-am dus din nou, pe acelaşi drum, însoţiţi de încă cineva, paznicul cimitirului. Care voia să ia arme. Lucrul mă ispitea grozav şi pe mine, dar părintele stareţ a refuzat. De data asta, nici urmă de neamţ. Ne-am căţărat pînă la drum, dar n-am putut trece prea departe. Între cadavrele semănate pe stînci şi tabăra lui Capatas, se afla un zid de albine. Întocmai cum spun, un zid. Părintele stareţ a zis : „Dragii mei, trebuie să ne întoarcem. Nouă nu ne mai stă în putinţă nimic". A telefonat la Vernet şi la Prades. Apoi am cîntat *De Profundis*.

Capatas trage cu o puşcă cu ţeava scurtă. *Feldgrau*-ul face un salt, cade şi se rostogoleşte pe pietre. Praful de

pușcă pute. Alături, danezul îi doboară pe asediatori pe care-i întîmpină de cum apar în bătaia armei, prin rafale scurte, apoi îi ia cu de-amănuntul, trăgînd rar. Pierre Grăsanul face vînt unei grenade. Tot din cele nemțești, cu mîner. Ultima oară cînd a trecut pe la ei, Compol le-a lăsat un stoc. E o căldură insuportabilă. Situația e favorabilă asediaților, în afară de latura dinspre pădure. SS-iștii, plecați într-o simplă acțiune de curățire, sînt puși în fața unei operații de război. Războiul e meseria lor. Fixați la jumătatea pantei, se adăpostesc, nu înaintează și împușcă tot ce mișcă.

După scurgerea a două ore, spre pădure țîșnește o flacără ca o pînză de gaz. Spaniolii i-au tăiat drumul *feldgrau*-ului care voia să-i ia dintr-o parte, aruncînd benzină. Ăcele ard. S-aude zumzăit de albine mînioase.

E ora amiezei. Un soare ucigător. Nemții nu mai întreprind nimic. Cînd îl zăresc pe cîte unul, aduce a indian din western, gol pînă la brîu. Pădurea arde în spatele taberei, răspîndind o căldură de neîndurat. Focul a înaintat pe-o porțiune de aproape o sută de metri. Stupii cei mai depărtați ard, răspîndind un îngrețoșetor miros de terebentină caldă. În tabără sînt doi morți și un rănit. Christiansen, cu un glonte în coapsă. Împușcăturile izolate fac un zgomot ciudat ca trecerea unui tren printr-un tunel. Nu au decît o scăpare — să reziste pînă la căderea nopții și să încerce să fugă cîte unul.

Razele soarelui cad pieziș, cînd trei detunături puternice izbucnesc, urmate de șuieratul exploziilor. Întîi sosesc și numai după aceea se înnapoiază. Torpile. SS-iștii au instalat mine, în spatele pădurii negre. În rafale de cîte trei, torpilele nimicesc. Unul din morți, americanul, moare a doua oară. SS-iștii strigă *Sieg heil*-ul final, alunecă printre stînci ca niște vipere și atacă din toate părțile. În fumul vinețiu, Pierre Grăsanul apucă un stup, îl ridică deasupra capului și-l azvîrle asupra asediatorilor. O panică frenetică îi cuprinde pe apărători. Capatas îi insultă pe soldații Imperiului-u-cap-de-mort. Unul după altul, stupii se zdrobesc de pietre, slobozind nori de venin roșcat. Mînia albinelor trosnește ca un alt foc. Un glonte îl doboară pe Pierre Grăsanul, care se îndoaie încet de la genunchi,

purtînd pe cap stupul cuprins de arşiţă. Nemţii, descumpăniţi, urlă.

O detunătură izolată. Capatas şovăie între abis şi pămînt şi cade pe spate.

Nemţii nu mai trag. Se izbesc puternic cu palma peste faţă şi mîini. Executînd un dans isteric, pînă şi cei mai îndrăzneţi dau înapoi dinaintea zidului mînios, înalt de patru metri, care încercuieşte tabăra unde rulotele ard în flăcări. De jos, se aud strigăte, ordine, fluierături energice.

Neadunîndu-şi decît răniţii uşor de ajuns, SS-iştii o iau la vale spre Casteil şi Vernet, rătăciţi, negri, tumefiaţi, însoţiţi de invectivele demente ale ofiţerilor.

Soarele la scăpătat incendiază jocul de orgă de la Conques.

Multă vreme puştii din Vernet, din Corneilla şi din Fillols s-au jucat cu căştile cu cap-de-mort...

— Capatas spunea că albinele îl păzesc, şopti Aimé.

— Moartea unui zeu, repetă Sagols.

Părintele Llaho auzi, dar nu-şi trădă prin nimic mirarea.

— Mi-e frig, zise Aimé.

Apoi, revenind, întrebă :

— Puig nu se afla cu ei ? Institutorul din Velmanya ?

— Domnul Puig nu era cu ei.

Călugărul îşi îndesă pipa, o aprinse. Mirosul pluti pe deasupra taberei nimicite.

— Domnul Puig şi cu mine nu aveam aceleaşi convingeri. Dar credeam. Asta-i principal. SS-iştii nu s-au mai întors. Pritenii lui Puig au recuperat materialul. Ba unul din ei, în timp ce se spetea cărînd afetul unui mortier cu ţeavă cu tot, mi-a spus : „Încă unul cu care n-o să mai cînţi liturghia, părinte !“ N-o spusese cu inimă rea. În sfîrşit, nemţii s-au întors la ei acasă. Sau au încercat. Dacă vă duceţi prin sate, compatrioţii mei, care fabulează cu mare uşurinţă, se vor jura că albinele lui Capatas, conduse de o regină gigantică, au urmărit inamicul pînă la Prades. Mai mult încă, vă vor da explicaţia că dacă

albinele se înverşunau aşa împotriva nemţilor e pentru că ei nu au acelaşi miros ca noi. Nu mă crezi, fiule ?

— Ba da, părinte ! Ba da ! În Patruzeci, aveam în subordinea mea pe un băiat din nord, unul care se chema Senlecq. Şi eu sînt din nord, în ciuda numelui. Cel dintîi neamţ pe care l-am doborît, în decembrie 1939, l-am adus la punctul de comandă. Şi-atunci Senlecq l-a adulmecat pe Fritz...

— Care era un german, frate...

— Un german, părinte. Şi Senlecq a spus, cît se poate de convins : „E adevărat că nu au acelaşi *sentiment* ca şi noi". Cuvîntul, în limbajul celor din nord nu înseamnă sentimentul omului, ci mirosul lui ! Iar lucrul ăsta Senlecq îl auzise încă de mic. Era una din credinţele înrădăcinate ale străbunicului lui Senlecq, care luptase la Valmy şi la Waterloo, a bunicului, care se bătuse la Sedan, a tatălui — care fusese la Verdun — şi a lui însuşi, care se convinsese de acest adevăr liniştitor !

— Bavarezii trebuie să spună şi ei la fel. Oricum, un martor a văzut cum un colos arunca stupii asupra asediatorilor, iar bucăţi din ei au fost găsite prin pietre. Să ne întoarcem.

— Încă o clipă.

Aimé călca pe zăpadă, care pe unele locuri se lipea de tălpile cizmelor, descoperind iarba gălbuie.

— Aţi văzut cum arăta locul imediat după aceea ?

— A doua zi. Cu neputinţă mai înainte. Jandarmii au sosit pe la ora opt împreună cu doi apicultori din Prades. Un adevărat măcel sub cenuşă. Doi dintre ei încă mai respirau, danezul şi unul din spanioli. Danezul a stat trei luni la spitalul din Perpignan, apoi a plecat.

Pipa scuipa.

— Păstorul era culcat pe spate, aşa cum căzuse, cu fruntea găurită la rădăcina părului...

Un nod în gît... moartea nu vrea să treacă prin gîtul celui care supravieţuieşte. Un gest din partea ofiţerului, ca povestirea să continue :

— Fumul îi mînjise faţa. Ai fi zis că-i un mecanic de locomotivă. Era gras şi lucitor. Semăna cu statuia pe care i-a făcut-o Maillol...

A cărei fotografie se afla în dosarul *hauptmann*-ului Lindauer, mort în ajun, la cîţiva kilometri de-acolo.

— Capatas era catolic ?

— Uneori asista la slujbele noastre cu o aprobare ce aducea aproape a dispreţ. Mi s-au repetat aceste cuvinte spuse de el : „Ale cui albine sîntem ?“

— Le-a rostit de faţă cu mine.

— Domnule maior, zău că trebuie să ne întoarcem. Fratele bucătar ne-a pregătit nişte bucate, pe care nu le-om fi furat. Vă mai arăt ceva repede, apoi plecăm.

Se îndreptară spre brazii arşi, din care cădeau uneori porţiuni moi de zăpadă. Picioarele li se afundau scoţînd nişte trosnituri de vreascuri. Aimé Longhi văzu atunci o parte ceva mai puţin distrusă a taberei. Vreo şase stupi se strîngeau în jurul stupului totemic.

— Puneţi-vă mîna pe lemn, zise părintele Llaho.

— E călduţ !

— Am hrănit stupii scăpaţi cu o parte din miere. E mierea lor, la urma urmei ! Şi trăiesc. Păstorul spunea că stupul cîntă la miezul nopţii, în noaptea de *Nadal*. În noaptea de Crăciun, după slujbă, am urcat aici. Şi cîntau. Mai cu seamă ăsta. Cînt gregorian.

Călugărul avu un zîmbet greu de deosebit, de copil sau de sfînt.

Longhi şi *el Padre* se întoarseră la drum, unde ceilalţi se băteau peste umeri cu pumnii şi săreau de pe un picior pe altul, ca birjarii din timpul copilăriei lui. Trebuiră să păşească peste un cap de catîr, ai cărui dinţi erau de un galben groaznic.

Triste est ton chant d'amour
D'amour sans lendemain
Le mont noir reste sourd
Et sur le feu étient
La mort a clos son poing. *

* Trist ţi-e cîntecul de drag,
De drag fără speranţă
Muntele cel negru surd rămîne
Iar peste focul stins
Moartea-şi zgîrceşte pumnul. (fr.)

V

— Nu pot înțelege cum de călugării pot mînca așa de pipărat, zise Aimé, cu limba umflată.

— Piperul e ovăzul preotului, făcu Sagols, anticlerical, așa cum le place să fie oamenilor de pe țărmul mării. Ne oprim la Villefranche.

Se instalară pe o terasă, într-o adîncitură a fortăreței ce se oferea soarelui. Tot timpul anului se putea probabil prînzi în cămașă. Un palmier camerops sfida iarna.

În ciuda acelei frumuseți, totul era strîns în desfășurarea necesară și groaznică a timpului. Chiar în ajunul tragediei, după-amiază, Lindauer își aflase moartea fără s-o vadă. Moarte dată de mîinile lui Compol, care murea și el cu douăzeci și patru de ore mai tîrziu, specialistul în grenade cu mîner. Era limpede, *hauptmann-ul* se îndrepta într-adevăr spre tabăra de la Saint Martin. Totul era să știi de ce. Ca să-l aresteze pe Capatas, așa cum i-ar fi cerut-o funcția? Ca s-o ia înaintea Gestapoului din Boulou, din spirit de solidaritate cu Abwehr-ul? Cu oricare alt neamț în afară de Lindauer, calculul ăsta „à la Canaris" ar fi fost posibil. Dar, ca să-și asigure reușita, *Lindauer s-ar fi dus cu forțele corespunzătoare.* Nu mai rămînea decît o singură interpretare: germanul albinelor urca pentru a-l preveni pe catalanul albinelor, luîndu-se după „semnele rele".

Cendrars * a scris: „Numai viața absurdă își mișcă urechile de măgar". Sau de catîr. Absurdul cu urechi de măgar îl prinsese pe Lindauer în vizor. Absurdul cu urechi de măgar alesese, printr-o supremă ironie, să împrumute trăsăturile lui Compol. Ucigîndu-l pe Lindauer, fără să știe cine e, Compol își condamna prietenii. Pentru că dacă în ziua aceea, la 17 august 1944, ar fi fost preveniți, Păstorul și prietenii săi ar fi avut timpul să se strecoare prin platouri. „Mortule, cine te-a omorît?"

* Blaise Cendrars, scriitor francez contemporan.

Longhi tace.

Zăpada s-a topit. Dincolo de fortăreaţă, caişii, cireşii, piersicii pregătesc primăvara în cleiul bobocilor.

Din iunie 1940, Longhi urcă una din acele scări imposibile care le plac gravorilor să le deseneze, una din acele scări care, printr-un trucaj greu descifrabil, îl aduc pe cel ce merge, în jos deşi tot timpul n-a făcut decît să urce.

Această tragedie-coşmar trebuie să le-o povestească camarazilor săi, care continuă să rumege timpul în Pomerania. Trebuie să le prezinte personajele Marii Sardane. Desigur, pe *hauptmann-ul Lindauer*. Dar şi pe Angelita, cea rău iubită, martiră şi călău, cu armele ei de femeie şi cu pumnalul sub lună. Pe apucatul ăsta de Compol (Aimé, ţi-am spus că nu e omul potrivit !), Compol căruia îi plăcea să ucidă aproape tot atît de mult ca şi lui Matar, şi care poate a fost ucis de cineva căruia îi plăcea să ucidă ! Pe Puig, despre care nimeni în Perpignan nu ştie nimic, ca şi cum ar fi vorba de-o conjuraţie. Şi apoi, firește, pe slăbănogul ăsta în anteriu negru, Llaho, căruia i se spune mereu, la nimereală cînd domnule căpitan, cînd părinte, cînd frate !

Dominîndu-i pe toţi, iată-l pe admirabilul Capatas, născut ca un sărăntoc, încornorat ca un bărbat, beţiv ca un animal, mort ca un zeu, îngropat ca un sfînt ! (L-au aşezat în cimitirul călugărilor, sub o străveche cruce din fier forjat, fără să fie siguri că era chiar a lui.)

Umbra platanilor decupează pe zidul roşu o pictură abstractă. Care spune adevărul soarelui. Adevărul soarelui e pur şi simplu proiecţia unui obiect pe un plan. Şi el, în sardana asta care îl refuză ! „Maior Aimé Longhi, care ar fi făcut războiul aşa cum se cuvine (dacă cuvintele astea pot avea un sens). Sfîrtecat în 1940. Reparat cum s-a putut. Azvîrlit îndărăt de către puterea victorioasă. Un deşeu. Un om sfîrşit. Umilinţa „concediului de captivitate", pe care acum o resimte şi mai puternic decît în timpul cînd avea loc şi pe care n-a uitat-o nici după ce-a primit cele patru trese de pe umărul cochet, ros pe dedesubt, cu osul lui din argint. Valsul acesta al şovăielii continuă. Abandonul în voia hotărîrii celorlalţi ! La Vil-

lefranche-de-Conflent, maiorul Longhi se disprețuiește și se condamnă. Din acest sumum de incertitudini au făcut un „ofițer superior" (cu rabat, ce-i drept !). Dar a fost nevoie de verdictul albinelor ca să fie azvîrlit de partea cealaltă a zidului ! Nu de voința lui ! Nu de alegerea lui ! N-am ales între Puig și Alger. M-am lăsat ales ! Oare există alegere ? Da. Puig ! Adesea ? Adesea. Capatas, da. La sfîrșitul vieții lui. Doamne Sfinte, în care nu cred, ce-i de făcut ? Să fac ca Paulo ? Paulo soarbe pe îndelete rachiul. E fericit Paulo, cu mutrișoară lui de șofer de taxi care visează la bistroul de pe strada Berthe, unde îl întîlnește uneori — sst ! nu mai spuneți — pe Jo Atia în persoană ! Marele Jo Atia ! Dacă nu știți cine e Jo Atia, ei bine, arătați-vă pe la Plumeau ! Nu numai la biserică se trag clopotele ! În ciuda orei matinale, Paulo e la al treilea rachiu de anason. Un tub digestiv și un volan. Nici urmă de complexe. Nici măcar întrebări. În afară de motoare. Fruntea lui Paulo se întunecă ? Nu care cumva să credeți că din cauza războiului ! Măcelul de la abație l-a impresionat tot atît de puțin ca și abația ! Poate puțin — părintele acela care e frate și ofițer în același timp ! Și un pat de dormit în criptă, la un loc cu mumiile ! Toți niște sălbatici, de cum treci de poarta Saint-Ouen ! „Llaho", ce nume ! Ceea ce-l contrariază e ventilatorul de la mașină. Capricios ca o tipesă ! Cureaua ? A schimbat-o acum trei zile ! Vreun contact stricat ? Să revadă tot, fir cu fir, din instalația electrică ! O adevărată uzină, capul lui Paulo ! Ah, știu că au noroc ofițerii ăștia ! Nu-și bat capul cu nimic ! Repede la Berlin și permisia cea mare !

Cel care-și pune întrebări e mai curînd Gorila. Dar nu le rostește cu glas tare. Și totuși, a jucat un rol capital, mîna dreaptă a sardanei. Ar avea ce povesti, proaspătul însurățel, cu garajul lui frumos și afacerea cu cauciucurile care nu-i poate, chiar așa de curată, lucruri pe care n-o să le spună niciodată copiilor lui, dacă o avea, azimîine, nici mititelei de nevastă-sa. Și el a ales. Sardana. „Nu trebuie să iei viața așa cum faci dumneata, locotenent Longhi, spunea medicul-major din Alger. Nu ești responsabil de cărțile care ți-au fost date. Ci numai de ceea ce faci eu ele. Erau proaste, asta-i sigur. Ești pe marginea

depresiunii nervoase. Rana, înfrîngerea, prizonieratul, doliul..." Aimé adăuga, *in petto*, indiferența Angelitei, Franța cu buze vinete, trădarea Nathaliei, și pînă și întoarcerea asta neașteptată care făcea din el, fără voia lui, un tip care se pusese la adăpost. Își făcea datoria, doctorul acela de treabă. Dar nu era de-ajuns.

Norocul surîzîndu-i apoi în șir, la Barcelona, la Alger, apoi în Italia, pînă la întoarcerea la Banyuls, se crezuse vindecat. Și iată că totul era pus sub semnul întrebării. Cu Puig ar fi trebuit să stea de vorbă, cu Puig cel de nevăzut, ca și cum n-ar fi existat niciodată! Și totuși, la 24 august 1944, forțele Eliberării defilaseră în Perpignanul pavoazat. *Le Republicain* îi trecea în revistă pe cei care participaseră la ceremonie. Nici una din persoanele participante la faptele astea nu era citată!

Deodată, Longhi întreabă :

— Dar Puig, cum a murit ?

Gorila pare mirată.

— Ai auzit ceva de moartea lui ? Nu ? Păi atunci ? N-a murit ! Nu cred să fi murit ! Nu s-ar fi putut întîmpla decît după 24 august. A fost văzut de cîteva ori, la Perpignan !

Aimé Longhi își trece încet mîna peste față. Puig în viață ! Dacă Puig e în viață — totul se schimbă.

Ventilatorul arătîndu-se binevoitor, jeepul merse atît de bine încît ocoliră Canigou-ul pe-o distanță de treizeci de kilometri în serpentine timp de-o jumătate de oră. Satul domina rîul Lintilla. Ceea ce te izbea mai înainte de toate era negrul zidurilor arse, în unele locuri emailate de incendiu. Copacii din livadă își întindeau cioturile deasupra zidurilor. Paulo nu mai cînta. Într-un colț, văzură o curte, cîteva case cenușii, ferestre deschise. O femeie întindea rufe.

— Ne oprim, zise Aimé.

Ulița care tăia drumul cobora de la biserica înroșită pînă la copacii de pe malul rîului, fără urmă de viață. În fața primăriei, stopară. Văzînd jeepul, trei copii țîșniră dintr-o grădină și-o luară la sănătoasa. Reflex care spu-

nea multe despre spaima celor din Velmanya. Nu exista cafenea. O băcănie-bufet, soră cu cea a Alicei, din Palalda, avea ușa și ferestrele bătute în cuie. Școala era moartă.

Urcară pînă la casa locuită din vecinătate. Femeia continua să strîngă rufele. Aimé îi spuse cîteva cuvinte. Ea nu răspunse, cu mîinile în sus, umerii rotunzi, sub un tricou de lînă roșie, decolorat.

Sagols vorbi în catalană. De data asta rosti cîteva cuvinte, fără să se întrerupă din lucru.

— La noi, femeilor nu le place ca rufele să rămînă afară după ce se lasă noaptea.

Fulgerătoare sfîșiere. Aimé era încă un copil. O saltelăreasă venea să lucreze cu ziua, la ei în casă. Își instala instrumentele și dărăcea lîna afară. Se oprea totdeauna înainte ca soarele să apună. Nu trebuie să pui noapte în saltele. Se spunea despre ea că-i vrăjitoare și era frumoasă, cel puțin asta era părerea celor mari.

Catalana se întoarse. *Bien plantada*, părea Sagols să-și dea cu părerea. Da, bine făcută, un model de-al lui Maillol îmbrăcat în zdrențe. Și dinți frumoși. Strigă spre case. Se ivi un bătrîn, care avusese îndeajuns timpul să-i cerceteze de după perdele, robust încă în cămașa roșie ca ardezia, cu ochii deschiși la culoare, cu nasul mic. O bătrînă zburlită tare părea încîntată de vizita aceea. Erau singurii din sat și se plictiseau pentru că vecinii nu se întorceau. Noroc că aveau aparat de radio. După Focul cel Mare, plecaseră cu toții. Femeia voise să se întoarcă.

Cînd Sagols le ceru vești despre Puig, părură mirați.

— Poutch ? Cunoști tu pe vreun domn Poutch ?

Bătrînul clătină din cap. Ea folosea o franceză fără accent, în afară de numele proprii, din politețe. desigur.

Cum spălătoreasa se pregătea să ridice coșul plin, Paulo se repezi, dar ea își și sprijini dintr-o singură mișcare panerul de șold și alungă găinile, zvîrlind convingător spre ele cu picioarele încălțate în saboți.

— Trebuie vîrît în coteț godacul, zise bătrînul.

Adică porcul. Un animal minunat. Prin părțile noastre, se gîndi Longhi, se spune un rîmător cu slănina de-o șchioapă.

Femeia se pornise pe explicații. Persoane cu numele de Poutch n-au fost niciodată la Velmanya ! Cum Aimé și Sagols păreau surprinși, adăugă : „N-aveți decît să vă uitați în cimitir"... Și rîse. Ce nostimadă, niște tipi care vin cu o mașină cum nu s-a mai văzut și care te-ntreabă de nume de care n-ai auzit niciodată ! A, bineînțeles, există oameni cu numele ăsta la Bastide, la Saint-Marsal, la Oms. E un nume catalan, dar nu din Velmanya.

Dacă pe dinafară casa era făcută din bucăți de piatră, ca oricare alta, înăuntru toate mobilele erau vechi. Aduse o sticlă și pahare. Bătrînul se uita la bluzonul maiorului și la tresele de pe umeri... „Prin urmare acolo se pun galoanele acuma ! Ca la americani !"

Aimé făcu un semn spre Paulo. Acesta se întoarse peste cîteva clipe și puse pe masă cutii cu sardele, două tablete groase de ciocolată și un pachet de tutun. Cei doi bătrîni se uitau, înminunați. Prin urmare era pace, cu-adevărat ?

Băură o licoare dulceagă, cu gust puternic de portocală.

— Sticla am deschis-o cînd a venit nepoata de la Perpignan.

Bătrîna pronunța „Perpignya".

— Ba nu, Clémence ! Cînd cu permisia băiatului.

— Setos cum e, crezi c-ar mai fi lăsat și restul ? Dacă-ți spun că era în cinstea nepoatei ! E vorba de-o nepoată din Spania cu trei copii. Din Figueras. O refugiată. La Perpignan stătea. N-a fost în stare să învețe bob de franțuzească.

— Pentru că nu vrea, încăpățînata.

Se ciondăneau. Ce altceva ar fi putut face, așteptînd întoarcerea refugiaților. Oricum, în privința lui Poutch, le părea rău că nu sînt în stare să-i ajute cu mai mult.

— Știți cumva cum se chema institutorul de-aici ? mai întrebă Sagols așa, într-o doară.

— Domnul Verger ? Tînărul ? Cel mic și slăbuț ? L-am văzut atît de puțin. Dar nu-l chema Puig, nu-i așa, Clémence ?

Prin urmare despre domnul Verger era vorba. Uscățiv, destul de dificil, dar puștii îl iubeau. Îi ducea sus, pe munte. Venise în 40, după înfrîngere. Spunea înfrîn-

gere și nu *prăpăd*. Aici prăpădul nu fusese văzut. Cu Mareșalul, domnul Verger nu era de acord. Bătrînul dăduse drumul cuvîntului „mareșal" cu circumspecție. Mustața pe oală, părul cărunt, dat pe spate, trădau fără doar și poate un fost combatant.

Zadarnic încercă Sagols să afle mai multe. Clémence mai adaugă numai că atunci cînd ei, cei dintîi, se întorseseră — și se mîndreau cu asta — ceilalți din Velmanya îl întovărășeau pe preot ca să caute clopotul, pentru că-l duseseră.

— O să vină îndărăt, o liniști soțul cu blîndețe, ca și cum ar fi vorbit unui copil.

Tăcută, cu mîinile atîrnîndu-i pe lîngă trup, *la bien plantada* se uita la cei trei bărbați ca și cum ar fi vrut să-și cumpere unul.

— Ah, oftă Clémence, fără ca nimeni s-o întrebe, în ziua aceea, în ziua aceea ! Nu se poate spune. Era, era, era...

Era.

Noaptea se lăsa mai repede din cauza văii aceleia înguste și adînci, *el val manya*, vîlceaua cea mare.

— Încetinește, zise Sagols.

Adîncimile acelea, puțin ninse, primeau o lumină ce nu venea de nicăieri. Mesteceni își înălțau pe lemnul de un verde amar trunchiurile feminine. O nișă, scobită în stînca feruginoasă, era împodobită cu buchete ofilite. O tăbliță scrisă cu stîngăcie purta o inscripție concepută cu grandilocvența ce le e firească oamenilor simpli : „Glorie curajoșilor combatanți din F.T.P.F. ai *maquis*-ului Henri Barbusse care, prin curajul și sacrificiul lor, a cruțat de la moarte populația din Velmanya, în timpul asprelor lupte din 2 și 3 august 1944, împotriva barbarilor hitleriști".

Urmau numele celor schingiuiți : „Au murit împușcați căpitanul F.T.P.F. Julien Pauchot, Baux René-Jean, Romeu Jacques. Barreña Ermitiero, Gimeno José".

În locul acesta, plăcut în timpul verii, normalistul Raymond Verger venea cu fete și prieteni să prăjească

melci pe malul apei gureşe. Foarte aproape, începea, la poalele ruinelor unui castel, drumul spre Las Masos, *les mas,* care ajungea pînă la poteca de catîri de la Grand Chien. Canigou-ul nu se ghicea decît după umbra pe care o punea asupra a ceea ce Romain Roussel a numit, printr-o expresie fericită, în altă parte, o vale fără primăvară.

Două zile mai tîrziu, maiorul completase ceea ce se putea şti pe atunci despre Raymond Verger, şi lucrurile acelea continuau să descumpănească. Sagols făcuse ocolul grupărilor F.F.I. şi F.T.P.F., convins că mulţi vor avea mai multă încredere în el decît într-un „străin", fie el şi maior în armata din Alger. Nu dăduse peste nici unul din membrii, francezi sau spanioli, ai *maquis*-ului Henri Barbusse ! Nici unul ! Deportaţi, împuşcaţi, dispăruţi, angajaţi în trupele regulate sau pur şi simplu întorşi la familiile lor din Aude, ori din Hérault, intraţi fără zgomot în propria lor viaţă. Mai rău ! ca şi Longhi, avea şi el impresia că nimeni nu dovedea prea mare interes faţă de aceşti *outlaws* *.

Dar Sagols aducea şi o veste mare şi, dacă n-o dezvălui pe loc, e pentru că nu prea ştia cum s-o spună. Ei bine, asta era, Puig se afla la Perpignan !

Aimé, dintr-un salt, fu în picioare.

— Ce grăbit eşti, domnule Longhi ! Aşază-te la loc ! Nu-i chiar aşa de simplu. Ba chiar nu-i simplu deloc ! Da, da ! E sănătos. E bine. Locuieşte în cartierul Saint-Jacques, împreună cu sora lui.

— Ai adresa ?

— Aşteaptă, aşteaptă ! Îţi spun doar că nu-i aşa de simplu. S-a întors în învăţămînt. Predă la şcoală.

— Bine, dar atunci...

Aici era buba.

— Ei bine, nu vrea să vadă pe nimeni. Pe nici unul dintre prietenii lui. Pe nimeni.

Şovăi :

* Oameni în afara legii (engl.).

— Nici chiar pe dumneata.
— L-ai, l-ai văzut ?
— Nu eu. Altcineva l-a văzut. Acum, te duc la el.

Sagols își dăduse întîlnire cu omul acesta, care accepta să vorbească, la cafeneaua-restaurant din piața Cassanyès, unde Aimé se întîlnise cu Angelita, la *Oustaou*. Gorila se îndreptă drept spre masă și strînse mîna unui catalan corpolent. Aimé Longhi mai văzuse figura asta. Cînd, nu mai știa. Dar unde ?

— Mă numesc Carbonnall, sînt din Prades. Pielar.

Vorbirea lui era ca valul mînios ce se revarsă peste prundișul din Banyuls.

— E chiar el, îi spuse omul lui Sagols. Bineînțeles, n-avea uniformă.

Îi zdrobi mîna maiorului.

— Carbonnall e consilier municipal, zise Sagols.

— Și membru al partidului, precizează Carbonnall. Ceea ce își are importanța sa în povestea noastră.

Lîngă ei, jucătorii de „truc" continuau să se strîmbe cu o viteză uimitoare. Mimica lor era obsedantă. Există două categorii de ființe pe care schimbările umane le deranjează greu : jucătorii de cărți și pescarii cu undița.

Chelnerița era tot Felipa.

— A, ce fericită sînt ! Ce necazuri am mai avut din cauza dumneavoastră ! Aveau fotografia dumnevoastră și o arătau peste tot. I-au arătat-o și Angelitei. La început, s-a prefăcut că nu vă cunoaște, dar n-a putut s-o țină pînă la capăt. Prea multă lume vă văzuse împreună. Începînd cu fostul patron. După aceea au arestat-o...

— Bine, zise Carbonnall. Ia-ți un pahar, mititico. Și scoate-ți șorțul.

— Și clienții ?

— Lasă-i să te cheme. Am să-mi pun eu șorțuleț tău drăguț și-am să mă duc să-i servesc.

— Lasă, domnule Carbonnall. Eu am să servesc, zise noul patron.

Înghițit și el, patronul din Nisa, care nu lăsase restaurantului decît firma, *Oustaou*, casa.

— Un porumbel ţi-a ieşit din gură. Patronii de bistrou sînt cu adevărat singurii patroni pe care nu i-am putut înghiţi niciodată ! Ştim cine eşti, domnule Longhi. Dar atunci, nu ştiam. Din capul locului, toţi repatriaţii erau suspecţi. Ca şi evadaţii, dar mai ales cei repatriaţi.

— Aşa va să zică !

Suspect şi pentru rezistenţă şi pentru Abwehr ! Asta-i culmea !

— E firesc, nemţii strecurau peste tot turnători. Apoi a avut loc întîmplarea cu şalupa.

— O prostie fără seamăn.

— Nu chiar. Ceea ce se ştia era că unul dintre participanţi dăduse o informaţie Friţilor. Dacă n-ar fi fost Oms...

— Oms ! Cu el te-am văzut ! *La Baleare !*

— Aşa-i. Oms a salvat pe toată lumea.

— Inclusiv pe mine.

— Da. Dar lucrurile s-au agravat după ce te-ai întors ! Să te întorci în gura lupului după o ispravă ca asta ! Şi-atunci am fost siguri. Numai naivitatea unui adevărat prizonier putea să te împingă la aşa ceva. Ai fost ţinut sub supraveghere chiar şi la Banyuls. Şi-acolo dai peste Puig ! De-ţi venea să crezi c-o făceai dinadins ! Pe scurt, ai fost supravegheat de noi şi de „Armata secretă".

— Degeţel ?

— Şi fraţii Vincens.

— Nu riscam să mă pierd.

— Ba da. Riscai să fii lichidat pentru mai mare siguranţă. Ca tipul care a vîndut, cu povestea lui, şalupa. Englezul.

— Englezul ?

— Berlinez pur sînge. Pentru un catalan, există asemănare. Pescăruşii l-au jucat la taroc în heleşteul Leucate.

Vecinii se enervau. Ei jucau o extravagantă mimodramă, în timp ce, în spatele lor, alţii jucau taroc. Halucinante toate strîmbăturile şi exclamaţiile acelea. Luna ! Pustnicul ! Justiţia ! Ah lumea ! Lumea e stăpîna.

— Prin urmare Puig te interesează, reluă Carbonnall. L-am văzut. Îşi aminteşte foarte bine. Te stimează. Nu vrea să te vadă !

— Pentru că m-am dus la Alger !

— Nu. Nici pe dumneata, nici pe altcineva. Nici pe Sagols. Pe nimeni. Are carnetul în continuare. Asta-i tot. N-a vrut nici măcar să figureze pe lista partidului pentru alegeri. S-ar zice că pentru el nu mai contează decît muntele.

Aimé citi pe faţa lui Carbonnall simpatie şi părere de rău.

— Un adevărat catîr din Aspres ! Am... n-ar trebui să-ţi spun asta... mai ales eu... Am impresia că Eliberarea nu i-a plăcut.

— N-a spus nimic pentru mine ?

— Ba da. Un cuvînt : *Libertat*. A adăugat : „O să înţeleagă, *l'instruizou*".

A doua zi, Longhi se trezi tîrziu. Soarele se juca pe marmura Lojei. Raymond Verger trebuia să se afle la şcoală. La ieşire, Aimé Longhi se afla în cafeneaua din faţă. Îl văzu pe Puig la o distanţă de patruzeci de paşi. Ca toţi învăţătorii, mergea cu mîinile la spate, cu bluza largă fluturînd pe el. Spuse cîteva cuvinte unor copii, privi în jurul lui ca şi cum s-ar fi simţit observat, ultim reflex de fost luptător în clandestinitate, şi pătrunse în curte.

VI

Senzaţia că a mai trăit o dată toate astea... Nu era iarnă... Deşi era tot o mare de oameni. Aha, sărbătoarea de la Collioure, din 15 august ! 1939 ! Nu. 38. Aimé fusese impresionat de miile acelea de oameni strînşi laolaltă

într-un tîrgușor de pe litoral. Amintea de o festivitate de la Velodromul de iarnă, de 14 iulie și de marile exoduri ce se puteau vedea în filmele sovietice și în romanele lui Malraux. De unde ieșeau atîția oameni ca să asiste la coridele din interiorul arenelor cu împrejmuiri de lemn, la fotbal și la binecuvîntarea bărcilor ? În ciuda timpului scurs, senzația aceea neplăcută o resimțea și-acum. Era într-adevăr o sărbătoare, religioasă și profană totodată, și totuși, mai ales seara, cînd stăteau așezați pe șinele de cale ferată ca să aștepte trenurile care urcau spre Cerbère și Perpignan, avusese senzația unei migrații ca după o catastrofă, a unei ordini pentru totdeauna răsturnate, a unei mari prefaceri.

Gorila insistase ca Aimé să vină la Banyuls pentru o ultimă oară. În seara înmiresmată, bărbați și femei se îndreptau spre cortul cu pînza vărgată cu dungi verzi și portocalii, înălțat între cele două cafenele rivale. În ajun încă, cetatea își dormea somnul obișnuit, plină de griji și de ranchiune, și iat-o că se deșteaptă. Casele severe, aliniate în acolade, avînd drept singură podoabă simplele lor balcoane, încep să dea semn de viață, iar breșele dintre ele și parapet le înșiruie de-a lungul Marendei.

Dinspre Capul Doune, pe strada lui Musiu Maillol, pe bulevardul Puig del Mas, o revărsare continuă îngroașă valul de oameni, ce se înșurubează în vîrtejuri în fața primăriei, înconjoară barăcile de bîlci. În aer se simte miros de vanilie, se vînd bucăți albe de nuga, acadele de lemn-dulce și faimoasele *chichi fregi* de pe vremuri, clătitele acelea groase, unse cu sirop de cacao, pe care vînzătoarea le dă copiilor care se îndoapă pînă nu mai pot. Pe măsură ce Aimé se apropie, mulțimea se răzlețește într-un talmeș-balmeș obișnuit la acest popor, a cărui virtute principală n-a fost niciodată aceea de a sta de o parte. Se văd pompieri, militari (mai ales aviatori), marinari-pescari și cîteva gulere albastre [1].

Pașii au încetineala hoinărelii, apoi dintr-o dată par cuprinși de grabă, se întorc, nehotărîți, capricioși. Culori-

[1] Ostași din marina militară.

lor lor le lipseau nuanțele. Fondul e ceva mai închis, spre marin, din cauza războiului, de asta, orice stridență a vreunei fetișcane îndrăznețe, ori a unei femei ce-a uitat, ori a unei uniforme neașteptate te izbește cu și mai multă violență. Fețe măslinii, sprîncene negre, nasuri coroiate — alungă părerile de rău. Sagols a avut dreptate să-l convingă să vină. N-are decît de învățat de la ei.

A trecut de circ. N-are nici un chef să mai intre încă o dată. Poate chiar deloc. Dar Gorila iese dintr-un grup de foști combatanți, la fel de țepeni ca și drapelele lor încă strînse, din care nu se zăresc decît suporturile sub lumina pulverizată. Veteranii au culoarea pielii tăbăcite. Și mai tăbăcit decît ei, mexican aproape, Sagols, într-o vestă scurtă de culoarea migdalei verzi, cu cămașă violetă, semănată cu floricele minuscule și curea roșie, în ton cu *la barretina*.

În spatele lor, croindu-și drum, ducîndu-și instrumentele ce împung mulțimea, vin *les jotglars*, suflătorii din *cobla*, uriașul molîu cu părul năclăit de grăsime, care ține minusculul *flabiol*, învățăcelul lui, ce-i vine numai pînă la brîu, cele două clarinete complicate din aramă : *la prima* și *la longue tenora*, în sfîrșit, un șchiop ce tîrîie un contrabas ca pe un gigantic scarabeu.

Sagols încremenește dinaintea ofițerului în *battle dress*.

— Îți mulțumesc, scumpul meu maior ! Banyuls îți mulțumește ! *La cobla* îți mulțumește ! Sardana îți mulțumește ! Știam că o să vii. Rămîi cu noi. Ești cu noi. O să vezi totul. O să înțelegi totul !

Fapt e că și crede tot ce spune, huiduma asta de maimuță sentimentală ! E ceea ce va lipsi totdeauna oamenilor noștri din nord, în ciuda tuturor comicilor, alde Gilles, alde Martin-Martine și-a tuturor hramurilor, această *commedia dell'arte*. Gorila își desface brațele într-un gest teatral și le strînge asupra lui Longhi. Angelitei ar fi trebuit să-i dea ocol de două ori cu mîinile ! Aimé e aproape sufocat, e împins la capătul brațelor, și iar apucat. Coas-

tele îi pîrîie — au ! umărul, măgarule ! — în sfîrşit e lăsat, cu obrajii înţepaţi de barba albastră a uriaşului cu răsuflarea duhnind a usturoi.

Se scutură. Cei de faţă aplaudă. Gorila face cu ochiul. Iată-l pe maior dus de mirosul gras şi ademenitor al napolitanelor.

Sub pînza de cort, dansatorii, care-l aşteptau pe Sagols, îl înconjoară. Ce tineri sînt ! Tinereţea lui Aimé se îndepărtează odată cu ei. Subţiri şi musculoşi, poartă pantaloni de catifea vineţie pînă la genunchi, prinşi în şiret, vestă scurtă ce aminteşte de vesta *de los toreros* şi *la barretina* sîngerie, bonetă frigiană glumeaţă.

Gorila le vorbeşte. Ei ascultă, atenţi. Luîndu-se de mînă, înaintează într-o horă ce-şi caută paşii. Maiorul se opreşte, ţintuit locului de mulţime. Sagols îi face semn să urce pe estradă. Aimé se clatină. Numai văzînd estrada şi-i e de ajuns, încărcată de pe-acum de personalităţi oficiale. Îl recunoaşte pe prefect, avîndu-l alături pe secretarul general, Ducatel, şi pe noile notabilităţi, încinşi în brîu cu ledunci tricolore. Scaunul lui va rămîne gol.

Era şi timpul. Micuţul fluier de un bănuţ cheamă. Simt cu toţii străbătîndu-i un fior pe şira spinării. Chemarea îi priveşte pe toţi. De peste tot sosesc întîrziaţii, rătăciţii, purtătorii de îndoială, cinicii şi chiar mincinoşii. Toţi chemaţi pe numele lor. Chemarea *flabiol*-ului seamănă cu fluierul ciobanului. Are gustul acelui *rancio*, rubiniul curgînd în fir subţire din burduful apăsat de mîini.

Sub estradă (ce idee să inversezi ordinea firească a spectacolului, notabilităţile pe tribună şi dansatorii jos), Gorila şi-a adunat trupa.

Santa Espina izbucneşte ca tunetul de pe Carença. Orice stăpînire de sine se pulverizează în elanul acesta ce face să ţîşnească din piepturi participarea proprie la uriaşul horcăit ce se înalţă din adîncul beciurilor, al carcerilor, al lagărelor şi-al citadelelor.

Som, i serem gent satalana
Tant si es vol com si no es vol,
Que no hi ha terra més ufana
Sota la capa del sol !

În timpul anilor negri, Santa Espina a devenit soră cu noaptea, preatainica, inițiatica sardană a libertății. Ieșită tiptil din Localul ei, proclamă acum cu glas tare nuntirea păcii cu libertatea.

În fața tribunei oficiale, *les jotglars* par niște banditi din Trabuc. Dansatorii cei trași prin inel le dau ascultare. Atacă cu pași scurți. Hora se clatină. Sosesc pașii cei lungi, lungi la stînga, lungi la dreapta. Mîinile, dintr-o zvîcnire, se ridică în V către cer. V-ul churchillian [1] există de două mii de ani.

Sardana aceasta e cîntată de mulțime ca un psalm. Catalanul rostogolește toate torentele muntelui în cheile gîtului său.

Et dans les profondeurs de la terre
Chante le passé jamais oublié
Et nuit et jour, par dessus les montagnes
Comme eux, chante le Montserrat.

Vocea se stinge. Dansatorii pășesc spre trandafirul din mijlocul horei. Sardana apare în seara asta ca un dans esențialmente masculin. Numai delăsarea moravurilor a admis și femeile. A redevenit dans de războinic. Desigur, niciodată nu va mai fi la fel de pură, ca la sediul ei, în seara aceea de mai 1943, cînd Aimé Longhi a dat peste ea din întîmplare, dansată de cei aflați în afara legii.

Astăzi, sardana se afirmă, în public. A fost limbajul tenebrelor, așa cum prea tîrziu a înțeles Gerhart Lindauer.

[1] Încă din anul 1941 W. S. Churchill, pe atunci prim-ministrul Marii Britanii, a lansat ideea literei V ca semn al victoriei în războiul antihitlerist.

În această mulțime fericită, străinul Longhi e singurul care presimte că apogeul e aproape.

Atunci, pot intra în scenă fetele cu șaluri multicolore. Cît sînt de grațioase, și încă nu provocatoare. Statui de Maillol, abia ieșite din copilărie. Roșurile de China îți iau ochii la lumina acetilenei. Albastrul electric al păunului, pe care Aimé Longhi încerca să-l picteze în livada de măslini din Céret, îi dă cu tifla verdelui fosforescent al fundurilor marine. Saltă în sandalele lor, fiice ale mării și-ale muntelui.

Sardana cheamă oamenii, așa cum tam-tam-ul cheamă ploaia. În clipa aceea Aimé simte neprevăzutul pe care în mod nedesluşit îl aşteaptă. Ce se întîmplă ? Şi alţii se întreabă odată cu el. Şeful discută cu Sagols. Ai zice că se iau la harță. Oficialitatea vorbește, pare indignat. Lucrurile se limpezesc repede. Băieți și fete care nu s-au ales de pe urma războiului decît cu lipsuri și foamete, îmbrîncesc cercul ceremonios. Sînt zece, doisprezece, douăzeci. Dansează pentru propria lor plăcere. Nu mai vor să privească la cei care dansează. Eliberarea ? Și-o făuresc singuri ! Resping ordinea nefirească a acestui spectacol. Bătrînii șovăie între afecțiune și indignare. Frustrați și de data asta. Cum să te superi la văzul atîtor dinți albi care rîd, al atîtor ochi ?

Revoltații atrag de parte-le pe complicii de vîrsta lor, dansatorii-actori. Aceștia se uită la Sagols. Gorila face semn spre capul muzicanților. Sardana răsună iar. Acolo la cucurigu, oficialitățile deliberează. Prefectul găsește faptul foarte nostim și aplaudă. Guardul de la primărie, în uniformă roasă, îl întreabă pe domnul primar, care trage cu ochiul spre prefect. Totul ia o întorsătură veselă.

Copii, adolescenți și fete, bătrîni răscoliți de amintiri bătucesc cimentul într-un ropot ca de potop. Revoltă pentru o clipă, dansul își recapătă sensul lui unanim. Pămîntul e roșu ca focul. Ridică toți picioarele ca niște apucați. Nu pot să nu danseze ! Odinioară, Aimé a văzut starea asta la Angelita. O înțelege, în sfîrșit. Pînzele cortului fluturâ. Hora dă ocol platanilor, dinaintea perdelei de *lamparos*, unde scînteiază marele pavoaz al bărcilor.

Sardana sălbatică ia la pieptul ei havuzul Republicii, se vălătucește în jurul propriului ei centru ca o caracatiță. Sardana roiește. Alte hore se formează, concentrice, și peste tot deznoadă mîini. Sardana triumfătoare eliberează noi rozete, ale căror umbre galopează pe ziduri. Aimé Longhi simte trezindu-se în el o ființă pe care niciodată n-a lăsat-o să se manifeste din plin, în clipa cînd toți își înalță dintr-o singură mișcare mîinile spre centrul invizibil, gest de ofrandă ce precede saltul ce-i va smulge de pe pămînt.

Sardana, în seara aceea, e o biserică ce-a rezistat persecuțiilor. Gestul acela de ofrandă afirmă credința de dinanitea lui Christos, și strigă pe deasupra celor două mii de ani.

Acum, *jotglars*-ii ar trebui să se oprească. Dar nu pot. Înțelepciunea individuală e departe. La naiba cu dialectica și chiar cu știința pașilor ! Lirismul unui popor smintit e mai tare. Se dansează la Capul Doune, se dansează dinaintea casei lui Maillol, se dansează pe podul de fier de la Baillaury, se dansează dinaintea acvarium-ului, se dansează pe colina Troc. Dincolo de scoica marină, Port-Vendres, Collioure, Céret, Palalda saltă și ele. Rîul Tech și apa Têt, fluviu al Bărbaților și fluviu al Femeilor, dansează. Roussillon-ul, Conflent-ul și Vallespir-ul dansează sub ochiul Tatălui cu falcă de cîine.

Și Spania vecină va dansa, Cadaquès, Figueras, Gerona. Și Barcelona. Și Mallorca, precum și insulele ei. Corsica și Sardinia dansează. Serbia incendiată dansează. E Creta cea sălbatică, revolta munților, strigătul întregii Mediterane, spumegînd de mînie în circul ei de piscuri. O armată de ciclopi, de coloși și de titani tropăie pe stîncile de lavă privind spre cer, cîntînd sardana sfidător în fața legiunilor lui Wotan, azvîrlite la loc în ceaunul lor wagnerian, în timp ce se năruie zvasticile ciopîrțite !

Sîngele şi aurul popoarelor soarelui azvîrle dincolo de Rin armatele nopţii.

Beat de zgomot şi de patimă, ieşindu-şi în sfîrşit din fire, Aimé Longhi se pomeneşte cu mîinile în sus, între două vrăjitoare numai zîmbet. Nu-i vine să-şi creadă picioarelor. În sfîrşit, dansează şi el pe lumea asta.

O singură fiinţă dintre toate cele de-aici ar putea înţelege ceea ce s-a petrecut în Aimé Longhi : mecanicul cu mîinile greoaie şi atîrnîndu-i pînă la genunchi. Longhi îl caută pe Sagols. La Cafeneaua verde, oficialităţile au ajuns să degusteze vinul de onoare, cu toate discursurile puse la loc în buzunar. Ceea ce voiau să spună, sardana a spus-o mai bine decît ei. Sagols nu-i acolo. În cealaltă cafenea, cea roşie, Paulo strînge de-aproape o AFAT [1] pierdută. Aimé Longhi caută.

Gorila ? Sagols ? Numai de n-ar face pe nebunul ! Cuvinte folosite de toţi soldaţii. Oare n-are nici un motiv să facă pe nebunul ? Ah, prin urmare niciodată n-o să înţelegi prin ce-am trecut. Noaptea. Triunghiurile de foc. Mîinile strînse. Feţele romane. Steagurile. Vîntul ce se porneşte deasupra mării. Colo, pe Insula Mare, un războinic uitat... Sediul ! Bineînţeles ! Sagols s-a întors la Sediu, după ce şi-a terminat misiunea.

Pe măsură ce Aimé înaintează, drumul devine tot mai uşor, întunericul tot mai adînc.

Primăria. Cotitura. Drumul cu hopuri. Nisipul şi măceşii. Acolo, uşile cele cu două canaturi sînt deschise.

Numai la Sediul Sardanei nu se dansează. Becurile electrice atîrnă de firul lor. Aimé se opreşte. Masa. Hîrtii, stofe, şi *la barretina* care atîrnă. Gorila stă prăbuşită, nemişcată. Ah, nu ! Asta nu ! Nu mai vrea încă o dată ca

[1] În Forţele armate franceze. Auxiliarul Feminin al Armatei Terestre (personal militar de carieră) ; în argou militar : „animal facile à tripoter" (fr.) : pradă uşoară.

Moartea să întîlnească Sărbătoarea ! Aimé aleargă spre el, îl bate pe umăr. Gorila nu mișcă, Nu ! Gorila nu ! Ușurare, umerii cei mătăhăloși se ridică. Ah, ce putere are imaginația ținută în frîu de cinci ani de dezastre, dracu s-o ia de mascaradă ! lume ! Gorila trăiește și încă face gălăgie cît șapte. Polifem plînge.

— Sagols ! Sagols !

Gorila își îndreaptă spre lumină fața de bronz cu părul în așchii, cu nas leonin, o față spălată de lacrimi pe care strălucesc ochii de iaspis încastrați.

— Ah, e pictorul ! Iertare, domnule maior. E-n regulă.

— Te aștept afară, dragul meu.

Aimé Longhi are destul sînge italian ca să știe că nu e politicos, că e prost crescut, că nu știe ce se cade cel ce stă să se uite la un bărbat cînd plînge.

Urcă agale spre Marenda. Mulțimea e deasă deși zeii au plecat.

Gorila îl ajunge. Merg în același pas. În fundul cafenelei verzi, comandă vin. Vorbesc încet, față în față. Joacă taroc și-și dau cărțile pe față, Popa, Împăratul, Îndrăgostitul. Oare Lindauer se înșela, în ultimele lui zile, cînd se gîndea că *maquis*-urile comunică între ele prin sardane ? Nu, nu-i așa ?

— Mesajul era totdeauna transmis la al patrulea dans. De cum s-auzea chemarea *flabiol*-ului, tovarășii priveau la dansatori, uneori din mulțime, cel mai adesea de departe, cu binoclul. Numărau pașii care variază, cei scurți și cei lungi. Obțineau astfel o succesiune de cifre. Eu dădeam schema dansatorilor. La început, nu înțelegeau. Vorbeau cu picioarele, fără să știe că vorbesc.

— Aveați un cod ?

— Fiecare număr corespundea unui cuvînt dintr-o anumită carte. Metoda *Assimil* de învățare a limbii spaniole.

Aimé izbucnește în rîs. *Mi casa es suya !* Ah, dar știu că l-a mai dus meșterul de espadrile, cu bucoavna lui terfelogită ! Și Puig ! Și Numa, preotul !

Dau duşcă vinul porfiriu, vinul anului 44, un vin bun. Prin geam, Aimé vede salturile sfîşietoare ale dansatorilor. Desfăşurarea rozelor devine la fel de halucinantă ca şi dansul pelerinilor din Oberammergau sau acela al nebunilor din Binche. Poate că altceva trebuie descifrat în poziţia ridicată a mîinilor, în paşii număraţi, mesaje nedecodate, taina pierdută a vechilor religii, aşa cum credea Capatas ? O descifrare a sardanei şi a legilor ei ascunse ar scoate atunci la iveală sensul sacrificiului oamenilor, morţi într-un război care n-a început în 1939 şi ale cărui origini se pierd în negura timpurilor.

Déodat de Séverac spunea că zgîrieturile acelea de insectă pe toiegele de pelerin vor trezi morţii la Judecata de Apoi. Sardana e cu-adevărat o judecată. Unii după alţii vom fi chemaţi.

Sagols a băut peste măsură. Şi se înduioşează tînărul însurăţel, gîndindu-se la Angelita rămasă aşa de frumoasă în ciuda părului ei alb.

— Ha ? face Gorila, uimită de propria-i voce.

— Nimic. Ori mai curînd, da. Într-o zi, Puig era singur în mina de la Batère. Citea. A ascuns cartea cînd am intrat. Între institutori, nu-ţi ascunzi cărţile. Mi-a întins-o. Am fost mirat. Am copiat ceea ce se afla în carte.

Aimé Longhi îşi scoate portofelul din bluzon. Strecurat în livretul militar, se află un cartonaş îngălbenit.

— „Grupuri de tineri alcătuiesc o horă graţioasă. Adolescenţi şi fete frumoase se iau de mînă..." Trebuie să fii atent la fiecare cuvînt... „Şi se dedau distracţiei dansului". Grupurile, hora, mîinile prinse, nostim, nu ? Mai cu seamă în seara asta...

Şi continuă, în timp ce faţa Gorilei se crispează de atenţie :

— „Uneori, mişcîndu-şi picioarele sprintene, învîrtesc hora cu graba aceea cu care olarul îşi învîrte roata."

— Aş vrea să am asta ! Am s-o pun în ramă pe zidurile Sediului.

Neobosită, sardana se învîrte.

Banyuls e o oală mare de lut pe al cărei fund întunecat se desprind, conturate în roșu, figurile dansatorilor.

— Da, am să copiez textul ăsta. Și-am să adaug un nume. Frazele astea au trei mii de ani. Omul care le-a scris se numea Homer.

Saint-Jean-Cap-Ferrat, 1961
Perpignan, septembrie 1972
Chaps-sur-Marne, Saint-Jean-Cap-Ferrat
ianuarie 1973-martie 1974.

DUPĂ TREIZECI DE ANI

În romanul acesta, istoria şi ficţiunea au sfîrşit prin a se îmbina atît de strîns, încît nu mă mai recunosc în el. Atunci de ce-am ales această soluţie, în loc să fi relatat mai curînd istoria adevărată a *maquis*-ului din Canigou?

Cîteva motive pot pleda în favoarea acestei alegeri. Sînt convins că încă e prea devreme pentru relatarea exactă. Va mai trebui să treacă timp, atîta cît furia şi teama să se fi stins.

Mai importantă pentru mine e ideea că o relatare adevărată n-ar fi putut reda mitologia munţilor şi a rezistenţei. Nu ştiu dacă am izbutit, dar mi-am numărat paşii, ca şi dansatorii Santei Espina. După cum se poate vedea, rezistenţa, fără să iasă din cadrul ei, e considerată în paginile cărţii mai curînd drept o constantă tragică a omului, iar nu atît un episod strîns plasat în spaţiu şi timp. S-a manifestat mult sub forma aceasta : un telurism. Istoria ştiinţifică, în măsura în care există, intuieşte cu greu miturile. Nu e domeniul ei. Romancierul nădăjduieşte totdeauna să meargă mai departe.

Aceste motive odată mărturisite, îmi mai rămîn şi alte lucruri de spus, încă şi mai personale şi, dacă e să cîntărim bine lucrurile, destul de stranii. Ele pot interesa pe cei preocupaţi de raporturile dintre real şi imaginar. Îna-

inte de-a fi un roman, *Păstorul albinelor* a fost o emisiune radiofonică, un gen esenţialmente oniric. Prima schiţă a fost scrisă în iulie 1961 şi difuzată de *Paris inter* sub titlul : *Omul care urma primăvara.* Punctul de plecare al acestei piese de mică importanţă a fost o informaţie privind apicultura pastorală, ivită în zona din sud în 1943. Reluarea motivului tematic mi s-a părut la fel de îndreptăţită atît pentru scriitor cît şi pentru compozitor, încît am dat o versiune ceva mai substanţială, cu deznodămînt oarecum dramatic, care a fost selecţionată de către Radiodifuziunea franceză în vederea Premiului Italia, în 1967.

Aceste precizări nu sînt interesante decît pentru succesiunea anumitor fapte. Pentru această a doua versiune, *imaginasem,* nebazîndu-mă pe nici un dat istoric, *maquis*-ul din Canigou şi pe institutorul Puig. În 1972, am început redactarea. E nevoie de mult mai multă documentare pentru un roman, mai ales cînd se desfăşoară într-o anume epocă şi într-un anume cadru, decît pentru o mică piesă de-o oră. M-am dus la faţa locului. Aşa am aflat că *maquis*-ul din Canigou, pe care-l credeam inventat, a existat cu-adevărat, şi că a fost cea mai puternică formaţie de rezistenţă din Pirineii-Orientali. („Armata secretă" a fost altceva ; cei ce treceau graniţa, iar, altceva.) Mai mult încă. Toate cronicile, publicate sau nu, toţi martorii dezvăluiau existenţa unui institutor din Velmanya, capul *maquis*-ului Henri Barbusse, altfel spus *manquis*-ul din Canigou. Personajul inventat exista şi el, pînă şi cu adevărata sa profesie !

Construcţia romanului răspunde acestei experienţe, destul de rară prin o asemenea coincidenţă a faptelor. Aşa se face că Maillol e Maillol, asemănător cu el însuşi pe cît mi-a stat în putinţă. Dar rămîne un *personaj.* L-aş fi creionat mai palid numindu-l Paillol sau Raillol. După cum ar fi fost ridicol să schimb numele lui von Frisch, profesorul *hauptmann*-ului Lindauer, căruia i s-a decernat Premiul Nobel în 1973, pe cînd terminam cartea. Nici să stîlcesc numele localităţilor n-ar fi fost potrivit. Banyuls, Mantet, Palalda, Carença — există. În schimb, Moara uitată e un decor.

Cît despre albine, Montaigne a spus : „Pigulesc de ici-de colo, florile, dar din ele fac mierea, care e numai a lor : nu mai e nici cimbru, nici măghiran". Mi-ar plăcea ca fraza aceasta să se poată aplica şi cărţii de faţă.

Acest *roman,* aşadar, datorează mult fraţilor Georges şi Racoul Alphandéry, apicultori, lui Jacquels Arnold, lui Jean-Claude Bajart, lui Pierrre-Bloch, André Blumel, Georges Brousse, Jean Cazalbou, Maurice Druon, doctorului Henri Durrieu din Madron, Genevièvei şi lui Didier Fernand-Gregh, lui Jean-Gabriel Gigot, lui Aristide Maillol, care n-a ştiut niciodată nimic, lucrărilor doamnei A.-F. Mare, care a despuiat arhivele procesului Trabucayres-ilor, lui Ludovic Massé, romancierul lor inspirat, lui Henri Noguères, lui Jean Olibo, André Pierrard, Henry Pepratx, istoricul sardanei vii, poetului Paul Pugnaud, Hector Ramonato, colonelului Rémy, lui Charls-Heurg Reymont, Emmanuel Roblès, André Stil, pictorului şi sculptorului Valiente, cercetărilor lui Karl von Frisch, profesorul André Vinas... şi celui care a fost în viaţa adevărată institutorul din Velmanya.

Ascultă dacă plouă, martie, 1974.

1. *Decizia numărul 78.*

Secretarul de Stat pentru Armate (Război) Max Lejeune citează pe Ordinul Corpului de Armată :

VELMANYA (Pirineii Orientali).

Velmanya a fost, încă din 1941, un cuib de Rezistenţă organizată şi o importantă verigă dintr-un lanţ de evadare franco-belgiană. Sub imboldul cîtorva patrioţi adevăraţi, satul întreg e repede cuprins de spiritul de revanşă şi-şi aduce aportul neprecupeţit la misiunea secretă. La începutul lui septembrie, opt arestări seamănă dezorientarea în organizare, lipsind-o de capii ei. Satul caută legături şi, în iunie 1944, oferă ospitalitate *maquis*-ului Henri Barbusse. La 2 august germanii atacă puternic Velmanya. Toţi bărbaţii valizi se alătură *maquis*-ului şi timp de două zile susţin o luptă neobişnuită. Rezistenţă eroică şi disperată, dar care permite evacuarea satului. Cînd se repliază, inamicul are treizeci de morţi şi optzeci de răniţi. Mînia i se întoarce asupra satului părăsit. Doi bătrîni şi doi spanioli care refuzaseră să se evacueze sînt cu sălbăticie torturaţi apoi împuşcaţi. Satul întreg e jefuit. Zona cea mai aglomerată, cu cincizeci de case din totalul de cincizeci şi cinci, este incendiată. Aspru încercat în fiinţa şi piatra sa, satul Velmanya va rămîne un minunat şi dureros exemplu al credinţei de nezdruncinat faţă de patria de la care a binemeritat.

Această citare comportă atribuirea Crucii de Război cu stea de argint.

CUPRINS

Cu privire la această carte (cuvînt introductiv) V

I Deşteptarea Sardanei 3

II Omul care urma primăvara . . 141

III Mănăstirea primitoare 225

IV La Santa Espina 319

După treizeci de ani 382

Redactor : VIORICA LOGHIN
Tehnoredactor : M. NICOLAE

Bun de tipar 28.11.1978. Apărut 1978. Tiraj : 30 000
Coli tipar 26. B 230.

Tiparul executat sub cd. 416 la I. P. „Filaret", str. Fabrica de chibrituri nr. 9—11, Bucureşti, **Republica Socialistă România**

EDITURA MILITARĂ

În romanul acesta, istoria și ficțiunea au sfîrșit prin a se îmbina atît de strîns, încît nu mă mai recunosc în el. Atunci de ce-am ales această soluție, în loc să fi relatat mai curînd istoria adevărată a maquis-ului din Canigou ?

Cîteva motive pot pleda în favoarea acestei alegeri. Sînt convins că încă e prea devreme pentru relatarea exactă. Va mai trebui să treacă timp, atîta cît furia și teama să se fi stins. Mai importantă pentru mine e ideea că o relatare adevărată n-ar fi putut reda mitologia munților și a Rezistenței. Nu știu dacă am izbutit, dar mi-am numărat pașii, ca și dansatorii Santei Espina.

AUTORUL

Lei 14,50